

คຸ້ມพญ່ำ เจียงแสน (หอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงแสน)

โดย

นางสาวเจนจิรา เชื้อวชาญชัยกุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย
ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2551
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

คัมพญา เชียงแสน (หอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงแสน)

โดย

นางสาวเจนจิรา เขียวชาญชัยกุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย
ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2551
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

LOCAL WISDOM CENTER OF CHIANG SAEN

By

Chenchira Chieochanchaikul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARCHITECTURE

Department of Architecture and Related Arts

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2008

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ คຸ້ມພູູ່າ ເຊີຍແສນ (หอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่)” เสนอโดย นางสาวเจนจิรา เขียวชาญชัยกุล เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. อาจารย์วันิดา พึ่งสุนทร
2. อาจารย์ประภกิจ ลักคนผจง

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์วันิดา พึ่งสุนทร)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ประภกิจ ลักคนผจง)

...../...../.....

47053201 : สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เจนจิรา เชี่ยวชาญชัยกุล : คຸ່ມพญ่า เชียงแสน (หอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมือง เชียงแสน). อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อ.วนิดา พึ่งสุนทร และ อ.ประจักษ์ ลัคนผจญ. 311 หน้า.

วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมไทยฉบับนี้ มุ่งเน้นที่จะศึกษาแนวทางผลานความแตกต่าง ระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านการท่องเที่ยวจากนโยบายของรัฐ กับการรักษาคุณค่าของ วัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชน และโบราณสถานในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ โดยนำเมืองโบราณเชียง แสนมาเป็นกรณีศึกษา การศึกษาการออกแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์และการนำ ความสำคัญของเมืองเชียงแสนกลับมาใหม่อีกครั้ง โดยในการศึกษานี้จะใช้หลักการใน การศึกษา ดังนี้

1. การออกแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญใน ฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมล้านนาอันรุ่งเรือง การสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมให้แสดงถึง เอกลักษณ์ของพื้นที่ ไปพร้อมกับเทคโนโลยีอาคารที่ทันสมัย และพื้นที่ใช้สอยแบบปัจจุบัน

2. การศึกษาลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงแสน เพื่อนำไปใช้เป็น เนื้อหาในการจัดนิทรรศการ และการสร้างจินตนาการของเมืองขึ้นมาใหม่ให้กับคนในชุมชนเมือง โบราณเชียงแสน คนในชุมชนใกล้เคียง รวมไปถึงนักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงความสำคัญในอดีต

3. การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือให้คนในชุมชนกลับเข้า มาสนใจคุณค่าในตนเองและเพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผลการออกแบบจากแนวความคิดหลักนี้ ทำให้ได้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ทำให้ระลึก ถึงความรุ่งเรืองของเมืองโบราณเชียงแสนในอดีต แสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัว และความสง่างาม นำภาคภูมิใจแก่คนในชุมชน ในขณะที่การใช้พื้นที่ใช้สอยยังสามารถตอบรับกับกิจกรรมเดิมของ ชุมชนและการแบ่งส่วนสำหรับใช้เป็นพื้นที่บริการสาธารณะ การสร้างพื้นที่กิจกรรมย่อยเพื่อให้ผู้ เข้าชมได้ใกล้ชิดกับคนในชุมชน นำไปสู่ความตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นและ ความเข้าใจอันดีต่อกัน

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2551

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. 2.

47053201 : MAJOR : THAI ARCHITECTURE

KEY WORD : LOCAL WISDOM

CHENCHIRA CHIEOCHANCHAIKUL : LOCAL WISDOM CENTER OF CHIANG SAEN. THESIS ADVISORS : WANIDA PUENGSOONTORN AND PRAKIT LUKKANAPHAJONG .
311 pp

This Thai-Architectural thesis will focus on the way to merge the differences between the economic and tourism development, which base on Thai's government policy, to how to maintain the value of culture in local communities such as their local traditions, historical areas and buildings by choosing "Chiang Saen", the ancient city as case study. The study of Chiang Saen city's architectural design and their implementation on their entity will help bring back the importance of this city again. The following are the principles used for this study:

1. Architectural design study that reflects the ancient city for their importance as the starting point of prosperous Lanna culture. To create a unique architecture that represent the area identity along with the modern building technologies and the contemporary functions.

2. Chronology studies of historic town of Chiang Saen as for the used of exhibition contents, and for imagination to recreate the ancient city for the Chiang Saen community, near by community including visitors to be able to understand the essence of the past.

3. Local wisdom study to use as solution to bring people back into the community by the interest of their self-value, and to value the importance of the local culture to tourists.

The final design result from this main ideas came out to be a model of architecture that enables recognition to the flourishing Chiang Saen ancient city, represent the gracefull, unique identities for the people in the community to be proud of. Meanwhile, the area can also response to the community usual activities and share a space for public service. Creating sub-activity area for visitors to have close links with the community, which will bring to the awareness of the importance of local culture and the creation of good understanding.

Department of Architecture and Related Arts Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2008
Student's signature
Thesis Advisors' signature 1. 2.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
สารบัญแผนภาพ.....	ณ
สารบัญลายเส้น	ท
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของโครงการ	1
เป้าหมายของโครงการ	8
วัตถุประสงค์ของ โครงการ.....	8
ขอบเขตของโครงการ.....	9
องค์ประกอบของโครงการ.....	9
วิธีดำเนินงาน.....	10
แหล่งข้อมูล	11
2 แนวทางผลานภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สังคมปัจจุบัน	12
ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น	12
“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ในฐานะนวัตกรรมความคิด	
เพื่อต่อรอกับกระแสโลกาภิวัตน์	14
รูปแบบและสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น	18
การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	23
แนวความคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น	24
3 บริบทของพื้นที่ศึกษา : เมืองโบราณเชียงแสน ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย.....	30
ข้อมูลพื้นฐาน	30
ลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์.....	45
แหล่งโบราณสถานและโบราณคดีในพื้นที่.....	52

บทที่		หน้า
3	วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่	65
4	ศิลปสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	74
	การศึกษาศิลปสถาปัตยกรรมระยะที่ 1	
	อิทธิพลของศิลปะทวารวดีในเชียงใหม่.....	76
	การศึกษาศิลปสถาปัตยกรรมระยะที่ 2	
	รูปแบบศิลปะเชียงใหม่ในพื้นที่อื่นๆ.....	89
	การศึกษารูปแบบศาสนสถาน.....	105
	การศึกษาแบบบ้านเรือน	129
	การศึกษาแบบงานศิลปกรรม.....	132
5	กรณีศึกษา	139
	หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนสระบุรี	139
	พิพิธภัณฑ์จันเสน.....	147
	หอผีใน อุทยานแห่งชาติสามเหลี่ยมทองคำ	154
	อุทยานศิลปวัฒนธรรม แม่ฟ้าหลวง.....	167
6	องค์ประกอบของโครงการ.....	175
	องค์ประกอบของโครงการ.....	175
	การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยของโครงการ	177
	สรุปพื้นที่ใช้สอยของโครงการ.....	227
7	การเลือกที่ตั้งโครงการ.....	228
	การเลือกย่านที่ตั้งโครงการ	228
	การเลือกที่ตั้งโครงการ.....	235
8	กระบวนการในการออกแบบ	241
	แนวความคิดในการออกแบบ.....	241
	การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ	244
	แนวความคิดในการวางผังโครงการ.....	249
	แบบสถาปัตยกรรม	257
	หุ่นจำลอง.....	302

บทที่	หน้า
9 บทสรุป.....	294
บรรณานุกรม	309
ประวัติผู้ศึกษา	311

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงเขตการปกครองในอำเภอเชียงแสน.....	32
2	แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเชียงแสน.....	40
3	ปฏิทินงานประเพณีจังหวัดเชียงราย	68
4	สรุปรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรม.....	136
5	จำนวนเจ้าหน้าที่ของโครงการ	177
6	จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน และพื้นที่ใกล้เคียง	178
7	โครงสร้างประชากรจำแนกตามหมวดอายุและเพศ ในเขตพื้นที่ว่างฝั่ง ชุมชนชายแดนเชียงแสน ปี พ.ศ. 2549.....	179
8	จำนวนคนที่เข้า-ออกราชอาณาจักรไทยของด่านตรวจคนเข้าเมืองแม่สาย	180
9	สัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยม10 อันดับแรก	181
10	ส่วนเจ้าหน้าที่.....	182
11	ส่วนบริการ	183
12	ส่วนโถงต้อนรับประชาสัมพันธ์	184
13	ส่วนส่งเสริมโครงการ	185
14	พื้นที่นิทรรศการส่วนหอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงแสน.....	222
15	พื้นที่จัดนิทรรศการ ส่วนหอตำนานเมืองเชียงแสน	225
16	แสดงสัญลักษณ์ย่านการใช้ประโยชน์ที่ดิน	231
17	การเลือกย่านที่ตั้งโครงการ	234
18	การเลือกที่ตั้งโครงการ.....	240

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	โบราณสถานบางแห่งในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่	64
2	เจดีย์กู่กุดและรัตนเจีย์ วัดกู่กุด(จามเทวี) จ.ลำพูน	75
3	เจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน	76
4	เจดีย์เชียงยัน วัดพระธาตุหริภุญชัย จ.ลำพูน.....	77
5	เจดีย์วัดเกาะกลาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน.....	79
6	เจดีย์วัดป่าสัก เมืองโบราณเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่	80
7	วัดมุงเมือง	81
8	วัดพระธาตุสองพี่น้อง	81
9	วัดผ้าขาวบ้าน.....	81
10	รัตนเจดีย์ วัดกู่กุด(จามเทวี)	83
11	เจดีย์วัดสะตือเมือง(ร้าง) จ.เชียงใหม่	85
12	เจดีย์วัดเจดีย์หลวง เมืองโบราณเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่	87
13	วัดพระยืน เมืองโบราณเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่	88
14	วัดแสนเมืองมา เมืองโบราณเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่.....	88
15	วัดร้อยซ้อ เมืองโบราณเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่.....	89
16	วัดหัวข่วง(ชัย) ต.เวียงเหนือ อ.เมือง ลำปาง	92
17	วิหารวัดสุชาดาราม	94
18	ลวดลายประดับตกแต่ง	95
19	วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง ก่อนและหลังการบูรณะ	96
20	วัดไหล่หินหลวง	98
21	วัดศรีสุพรรณ	99
22	วิหารจำลอง.....	100
23	หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนสระบุรี	102
24	พิธีบายศรีสู่ขวัญ.....	103
25	การแสดงทางวัฒนธรรมของเยาวชนชาวไทยยวน.....	104
26	พื้นที่แสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์	104

ภาพที่		หน้า
27	สินค้าพื้นเมืองของชมรมไทยยวนราชบุรี	105
28	วัดพระเจ้าล้านทอง	107
29	วัดผ้าขาวบ้าน.....	108
30	เจดีย์ประธาน วัดเจดีย์หลวง	110
31	โบราณสถาน วัดเจดีย์หลวง.....	110
32	วัดพระธาตุผาเงา.....	111
33	วัดพระธาตุจอมกิติ	112
34	วัดกลางเวียง	113
35	วิหารวัดพระสิงห์.....	114
36	ทางเข้าวิหาร.....	114
37	วัดพระแก้ว	115
38	วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง	117
39	วิหารวัดปงยางคก.....	118
40	วิหารพระพุทธรูป วัดพระธาตุลำปางหลวง	120
41	วิหารลายคำ วัดพระสิงห์	121
42	วิหารหลวง วัดเจดีย์หลวง	122
43	วิหารวัดภูมินทร์ จ.น่าน	123
44	วิหารวัดต้นแหง จ.น่าน.....	124
45	หอไตรวัดพระสิงห์.....	127
46	หอไตรวัดพระธาตุหริภุญชัย.....	127
47	หอไตรวัดเชียงมั่น.....	128
48	หอไตรวัดศรีสุพรรณ.....	128
49	ลักษณะอาคารบ้านเรือนที่พบโดยทั่วไปในเมืองโบราณเชียงใหม่	129
50	เรือนไทยยวน อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่	131
51	เกียรติมุขประดับเจดีย์ วัดป่าสัก	134
52	ลวดลายประดับตกแต่งเจดีย์วัดป่าสัก	134
53	บรรยากาศภายในหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนสระบุรี	141
54	พื้นที่กิจกรรมในส่วนต่างๆ.....	142

ภาพที่		หน้า
55	กิจกรรมต่างๆภายในหอวัฒนธรรม.....	143
56	การจัดงานเลี้ยงขันโตก.....	144
57	การแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว.....	144
58	การแสดงของเยาวชนชาวไทยยวนสระบุรี.....	145
59	การแสดงของชาวไทยยวนสระบุรี.....	146
60	พระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน.....	147
61	ทางเข้าพิพิธภัณฑสถานจันเสนตรงฐานด้านล่างของพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน....	149
62	ภายในพิพิธภัณฑสถาน.....	150
63	ลวดลายประดับตกแต่งพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน.....	150
64	ยุวมัคคุเทศก์กำลังอธิบายข้อมูลต่างๆให้นักท่องเที่ยวฟัง.....	151
65	ยุวมัคคุเทศก์กำลังเตรียมพร้อมนำนักท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถาน.....	151
66	สิ่งของต่างๆที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน.....	152
67	ศาลาท่าน้ำ.....	153
68	กลุ่มอาคารหอฉันและกุฏิเจ้าอาวาส.....	153
69	ทางเข้าหอฉัน อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ.....	154
70	อุโมงค์มูข.....	156
71	ห้องโถงทางเข้า.....	156
72	นิทรรศการภายในห้องปัญญาหัตถ์สวราชแรก.....	157
73	ภายในห้องมีดสองคม.....	158
74	เรือจำลอง ห้องประจิมสู่บูรพา.....	159
75	นิทรรศการในห้องประจิมสู่บูรพา.....	159
76	เทคนิคการจัดแสดงนิทรรศการในห้องประจิมสู่บูรพา.....	160
77	การจัดแสดงในห้องฝิ่นในสยาม.....	161
78	การจำลองบรรยากาศในห้องฝิ่นในสยาม.....	162
79	การจัดแสดงนิทรรศการในห้องผลร้ายของยาเสพติด.....	163
80	การจัดแสดงนิทรรศการในห้องการศึกษา.....	164
81	การจัดแสดงนิทรรศการในห้องคิดคำนึง.....	165
82	อุทยานศิลปวัฒนธรรม แม่ฟ้าหลวง.....	167

ภาพที่		หน้า
83	รูปแบบสถาปัตยกรรมหอคำ	169
84	รายละเอียดการตกแต่งหอคำ.....	170
85	บรรยากาศภายในหอคำ	170
86	รูปแบบสถาปัตยกรรมหอคำน้อย.....	171
87	รูปแบบสถาปัตยกรรมหอแก้ว	172
88	อาคารเอนกประสงค์	173
89	ศาลาสีฤดู.....	173
90	งานศิลปกรรมต่างๆที่จัดแสดงภายในอุทยาน.....	174
91	ภาพจิตรกรรมล้านนา.....	190
92	สล่าแต่้ม.....	191
93	รูปแบบตุงล้านนา.....	194
94	ผ้าทอพื้นเมืองลายเชียงแสน	197
95	สล่าแกะสลักไม้	198
96	พินเบ็ยะ	204
97	สะล้อ	205
98	ซิ่ง.....	205
99	รูปแบบการฟ้อน.....	206
100	สมุนไพรประเภทการรักษาแบบกินสด	207
101	สมุนไพรประเภทดองเหล้า	207
102	สมุนไพรประเภทใช้ประคบ	208
103	สมุนไพรประเภทปั้นเป็นลูกกลอน.....	208
104	แปง โนจา.....	213
105	ตีบ แก้วก้อ	214
106	ซิ่น จักรสุวรรณ	214
107	หลาน ถาแปง	215
108	สิงห์แก้ว วงศ์มูล.....	215
109	ทวน สอนน้อย	215
110	แสงดา บันสิทธิ์.....	216

ภาพที่		หน้า
111	จำรัส พรหมมินทร์.....	216
112	กอบ มงคลดี.....	217
113	พรหมมา สุตะวงศ์.....	217
114	ต๋นแก้ว แสนเพ็ญ.....	218
115	บัวเรียว รัตนมณีภรณ์.....	218
116	บัวคลี พูวัน.....	219
117	หงษ์คำ กองอารินทร์.....	219
118	จรัญ เชียงใหม่.....	220
119	แสง ลือสุวรรณ.....	220
120	คำจันทร์ ยาโน.....	221
121	สุวรรณ สามสี.....	221
122	พระเจ้าพรหมมหาราช.....	226
123	แสดงที่ตั้งโครงการที่ 1.....	236
124	แสดงที่ตั้งโครงการที่ 2.....	238
125	แสดงที่ตั้งโครงการที่ 3.....	239
126	มุมมองจากด้านหน้าที่ตั้งโครงการ.....	244
127	หุ่นจำลองแสดงพื้นที่ตั้งโครงการ.....	291
128	หุ่นจำลองแสดงด้านหน้าโครงการ.....	291
129	หุ่นจำลองภาพรวมของโครงการ.....	292
130	หุ่นจำลองแสดงกลุ่มอาคารภูมิปัญญา.....	292
131	หุ่นจำลองแสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มอาคารในโครงการ.....	293

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
1	แสดงกระบวนการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญาไทย	17
2	แสดงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น	20
3	กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งประเภททรัพยากร ทางโบราณคดีและภูมิปัญญาความรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับ พิพิธภัณฑ์ชุมชนและการจัดการความรู้ในงานพัฒนาชุมชน	26
4	แสดงลักษณะภูมิประเทศอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	31
5	แสดงขอบเขตการปกครองอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	32
6	แสดงพื้นที่ป่าไม้ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	34
7	แสดงแหล่งน้ำผิวดินในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	36
8	แหล่งท่องเที่ยวอำเภอ เชียงแสน	39
9	ตำแหน่งสถานที่สำคัญภายในเมืองโบราณเชียงแสน	39
10	ตำแหน่งเมืองและชุมชนโบราณ	54
11	แสดงขอบเขตพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน	56
12	แสดงตำแหน่งโบราณสถานสำคัญในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน	63
13	ลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาต่างๆของเมืองเชียงแสน	74
14	แบบจำลองสามมิติวิหารพระเจ้าพันองค์	97
15	แสดงตำแหน่งวัดและโบราณสถาน ในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน	106
16	โครงหลังคาไม้แบบม้าต่างใหม่	122
17	สัดส่วนของอาคาร	126
18	แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่างในเรือนไทยยวน	131
19	ลวดลายประดับตกแต่ง เจดีย์วัดป่าสัก	133
20	ลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งลักษณะต่างๆ	135
21	ผังโครงสร้างองค์กรของโครงการ	176
21	บอร์ดแสดงนิทรรศการ	186
22	หุ่นจำลองผสมเทคนิคพิเศษ	186
23	หุ่นจำลองลอยตัว 1	167

แผนภาพที่		หน้า
24	หุ่นจำลองลอยตัว 2.....	167
25	สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 1	188
26	สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 2	188
27	สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 3	189
28	พื้นที่สาธิต	189
29	รูปแบบโคลงดัน	200
30	รูปแบบโคลงสี่สุภาพ	201
31	รูปแบบอักษรธรรมล้านนา	202
32	รูปแบบอักษรของภาษาล้านนา	202
33	อักษรสูง	203
34	อักษรกลาง	203
35	อักษรต่ำ.....	203
36	ลำดับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาต่างๆของเมืองเชียงใหม่ เพื่อนำไปใช้เป็นเนื้อหาในการจัดนิทรรศการ.....	224
37	แสดงย่านที่ตั้งโครงการที่ 1 และ ย่านที่ตั้งโครงการที่ 2	229
38	แสดงผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	230
39	แสดงย่านที่ตั้งโครงการที่ 1	232
40	แสดงย่านที่ตั้งโครงการที่ 2	233
41	แสดงที่ตั้งโครงการที่ 1,2 และ 3	235
42	แสดงที่ตั้งโครงการที่ 1.....	236
43	แสดงที่ตั้งโครงการที่ 2.....	237
44	แสดงที่ตั้งโครงการที่ 3.....	239
45	แนวความคิดหลักในการออกแบบโครงการ	241
46	ตำแหน่งพื้นที่ตั้งโครงการที่เชื่อมโยงกับพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่.....	242
47	ความสัมพันธ์ของกิจกรรมในโครงการกับผู้ใช้สอยโครงการ	242
48	แสดงองค์ประกอบของหลักการวางแผนพิพิธภัณฑ์ (Museum Planning).....	243
49	องค์ประกอบต่างๆที่นำมาเป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรม	243
50	แสดงที่ตั้งโครงการ	244

แผนภาพที่		หน้า
51	มุมมองโดยรอบที่ตั้งโครงการ	245
52	เส้นทางการเข้าถึงโครงการ	246
53	ทิศทางแดด ลม ฝนในพื้นที่ตั้งโครงการ.....	247
54	มุมมองและการเข้าถึงจากเส้นทางหลัก	248
55	แนวความคิดในการวางผังโครงการ จากตำนานนาครสร้างเมือง	249
56	แนวความคิดในการวางผังโครงการ.....	250
57	ตำแหน่งที่ตั้งโครงการ.....	252
58	แสดงการสัญจรภายในโครงการ.....	253
59	วิเคราะห์การวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยต่างๆในพื้นที่โครงการ	254
60	วิเคราะห์การวางแนวแกนอาคารสำคัญในโครงการ	255
61	วิเคราะห์การวางภูมิทัศน์.....	256
62	ผังที่ตั้งโครงการ	257
63	รูปด้านรวม ด้านที่ 1 และด้านที่ 2.....	261
64	รูปด้านรวม ด้านที่ 3 และด้านที่ 4.....	262
65	ทัศนียภาพโดยรวมของโครงการ.....	264
66	ทัศนียภาพโครงการในมุมมองต่างๆ	265
67	ทัศนียภาพโครงการ.....	266
68	กลุ่มอาคารประธาน	267
69	ทัศนียภาพหอเกียรติยศสลาจากทางเข้าด้านหน้าโครงการ.....	268
70	ทัศนียภาพ หอเกียรติยศสลา	272
71	โครงสร้างภายในหอเกียรติยศสลา	273
72	การนำแสงสว่างธรรมชาติเข้าสู่ภายในอาคาร.....	274
73	ทัศนียภาพหอพระเจ้าพรหมมหาราช	275
74	กลุ่มอาคารภูมิปัญญาเชียงใหม่.....	276
75	ทัศนียภาพอาคารภูมิปัญญาสาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม.....	280
76	ทัศนียภาพอาคารภูมิปัญญาสาขาจิตรกรรมและสาขาประติมากรรม	283
77	ทัศนียภาพอาคารภูมิปัญญาสาขานาฏศิลป์และสาขาอักษรล้านนา.....	286
78	ทัศนียภาพหอตำนานเมือง.....	289

แผนภาพที่		หน้า
79	ทัศนียภาพกลุ่มอาคารภูมิปัญญาเชียงใหม่.....	289
80	ทัศนียภาพลานภายในกลุ่มอาคารภูมิปัญญาสาขาต่างๆ.....	290
81	กลุ่มอาคารบริการ.....	295
82	ทัศนียภาพอาคารภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย.....	294
83	ทัศนียภาพอาคารประชุมสัมมนา.....	298
84	ทัศนียภาพของโครงการ.....	301

สารบัญลายเส้น

ลายเส้นที่		หน้า
1	รัตนเจดีย์ วัดกุฎีดง (จามเทวี) จ.ลำพูน.....	83
2	เจดีย์วัดสระตือเมือง(ร้าง) จ.เชียงใหม่.....	85
3	รูปแบบวิหารวัดหัวข่วง	93
4	รูปแบบวิหารวัดสุขาดาราม.....	94
5	ผังวัดปงสนุก จ.ลำปาง.....	96
6	รูปแบบวิหารพระเจ้าพันองค์.....	97
7	รูปแบบวัดไหล่หินหลวง	99
8	ผังพื้นที่ วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง	116
9	รูปด้านหน้า วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง.....	116
10	รูปด้านข้าง วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง.....	117
11	ผังพื้นที่ วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง	119
12	รูปด้านหน้า วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง.....	119
13	รูปด้านข้าง วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง.....	120
14	ผังพื้นที่เรือนไทยยวน.....	130
15	ผังที่ตั้งโครงการ	258
16	ผังพื้นที่รวมชั้นที่ 1	259
17	ผังพื้นที่รวมชั้นที่ 2.....	260
18	รูปตัดรวม	263
19	ผังพื้นที่ชั้นที่ 1 และ 2 หอเกียรติยศสภา	269
20	ผังพื้นที่ชั้นที่ 3 และผังหลังคา หอเกียรติยศสภา.....	270
21	รูปด้านหอเกียรติยศสภา.....	271
22	รูปตัด หอเกียรติยศสภา.....	272
23	หอพระเจ้าพรหมมหาราช	275
24	ผังพื้นที่อาคารภูมิปัญญาสาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม.....	277
25	รูปด้านอาคารภูมิปัญญาสาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม	278
26	รูปตัดอาคารภูมิปัญญาสาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม	279

ลายเส้นที่		หน้า
27	ผังพื้นและรูปด้านอาคารภูมิปัญญาสาขาจิตรกรรมและสาขาประติมากรรม ..	281
28	รูปตัดอาคารภูมิปัญญาสาขาจิตรกรรมและสาขาประติมากรรม	282
29	ผังพื้นและรูปด้านอาคารภูมิปัญญาสาขานาฏศิลป์และสาขาอักษรล้านนา ..	284
30	รูปตัดอาคารภูมิปัญญาสาขานาฏศิลป์และสาขาอักษรล้านนา	285
31	ผังพื้นและรูปด้านอาคารภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย	287
32	รูปตัดอาคารภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย	288
33	ผังพื้นหอตำนานเมือง	292
34	รูปด้านและรูปตัดหอตำนานเมือง	293
35	ผังพื้นห้องประชุมสัมมนา	295
36	รูปด้านอาคารประชุมสัมมนา	296
37	รูปตัดอาคารประชุมสัมมนา	297
38	ผังพื้นและรูปด้านอาคารสำนักงาน	299
39	แบบอาคารบริการ ห้องน้ำ-ส้วม และป้อมยาม	300

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของโครงการ

เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มีความเจริญทางด้าน ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ดังปรากฏร่องรอยของความเป็นอารยธรรมอยู่มากมายทั้งที่เป็น โบราณสถานและโบราณวัตถุ อาทิเช่น ศิลปกรรมปูนปั้นอันวิจิตรบรรจงที่วัดป่าสัก ประติมากรรม พระพุทธรูปเชียงใหม่ซึ่งมีเอกลักษณ์โดดเด่นงดงาม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต สิ่งเหล่านี้นอกจากจะเป็นหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชาติแล้ว ยังเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้และ สิ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีกด้วย แต่ในปัจจุบันกระแสของการพัฒนาเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมภายใต้ระบบทุนนิยมซึ่งถือเป็น หัวใจสำคัญของโลกาภิวัตน์ (Globalization) และกระบวนการทำให้ทันสมัย(Modernization) กำลังผนวกรวมเข้ากับท้องถิ่นก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม และระบบคุณค่าต่างๆในสังคมไทย

การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกที่เรียบง่ายและไม่ซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการ เรียนรู้และเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ซับซ้อน ลึกซึ้ง และเข้าใจได้ยาก จึงส่งผลให้เกิดการ ละเลยและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นที่ความทันสมัย ไม่คำนึงถึงรากฐานประเพณี ดั้งเดิม ได้ทำให้สายใยแห่งการพึ่งพากันของชุมชนคลายตัวลง ระยะห่างระหว่างผู้คนเพิ่มมากขึ้น¹ อีกทั้งการพัฒนาในแนวทางทุนนิยมระบบที่มุ่งเน้นการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐนำมาเป็น นโยบายหลักในการพัฒนาประเทศได้กัดเซาะทำลายอัตลักษณ์ (Identity) ของชุมชน เกิดการ เปลี่ยนแปลงวิถีคิดเปลี่ยนวิถีการมองความจริงเปลี่ยนแปลงแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวันของปัจเจก

¹ นิษฐา หุ่นเกษม, กระบวนการผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, (กาญจนบุรี : ม.ป.ท. , 2549), 112.

บุคคลและเปลี่ยนแปลงแผนประเพณีต่างๆที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ระบบโลกาภิวัตน์จัดได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาขั้นต่อนสุดท้ายของระบบทุนนิยมที่เปลี่ยนชื่อของการซื้อขายแลกเปลี่ยน จากเดิมที่เป็นทรัพยากร และแรงงานมาเป็น วัฒนธรรม ความรู้สึก และคุณค่าจิตใจของผู้คนให้เบสิลสินค้าไปด้วย²

นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเมืองในระดับภูมิภาคและเมืองชายแดน โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 มีเป้าหมายหลักที่จะมุ่งเน้นให้สร้างความเข้มแข็งให้แก่เมืองที่เป็นชุมชนศูนย์กลางของอนุภาค และเมืองชายแดนที่มีศักยภาพที่จะเป็นประตูการค้าติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน และนานาชาติให้สามารถเชื่อมโยงกับชุมชนศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศ และเปิดการค้าติดต่อค้าขายเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้กำหนดให้มีการพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพให้พร้อมรองรับการปรับตัวเพื่อให้พร้อมสู่เศรษฐกิจยุคใหม่ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศโดยมีการกำหนดให้จัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ของประเทศที่สอดคล้องกับศักยภาพ และบทบาททางเศรษฐกิจของพื้นที่ในระดับต่างๆ รวมทั้งในพื้นที่บริเวณภาคเหนือ ให้สามารถพัฒนาเชื่อมโยงเป็นศูนย์กลางอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง โดยมีกลุ่มจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย³

อำเภอเชียงแสนได้ถูกวางให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจชายแดน เพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์จังหวัด ในฐานะอำเภอชายแดนที่ได้เปรียบเชิงที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน ซึ่งในปัจจุบันกำลังอยู่ในท่ามกลางกระแสของการพัฒนาซึ่งมีภาพความเคลื่อนไหวอยู่ 2 กระแส⁴ คือ

1. กระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีโครงการต่างๆ ได้เกิดขึ้นและดำเนินการอย่างต่อเนื่องตามนโยบายการพัฒนา เช่น การก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรม, การพัฒนาโครงข่ายการคมนาคม, การก่อสร้างท่าเรือแห่งที่ 2 ที่บ้านสบกก, การค้าชายแดนที่ไทย-จีน ร่วมกันทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Area, FTA)

²นิษฐา หุ่นเกษม, กระบวนการผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, (กาญจนบุรี : ม.ป.ท. , 2549), 124.

³สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. , 2547), 13.

⁴สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ภาค, การพัฒนาเศรษฐกิจเมืองเชียงแสนภายใต้เมืองแห่งการค้าชายแดน และเมืองประวัติศาสตร์, (เชียงใหม่ : ม.ป.ท. , 2548), 38.

2. กระแสการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์จังหวัด “เชียงใหม่แผ่นดินถิ่นไทยงาม” ที่มีแผนการที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ และยั่งยืนเป็นเลิศในระดับนานาชาติ โดยจังหวัดเชียงใหม่มีแนวความคิดที่จะเสนอเชียงใหม่เป็น “เมืองมรดกโลก” ซึ่งจะเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงอีกด้วย

พื้นที่อำเภอเชียงใหม่ จึงเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ทั้งกระแสการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจที่กำลังรุกเข้ามา และกระแสการอนุรักษ์เมืองโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ในบริเวณที่ราบลุ่มจังหวัดเชียงใหม่ในสมัยโบราณนั้นมีการขุดค้นพบร่องรอยของเมืองโบราณตั้งอยู่หลายแห่ง ในบรรดาชุมชนโบราณเหล่านั้นดูเหมือนว่าเมืองเชียงใหม่จะเป็นเมืองที่มีความสำคัญที่สุด⁵ มีการขุดพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ โดยพบเครื่องมือหินกะเทาะจนถึงสมัยหินขัด อีกทั้งปรากฏประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ในตำนานหลายฉบับ เช่น ตำนานสิงหนวัติ ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น มีการสร้างเมืองขยายอาณาเขต และยังมีพระมหากษัตริย์สืบราชสมบัติสืบต่อมาหลายพระองค์ จนกระทั่งรัชสมัยพญามังราย พระองค์ทรงได้รวบรวมแคว้นโยนกจนเป็นปึกแผ่น ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่และเสด็จประทับอยู่ที่นั่น ต่อมาทรงยกทัพไปตีและยึดแคว้นเมืองหริภุญไชยได้ และทรงสถาปนาอาณาจักรล้านนาและสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19

เรื่องราวของเมืองเชียงใหม่ปรากฏชัดเจนในเอกสารในประชุมพงศาวดารที่ 61 กล่าวถึงพระเจ้าแสนภูพระราชนัดดาของพญามังรายเป็นผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 1871 ทรงบริเวณรอยเมืองเก่าริมฝั่งแม่น้ำ หลังจากพระเจ้าแสนภูได้ขึ้นครองราชย์ที่เมืองเชียงใหม่แล้ว ทรงย้ายมาประทับที่เมืองเชียงใหม่ตลอดพระชนม์ชีพ ด้วยเหตุผลด้านยุทธศาสตร์และการควบคุมหัวเมืองต่างๆ ด้วยเหตุนี้ในสมัยล้านนาตอนต้นศูนย์กลางของพระราชอาณาจักรและพระพุทธรูปสำคัญจึงอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ และลดความสำคัญลงในเวลาที่ล้านนาอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า ในพ.ศ. 2244 พระเจ้าอังวะแห่งพม่าได้ยกเชียงใหม่ให้เป็นประเทศราชขึ้นตรงต่ออังวะ

⁵สุรพล ดำริห์กุล, ข่วงเมืองและวัดหัวข่วง : องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 106-115.

จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้เจ้าอินทไชยานนท์เจ้านครเชียงใหม่ นำกำลังขึ้นขับไล่พวกพม่า พวกลื้อ และพวกเงิน ที่อพยพเข้ามาจากเมืองเชียงตุงและตั้งตัวอิสระอยู่ที่เมืองเชียงแสน และทรงโปรดฯให้เจ้าอินท๊ะ นำราษฎรชาวลำพูนและเชียงใหม่เข้ามาตั้งบ้านเรือนในเมืองเชียงแสน 1,500 ครอบครัว ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาราชเดชดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสนต่อมาภายหลังได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองไปที่ตำบลกาสา เมื่อมีการจัดระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองเชียงแสนขึ้นกับมณฑลพายัพต่อมาเปลี่ยนการบริหารการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัด เมืองเชียงแสนมีฐานะเป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวงขึ้นอยู่กับอำเภอแม่จัน จนกระทั่งในปี พ.ศ.2500 ยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ปัจจุบันมีวัดที่ตั้งอยู่ภายในบริเวณกำแพงเมืองเชียงแสน และปริมณฑลรอบตัวเมื่อนับรวมกันได้ถึง 139 วัด แบ่งเป็นออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ วัดนอกเมือง 63 วัด และวัดในเมือง 76 วัด⁶ นับเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่ายิ่ง ทั้งทางประวัติศาสตร์และศิลปสถาปัตยกรรม เป็นแหล่งโบราณสถานที่ยังคงมีชีวิต (Living Heritage) กล่าวคือ ยังคงมีการดำเนินชีวิตของผู้คนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ แม้ว่าในปี พ.ศ. 2530 กรมศิลปากรได้ศึกษาและปรับปรุงรูปแบบของการจัดการโบราณสถาน ในลักษณะที่เรียกว่า “นครประวัติศาสตร์” หรือเมืองประวัติศาสตร์ (Historic City) ทำนุบำรุงรักษาและบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ภายใต้ชื่อแผนงานอนุรักษ์ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาาศาสตศิลป์และวัฒนธรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7⁷ และได้รับจัดสรรงบประมาณ เพื่อดำเนินงานศึกษาจัดทำแผนแม่บทโครงการและจัดการโบราณสถานในเมืองเชียงแสน แต่ที่ผ่านมารัฐมักให้ความสำคัญต่อการฟื้นฟูโบราณสถาน และสิ่งปลูกสร้างแต่มองข้ามการพัฒนาตัวบุคคลที่มีส่วนในการรักษาดูแลโบราณสถานเหล่านี้ แม้ว่าเมืองโบราณเชียงแสนจะถูกบรรจุอยู่ในตารางโปรแกรมในการเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว แต่ในทางปฏิบัติมักจะเป็นเพียงการแวะผ่านเท่านั้น ซึ่งปัจจุบันบริษัทนำเที่ยวเหล่านั้นมักจะพานักท่องเที่ยวไปยังในบริเวณสามเหลี่ยมทองคำโดยผ่านแหล่งประวัติศาสตร์ต่างๆในตัวเมืองของเชียงแสนไป ขาดการเชื่อมโยงให้เห็นถึงมิติทางสังคมและวัฒนธรรมในอดีต และการแสดงถึงประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ซึ่งมุ่งเน้นถึงความเป็นมา และความรู้สึกนึกคิดของคนที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นปัจจุบัน⁸ ประวัติศาสตร์

⁶สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางแผนและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. , 2547), 33.

⁷เรื่องเดียวกัน, 35.

⁸ศรีศักร วัลลิโภดม, ทัศนชนนุกริต : สังคม-วัฒนธรรม ในวิถีการอนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี , 2543), 44.

เช่นนี้ เรียกว่า ประวัติศาสตร์จากภายใน และเป็นประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตอยู่ (Living History)⁹ ทั้งนี้ก็เพราะข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่มาจากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นนั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นเครื่องมือหนึ่งของการปลูกฝัง และผลิตซ้ำอุดมการณ์ร่วมกันของชุมชนรวมถึงนักท่องเที่ยวในด้านประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการรักษาอุดมการณ์อย่างยาวนานที่สุด โดยใช้วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น พิธีกรรม ตำนาน และความเชื่อต่างๆ ของชุมชน เป็นเครื่องมือ เช่น บอกเล่าประวัติศาสตร์ของชุมชนแก่นักท่องเที่ยว การนำนักท่องเที่ยวไปสักการะสิ่งเคารพของชุมชน การกำหนดกฎระเบียบของชุมชน ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นการปลูกฝังและผลิตซ้ำอุดมการณ์ทั้งทางประวัติศาสตร์การเป็นชุมชน อีกทั้งยังเป็นการยืนยันให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การปลูกฝัง และผลิตซ้ำให้คนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของชุมชนและนักท่องเที่ยวเกิดจิตสำนึกร่วมที่จะรักษา “ความเป็นชุมชน” หรือ “อัตลักษณ์” ให้คงอยู่ยาวนานที่สุดโดยไม่ก่อให้เกิดการละเมิดหรือส่งผลกระทบต่อทางลบแก่ชุมชน

คำตอบอยู่ที่ความรู้ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น¹⁰

เพราะเหตุใดจึงต้องเป็นความรู้ชาวบ้าน (Popular Knowledge) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ในการคานอำนาจหรือตอบโต้ต่อกระแสโลกาภิวัตน์ อาจเป็นเพราะนอกเหนือจากความต้องการที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนขึ้นมาเพื่อให้เกิดความหลากหลายในสังคมไทยแล้ว ยังเกิดจากการมองเห็นด้วยว่า ชุมชนชนบทของไทยนั้นมีจุดแข็งอยู่ที่ทุนฐานทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา เทคโนโลยีชาวบ้าน และการบริโภคที่เหมาะสม และเหตุผลที่จะต้องเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีอยู่ 3 ประการ คือ เหตุผลแรก นั้นเป็นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาตะวันตก ความเป็นสมัยใหม่ แนวคิดบนฐานของวิทยาศาสตร์ และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น มีลักษณะเป็นแบบเดียวกันหมด (Standardized) แต่ทว่าปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับชุมชนไทยนั้นกลับเป็นปัญหาที่มีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องมีภูมิปัญญาหลายๆแบบมาแก้ปัญหา และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีจุดเด่นอยู่ที่ลักษณะเฉพาะถิ่นของมัน (Localized) จุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวจึงทำให้

⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม, ทัศนะนอกกริต : สังคม-วัฒนธรรม ในวิถีการอนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี , 2543), 46.

¹⁰ เสน่ห์ จามริก, ชุมชนไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา), 29-48.

สามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่หลากหลายแง่มุมได้ เหตุผลประการที่สองก็คือ ลักษณะความเป็นอิสระ และสร้างสรรค์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประการสุดท้ายคือ ลักษณะแบบองค์รวม (holistic) ของภูมิปัญญา เช่น มีลักษณะทั้งแบบสาระและบันเทิงควบคู่กันไปหรือมีลักษณะในแบบของการประสานเรื่องทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้แสดงความเห็นว่า “...ปัญหาใหญ่ที่สุดของมนุษยชาติในปัจจุบันคือ การขาดความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ความรู้ต่างๆที่มีมากขึ้นยังไม่ใช่ปัญญาหรือภูมิปัญญาแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ข้อใหญ่ใจความสำคัญที่สุดก็คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาแห่งการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งความรู้ที่ดียิ่งหนึ่งที่ถูกทอดทิ้งไปในการศึกษาปัจจุบัน ...”¹¹

ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาของชาติโดยนำมาใช้จัดการการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ตามจุดมุ่งหมาย และหลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขโดยจะต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง การปลูกฝังให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และให้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับความรู้อื่นเป็นสากล

เป็นการดีที่ชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่ ได้มีความตื่นตัวและตระหนักถึงการสืบสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อันมีคุณค่ายิ่งไปพร้อมกับความต้องการที่จะพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง จึงได้จัดตั้ง “กลุ่มรักษ์เชียงใหม่”¹² ขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ภายใต้การนำของคุณมิตติ ยาประสิทธิ์ ประธานกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ โดยมีเป้าหมายหลักคือ เพื่อให้คนเชียงใหม่มีความเข้มแข็งสามารถปกป้องรักษาโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่เป็นมรดกอันเก่าแก่ อีกทั้งยังช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติวิถีชีวิตของชุมชนไว้ได้อีกด้วย โดยเริ่มจากกิจกรรมด้านต่างๆของกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ เช่น ยุวชนรักษ์เชียงใหม่พิทักษ์สิ่งแวดล้อม ยุวมัคคุเทศก์ ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายหลักในช่วงแรกของกลุ่มนั้น มุ่งเน้นไปที่เยาวชนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงที่มีความสนใจ ปัจจุบันมีจำนวนเยาวชนและผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกเพิ่ม

¹¹ประเวศ วะสี, ความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม และการศึกษาที่เข้าถึงความจริง, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. , 2536), 75.

¹²กลุ่มรักษ์เชียงใหม่ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 มกราคม 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaitopsites.com/themiti>

ขึ้นทุกปี สามารถแสดงให้เห็นถึงความพร้อมของคนในชุมชนในการให้ความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกของบรรพบุรุษ ความสามารถพัฒนาตนเองและชุมชนให้ถูกทิศทาง เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยอาศัยมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสารจากบรรพบุรุษของตนในอดีตกาล สืบถึงลูกหลานผู้สืบทอดในปัจจุบัน และบอกต่อสารเหล่านั้นสู่ผู้มาเยือนเพื่อแสดงออกวัฒนธรรมของตนเองและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยว โดยผ่านสถานที่ที่สามารถบ่งบอกอัตลักษณ์ทั้งของพื้นที่และชุมชนได้อย่างชัดเจน

โครงการจัดตั้งคุ้มพญา เจียงแสน หรือ หอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงแสน จึงเป็นส่วนเชื่อมโยงเงื่อนไขต่างๆในพื้นที่ กล่าวคือ ไม่เพียงเป็นศูนย์ข้อมูลเรื่องราวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสร้างจินตนาการเกี่ยวกับเมือง แต่ยังหมายรวมถึงการเป็นสถานที่สำหรับ ถ่ายทอด สืบสาน และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นจากสภาพื้นเมืองผู้ที่เป็นปรมาจารย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการรวบรวมภูมิปัญญาพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไป มาสืบสานและอนุรักษ์ไว้ให้เยาวชนและผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ มีลักษณะเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่แสดงข้อมูลและหลักฐานอันประกอบด้วย หลักฐานทางโบราณคดี (Archaeological Past) ที่เป็นที่มาของประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม (Cultural History) และหลักฐานทางชาติพันธุ์ (Ethnographical Present) ที่ได้จากวัตถุสิ่งของและคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น เป็นที่มาของประวัติศาสตร์ทางสังคมในบริบทที่ถูกต้อง¹³ ขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถทำให้คนภายนอกได้เข้ามาเรียนรู้เพื่อความเข้าใจทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีเหตุผลและถูกต้องจากคนในท้องถิ่นเอง เกิดเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ซึ่งมีสาระสำคัญที่การศึกษาวัฒนธรรมที่สร้างความเข้าใจในอันดีระหว่าง คนในท้องถิ่นด้วยกัน คนกับสภาพแวดล้อม และคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว

¹³ ศรีศกร วัลลิโกดม, ทัศนะนอกรีต : สังคม-วัฒนธรรม ในวิถีการอนุรักษ์,

2. เป้าหมายของโครงการ

2.1 เป็นศูนย์เรียนรู้ และเผยแพร่เอกลักษณ์ทางศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้แก่คนในชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และนักท่องเที่ยวผู้สนใจเป็นการ สร้างเครือข่ายองค์กรด้านศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นจุดเชื่อมโยงพื้นที่ที่มีคุณค่า และความสำคัญในภูมิภาคใกล้เคียง

2.2 เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกรักถิ่นและความภาคภูมิใจในตนเอง ให้แก่คนในชุมชน ก่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ อย่างเป็นรูปธรรม มากขึ้น

2.3 เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมประวัติบุคคลสำคัญและผลงานทางภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นแหล่งพบปะแลกเปลี่ยน เรียนรู้และถ่ายทอดศิลปะแขนงต่างๆ ให้แก่คนท้องถิ่นเพื่อการ สืบสานและพัฒนาต่อไปในอนาคต

2.4 เป็นพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมชุมชน

2.5 เป็นจุดต้อนรับนักท่องเที่ยวให้มีเวลาซึมซับบรรยากาศของพื้นที่ เน้นย้ำศักยภาพ ของเมืองเชียงใหม่ในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและวัฒนธรรมที่สำคัญ แห่งหนึ่งของประเทศ และเกิดการรับรู้จากอดีตสู่ความเป็นไปของสังคมปัจจุบันผ่านคุณค่าทาง วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

3. วัตถุประสงค์ของโครงการ

3.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของพื้นที่เมืองเชียงใหม่ คติความเชื่อ ชาติพันธุ์ และอิทธิพลต่างๆทั้งจากภายนอกพื้นที่ และภายในพื้นที่เอง ที่ส่งผลต่อพัฒนาการ และ วิวัฒนาการของศิลปสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้น

3.2 เพื่อศึกษาการนำข้อมูลด้านต่างๆของพื้นที่มาวิเคราะห์ อาทิเช่น ข้อมูลด้าน ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรม ตลอดจนพัฒนาการของศิลปะในช่วงยุคสมัย ต่างๆในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางสร้างสรรค์รูปแบบสถาปัตยกรรมบน รากเหง้าวัฒนธรรมดั้งเดิม มีความสัมพันธ์กับบริบทท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับยุคสมัยและ ประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน

3.3 ศึกษารายละเอียดด้านต่างๆของศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญา ท้องถิ่นเชียงใหม่เพื่อนำมาเป็นโจทย์ของการนำไปแปลงความหมายเป็นที่ว่างทางสถาปัตยกรรม

3.4 เพื่อออกแบบพื้นที่เพื่อการปฏิสัมพันธ์ (Interactive space) ระหว่างคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว

4. ขอบเขตของโครงการ

ทำการศึกษาพื้นที่อำเภอเชียงแสนอย่างเป็นภาพรวมเพื่อกำหนดพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างเครือข่ายองค์กรด้านศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural map) กับพื้นที่ที่มีศักยภาพในพื้นที่ใกล้เคียง และวิเคราะห์หาพื้นที่ที่เหมาะสมกับโครงการในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน จัดวางผังโครงการ (Master Plan) ให้มีความเหมาะสมกับกิจกรรมและพื้นที่โครงการ

5. องค์ประกอบของโครงการ

- 5.1 หอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงแสน
 - 5.1.1 ส่วนนิทรรศการเชิดชูเกียรติสละเมืองเชียงแสน
 - 5.1.2 ส่วนนิทรรศการและสาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงแสน
 - 5.1.3 ส่วนการเรียนรู้การสอนผู้สืบทอดสละ
 - 5.1.4 เวทีการแสดงกลางแจ้ง
- 5.2 หอดำเนินเมืองเชียงแสน
 - ส่วนนิทรรศการตำนานเมืองเชียงแสน
- 5.3 หอพระเจ้าพรหมมหาราช และลานสักการะ
- 5.4 ห้องสมุดภูมิปัญญา
- 5.5 ส่วนสำนักงาน
- 5.6 พื้นที่เก็บอุปกรณ์และซ่อมบำรุง
- 5.7 ส่วนบริการสาธารณะ
 - 5.7.1 ห้องประชุมสัมมนา
 - 5.7.2 ร้านขายอาหาร
 - 5.7.3 ร้านขายของที่ระลึก
 - 5.7.4 ห้องน้ำ-ส้วม
 - 5.7.5 ที่จอดรถ

6. วิธีดำเนินงาน

6.1 การเก็บข้อมูล

6.1.1 จากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการรายงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับโครงการเพื่อรวบรวมข้อมูลวิชาการที่มีความเกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ได้แก่ เอกสารวิชาการที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาและเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมที่เลือกศึกษา การวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรมศาสตร์ที่ทำการศึกษาหรือที่มีความเชื่อมโยงกัน เป็นต้น

6.1.2 จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ทั้งในพื้นที่โครงการและพื้นที่ใกล้เคียงที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง เพื่อเก็บข้อมูล ภาพถ่าย รายละเอียดต่างๆ ประกอบกับการสอบถามสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

6.2 ชั้นวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพิจารณาเชิงคุณภาพ เพื่อนำมาใช้ประมวลคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรม ทั้งรูปแบบ ที่ว่าง ตลอดจนกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงการ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อการออกแบบให้ได้ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ในขั้นตอนต่อไป

6.3 ชั้นสรุปผล

สรุปข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ แล้วมาจัดทำเป็นโปรแกรมการออกแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อนำไปสู่แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรม

6.4 ชั้นการออกแบบ

6.4.1 ศึกษาและวิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมในช่วงสมัยที่มีความเกี่ยวเนื่อง ในฐานะที่เป็นภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลด้านต่างๆ เช่น คุณค่าของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์ คุณค่าขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

6.4.2 วิเคราะห์ความสำคัญของพื้นที่ภายในเมืองเชียงใหม่ และพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อนำไปสู่ พื้นที่ตั้งโครงการที่มีความเหมาะสมสามารถเชื่อมโยงพื้นที่ที่มีความสำคัญในพื้นที่ และแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบโครงการ

6.4.3 หาความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในโครงการกับพื้นที่ใช้สอย เพื่อกำหนดลักษณะและปริมาณของพื้นที่ส่วนย่อยในโครงการ กำหนดแนวความคิดย่อยของพื้นที่แต่ละส่วน

6.4.4 นำเสนองานออกแบบ ตามกระบวนการในการออกแบบ แนวความคิดในการออกแบบ การจัดทำแบบร่างเพื่อตรวจ ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาแบบตามขั้นตอน

6.4.5 นำเสนองานขั้นสุดท้าย

6.5 จัดทำเอกสารประกอบการทำวิทยานิพนธ์

7. แหล่งข้อมูล

- 7.1 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงแสน
- 7.2 ห้องสมุดชุมชนเชียงแสน
- 7.3 หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 7.4 หอสมุดแห่งชาติพระนคร
- 7.5 หอจดหมายเหตุ
- 7.6 กรมแผนที่ทหาร กระทรวงกลาโหม
- 7.7 รายงานและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง
- 7.8 สัมภาษณ์ สอบถามบุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่มีความรู้และความสามารถให้ข้อมูลได้
- 7.9 กลุ่มรักษ์เชียงแสน และหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง
- 7.10 ค้นคว้าจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2 แนวทางพหุสาสนภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สังคมปัจจุบัน

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

“ภูมิปัญญา” หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปในสังคม และในวงการต่างๆ ทั้งของรัฐ องค์กรพัฒนา นักวิชาการ และสื่อมวลชน นอกจากนั้นยังเป็นคำที่คาบเกี่ยวกับคำอื่นๆและมีความหมายใกล้เคียงกันอีกจำนวนหนึ่ง เช่น ความรู้ท้องถิ่น ความรู้ของชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้พื้นบ้าน คำเหล่านี้อาจจะเริ่มใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วงเวลาประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา¹ และได้รับแรงส่งเสริมผลักดันจากกระแสสังคมที่เป็นปฏิริยาต่อต้านโลกาภิวัตน์ เกิดการหันมาเน้นความสำคัญของท้องถิ่นและยกย่องความรู้และวิถีชีวิตแบบท้องถิ่น และมองเห็นความงดงามของวิถีชีวิตของคนธรรมดาสามัญ

ความหมายของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการต่างๆ ให้อาจพบว่ามีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวมได้ดังนี้²

1. ภูมิปัญญา คำว่าภูมิปัญญาตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า wisdom สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาตินิยามคำว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

2. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน คำว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านให้ความหมายว่าเป็นองค์ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ที่สั่งสม สืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหาการปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์

¹ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ. (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2548), 5.

² มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต. (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. , 2549), 12.

3. ภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นการศึกษาจึงผสมผสานกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

4. ภูมิปัญญาไทย เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่ยังคงปฏิบัติสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชุมชนหลายๆชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับให้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา หรือ สกศ. ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้ ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทย ให้มีความสมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งภูมิปัญญานี้อาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย³

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆเรื่องความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็น ศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆอาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการ

³สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ภูมิปัญญาไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 8 สิงหาคม 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.mv.ac.th/~thaiwisdom/mean2.htm>

สืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคตามสมัยได้⁴

กล่าวโดยสรุป คำว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของชาวบ้านที่สั่งสมกันมา โดยมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อเอื้อประโยชน์ให้การดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุข ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง อาจเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือ จังหวัด ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นสินทรัพย์ของประชาชนและชุมชน แสดงลักษณะเด่นและอัตลักษณ์ของประชาชนและชุมชนนั้นๆที่มีการสั่งสมทุนทางปัญญา ความรู้ วัฒนธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จัดเป็นทุนทางสังคมของชุมชน

2. “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ในฐานะนวัตกรรมความคิด เพื่อต่อกรกับกระแสโลกาภิวัตน์⁵

กระแสภูมิปัญญา ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีการอภิปรายถกเถียงถึงกระแส “โลกาภิวัตน์” อย่างกว้างขวาง มีงานเขียนที่นิยามภูมิปัญญาที่แม้จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายที่คล้ายคลึงกันว่า ภูมิปัญญาในฐานะเป็นปรากฏการณ์สำคัญในการตั้งรับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ซัดโถมเข้ามาในสังคมไทย

นพ. ประเวศ วะสี นับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสถาปนาภูมิปัญญาให้เป็นภารกิจของชาติ⁶ ภาพของภูมิปัญญาที่ก่อตัวจากการบรรยายและงานเขียนของท่าน ได้สร้างคู่ตรงข้ามที่ได้รับการกล่าวอ้างอิงกันทั่วไประหว่าง “ตะวันตก” กับ “ตะวันออก”, “วัตถุ” กับ “จิตวิญญาณ”, “เสียงเสี้ยว” กับ “องค์รวม” เป็นต้น โดยสรุปประเด็นอย่างรวบรัดได้ว่า ความแตกต่างและตรงข้ามกัน คือ ภูมิปัญญาตะวันตกมีฐานอยู่ที่วิทยาศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น (ไทย) มีฐานอยู่ที่วัฒนธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะเด่นที่ความเป็นบูรณาการ ซึ่งจุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวทำให้สามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่หลากหลายแง่มุมได้ การมีลักษณะแบบองค์รวม (holistic)

⁴ การนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2551. เข้าถึงได้จาก <http://intranet.m-culture.go.th/phetchaburi/wisdom2.htm>

⁵ ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนทร (องค์การมหาชน), ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนทร, 2548), 13.

⁶ เรืองเดียวกัน, 15.

ของภูมิปัญญา เช่น มีลักษณะทั้งแบบสภาวะและบันเทิงควบคู่กันไป มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งและเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรมนั้น ทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ภูมิปัญญาเป็นยุทธศาสตร์ของการสร้างความรู้ใหม่ เป็นการสร้างความเข้มแข็งทางปัญญาของชาติ เป็นเครื่องมือและพลังในการต่อสู้ต่อรองกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก เพื่อให้สังคมไทยเกิดภูมิคุ้มกันต่ออิทธิพลที่มาจากภายนอก ได้แก่ โลกาภิวัตน์ ตะวันตก ระบบการศึกษาสมัยใหม่ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ที่คุกคามสังคมไทย

2.1 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง
2. สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนในท้องถิ่น
3. สามารถปรับประยุกต์ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
4. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
5. ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย

2.2 กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายถึงกระบวนการเกิดของวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 5 ลักษณะ คือ⁷

- 2.2.1 กระบวนการเรียนรู้
- 2.2.2 กระบวนการสะสมความรู้
- 2.2.3 กระบวนการถ่ายทอดและกระจายความรู้
- 2.2.4 กระบวนการปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ความรู้

2.2.1 กระบวนการเรียนรู้

เกิดขึ้นจากศักยภาพของชาวบ้านในการแสวงหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้โดยการวิเคราะห์ คิดค้น ทดลอง และสรุปบทเรียนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอก หรืออาจกล่าวได้ว่าชุมชนมีความรู้

⁷มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, โครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. , 2549), 67.

ความเข้าใจ สังเกตถึงสภาพของชุมชนและได้ใช้ความรู้ สติปัญญาในการคิดไตร่ตรองจนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เกิดเป็นกระบวนการสะสมความรู้หรือสั่งสมความรู้ขึ้น

2.2.2 กระบวนการสะสมความรู้

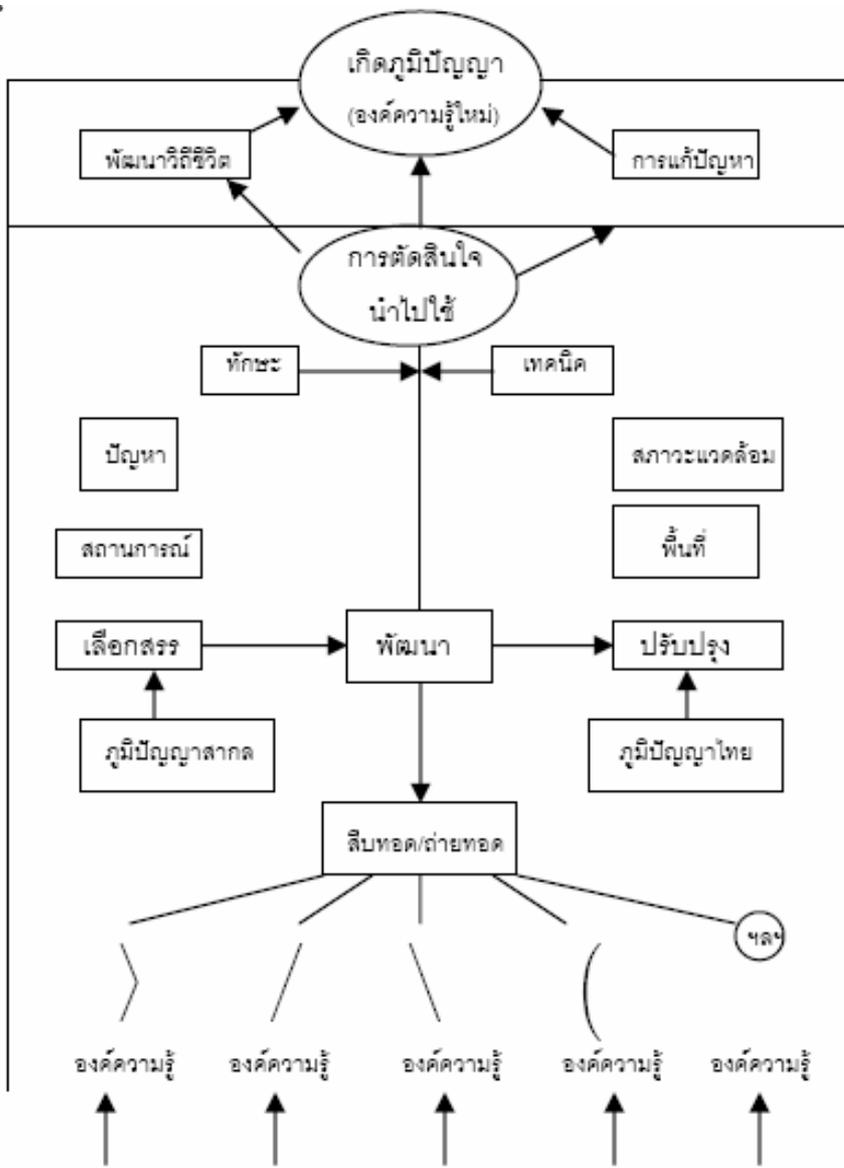
กระบวนการสะสมความรู้มี 2 วิธีการ คือ การสั่งสมด้วยตนเองโดยเรียนรู้มาจากประสบการณ์ในชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม อีกวิธีการหนึ่ง คือการที่มีผู้ถ่ายทอดให้ในรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณีและวิถีการดำรงชีวิต องค์ความรู้จะถูกสะสมไว้ในตัวคนๆหนึ่ง ที่เรียกว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” ซึ่งเป็นผู้ที่ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้สั่งสมไว้ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งและรุ่นถัดๆไปตามลำดับ การสั่งสมประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่นนี้เป็นการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่มีการลงมือลองผิดลองถูกมาแล้ว มีการปรับให้ใช้ได้ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น และสอดคล้องกับระบบนิเวศ ภูมิปัญญาหรือประสบการณ์ที่สั่งสมนี้สามารถนำไปใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ และการดำรงเผ่าพันธุ์

2.3.3 การถ่ายทอดและกระจายความรู้

คือ การถ่ายทอดและกระจายความรู้ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งกันต่อๆมาในวงกว้าง จนกลายเป็นวัฒนธรรม เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี พิธีกรรม ศิลปะ โดยผ่านความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผีและความสัมพันธ์กับชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตทั้งหมด เป็นวิถีชีวิตของสังคมในระบบนิเวศเดียวกันซึ่งไม่ได้มีการเขียนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน

2.4.4 กระบวนการปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ความรู้

การปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ความรู้โดยมากจะเป็นการประยุกต์จากวัฒนธรรม ซึ่งมองไม่เห็น คือ การประยุกต์ตัวคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ภายใน ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนอันเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเองเป็นหลัก

แผนภาพที่ 1 แสดงกระบวนการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญาไทย

ที่มา : พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนรากฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นท์แอนด์พับลิชซิ่ง, 2532), 192.

กล่าวโดยสรุปได้ว่า

1. การเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการที่เกิดจากการ สืบทอด และถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนา เลือกรองร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย จนเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด
2. ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้
 1. ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
 2. การสั่งสม การสืบทอดความรู้ในเรื่องนั้น
 3. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเปรียบเทียบเคียงกับประสบการณ์ใหม่ได้
 4. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
 5. รากฐานทางพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

3. รูปแบบและสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 รูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น

รูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ^๘

3.1.1 รูปแบบที่เป็นนามธรรม

เป็นโลกทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่าความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน อันมีคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ได้แก่การประกอบพิธีกรรมของแต่ละท้องถิ่น คือ การนับถือผี หรือศาสนาซึ่งเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ก่อให้เกิดความเชื่อขึ้นมา ซึ่งส่วนผสมของความเชื่อเหล่านี้จะมีส่วนไหนมากกว่ากันนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการพัฒนาของชุมชน เป็นความเชื่อที่ให้คุณค่ากับธรรมชาติและทำให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษ นอกจากนี้ในพิธีกรรมต่างๆ จะมีศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีแฝงอยู่ ซึ่งจะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านของหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิธีชีวิตความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญอกงามและ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

^๘ เสรี พงศ์พิศ, คืนสู่รากเหง้า, (กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, 2529), 140.

3.2.2 รูปแบบที่เป็นรูปธรรม

คือ ภูมิปัญญาตามอัตถประโยชน์ แบ่งย่อยได้ 5 ประเภท คือ ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม และภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับยารักษาโรค ตัวอย่างเช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

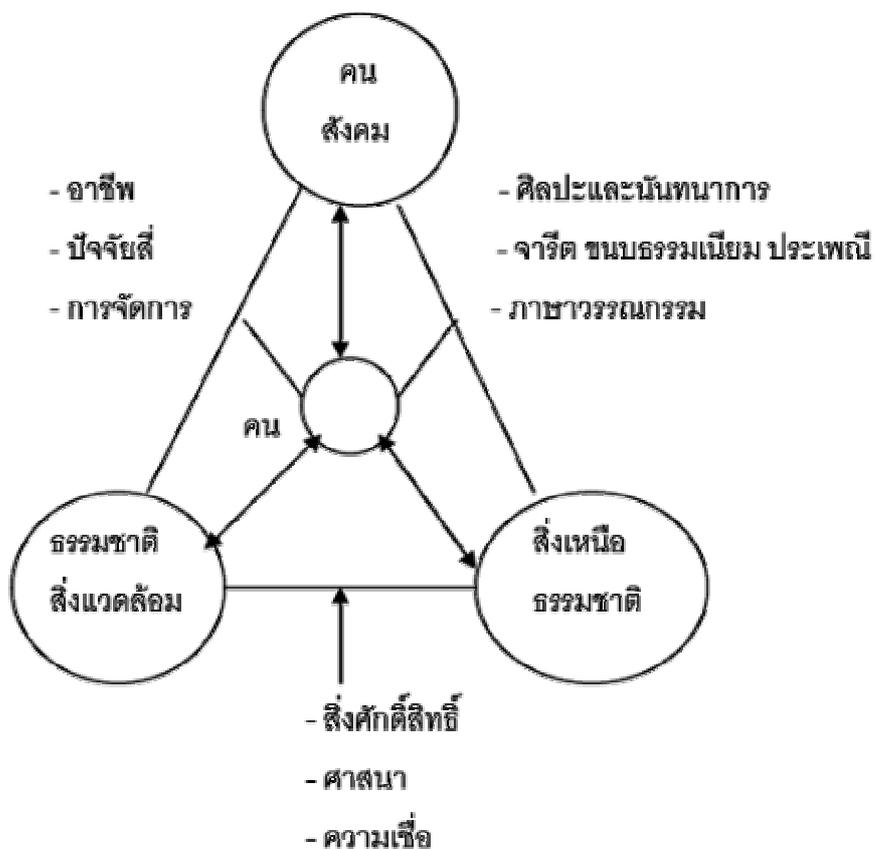
1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ

แวดล้อม

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม

เหนือธรรมชาติ

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ ชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทยซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจนได้โดยแผนภาพที่ 2 ดังนี้

แผนภาพที่ 2 แสดงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่มา : เสรี พงศ์พิศ, คืนสู่รากเหง้า (กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, 2529), 146-147.

จากแผนภาพที่ 2 จะเห็นได้ว่ารูปแบบภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ ระหว่างคน กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในรูปแบบจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในรูปแบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

3.2 สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น⁹

การกำหนดสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีการกำหนดอย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่หน่วยงานองค์กรและนักวิชาการแต่ละท่านนำมากำหนดสาขา ซึ่งสามารถสรุปได้พอสังเขปจำนวน 10 สาขา ดังนี้

3.2.1 สาขาเกษตรกรรม

หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

3.2.2 สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและบริโภค)

หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าสู่ตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมชาติอันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดจนการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3.2.3 สาขาการแพทย์แผนไทย

หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

3.2.4 สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

3.2.5 สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน

⁹ รัตน์ะ บัวสนธิ์, “การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” (ปริญญานิพนธ์ สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2535), 56.

หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหาร
กองทุน และธุรกิจในกลุ่มชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิก
ในกลุ่มชน

3.2.6 สาขาสวัสดิการ

หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิต
ของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

3.2.7 สาขาศิลปกรรม

หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ
เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

3.2.8 สาขาการจัดการ

หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้ง
ขององค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดจนทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ใน
สังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในกลุ่มชน การจัดการศาสนา
สถานการณ์การจัดการศึกษา ตลอดจนทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

3.2.9 สาขาภาษาและวรรณกรรม

หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น
ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดจนทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

3.2.10 สาขาศาสนาและประเพณี

หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทาง
ศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดี
ต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า ประเพณีงานบุญ
ต่างๆ เป็นต้น

4. การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น¹⁰

การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีการถ่ายทอดหลากหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย เช่น การถ่ายทอดให้กับเด็กจะต้องสนุกไม่ซับซ้อน มีการละเล่นปริศนาคำทาย การเล่านิทานหรือการลงมือทำ แต่การถ่ายทอดกับผู้ใหญ่นั้นจะใช้วิธีการบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ การประกอบอาชีพ ฯลฯ ซึ่งทุกวิธีจะอิงอยู่กับความเชื่อความศรัทธาในอำนาจพุทธศาสนาเป็นสำคัญ วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดให้กับผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใดๆ แต่จากสามัญสำนึก การเรียนการสอนเกิดขึ้นจากการเลียนแบบ การจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และใช้การถ่ายทอดซึ่ง มี 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้แบบดั้งเดิม เป็นการเรียนรู้ในมิติทางวัฒนธรรม เช่น การเรียนรู้โดยผ่านพิธีกรรม คติธรรม คำบอกเล่า บทเพลง เพลงชาวบ้าน และนิทาน และการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เช่น นักวิชาการ นักพัฒนาจากภาครัฐและ เอกชนโดยผ่านเวทีชาวบ้าน การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการอบรมในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีขั้นตอนของการเรียนรู้ 3 ระดับ คือ ขั้นตอนการคิดได้ ขั้นตอนการแสวงหาความรู้ และ ขั้นตอนการนำไปใช้ประโยชน์ โดยวิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม และวิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้คนอื่นรู้ อันเนื่องมาจากสาเหตุต่อไปนี้

1. กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องผลิตสินค้าเพื่อการจำหน่าย

¹⁰ อบเชย แก้วสุข, รายงานผลการดำเนินงานประชุมปฏิบัติการการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเผยแพร่ ความรู้ของสื่อมวลชน (อุบลราชธานี : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2543), 43.

2. กลัวเรื่องชื่อเสียง เกียรติภูมิ และกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ้าถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่า เจ้าตำรับก็จะมีชื่อเสียง

3. มีความเชื่อและถือสัจจะจาก ปู่ ย่า ตา ทวด ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือ กลวิธีการผลิต

4. สื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

ในปัจจุบันกลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ขยายไปสู่สาธารณชนทั่วไปบ้างแล้ว ทั้งนี้เนื่องมาจากได้รับการกระตุ้นและการสร้างความตระหนักจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน เช่น หน่วยงานพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตร ฯลฯ ปราชญ์ชาวบ้านจะได้รับค่าตอบแทนในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะมีราคาที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสาขาวิชาชีพที่ตลาดต้องการ สื่อต่างๆมีมากมายหลายประเภท สามารถถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาโดยใช้สื่อต่างๆ ได้อย่างสะดวกกว้างขวาง และความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่นๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด ฉะนั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นการส่งผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยสื่อ เนื้อหา วิธีการ เป้าหมาย ในการถ่ายทอด ซึ่งบุคคลได้รู้จักสังคมโดยผ่านตัวแทนทางสังคมมี 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับชุมชน และระหว่างชุมชน ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้สามารถ ส่งผ่านความรู้ไปสู่มนุษย์คนอื่น บนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีการดำเนินชีวิต

5. แนวความคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น

ความหมายของพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น (Community-Centered Museum)¹¹

พิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น (Community Museum) หมายถึง แหล่งหรือสถานที่รวบรวม และจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี วัตถุโบราณ สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรม รวมทั้งความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่หรือเคยมีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสถานที่ บ้านเรือน สิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่โดยอายุ รูปแบบทางศิลปะ สถาปัตยกรรม หรือประวัติความเป็นมาเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาร่องรอยของชุมชนนั้นๆ ที่รวมเรียกว่าโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี หรือ

¹¹ ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่ (กรุงเทพมหานคร : ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545), 5.

อาคารสถานที่ที่ก่อสร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้จัดแสดงข้อมูล หลักฐานทางโบราณคดี และทรัพยากร วัฒนธรรมต่างๆของชุมชน

ศรัศักร วลลิโกดม กล่าวว่า “...พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ สถานที่จัดแสดงของที่ทำให้คน ในท้องถิ่นรู้จักถิ่น รู้จักตนเองว่าอยู่ที่ไหน มีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างไร มี หลักฐานความเก่าแก่ในการตั้งถิ่นฐาน และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมา อย่างไรและในการปรับตัวดังกล่าวทำให้ต้องพัฒนาเทคโนโลยีอย่างใดขึ้นมาควบคุม เรื่อยลงมา จนถึงพัฒนาการทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่จะทำให้แลเห็นการเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคตได้ การจัดพิพิธภัณฑ์ที่ทำให้คนได้เห็นจากสิ่งที่เป็นจริงใกล้ตัว ดังกล่าวนี้อาจเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การสร้างสรรค่นานาประการ จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น การศึกษานอกระบบที่อาจสร้างดุลยภาพกับการศึกษาในระบบ ที่เน้นการเรียนรู้สิ่งไกลตัว การเชื่อ และการท่องจำแบบคิดไม่เป็นอยู่ในขณะนี้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นแลเห็นได้จากข้อมูลและหลักฐาน ที่นำมาแสดง ประกอบด้วย หลักฐานทางโบราณคดี (Archaeological Pasts) ที่เป็นที่มาของ ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม (Cultural History) และหลักฐานทางชาติพันธุ์ (Ethnological Present) ซึ่งได้จากวัตถุสิ่งของและคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับของประวัติศาสตร์ทาง สังคม.....”¹²

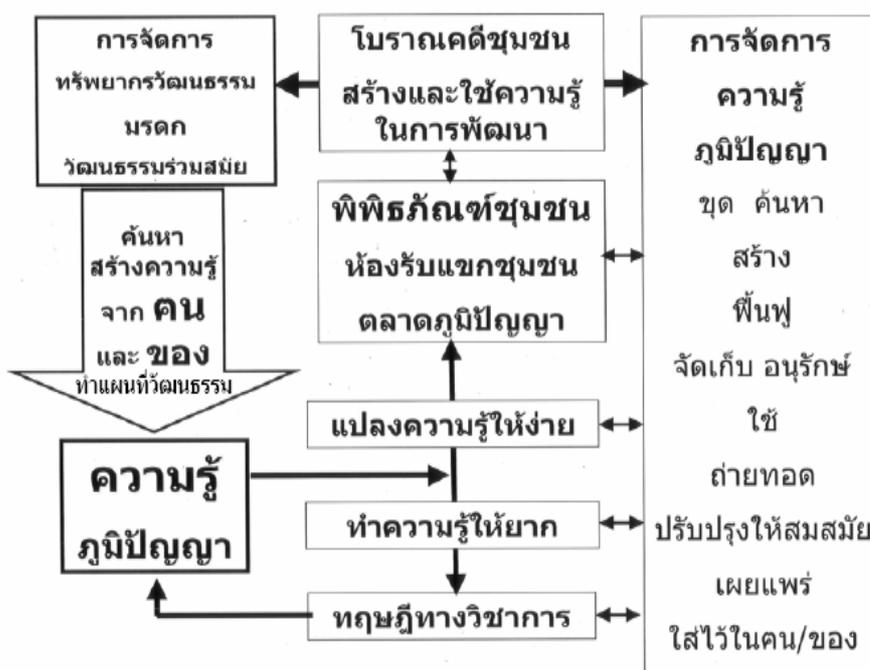
พิพิธภัณฑ์ชุมชนเกิดขึ้นจากความต้องการของคนในชุมชนเอง มากกว่าที่จะจัดตั้งเพื่อ ผู้ชมที่เป็นชนชั้นสูงเฉพาะกลุ่ม พิพิธภัณฑ์ชุมชนดูประหนึ่งว่าจะเป็นหนทางเดียวที่สามารถรักษา วัฒนธรรมนิยมท้องถิ่นไว้ได้ เช่น งานฝีมือ พิธีกรรมทางศาสนา และภาษา พิพิธภัณฑ์เหล่านี้จะจัด ให้มีการสอนวัฒนธรรมประเพณีโบราณในโอกาสพิเศษ อย่างเช่น สอนการตีกลองพื้นเมือง หรือ ภาษาท้องถิ่น ในงานเทศกาลของชุมชน งานตรุษ งานเฉลิมฉลอง รวมทั้งจัดหาความช่วยเหลือใน ประเด็นที่เป็นปัญหาของชุมชน เช่น ด้านสุขศึกษา และการแก้ปัญหาความขัดแย้ง¹³

ในทางทฤษฎีพิพิธภัณฑ์ชุมชนมีคุณประโยชน์ (Functions) ในฐานะที่เป็นทั้งเครื่องมือ และวิธีการ (Means) ในกระบวนการพัฒนาชุมชน ก็คือ เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและ พื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ส่งเสริมให้ ชาวบ้าน สมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ ตั้งแต่การศึกษาวิจัย การสำรวจ

¹² ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่ (กรุงเทพมหานคร : ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545), 8.

¹³ สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ, นิยามของพิพิธภัณฑ์: เลือกที่จะเป็น เลือกที่จะเปลี่ยนแปลง (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, 2549), 130.

ค้นหา ทำแผนที่และทะเบียนทรัพยากรวัฒนธรรม การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากร วัฒนธรรม การวางแผนการจัดการ การอนุรักษ์/บริรักษ์ การสงวนและการบูรณปฏิสังขรณ์ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์/นิทรรศการ การเผยแพร่ การฟื้นฟู และการจัดการเชิงธุรกิจชุมชน ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอก และระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์เรื่องทรัพยากรวัฒนธรรมแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้ ก่อให้เกิดความเสียสละ ความเอื้ออาทรเกื้อกูลแก่กันและกันในหมู่สมาชิกของชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นพื้นที่แสดงความเป็นตัวตนของคนในชุมชนให้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้เห็นและยอมรับ ทำให้คนในชุมชนมีศักดิ์ศรี และประการสำคัญที่สุดก็คือ พิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้ และกระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองทุกๆมิติได้อย่างแท้จริง

แผนภาพที่ 3 กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งประเภททรัพยากรทางโบราณคดีและภูมิปัญญาความรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับพิพิธภัณฑ์ชุมชนและการจัดการความรู้ในงานพัฒนาชุมชน

ที่มา : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545), 173.

จากแผนภาพที่ 3 อธิบายว่าพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นที่เหมาะสมแก่การพัฒนาชุมชน ไม่ใช่สถานที่ที่แสดงเฉพาะ “วัตถุสิ่งของ” หรือ “ของ “things” เหมือนที่พบเห็นได้ในพิพิธภัณฑ์แบบประเพณีนิยม (Classical Museum) ทั่วไป หากเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญต่อการแสดงบทบาทของทั้ง “คน” และ “ของ” ไปพร้อมๆกัน ทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนหนึ่งๆอาจจะมีทั้งที่เป็นสถานที่ เป็นสิ่งก่อสร้าง วัตถุ และความรู้ความหมายที่เกี่ยวกับสถานที่ สิ่งก่อสร้างและวัตถุอื่นๆ รวมทั้งคนที่มีความรู้ความสามารถในการทำมาหากิน ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ มีความรู้ความสามารถในการรักษาพยาบาลโรค หรือมีความรู้ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติได้เป็นพิเศษ ซึ่งทั้งหมดนี้คือ **ภูมิปัญญาความรู้**¹⁴

การจัดการภูมิปัญญาความรู้ในกระบวนการพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นเป็นกระบวนการค้นหาและเชื่อมโยงความรู้ใน “คน” และ ความรู้ที่อยู่ใน “ของ” โดยเฉพาะภูมิปัญญาความรู้ที่มีใน “คนเก่าๆ”และภูมิปัญญาความรู้ที่มีอยู่ใน “ของเก่าๆ” เข้าด้วยกัน แล้วนำมาวิเคราะห์ประเมินค่าเลือกสรรเพื่อใช้ประโยชน์ในทางการพัฒนาชุมชนสำหรับ “คนปัจจุบัน” ซึ่งการจัดการภูมิปัญญาความรู้เป็นกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่สามารถกระทำต่อเนื่องได้ตลอดเวลา

จากที่กล่าวมาข้างต้น “ภูมิปัญญา” โดยทั่วไปนั้นหมายถึง ความรู้ ความเชื่อ และความสามารถเชิงพฤติกรรมในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติในระบบนิเวศหนึ่งๆให้อยู่ในสภาวะสมดุลและเป็นปกติอยู่เสมอในทางการพัฒนาชุมชน และมีความหมายรวมเอาคำว่า ความรู้(Knowledge) ความสามารถ (ability) พลัง (power) ความเป็นชุมชน (Communality) และคำว่าอำนาจ (Authority) เข้ามาอยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืนแน่นแฟ้นและทำหน้าที่อยู่ในระบบภูมิสังคมแบบหนึ่งๆซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็น “วัฒนธรรมชุมชน : Community Culture” ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ทุกๆชุมชนต้องมีอยู่เสมอ หากชุมชนใดขาดซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว ชุมชนนั้นย่อมตกอยู่ในสภาวะที่เรียกว่า “อ่อนแอ”ภูมิปัญญา ในฐานะที่เป็นทั้ง ความรู้ (knowledge) และ ทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Resource) โดยทั่วไปมี 2 ประเภทและมีแหล่งที่อยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่¹⁵

1. ความรู้ติดคน หรือ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ชนิดที่เกิดจากการเรียนรู้สะสมผ่านประสบการณ์ลองผิดลองถูกของแต่ละคนหรือเกิดจากการค้นคว้าทดลองด้วยตนเองจนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งสามารถนำมาปฏิบัติ หรือการแสดงออกเชิงพฤติกรรมให้เป็น

¹⁴ ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545), 175.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 186.

ประโยชน์ต่อการดำรงอยู่อย่างปกติของตนเอง กลุ่ม ชุมชน และสังคมที่ตนเองสังกัดอยู่ได้ ความรู้ชนิดนี้มีอยู่ในตัวคนที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นความรู้ที่ฝังแน่นอยู่ในสมองของคนที่เป็นเจ้าของความรู้นั้น ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น ความรู้คู่ชีพ (Breathable/Vital Knowledge)

2. ความรู้นอกตัวคน ความรู้ติดของ และความรู้ในตำรา (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ชนิดที่ฝัง หรือแฝงอยู่กับวัตถุสิ่งของ สิ่งก่อสร้าง วัสดุอุปกรณ์ หรือทรัพยากรวัฒนธรรมชนิดที่จับต้องได้ (Tangible Forms) ที่มนุษย์ได้สร้างสรรคขึ้นมาใช้ประโยชน์ตามความรู้ความสามารถในแต่ละพื้นที่ แต่ละยุคสมัยในอดีตที่อาจจะต้องมีวิธีการจัดการชุดค้น สกัด สังเคราะห์เอาความรู้ออกมาและแปรรูปความรู้ให้สามารถนำไปใช้งานได้อีกทอดหนึ่ง เนื่องจากเป็นความรู้เก่าที่ผู้คนปัจจุบันอาจไม่เข้าใจ หลงลืม ขาดทักษะความชำนาญในการใช้สอย หรือในอีกลักษณะหนึ่งก็เป็นความรู้ที่ได้รับการบันทึกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของสื่อบันทึกความรู้รูปแบบต่างๆ ทั้งหนังสือ ตำรา เทปบันทึกเสียงคำสอน ฯลฯ ซึ่งความรู้สำเร็จรูปบางเรื่องสามารถนำมาใช้ได้เลย แต่บางเรื่องก็จำเป็นต้องศึกษา แปลความ และทำความเข้าใจกันใหม่จึงจะนำไปใช้ประโยชน์ได้

การจัดการภูมิปัญญาความรู้ในกระบวนการพิพิธภัณฑสถานชุมชน เป็นเรื่องเดียวกันกับการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participative Community Study) การศึกษาวิจัยตนเองของชุมชน (Community Self Study) ผ่านการค้นหาความหมาย และการระบุคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสิ่งของ สิ่งก่อสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ชุมชนเคยใช้ประโยชน์มาก่อน ซึ่งเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนได้ทบทวนภูมิปัญญาความรู้เดิมที่เคยทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และมีความเป็นอยู่อย่างปกติสุขมายาวนาน หรืออาจจะเรียกว่าเป็น “กระบวนการทบทวนความทรงจำร่วมของชุมชน” ช่วยให้คนที่เคยรู้เคยทำได้ตามภูมิปัญญาความรู้นั้นเกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่เคยรู้เคยทำนั้นยังมีคุณค่าและยังใช้ได้และเป็นการบอกกล่าวต่อคนรุ่นใหม่ที่ไม่เคยรู้ไม่เคยทำไม่เคยตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาความรู้นั้นได้รู้ ได้เข้าใจ และเห็นคุณค่ามากขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกแบบ “หันเข้าหาคุณค่าภายในชุมชน” ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้าใจต่อระบบคุณค่าภายนอกชุมชนที่ถาโถมเข้ามาในชุมชน

การจัดการภูมิปัญญาความรู้ในกระบวนการพิพิธภัณฑสถานชุมชนท้องถิ่นไม่ได้มีความมุ่งหมายเพื่อการเสาะหาวัตถุสิ่งของของเอามาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานเป็นหลัก หากให้ความสำคัญต่อการสร้างความเชื่อมั่นของชาวบ้านใน “ภูมิปัญญาความรู้” ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นลำดับต้น สร้างการยอมรับในภูมิปัญญาความรู้ และการยอมรับในตัวชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาความรู้ซึ่งส่วนมากเป็นผู้สูงอายุเป็นลำดับถัดมา ซึ่งการยอมรับในทั้งสองส่วนเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนผ่านการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานชุมชน กล่าวคือเมื่อคนส่วนใหญ่ในชุมชนได้รู้ได้

เข้าใจได้เห็นคุณค่าและให้การยอมรับทั้งภูมิปัญญาความรู้ที่มีอยู่ในคน และที่มีอยู่ในของแล้วก็จะให้ความสำคัญ และเต็มอกเต็มใจในการจะจัดการให้เกิดประโยชน์ทางการพัฒนาชุมชนในลำดับต่อไป

บทที่ 3

บริบทของพื้นที่ศึกษา : เมืองโบราณเชียงแสน ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

1. ข้อมูลพื้นฐาน¹

1.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ลักษณะทางกายภาพ

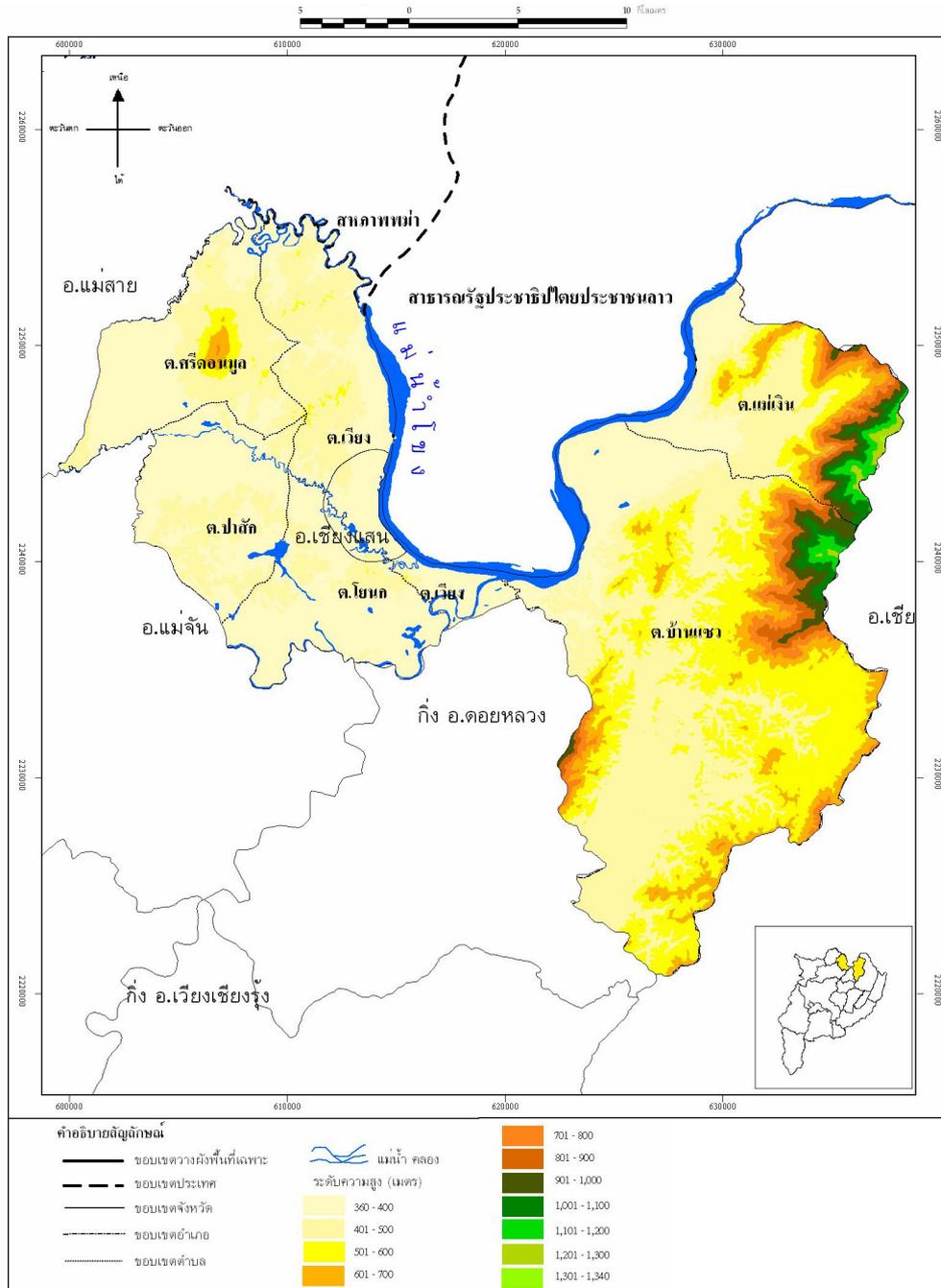
อำเภอเชียงแสนเป็นอำเภอชายแดนของจังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 285 ตารางกิโลเมตร หรือ 178,125 ไร่ อยู่ห่างจากจังหวัดเชียงราย 63 กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพมหานคร 891 กิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดท่าขี้เหล็ก รัฐฉาน ประเทศสหภาพพม่า
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอแม่จัน และกิ่งอำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเชียงแสน และอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของอำเภอเชียงแสน ประกอบด้วยพื้นที่ราบลุ่มตอนกลาง และตะวันตกของอำเภอ อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง เฉลี่ย 0 - 400 เมตร และบริเวณเนินเขา อยู่ทางตะวันออกของอำเภอ เป็นพื้นที่ราบสลับภูเขาโดยมีพื้นที่ราบประมาณ 55 % พื้นที่ภูเขาประมาณ 33% และพื้นที่น้ำประมาณ 12% ของพื้นที่ทั้งหมด โดยมีแม่น้ำโขง และแม่น้ำรวกไหลผ่านทางตอนบน มีแม่น้ำจัน แม่น้ำกก และน้ำคำ ไหลผ่านทางตอนกลางของพื้นที่ ในเขตเทศบาลมีกำแพงเมืองเก่าล้อมรอบ 3 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ส่วน ทิศตะวันออก ติดลำน้ำโขง

¹สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการวางแผนและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 112.

แผนภาพที่ 4 แสดงลักษณะภูมิประเทศอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
 ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 113.

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไปของอำเภอเชียงแสน มีภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อนมี อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 24.6 องศาเซลเซียส แบ่งออกได้ 3 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่ม ประมาณเดือน พฤษภาคม และไปสิ้นสุดในราวเดือน ตุลาคม โดยได้รับอิทธิพล จากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เป็นส่วนใหญ่ ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 1795.1 มิลลิเมตรต่อปี ตกมากที่สุด ในเดือนสิงหาคม ฤดูหนาว เริ่มประมาณ เดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งนำความหนาวเย็นมาให้ เดือนมกราคม เป็นระยะที่อุณหภูมิต่ำสุด ประมาณ 8 - 12 องศาเซลเซียส ฤดูร้อน อยู่ระหว่างเดือน มีนาคม - พฤษภาคม ในเดือนเมษายน จะมีอุณหภูมิสูงสุด ประมาณ 43 องศาเซลเซียส

1.2 ทรัพยากรธรรมชาติ³

ทรัพยากรป่าไม้

เป็นทรัพยากรที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของอำเภอเชียงแสนอันเนื่องมาจากลักษณะภูมิประเทศบางส่วนเป็นที่สูงและภูเขา จึงมีพื้นที่ป่าไม้ในทุกตำบลของอำเภอมี ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ ไม้สัก ไม้ไผ่ พื้นที่ทั้งหมด 166 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งอำเภอ นอกจากนี้ยังมี สัตว์ ประเภท ลิง ค่าง เก้ง กวาง และกระท้ายป่า ของป่า ได้แก่ น้ำผึ้ง หวาย กล้วยป่า หมอไม้ และเห็ด อำเภอเชียงแสนมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด 148,416 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 42.86 ของที่ดินทั้งหมด โดยมีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติน้ำแม่มะและป่าสบรวก อยู่ในเขตตำบลป่าสัก และตำบลเวียง และป่าสงวนแห่งชาติป่าสบกกฝั่งขวา อยู่ในเขตตำบลป่าสักและบ้านแซง รวมทั้งมีป่าเบญจพรรณกระจายอยู่ทางตอนเหนือและตอนใต้ของอำเภอเมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินในปี 2534 พบว่ามีพื้นที่ป่าไม้เพียง 74,581 ไร่ ซึ่งแบ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้ 65,337 ไร่ และสวนป่า 9,244 ไร่ ซึ่งกล่าวได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ของอำเภอเชียงแสนมีเพิ่มขึ้นจากในอดีต

³สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการวางแผนและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2547), 126.

ทรัพยากรแหล่งน้ำ

แหล่งน้ำตามธรรมชาติของอำเภอเชียงแสน ประกอบด้วย แม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง บึงต่าง ๆ มากมายที่สำคัญ ได้แก่

แม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำนานาชาติ มีต้นน้ำอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน ผ่านสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพเมียนมาร์ ไหลผ่าน อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ เข้าสู่เขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมระยะทางที่ไหลผ่านจังหวัดเชียงราย 94 กิโลเมตร

แม่น้ำกก มีต้นน้ำอยู่ในสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพเมียนมาร์ ไหลผ่าน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเวียงชัย อำเภอแม่จัน ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่บ้านสบกก หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัด เชียงราย 114.5 กิโลเมตร

แม่น้ำรวก มีต้นกำเนิดจากภูเขาในสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพเมียนมาร์ เป็นพรมแดนธรรมชาติ ระหว่างประเทศไทย กับ สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีความยาว ประมาณ 26.75 กิโลเมตร ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่บ้านสบรวก หมู่ที่ 1 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย - แม่น้ำคำ มีต้นกำเนิดจากภูเขา ในเขตอำเภอแม่จัน บริเวณชายแดนติดต่อสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพเมียนมาร์ ไหลไปบรรจบแม่น้ำจันในเขตอำเภอเชียงแสน แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่บ้านสบคำ หมู่ที่ 5 ตำบลเวียงอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีความยาว ประมาณ 85.75 กิโลเมตร มีน้ำไหลตลอดปี

แม่น้ำจัน มีต้นกำเนิดจากภูเขาตามแนวชายแดนในเขตอำเภอแม่จัน มีความยาว ประมาณ 58.75 กิโลเมตร ไหลไปบรรจบแม่น้ำคำ แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงในอำเภอเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังมีลำห้วย 14 สาย หนองน้ำ 12 แห่ง อ่างเก็บน้ำ ฝ่าย ทำนบ 15 แห่ง มีบ่อน้ำตื้น และบ่อบาดาล ซึ่งเพียงพอสำหรับใช้ในการเกษตร

1.3 ลักษณะทางสังคม

ประชากร

จำนวนประชากร ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2547 อำเภอเชียงแสน มีจำนวน 49,777 คน แยกเป็น ชาย 24,784 คน หญิง 24,997 คน มีอัตราประชากร /พื้นที่ เท่ากับ 117.96 คน / ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมืองและประชากรอพยพมาจากภาคอีสาน ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านท่าขันทอง หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านแซว บ้านสันธาตุ หมู่ที่ 4 บ้านทุ่งฟ้าฮ่าม หมู่ที่ 5 ตำบลโยนก

กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมือง ส่วนชนกลุ่มน้อยมีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ จีน ฮ่อ และไทยใหญ่ ชนกลุ่มน้อย จำนวนประมาณ 5,430 คน มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่อำเภอเชียงแสน ดังนี้

เผ่าอีเก้อ อยู่ที่ดอยสะเงี้ยว หมู่ที่ 7 ตำบลศรีดอนมูล จำนวน 545 คน

เผ่าเย้า อยู่ที่ดอยผาเตือ บ้านป่าไร่หลวง หมู่ที่ 4 และบ้านห้วยกว๊านหมู่ที่ 9 ตำบลบ้านแซว จำนวน 1,412 คน

เผ่าม้ง(แม้ว) อยู่ที่บ้านขุนน้ำคำ หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เงิน จำนวน 386 คน

อดีตทหารจีนคณะชาติ ได้แก่ ทหารจีนคณะชาติในเขตมณฑลยูนนาน ซึ่งถูกจีนคอมมิวนิสต์แผ่นดินใหญ่กวาดล้างได้ถอยร่นหนีผ่านรัฐฉานของพม่า เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย สำหรับในพื้นที่อำเภอ เชียงแสน อยู่ที่บ้านแม่แอบ หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแซว จำนวน 849 คน

ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ได้แก่ บุคคลพม่าเชื้อสายไทยใหญ่ซึ่งอพยพหลบหนีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในสหภาพพม่าเข้ามาอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคเหนือของประเทศไทย ก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519 ในพื้นที่อำเภอเชียงแสน อาศัยอยู่ในเขตตำบลเวียง ซึ่งได้จัดทำทะเบียนและบัตรประจำตัวอยู่ในความควบคุมของอำเภอ จำนวน 682 คน

ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่า ได้แก่ ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่า ที่เข้ามาหลัง 9 มีนาคม 2519 ได้จัดทำทะเบียนประวัติ และบัตรประจำตัว อยู่ในความควบคุมของอำเภอ จำนวน 328 คน

ไทยลื้อ ได้แก่ คนเชื้อสายไทยในแคว้นสิบสองจุไทย / สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยประมาณ 300 ปี มาแล้ว ได้จัดทำทะเบียนประวัติ และบัตรประจำตัว อยู่ในความควบคุมของอำเภอ จำนวน 1,228 คน

ผู้ใช้แรงงานจากต่างด้าว ได้แก่ บุคคลสัญชาติพม่าและลาว ที่หลบหนีเข้ามาใช้แรงงานในประเทศไทย ส่วนมากจะเข้ามาอาศัยอยู่กับนายจ้างซึ่งถือ เป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองแต่ทาง

รัฐบาลมีนโยบายผ่อนผันในกรณี ที่หาคนไทยมารับจ้างไม่ได้ เฉพาะกรณีที่ได้รับการจัดทำ บัตรอนุญาต⁴

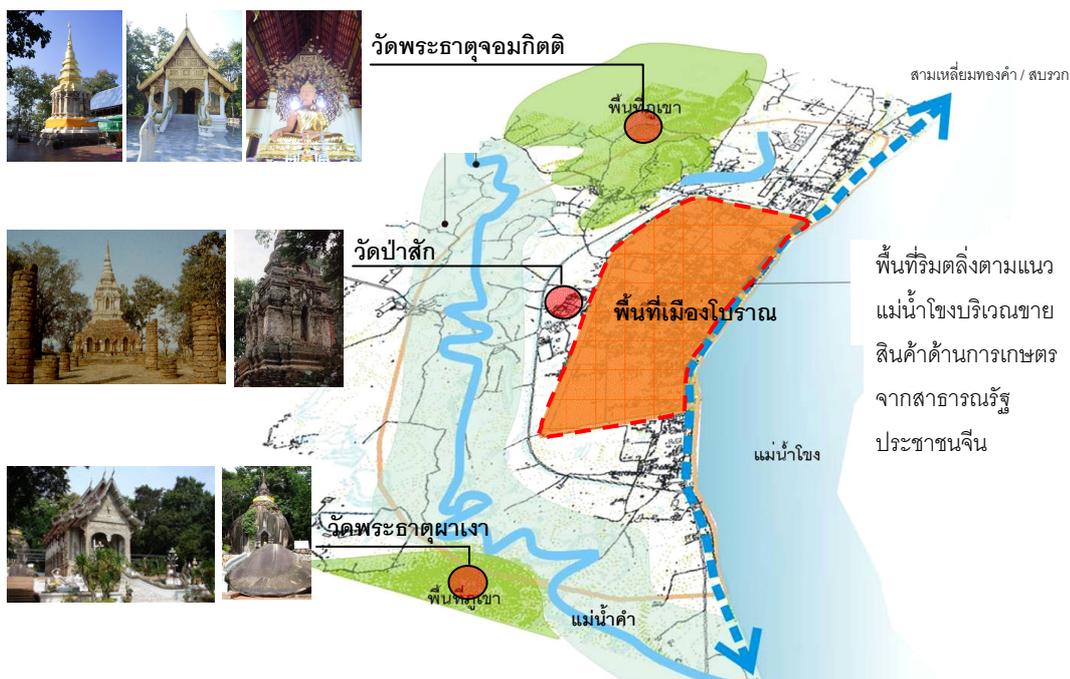
1.4 เส้นทางการท่องเที่ยว

เส้นทางหลักในการท่องเที่ยว

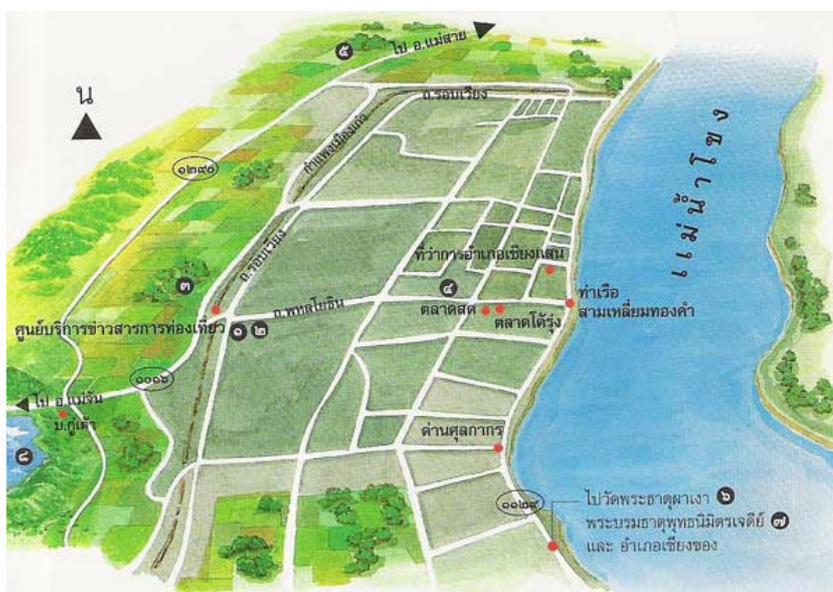
อำเภอเชียงแสนเป็นพื้นที่ที่มีจุดเด่น ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์-โบราณคดี และทางสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งได้แก่ เมืองโบราณเชียงแสนและสามเหลี่ยมทองคำที่เป็นจุดมุ่งหมายหลักในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศโดยส่วนใหญ่จะเป็นการจัดเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้ต่อเนื่องมาจากอำเภอแม่สาย เพราะมีระยะทางห่างกันเพียง 35 กิโลเมตร ทำให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องกันได้โดยใช้ระยะเวลาไม่นานรวมถึงการจัดเส้นทางท่องเที่ยวจากจังหวัดเชียงใหม่บางส่วนด้วย การจัดเส้นทางท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นดังนี้คือ

1. หมู่บ้านชาวเขา อำเภอแม่จัน – แม่สาย – สามเหลี่ยมทองคำ – เชียงแสน
2. ดอยตุง - แม่สาย – สามเหลี่ยมทองคำ – เชียงแสน
3. ดอยแม่สลอง - แม่สาย – สามเหลี่ยมทองคำ – เชียงแสน
4. หมู่บ้านกระเหรี่ยงคอยาว - แม่สาย – สามเหลี่ยมทองคำ – เชียงแสน
5. ดอยแม่สลอง - ดอยตุง - แม่สาย – สามเหลี่ยมทองคำ – เชียงแสน
6. แม่สาย – สามเหลี่ยมทองคำ – ล่องเรือแม่น้ำโขง – เชียงแสน
7. เชียงแสน – สามเหลี่ยมทองคำ(Opium Hall) – แม่สาย – ถ้ำลิง
8. เชียงราย – โครงการพัฒนาดอยตุง – ตลาดแม่สาย – สามเหลี่ยมทองคำ - เชียงแสน
9. เชียงใหม่ – เชียงราย – โครงการพัฒนาดอยตุง – ตลาดแม่สาย – สามเหลี่ยมทองคำ – เชียงแสน

⁴ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 149.

แผนภาพที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวอำเภอยะโฮง เชียงแสน

แผนภาพที่ 9 ตำแหน่งสถานที่สำคัญภายในเมืองโบราณเชียงแสน

ที่มา : เยือนเมืองโบราณ เชียงแสน [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 15 เมษายน 2551. เข้าถึงได้จาก

http://www.chiangraifocus.com/travelroute_routechiangsaen

ตารางที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเชียงแสน

แหล่งท่องเที่ยว	รายละเอียด
1. ชายแดนไทย – สปป. ลาว - สหภาพพม่า	ด้านอำเภอเชียงแสน ฝั่งตรงข้ามคือด้านเมืองต้นฝิ่ง แขวงบ่อแก้วสปป.ลาว ห่างจากอำเภอเมืองเชียงราย 60 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่บริเวณท่าเรือหน้าที่ว่า การอำเภอเชียงแสน เป็นจุดเดินทางท่องเที่ยวตามลำน้ำโขงโดยทางเรือไปถึงเชียงรุ่ง สิบสองปันนาสาธารณรัฐประชาชนจีน ตอนใต้
2. ทะเลสาบเชียงแสน หรือหนองบงคาย	อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงแสนตามทางหลวง 1016 (เชียงแสน - แม่จัน) ประมาณ 5 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายที่ กม.27 เข้าไปอีก 2 กิโลเมตร ในฤดูหนาวจะมีฝูงนกน้ำอพยพ มาอาศัยที่ทะเลสาบแห่งนี้ และยังมีทิวทัศน์ที่สวยงาม เวลาพระอาทิตย์ตก
3. พระธาตุดอยปู่เข้า	ตามเส้นทางเชียงแสน - สบรวก แยกซ้ายก่อนถึงสามเหลี่ยมทองคำเล็กน้อย รถยนต์สามารถขึ้นไปถึงยอดเขา หรือจะเดินขึ้นบันไดก็ได้ พระธาตุดอยปู่เข้านี้ สร้างขึ้นบนดอยเชียงเมียง ริมปากน้ำรวก เมื่อ พ.ศ. 1302 ในสมัยพระยาลาวแก้วแก้วมาเมือง กษัตริย์องค์ที่ 2 แห่งเวียงหิรัญนครเงินยาง โบราณสถานประกอบด้วย พระวิหารและกลุ่มเจดีย์ที่พังทลาย ก่อด้วยอิฐมีร่องรอยการตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้น นอกจากนี้บนดอยเชียงเมียงยังเป็นจุดชมวิว สามารถมองเห็นสามเหลี่ยมทองคำได้ชัดเจน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

แหล่งท่องเที่ยว	รายละเอียด
4. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน	ตั้งอยู่ในตัวเมืองเชียงแสน เป็นที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่ได้จากบริเวณเมืองโบราณเชียงแสนและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ลวดลายปูนปั้นฝีมือล้านนา พระพุทธรูปและศิลาจารึกจากเชียงแสนและจากจังหวัดพะเยา พร้อมทั้งให้ข้อมูลทางด้านวิชาการเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และประวัติการสร้างเมืองเชียงแสน นอกจากนี้ยังมีการจัดแสดงศิลปะพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่ ไทยลื้อและชาวเขาเผ่าต่างๆ ได้แก่ เครื่องเงิน เครื่องดนตรี เครื่องประดับ เป็นต้น เปิดให้เข้าชมทุกวัน พุธ - อาทิตย์ยกเว้นวันจันทร์ อังคาร และวันหยุดนักขัตฤกษ์
5. วัดเจดีย์เจ็ดยอด	อยู่เหนือวัดพระธาตุผาเงาขึ้นไปบนดอยประมาณ 1 กิโลเมตร ตัววัดหักพังหมดแล้ว เหลือแต่เพียงซากอิฐเก่าๆ แทบไม่เห็นรูปร่างเดิม อาจกล่าวได้ว่า วัดพระธาตุผาเงาและวัดเจดีย์เจ็ดยอดอยู่บนเขาลูกเดียวกัน มีบริเวณต่อเนื่องกันอย่างกว้างขวาง บริเวณร่มรื่นด้วยไม้ใหญ่
6. วัดป่าสัก	อยู่ห่างจากอำเภอเชียงแสนประมาณ 1 กิโลเมตร เขตตำบลเวียง พระเจ้าแสนภูทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1838 และให้ปลูกต้นสักล้อมกำแพงจำนวน 300 ต้น จึงได้ชื่อว่า วัดป่าสัก ทรงตั้งพระพุทธรูปโฆษาจารย์เป็นสังฆราชเจ้าพรรษา ณ อารามแห่งนี้ ภายในวัดมีโบราณสถานที่สำคัญคือ เจดีย์ประธานทรงมณฑปยอดระฆัง ตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นอันวิจิตร เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุกระดูกตมู่ช้างขวจากเมืองปาฏลีบุตร

ตารางที่ 2 (ต่อ)

แหล่งท่องเที่ยว	รายละเอียด
7. วัดพระเจ้าล้านทอง	วัดนี้ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมือง เจ้าทองงั่ว ราชโอรสพระเจ้าติโลกราชเป็นผู้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2032 ได้ทรงหล่อพระพุทธรูปองค์หนึ่งหนักล้านทอง (1,200 กิโลกรัม) ขนานนามว่า พระเจ้าล้านทอง เป็นพระประธาน ในวัดนี้ยังมีพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งได้มาจากวัดทองทิพย์ซึ่งเป็นวัดร้าง เรียกกันว่า พระเจ้าทองทิพย์ เป็นพระพุทธรูปทองเหลือง พระพักตร์ตรงงามมาก ลักษณะเป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย
8. วัดพระธาตุจอมกิตติ	อยู่ถนนเลียบบแม่น้ำเชียงใหม่ - เชียงของ ตามพงศาวดารกล่าวไว้ว่า พระเจ้าฟ้างคราช โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง เมื่อ พ.ศ. 1483 สมัยเดียวกับการสร้างพระธาตุจอมทอง เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นเจดีย์ย่อเหลี่ยมไม้สิบสองสมัยเชียงใหม่ ต่อมาพระเจ้าสุวรณคัมภีร์ได้เสริมและปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุใหม่
9. วัดพระธาตุเจดีย์หลวง	ตั้งอยู่ติดกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ สร้างโดยพระเจ้าแสนภูเมื่อประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 19 โบราณสถานประกอบด้วย เจดีย์ประธานทรงระฆังแบบล้านนา เป็นเจดีย์ใหญ่ที่สุดในเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีพระวิหารที่เก่าแก่ซึ่งพังทลายเกือบหมดแล้ว และเจดีย์รายแบบต่างๆ 4 องค์
10. วัดพระธาตุผาเงา	อยู่ห่างจากอำเภอเชียงใหม่ไปตามเส้นทางเชียงใหม่ - เชียงของ ประมาณ 4 กิโลเมตร อยู่ตรงข้ามโรงเรียนสบคว่ำ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม มีเจดีย์ทรงระฆังขนาดเล็กตั้งอยู่บนเนินก้อนใหญ่ วิหารปัจจุบันสร้างทับซากวิหารเดิม บนยอดเขาข้างหลังวัด เป็นที่ตั้งของพระบรมพุทธรูปนิมิตเจดีย์ที่มองเห็นทิวทัศน์สวยงามได้โดยรอบ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

แหล่งท่องเที่ยว	รายละเอียด
11. วัดสังฆาแก้วดอนหัน	<p>อยู่ถนนเลียบบแม่น้ำเชียงแสน - เชียงของ โกล้วัดพระธาตุจอมกิตติ มีประวัติตามตำนานว่า สร้างโดยพระเจ้าลาวจักราช เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 12 แต่หลักฐานที่พบแสดงว่ามีอายุอยู่ในช่วงไม่เกินพุทธศตวรรษที่ 21 กรมศิลปากรได้ขุดพบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญมากมาย โดยเฉพาะภาพขุดขีดบนแผ่นอิฐเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติตอนเวสสันดรชาดก เช่น พระเวสสันดรเดินป่า ชูชกเฝ้าพระเวสสันดร เป็นต้น ลักษณะของภาพเป็นการเขียนลงบนอิฐก่อนการเผา ที่น่าสนใจคือ อิฐดังกล่าวถูกนำมาทำเป็นผนังและฉาบปูนปิดทับ คงเนื่องจากความศรัทธาของชาวบ้านผู้สร้างวัดถวายมากกว่าจะจงใจให้คนมาชม นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนจิตรกรรมฝาผนังที่หลุดพังมาจากผนังวิหาร มีสภาพแตกหักแต่ยังคงเหลือลักษณะของสีและตัวภาพซึ่งใช้สีขาวและสีแดงเพียง 2 สี นับได้ว่าเป็นการค้นพบที่สำคัญทางวิชาการอย่างยิ่ง</p>
12. สบรวก (ดินแดนแห่งสามเหลี่ยมทองคำ)	<p>อยู่ห่างจากเชียงแสนไปทางทิศเหนือ 9 กิโลเมตร ตามถนนเลียบบริมน้ำโขง สบรวกเป็นบริเวณที่แม่น้ำโขงซึ่งกั้นดินแดนระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาว มาพบกับแม่น้ำรวกซึ่งกั้นดินแดนระหว่างประเทศไทยและสหภาพพม่า จากจุดนี้นักท่องเที่ยวจะมองเห็นดินแดนที่เรียกกันว่า สามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งเชื่อมดินแดน 3 ประเทศคือไทย สปป.ลาวสหภาพพม่า เข้าด้วยกัน ที่สบรวกมีบริการเรือให้เช่าเพื่อเดินทางไปชมทิวทัศน์บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ และยังสามารถเช่าเรือจากสบรวกไปยังเชียงแสนและเชียงของได้ ใช้เวลาในการเดินทาง</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

แหล่งท่องเที่ยว	รายละเอียด
13. หอผีและอุทยานสามเหลี่ยมทองคำ	หอผีและอุทยานสามเหลี่ยมทองคำ ตั้งอยู่ในพื้นที่ประมาณ 250 ไร่ ห่างจากอำเภอเชียงแสนประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นศูนย์นิทรรศการแสดงประวัติความเป็นมาของผีเมื่อสมัยที่มีการใช้กันอย่างถูกกฎหมายและผลกระทบของการเสพติดผี และเป็นศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยและการศึกษาต่อเนื่องในหัวข้อผี สารสกัดจากผีในรูปแบบต่างๆและยาเสพติดอื่นๆ
14. เมืองโบราณเชียงแสน	เดิมชื่อเมืองหิรัญนครเงินยางและเปลี่ยนมาเป็นเมืองเชียงแสน เมื่อพระเจ้าแสนภู ทรงบูรณะเมืองแห่งนี้ขึ้นมาใหม่ ลักษณะเป็นเมืองที่มีคูน้ำ และกำแพงเมืองล้อมรอบ 3 ด้าน อีกด้านติดแม่น้ำโขง ภายในเมืองมีโบราณสถาน 66 แห่ง บางแห่งบูรณะแล้ว
15. น้ำตกบ้านไร่	น้ำตกบ้านไร่ ตั้งอยู่ที่บ้านไร่ ตำบลบ้านแซว ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงแสนไปทางใต้ประมาณ 15 กิโลเมตรเศษ โดยเส้นทาง รพช.สายบ้านเวียง-เชียงของ เป็นน้ำตกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ตกจากคดอยผาแตก บริเวณน้ำเป็นเป็นป่าไม้ร่มรื่น
16. เกาะดอนขาว	เป็นเกาะกลางแม่น้ำโขง ใกล้สามเหลี่ยมทองคำ ในเขตการปกครองของ สปป. ลาว ปัจจุบันมีการก่อสร้างร้านขายสินค้า ของที่ระลึกของ สปป.ลาว และสินค้าจากจีน และสหภาพพม่า
17. แหล่งท่องเที่ยวดอยสะเกี	ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านสบรวก ประมาณ 7 กิโลเมตรมีโครงการหลวงดอยสะเกี ซึ่งส่งเสริมการเกษตรและปลูกพืชเมืองหนาว

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางแผนจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 297-301.

กิจกรรมในด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่

กิจกรรมหลัก

กิจกรรมและจุดประสงค์หลักของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่โครงการ อำเภอ เชียงแสนและสามเหลี่ยมทองคำ จะมีกิจกรรมหลักดังต่อไปนี้คือ

1. เที่ยวชมทัศนียภาพสามเหลี่ยมทองคำ และล่องเรือชมแม่น้ำโขง
2. เที่ยวชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน และโบราณสถานหลัก
3. ซื้อสินค้าและของที่ระลึก บริเวณริมแม่น้ำโขง ในเขตเมืองเชียงแสน
4. เที่ยวชมทัศนียภาพ สถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น พระธาตุจอมกิติ พระธาตุ

ผาเงา

กิจกรรมรอง

1. เที่ยวชมกิจกรรมที่จัดขึ้นในบริเวณพื้นที่ ในประเพณีและเทศกาลที่สำคัญต่างๆ เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง ขึ้นปีใหม่

2. ดูนก พักแรม บริเวณทะเลสาบเชียงแสน(เขตห้ามล่าสัตว์ป่า หนองบงคาย)ใน บางฤดูกาลที่มีนก อพยพ ที่หายากและน่าสนใจ รวมทั้งตามแนวริมตลิ่งแม่น้ำโขงด้วย

2. ลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

2.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์⁵

บริเวณเมืองโบราณเชียงแสน มีการขุดค้นพบร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์มา ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยได้พบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเครื่องมือหินกะเทาะใน บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำคำ จัดเป็นเครื่องมือยุคหินเก่าประเภทเครื่องขุดสับและเครื่องสับตัด (Chopper-Chopping Tool) ใช้ในสังคมล่าสัตว์ ซึ่งตรงกับการแบ่งยุคแบบเดิม คือ ยุคหินเก่าและ กลาง จากลักษณะเครื่องมือกลุ่มนี้ เป็นไปได้ว่ากลุ่มคนยุคหินเก่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณดังกล่าว อาจมีความสัมพันธ์ด้านใดด้านหนึ่งกับคนในยุคหินเก่าในประเทศจีน หรือที่รู้จักกันในชื่อ “มนุษย์ ปักกิ่ง” และมีอายุอยู่ในปลายสมัยไพลโตซีน หรือประมาณ 200,000-10,000 ปีมาแล้ว⁶

⁵ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐาน ทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์. (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551), 7-10.

⁶ วีรพันธุ์ มาลัยพันธุ์, “เครื่องมือยุคหินเก่าที่เชียงแสน,” โบราณคดี 4, 1 (กรกฎาคม 2515) : 35.

จากการอยู่อาศัยของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเมืองเชียงใหม่ ทำให้มีการพบหลักฐานอีกครั้งในยุคหินใหม่ พบเครื่องมือหินขัดคล้ายรูปไข่และขวนหินชนิดมีบา ร่วมกับเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ และเครื่องประดับดินเผา การพบเครื่องมือเหล่านี้ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสามารถสันนิษฐานได้ว่าดินแดน ที่เป็นเมืองเชียงใหม่มีมนุษย์เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยสังคมล่าสัตว์และน่าจะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ⁷ อย่างไรก็ตามหลักฐานทางโบราณคดีที่พบไม่มีสิ่งใดบ่งชี้ถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ชัดเจนและต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเกิดขึ้นจากความเสียหายจากภัยธรรมชาติโดยเฉพาะเหตุการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในพื้นที่นี้ ภาพรวมของสังคมภายในเมืองเชียงใหม่สมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือก่อนเข้าสู่ยุคสร้างบ้านแปงเมืองจึงยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจนนัก

2.2 ยุคปรัมปราคดี ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางประวัติศาสตร์ (กึ่งประวัติศาสตร์)

ในตำนานต่างๆของเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงชื่อเมืองโบราณ 2 เมืองที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ “โยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน” และ “หริภุญนครเงินยางเชียงแสน”

เมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน ปรากฏอยู่ใน “ตำนานสิงหนวัติกุมาร” กล่าวถึงการสร้างเมืองของเจ้าชายสิงหนวัติกุมารโอรสเจ้าเทวการแห่งเมืองนครไทยเทศ ว่าพระองค์ทรงพาพระชนิษฐาพระองค์หนึ่งพร้อมด้วยไพร่พลจำนวนแสนครอบครัวเดินทางลงใต้มาตั้งบ้านเมืองใหม่ที่เมืองเชียงใหม่ ณ ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำขรนที ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นเมืองสุวรรณโคมคำที่ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำขรนที แต่เดิมนั้นเป็นถิ่นของชาวละว้า มี “ปู่เจ้าลาวจก” เป็นหัวหน้ามีอายุมาตั้งแต่ครั้งศาสนาพระพุทธกัสสปในภัทรกัปอายุของเมืองใหม่ที่พระเจ้าสิงหนวัติราชสร้างนี้ร่วมสมัยกับพุทธกาล

เมืองใหม่ของเจ้าชายสิงหนวัติกุมารที่ก่อตั้งขึ้นนี้ ได้ชื่อว่า “เมืองนาคพันธุสิงหนวัตินคร” เนื่องจากในตำนานกล่าวว่ามีนาคราชมาช่วยสร้างเมือง ต่อมาในภายหลังเมืองนี้ถูกเรียกว่า “โยนกนครหลวง” หรือ “โยนกนาคพันธุนคร” ส่วนชื่อ “โยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน” ที่เข้าใจว่าเป็นเมืองเชียงแสนนั้นมาปรากฏในรัชสมัยพระยาอชุตราช⁸ ซึ่งชื่อนี้ตามที่ปรากฏในตำนานได้แทรกไว้เป็นพุทธพยากรณ์ของพระพุทธเจ้า ในคราวที่พระเจ้าสิงหนวัติราชเชิญพระพุทธองค์มายังแคว้นโยนกนาคพันธุสิงหนวัตินคร ครั้งนั้นพระยาช้างต้นของพระเจ้าสิงหนวัติราชเห็นพระพุทธพรรณรังสี

⁷ วีรพันธุ์ มาลัยพันธุ์, “เครื่องมือยุคหินเก่าที่เชียงใหม่,” โบราณคดี 4, 1 (กรกฎาคม 2515) : 39.

⁸ กรมศิลปากร, ตำนานสิงหนวัติกุมาร, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2516), 58.

ก็ตกใจร้องเป็นเสียงแสนๆ แล้ววิ่งไปยังทิศเหนือหยุดอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำขรนที พระพุทธเจ้าจึงทรงทำนายว่าในภายหน้าจะมีกษัตริย์พระองค์หนึ่งมาสร้างเมือง ณ สถานที่ดังกล่าว และจะได้ชื่อว่าเมืองข้างแสนตามนิมิตนั้น⁹

เมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน เจริญรุ่งเรืองมาได้ถึงศักราช 467 หรือราว พ.ศ. 1003 ตรงกับรัชสมัยของพระองค์มหาชัยชนะเจ้าก็ถึงคราวล่มสลายเนื่องจากชาวเมืองไปกินปลาไหลเผือก เกิดแผ่นดินยุบ น้ำไหลเข้าท่วมเมืองจนกลายเป็นหนองน้ำและถูกทิ้งร้างไว้ สรุปว่าเมืองมีอายุยืนยาวถึง 1,115 ปี รวมมีกษัตริย์ปกครองทั้งหมด 46 พระองค์

ส่วนชื่อเมือง “หิรัญนครเงินยางเชียงแสน” ปรากฏขึ้นภายหลังเมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน ของราชวงศ์สิงหนวัติราช ตามที่ตำนานและพงศาวดารเมืองเชียงแสน เชียงราย พะเยา และเชียงใหม่ระบุไว้ เป็นเมืองที่พระเจ้าลาวจักรเทวราชสร้างขึ้นที่ริมฝั่งแม่น้ำละว้าวันที่ และเป็นเมืองเดียวกับที่พระพุทธเจ้าได้เคยทรงแสดงพุทธทำนายไว้ในรัชสมัยของพระเจ้าสิงหนวัติราช

ตำนานในช่วงปลายกล่าวไว้ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับสถานภาพของเมืองเงินยางเชียงแสน ทราบแต่เพียงว่ากษัตริย์องค์สุดท้ายที่ปกครองเมืองคือ พญาลาวเม็ง พ.ศ. 1794 จากนั้นพญามังรายผู้เป็นโอรสทรงย้ายไปประทับอยู่เมืองเชียงรายแทน ในเวลาต่อมาพระองค์ตีอาณาจักรหริภุญไชยได้ทรงรวบรวมเมืองสำคัญต่างๆของเมืองเหนือเข้าเป็นปึกแผ่นภายใต้อาณาจักรล้านนา และสร้างศูนย์กลางแห่งใหม่ที่เมืองเชียงใหม่ ดังนั้นในช่วงปลายสมัยของเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน จึงยังคงว่างเว้นจากการมีกษัตริย์มาปกครอง จนกระทั่งถึงสมัยที่อยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรล้านนาในแผ่นดินพระเจ้าแสนภู (แสนพู) กษัตริย์ลำดับที่ 3 ของราชวงศ์มังราย

จากที่กล่าวมาข้างต้น ความเป็นมาของเมืองเชียงแสนในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อก่อนเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์นั้น แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการเขียนตำนานเมือง แสดงให้เห็นได้ชัดเจนจากตำนานที่ว่ามีการสร้างบ้านเมืองตามพุทธทำนายหนึ่งอาจเพื่อเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ และยิ่งใหญ่ให้กับเมืองที่ทรงปกครอง หรืออีกนัยหนึ่งคือเพื่อต้องการแสดงถึงความเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกันระหว่างเมืองและศาสนาพุทธการทำนุบำรุงพระศาสนาหรือการเสื่อมศีลธรรมของผู้นำนั้นล้วนส่งผลต่อความเจริญ และการล่มสลายของเมืองตามที่ปรากฏในตำนาน¹⁰

⁹กรมศิลปากร, ตำนานสิงหนวัติกุมาร, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2516), 89-90.

¹⁰พรสวรรค์ อัมรานนท์, “ตำนานเชียงแสน : การศึกษาเชิงวิจารณ์,” (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 248-249.

อย่างไรก็ตาม สำหรับที่มาของชื่อเมืองตามที่เรียกกันอยู่ในปัจจุบันนั้น ตำนานมักระบุว่า “เชียงแสน” เป็นชื่อที่เรียกกันในภายหลังและมีที่มาของชื่อที่แตกต่างกันออกไป ในขณะที่ความเป็นไปได้ของยุคสมัยหากเทียบด้านระยะเวลาแล้วนั้นเมืองหิรัญนครเงินยางของราวศ์ลวจักราชที่เกิดขึ้นภายหลังเมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน น่าจะมีอายุอยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกับเมืองหิรัญไชยทั้งยังมีช่วงเวลาของการเสื่อมอำนาจความเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองในระยะเวลาใกล้เคียงกันด้วย คือ ช่วงที่พระยามังรายเริ่มรวบรวมดินแดนเมืองเหนือเข้ามาอยู่ใต้อำนาจการปกครองเดียว คือ อาณาจักรล้านนาในเวลาต่อมา¹¹

ข้อมูลที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดาร สรุปลได้ว่าเมืองเชียงแสนมีมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา แต่จากหลักฐานทางโบราณคดี เช่น โบราณวัตถุหรือโบราณสถาน ที่มีการค้นพบและมีการศึกษาวิเคราะห์แล้วนั้นไม่สามารถยืนยันได้ว่ามีอายุเกินไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 เลย ดังนั้นจึงแบ่งช่วงประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงแสนได้เป็น 2 ช่วงเวลา คือ ยุคแห่งปริมปราสาทหรือยุคตำนาน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-18 กับยุคประวัติศาสตร์ ตามหลักฐานทางเอกสารทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

หลักฐานที่สามารถสืบค้นได้ชัดเจนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองเชียงแสนนั้น เริ่มตั้งแต่สมัยของพระเจ้าแสนภู พระองค์ทรงสร้างเมืองขึ้นใหม่ในปีพุทธศักราช 1871 เป็นต้นมา โดยในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า พระองค์ทรงอพยพผู้คนมาตั้งรกรากและสร้างเมืองใหม่ตามรอยเวียงเดิมในปีพุทธศักราช 1871

2.3 เมืองเชียงแสนในสมัยอาณาจักรล้านนา

จากที่พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนกล่าวไว้ ทำให้เข้าใจว่าเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสนยังคงมีความรุ่งเรืองต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงยุคเริ่มต้นสมัยอาณาจักรล้านนา ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่พญามังรายทรงรวบรวมบ้านเมืองเข้าเป็นอาณาจักรเดี่ยวแต่ไม่มีกษัตริย์มาประทับจึงอาจสิ้นสุดความเป็นศูนย์กลางลงไป เนื่องจากพญามังรายได้กระทำศึกสงครามยึดเอาเมืองต่างๆ เช่น เมืองแพร์ หิรัญไชยหรือเมืองลำพูน เมืองฝาง เป็นต้น เพื่อรวบรวมหัวเมืองสำคัญต่างๆ เข้าไว้ในอำนาจเดียว ถึงปี พ.ศ. 1839 พญามังรายโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่ที่ราบลุ่มริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงมีชื่อว่า เมืองเพิง หรือนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่

¹¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551), 12.

ภายหลังพระเจ้าแสนภูสวรรคต พระเจ้าคำฟูพระราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์สมบัติแทน จนมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าผายูขึ้นครองราชย์พระองค์ได้ย้ายกลับมาครองที่เชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยมอบให้พระเจ้ากือนาพระราชโอรสครองเมืองเชียงแสนแทนในฐานะเมืองอุปราช ในรัชสมัยพระเจ้ากือนาปกครองอาณาจักรล้านนาพระองค์ทรงแต่งตั้งให้ท้าวมหาพรหมพระอนุชา ขึ้นปกครองแคว้นโยนกมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเชียงราย เมืองเชียงแสนจึงไม่มีพระมหากษัตริย์ปกครอง อำนาจการปกครองจึงตกไปอยู่กับเหล่าขุนนาง จนกระทั่งเสียเมืองเชียงแสนให้กับพม่าแห่งราชวงศ์ตองอูของพม่าในปี พ.ศ. 2100 ในสมัยพญาแก้วพลขุนนางที่ปกครองเมืองเชียงแสนคนสุดท้ายนั้นเป็นคราวเดียวกับที่พม่าครอบครองเมืองเหนือไว้ได้ทั้งหมดและแผ่อำนาจลงใต้มาจนถึงกรุงศรีอยุธยา

2.4 เมืองเชียงแสนภายใต้การปกครองของพม่า

ช่วงที่ราชวงศ์ตองอูของพม่าสามารถยึดอาณาจักรล้านนาไว้ภายใต้อำนาจได้นั้น เมืองเชียงแสนตกอยู่ในภาวะความวุ่นวายของการแย่งชิงอำนาจระหว่างพม่า เชียงใหม่ ล้านช้าง และกรุงศรีอยุธยา

ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสนสมัยภายใต้การปกครองของราชวงศ์ตองอูนั้น ช่วงแรกยังคงให้ขุนนางและผู้สืบสกุลปกครองเมือง หรือขุนนางที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางเชียงใหม่เป็นเจ้าเมือง นอกจากนี้ยังปรากฏความนิยมในการให้เจ้าเมืองเชียงใหม่สลับมารับตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสนในระยะเวลาที่เชียงแสนยังขึ้นตรงต่อเมืองเชียงใหม่ โดยมีพม่าคอยควบคุมอาณาจักรทั้งหมด การให้ผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่มาขึ้นเมืองเชียงแสน น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองเชียงแสนในด้านสภาพภูมิประเทศซึ่งส่งผลต่อการเมืองและการค้าในแถบภาคเหนือด้วย

การเปลี่ยนแปลงอำนาจในเมืองเชียงแสนนั้นเริ่มเป็นครั้งแรกเมื่อ มังนรธาซ่อ เจ้าเมืองเชียงใหม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระนเรศวรฯ กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์จึงทรงแต่งตั้งให้ออกญารามเดโชครองเมืองเชียงแสน อย่างไรก็ตามกรุงศรีอยุธยาสามารถยึดครองเมืองเชียงแสนได้เพียงระยะเวลาสั้นๆเท่านั้นเพราะในเวลาต่อมาก็ต้องเสียเมืองให้แก่ชาวล้านช้าง¹²

ช่วงเวลาดังกล่าวเมืองเชียงแสนถือเป็นชัยภูมิที่ดีในการแผ่ขยายอำนาจของแต่ละแคว้น ในระหว่างปี พ.ศ. 2169-2174 เข้าตีเมืองเชียงแสนได้และยกให้แสนอาญาปกครองเมืองเชียงแสน ต่อมาในปี พ.ศ. 2174 พระเจ้าสุทโธทรมราชา ทรงยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ได้ พระยาเชียงใหม่ถูกกุมตัวไปเมืองหงสาวดี ส่วนเมืองเชียงแสนยกให้นายหน่อคำบุตรของพระยา

¹²พระยาประจักษ์จักร, พงศาวดารโยนก, (พระนคร : คลังวิทยา, 2507), 118-122.

เชียงใหม่ ซึ่งเป็นพระยาเชียงใหม่ครองเมืองอยู่อย่างเดิมภายใต้อำนาจการปกครองของพม่า จนกระทั่งปี พ.ศ. 2235 กลุ่มไทยใหญ่เข้ามาตีเมืองได้และยกเจ้าฟ้าเมืองหลวงขึ้นแทนเจ้าเมืองเชียงใหม่องค์เก่า แต่ในปีนั้นเมืองเชียงใหม่อยู่ในภาวะฝนแล้ง ราษฎรเกิดความอดอยากล้มตายเป็นอันมาก ในปี พ.ศ. 2238 เจ้าฟ้าเมืองหลวงถึงแก่พิราลัยและยังไม่ได้แต่งตั้งใครเป็นเจ้าเมืองอีก 4 ปีต่อมา พ.ศ. 2242 เจ้าอึ้งแะพระเจ้ายกกรุงเทพฯของคิงใหม่จึงแต่งตั้งเจ้าหน่อเมืองพันท้ายเป็นผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่¹³

จากการที่เมืองเชียงใหม่ถูกแย่งชิงอำนาจการปกครองไปหลายครั้ง พร้อมกับที่เมืองเชียงใหม่เริ่มแข็งเมือง พม่าจึงโอนให้เมืองเชียงใหม่ขึ้นต่อกรุงเทพฯในปี พ.ศ. 2244 และให้แสนศิริชนะ เป็นผู้ครองเมืองเชียงใหม่ และยกเมืองเชียงใหม่ออกจากอำนาจเมืองเชียงใหม่ ให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯเป็นประเทศราชมณฑลหนึ่ง¹⁴ เพื่อเป็นฐานที่มั่นของพม่าในเมืองเหนือและสามารถสอดส่องดูแลได้ง่ายขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเมืองเชียงใหม่มีความสำคัญในแง่การปกครองไม่น้อยไปกว่าด้านศาสนาที่ปรากฏในงานศิลปกรรม เนื่องจากเมืองเชียงใหม่มีตำแหน่งที่ตั้งเป็นเขตแดนติดต่อได้หลายเมืองนั่นเอง

แม้ว่าพม่าได้ยกเมืองเชียงใหม่ขึ้นต่อกรุงเทพฯโดยตรง แต่เมืองเชียงใหม่ก็ยังคงตกเป็นเป้าหมายในการแย่งชิงการปกครองอยู่เช่นเดิม ทั้งจากเมืองเชียงใหม่ เมืองลือเขิน และเมืองลำพูน ในช่วงปี พ.ศ. 2270-2306 แต่กองทัพพม่าก็สามารถยึดเมืองเชียงใหม่กลับคืนมาได้ จนกระทั่งสมัยกรุงธนบุรีของไทย พญาเจ้าบ้านและเจ้ากาวิละ ผู้นำล้านนาได้ร่วมทัพกับกรุงธนบุรีต่อต้านอำนาจพม่าในล้านนา สงครามครั้งนี้ยืดเยื้อถึง 30 ปี จนล่วงเข้าสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงประสบความสำเร็จ ส่วนเมืองเชียงแสนนั้นถูกเจ้ากาวิละเข้ามาตีเมืองจนแตก และผู้คนถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยศึกจำนวนมาก¹⁵

2.5 บทบาทของเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองศูนย์กลางของพม่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และการสิ้นสุดของเมืองเชียงใหม่

ในช่วงนี้เมืองเชียงใหม่ถูกพม่าใช้เป็นฐานที่มั่นในการทำสงครามกับเชียงใหม่และเมืองเหนืออื่นๆที่ขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ ราชธานีใหม่ของสยาม ผู้นำของเมืองเหนือ คือ เจ้ากาวิละ ซึ่งได้รับตำแหน่งขุนนางจากสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็น พระยาวชิรปราการ

¹³ พระยาประจักษ์กรจักร, พงศาวดารโยนก, (พระนคร : คลังวิทยา, 2507), 413.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 414.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 449-450.

ปี พ.ศ. 2336 พระยาวชิรปราการยกทัพขึ้นไปล้อมเมืองเชียงใหม่ แต่เมืองเชียงใหม่ยังคงต้านไว้ได้ จากจดหมายเหตุของชาวตะวันตกซึ่งบันทึกตามคำบอกเล่าของเจ้าหลวงเชียงใหม่ กล่าวหาว่า ทางกรุงเทพฯ มีคำสั่งให้เมืองเชียงใหม่ เวียงจันทน์ และหลวงพระบางจัดทัพมาล้อมเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2322-2340 แต่เมืองเชียงใหม่ยังคงต้านไว้ได้ จนกระทั่ง พ.ศ. 2347 รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงเทพหริรักษ์กับพระยายม รวมกับกองทัพเวียงจันทน์ ยกทัพขึ้นไปขับไล่พม่าออกไปจากเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จและได้สั่งให้เผาเมืองทั้งหมดเพื่อไม่ให้เป็นที่มั่นของพม่าได้อีกต่อไป พร้อมทั้งกวาดต้อนผู้คนชาวเชียงใหม่ประมาณ 23,000 ครอบครัว แบ่งกลุ่มส่งให้ไปอยู่ตามเมืองต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง น่าน เวียงจันทน์ และลงมายังกรุงเทพฯ ซึ่งรัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เสาให้ สระบุรี และที่บ้านคูบัว ราชบุรี ซึ่งทั้ง 2 แห่งนี้ยังคงมีชาวเชียงใหม่สืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน¹⁶

ผลจากสงครามและการอพยพผู้คนออกจากเมืองเชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทำให้เชียงใหม่กลายเป็นเมืองร้างจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้มีพวกวมา ลือ เชน เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงใหม่ พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าผู้ครองนครเมืองเชียงใหม่ยกกำลังขึ้นไปปราบและขับไล่ให้ออกไป และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอินทิตะ เจ้าผู้ครองนครลำพูนเป็นผู้ควบคุมและทำการอพยพครอบครัวชาวเมืองลำพูนและเมืองเชียงใหม่ จำนวน 1,500 ครอบครัว ขึ้นไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่จึงกลับมาเป็นเมืองที่มีผู้คนอยู่อาศัยอีกครั้งหนึ่ง

ในเวลาต่อมาเมืองเชียงใหม่กลายเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของกรุงเทพฯ แม้จะมีนโยบายตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นเมืองขึ้นมาใหม่แต่ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก จนมาถึงจุดสิ้นสุดความเป็นเมืองของเชียงใหม่ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองระดับท้องถิ่น โดยยุบเมืองเชียงใหม่เข้าเป็นกิ่งอำเภอเชียงใหม่หลวงขึ้นตรงต่ออำเภอแม่จัน ต่อมาจึงยกระดับขึ้นเป็นอำเภอเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2500¹⁷

¹⁶เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, 2546), 184.

¹⁷ลินชัย กระบวนแสง, “เมืองเชียงใหม่โบราณ,” โลกประวัติศาสตร์ 3, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2550) : 25-26.

3. แหล่งโบราณสถานและโบราณคดีในพื้นที่

เวียงเชียงเมียง จากการศึกษาถึงลักษณะภูมิประเทศและตำแหน่งที่ตั้งของบริเวณ ดอยเชียงเมียงสันนิษฐานได้ว่า คงเป็นเมืองหน้าด่าน ทางทิศเหนือของเมืองเชียงแสน ประวัติความเป็นมาของพื้นที่บริเวณนี้ ซึ่งตามตำนานพงศาวดารเงินยางเชียงแสน ได้กล่าวไว้ว่า “ส่วนว่าพระยาลาวจังกราช เจ้าท่านก็อยู่เวียงเงินยางบุรีเชียงแสนและเมืองขวางเชียงร้อยทั้งสามเมืองนี้แล ท่านก็มีราชบุตร 3 คน และคนผู้พี่ชื่อ ลาวกอ ผู้กลางชื่อ ลาวเกือ ผู้น้องสุดท้อง ชื่อว่า ลาวเก้า นั้นแล ทั้งสามได้ออกเดินทางไปที่เยวที่สบห้วย พบปู่ตัวใหญ่ตัวหนึ่งจะจับ ไว้แต่ปู่ได้หนีลงรูที่ดอยหายไป” ครั้นต่อมาพระยาลาวจังกราชเจ้าอยู่เสวยสมบัติกับราชบุตรแห่งตนผู้ชื่อว่าลาวเก้าผู้น้องสุดท้องนั้น ยังกับเวียงหิรัญเงินยางไชยบุรีเชียงแสน ที่นี้นานได้ 120 ปี แล้วก็จืดไปสู่ปรโลกเสียในปีเสดศักราช 120 ปี อายุก็ได้เท่านั้นแล ฝ่ายเสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็อุสารราชาภิเศกยังเจ้าลาวเก้า ขึ้นเสวยราชแทนบิดาสืบต่อไป ในศักราช 120 ปี แล้วก็เบิกบายนามกรว่า ลาวเก้าแผ่นมาเมืองนั้น ท่านเสวยราชสมบัติ ได้ปีหนึ่งถึงศักราช 121 ตัวปีก็ได้ให้พระลาวเก้าแผ่นมาเมือง ท่านก็บังเกิดเจตนาศรัทธา ไปสร้างพระเจดีย์สถูปยั้งที่จอมดอยที่ปู่เขาขึ้น”

จากการสำรวจพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน และจากการศึกษาข้อมูลด้านเอกสารและตำนานพงศาวดารมีความสอดคล้องกันตรงที่ว่าบริเวณดอยเชียงเมียง (สามเหลี่ยมทองคำ) เป็นเมืองโบราณที่สำคัญหรืออาจจะเป็นบริเวณส่วนหนึ่งของเมืองหิรัญนครเงินยางที่มีกษัตริย์ปกครอง เป็นปฐมวงศ์ คือ เจ้าลาวจังกราช เจ้าผู้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางไชยบุรีศรีเชียงแสน สืบราชวงศ์เรื่อยมาส่วนด้านหลักฐานที่ยังคงเหลือเป็นหลักฐานที่ยืนยันถึงความเป็นมาของเมืองโบราณ คือ บริเวณดอยเชียงเมียง ปรากฏแนวคูเมือง-กำแพงเมืองและโบราณสถานที่เป็นวัดเรียกว่า “พระธาตุดอยภูซำ” อันมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าโบราณสถานบริเวณอื่นๆ ด้วยเหตุนี้จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะบูรณะ และอนุรักษ์ไว้ เพื่อให้เป็นแหล่งประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดีสืบต่อไป

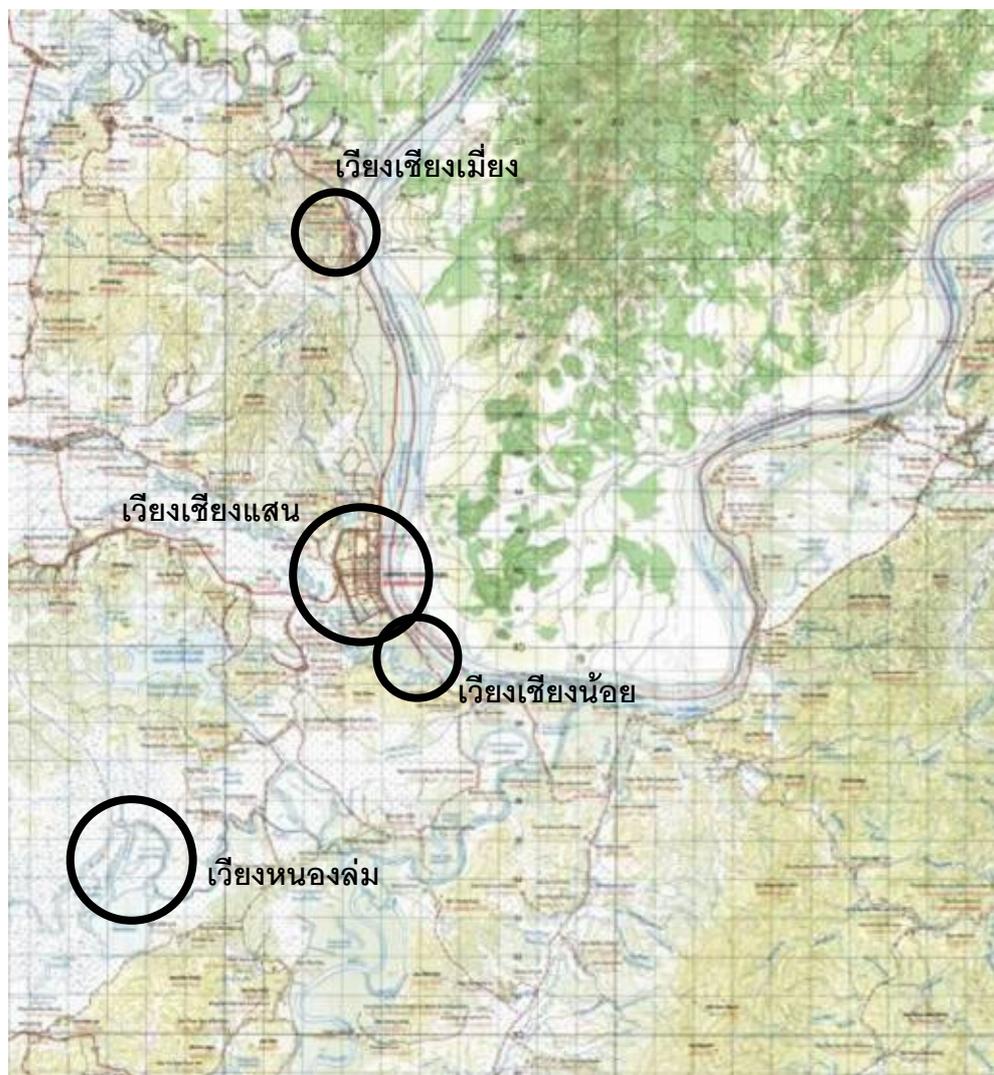
เวียงเชียงน้อย (เวียงปรีक्षा) แผนผังเวียงเชียงน้อยมีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า มุมโค้ง ส่วนที่เป็นมุมโค้ง ได้แก่ กำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ และตะวันตกเฉียงใต้ กำแพงเมืองมีอยู่เพียงสองด้านครึ่งเท่านั้น ได้แก่ ด้านทิศตะวันตก ทิศใต้ และทิศตะวันออกเพียงครึ่งเดียวเท่านั้น ส่วนด้านทิศเหนือมีแม่น้ำโขงเป็นเขต และเป็นปราการที่สำคัญ

จากการสำรวจไม่พบลักษณะของประตูเมือง แต่มีบางแห่ง เช่นที่กำแพงเมืองด้านทิศใต้ มีช่องทางเดินตัดผ่าน กำแพงเมืองและคูเมือง ซึ่งอาจเป็นประตูเมืองเดิมก็ได้ เพราะทางเดินนี้

อยู่ระดับสูงกว่าคูเมือง ช่วงหนึ่งนี้กว้างประมาณ 6 เมตร ผังเมืองเวียงปรีกษามีองค์ประกอบเพียง กำแพงเมืองคันดิน 2 ชั้น หนาบคูเมืองอยู่ระหว่างกลางเท่านั้น ไม่มีป้อมปราการใด ๆ ทั้งสิ้น เวียงหนองล่อม ตั้งอยู่นอกเมืองเชียงแสนด้านทิศใต้ ประมาณ 4 เมตร เป็นหนองน้ำใหญ่ พื้นที่ ประมาณ 5 ตารางกิโลเมตร เป็นหนองน้ำ เรียกตามตำนานว่า “เวียงหนองล่อม” ตำนาน สิงหนวัติ กล่าวไว้ว่า พระองค์ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ พอมาถึงแม่น้ำโขง เห็นเป็นทำเล เหมาะสม ได้พบ ชายคนหนึ่งเข้าใจว่าเป็นนาคจำแลง มาบอกให้สร้างเมืองขึ้น จึงได้ตั้ง เมืองโยนกนาคพันสิงหนวัติ มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาจนถึงแผ่นดินพระเจ้ามหาไชยชนะ

เกาะดอนแทน ตั้งอยู่ในกลางแม่น้ำโขง ตามสัญญาไทย ฝรั่งเศส ดินแดนดังกล่าว ฝรั่งเศสกับเอา เกาะนั้นไว้ในเขตประเทศลาว เป็นหาดทรายที่ตื่นเงินอยู่ในแม่น้ำโขงตำนานเล่าว่า เดิมที่บริเวณนี้เป็นชานหน้าเมืองเชียงแสน มีการสร้างวัดในพุทธศาสนา ต่อมาภายหลัง เกาะดอน แทนพังทลายลงในแม่น้ำโขง เชียงแสนกลายเป็นเมืองร้าง ตั้งแต่รัชกาล ที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 มีเรื่อง เล่ากันว่า มีชายคนหนึ่งได้ไปทำการทอดแหบริเวณดังกล่าวและได้เกี่ยวติดกับวัตถุบางอย่าง ดึงขึ้น ไม่ได้ จึงได้ดำน้ำลงไปปลดแหออกได้คลำหา วัตถุที่เกี่ยวข้องแหไว้ จับได้วัตถุลักษณะเป็นพระพักตร์ ขนาดพระพุทธรูปขนาดใหญ่จึงได้รายงานให้ทางอำเภอรับทราบ เนื่องจากดินแดนดังกล่าวปัจจุบัน เป็นพื้นที่ของประเทศลาว จึงไม่สามารถทำโครงการขนาดใหญ่ในการสำรวจได้ ทำให้ความลึกลับ ของตำนานดังกล่าว สืบต่อมาจนบัดนี้

ดอยคำ ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของเมืองเชียงแสน ประมาณ 3 กิโลเมตร คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เคยไปทำการสำรวจและขุดค้นในดินแดง พบเครื่องมือหินกะเทาะ และหิน ขัดเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่ามีคนเข้ามาอาศัยแล้วตั้งแต่ยุคหินเก่าตอนปลาย หรือประมาณ 20,000-30,000 ปี แล้วได้ดำรงชีพสืบต่อมาจนยุคหินใหม่ เพราะพื้นที่รอบ ๆ เชียงดอยแห่งนี้ ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร หรือล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ทั้ง เข้ายึดแม่น้ำโขงและแม่น้ำคำเป็นที่หาปลา ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในพัฒนาการของคนใน ประเทศไทย คนเชียงแสนดึกดำบรรพ์มีการพัฒนาสังคมตัวเอง ผ่านทางเครื่องมือหินที่ขัดและ ตกแต่งเป็นรูปขวานหินทิ้งดงาม เป็นการแสดงให้เห็นการพัฒนาภูมิปัญญาและเทคโนโลยีต่อ ๆ กันมาฉะนั้น จึงไม่น่าสงสัยว่าเมื่ออิทธิพลอินเดีย เมืองปาละได้ครอบงำพม่า ในยุคพุทธามตอนต้น จะไม่มีเข้ามาในดินแดนแถบนี้

แผนภาพที่ 10 ตำแหน่งเมืองและชุมชนโบราณ

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 306.

ชุมชนเมืองโบราณเชียงแสน¹⁸ เมืองโบราณเชียงแสน ตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงรายจากตัวเมืองเชียงรายประมาณ 59 กม. โดยแยกจากทางหลวง หมายเลข 110 ที่อำเภอแม่จันไปตามทางหลวงหมายเลข 1016 ประมาณ 31 กม. เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตกำแพงเมืองเชียงแสนเก่า ด้านทิศเหนือยาว 950 ม. ทิศใต้ 850 ม. ทิศตะวันตก 2,550 ม. ทิศตะวันออกจรดถนนริมโขงภายในเขตกำแพงเมืองเก่าประกอบด้วยวัดร้างและโบราณสถานที่สร้างขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-21 สลับกับบ้านเรือนชาวบ้าน

ปัจจุบันพื้นที่ “เวียงเก่าเชียงแสน” อยู่ในเขตเทศบาลเวียงเชียงแสนตั้งอยู่ในเขตเมืองโบราณริมฝั่งแม่น้ำโขง 2.26 ตร.กม. ประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเวียงเหนือและบ้านเวียงใต้ มีประชากรอยู่ 8,096 คน ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยยวนหรือไทยโยนกและยอง ที่อพยพมาจากเชียงใหม่และลำพูน ในปี พ.ศ. 2421

อาณาเขตเมื่อแรกสร้าง มีพื้นที่ครอบคลุมบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนทั้งหมด

ทิศเหนือติดต่อกับเมืองกายสามแก้ว

ทิศใต้ติดต่อกับเมืองเชียงราย ที่ตำบลแม่เต็ม

ทิศตะวันออกติดต่อกับเมืองเชียงของที่ตำบลเชียงสี

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดต่อกับแดนฮ่อที่ตำบลเมืองหลวง

ทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดต่อกับเมืองฝาง ที่ก๊วกคอสุนัข

¹⁸ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางแผนและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 308.

ผังเมือง (City Plan) เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีรูปร่างแผนผังเมืองไม่เป็นไปตามรูปทรงเรขาคณิตโดยแท้จริง แผนผังเมืองมีรูปร่างคล้ายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีกำแพงเมืองชั้นเดียวสามด้าน คือ ด้านทิศตะวันตก ซึ่งมีความยาวขนานไปกับลำแม่น้ำโขง กำแพงเมืองด้านทิศเหนือและกำแพงเมืองด้านทิศใต้ ซึ่งเป็นด้านสกัดหรือด้านกว้างของแผนผังเมืองด้านทิศตะวันออก ไม่ปรากฏแนวกำแพงเมือง แต่มีแม่น้ำโขง เป็นเสมือนขอบเขตด้านนี้โดยตลอดแนวรอบ ๆ กำแพงเมืองทั้งสามด้าน มีประตูเมือง 5 แห่ง คือด้านทิศเหนือ 1 แห่ง ด้านทิศตะวันตก 3 แห่ง และด้านทิศใต้อีก 2 แห่ง กับมีป้อมทั้งหมด 8 แห่ง ได้แก่ ที่ประตูเมืองกำแพงด้านทิศตะวันตก 4 ป้อม ที่ประตูเมืองกำแพงด้านทิศเหนือและทิศใต้ประตูละ 1 ป้อม ที่มุมกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือกับมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ ด้านละ 1 ป้อม มีคูเมืองล้อมรอบกำแพงเมืองและป้อมทุกแห่งโดยรอบ

กำแพงเมือง (City Wall) ลักษณะเป็นกำแพงเมืองชั้นเดียวสร้างโดยการขุดเอาดินจากคูเมืองขึ้นมาพูนถมเป็นคันดินสูงและก่ออิฐทับตอนบนสันกำแพงโดยรอบกำแพงเมืองเริ่มสร้างเป็น กำแพงธรรมดา

ในพงศาวดารโยนก ได้มีการกล่าวถึงการปรับปรุงเมืองเก่า สร้างเป็นเมืองเชียงแสน ในสมัยพระเจ้าแสนภูวว่า “ให้ขุดคูและก่อปราการพระนครสามด้าน แต่ด้านทางทิศตะวันออกเว้นไว้เอาแม่น้ำโขงเป็นปราการคูเวียง ตั้งพิธี่ผังหลักเมืองในวันศุกร์ เดือนเจ็ด ปีมะโรงสัมฤทธิศก จุลศักราช 690 ยามแตรค่า ไว่ลักคณาในราศีตุล วงปราการ ด้านกว้าง 700 วา วงปราการ ด้านยาวไปตามแม่น้ำโขง 1,500 วา”

ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ของพระรัตนปัญญาภรณ์ กล่าวว่า “จุลศักราช 689 (พ.ศ. 1871) พระองค์โปรดให้สร้างเมืองเชียงแสน” ส่วนกำแพงอิฐที่ก่อทับบนสันกำแพงโดยรอบนั้น อาจจะสร้างขึ้นในสมัย พระเจ้าสามฝั่งแกน เมื่อมีการศึกฮ่อมาตี ลานนาไทย และเมืองเชียงแสนติดต่อกันหลายปีในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า “ครั้งศึกพระยา สลือไทยเลิกกลับไปแล้ว อยู่มาไม่นานพระยาฮ่อฟ้า เมืองแสนหลวง (ฮุนหนา) ใช้ให้มาทวงบรรณาการ ส่วยข้าวสองหมื่นदान (สอบหมื่นหาบ) เจ้าพระยาสามฝั่งแกน ตอบว่าส่วยข้าว ซึ่งแต่ก่อนเคยส่งแก้วพันदानนั้นหากได้เลิกละเสียแล้วตั้งแต่ครั้งแผ่นดินพระยากือนาเป็นต้นมา เสนาฮ่อกลับไปทูลพระยาฮ่อลุ่มฟ้า พระยาฮ่อจึงให้เจ้าฝ่ายฟ้าเมืองแสถือพลสี่พันอันมากยกมาตีเมืองเชียงแสน เจ้าพระยาสามฝั่งแกนเจ้านครพิงค์ เชียงใหม่ จึงแต่งให้เจ้าแสนดำเรื่องเป็นเจ้าแสนชัยปราบศัตรู ถือพลชาวเชียงใหม่แปดหมื่นยกไปรักษาเมืองเชียงแสน

ขนาดของกำแพงเมืองจากการวัดสุ่มตัวอย่างในบางจุดและหาค่าเฉลี่ยของขนาดทั่ว ๆ ไป มีฐานกว้าง 14 เมตร สูงประมาณ 4.8-5.0 เมตร กำแพงเมืองด้านทิศเหนือยาว 1150 เมตร กำแพงด้านทิศใต้ยาว 900 เมตร และกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกยาว 2480 เมตร รวมความยาวของกำแพงทั้งสามด้าน 4530 เมตร หรือ 4.53 กิโลเมตร

ประตูเมือง (City Gate) ประตูเมืองเชียงแสนเท่าที่ปรากฏอยู่ตามกำแพงเมืองโดยรอบตัวเมืองมีทั้งหมด 5 ประตู ได้แก่

1. ประตูยางเทิง ชาวเมืองเชียงแสนเรียก “นางเซ็ง” ประตูยางเทิงอยู่ที่กำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ห่างจากมุมกำแพงด้านตะวันตกเฉียงเหนือ 700 เมตร ความกว้าง 5 เมตร ขอบประตูเป็นโครงสร้างก่ออิฐสอดดินกว้าง 10 เมตร ความสูงประมาณ 4 เมตร

2. ประตูหนองมุด ด้านข้างของประตู มีแนวกำแพงด้านทิศตะวันตก ห่างจากมุมกำแพงด้านตะวันตกเฉียงเหนือ 800 เมตร เป็นประตูเมืองขนาดเล็กความกว้าง 4.9 เมตร ขอบประตูเป็นโครงสร้างก่ออิฐสอดดินกว้างประมาณ 4 เมตร สูงประมาณ 3.4 เมตร

3. ประตูเชียงแสน (ปัจจุบันเรียกว่า ประตูเจ้าพ่อป้าสักใน) เป็นประตูที่ใหญ่ที่สุดอยู่ประมาณกึ่งกลางกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก ห่างจากประตูหนองมุดไปทางทิศใต้ 370 เมตร ซึ่งโครงสร้างขอบประตูถูกไถทำลายลงไปมากในระยะเวลาที่ทำการก่อสร้างถนนพหลโยธินผ่านประตูเมืองเชียงแสน ความกว้างที่วัดได้ในปัจจุบัน 9.70 เมตร กำแพงเมืองส่วนที่เป็นขอบประตูสูง 3.60 เมตร ประตูเมืองด้านนี้เป็นประตูสำคัญที่ใช้เป็นทางเข้า-ออก เมืองเชียงแสนในปัจจุบัน และคงเป็นประตูที่สำคัญที่สุดในสมัยโบราณ เนื่องจากอยู่กลางกำแพงเมือง มีขนาดใหญ่ และมีป้อมอยู่ ด้านหน้า 2 ป้อม

4. ประตูท่าม่าน ตั้งอยู่ที่กำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก ห่างจากประตูเชียงแสนไปทางทิศใต้ 560 เมตร ความกว้าง 4.60 เมตร โครงสร้างขอบประตูก่ออิฐสอดดินกว้าง 5.00 เมตร สูง 3.50 เมตร

5. ประตูดินขอ อยู่ที่กำแพงเมืองด้านทิศใต้ห่างจากมุมกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออก 700 เมตร ขอบประตูเป็นโครงสร้างก่ออิฐสอดดิน กว้าง 5.20 เมตร ประตูกว้าง 3.0 เมตร ขอบประตูสูงประมาณ 4 เมตร

นอกจากนี้ยังมีชื่อประตูเมืองทางด้านทิศตะวันออกระบุไว้อีก 6 ประตู คือ ประตูรั้วปีก ประตูท่าอ้อย ประตูท่าคราว ประตูท่าสุกัม ประตูท่าหลวง และประตูท่าเสาดิน ประตูต่าง ๆ เหล่านี้ปัจจุบันไม่มีร่องรอยเหลืออยู่ เนื่องจากอาจจะถูกแม่น้ำโขงไหลเซาะพังทลายลงไปหมด

ป้อม (Forts) ป้อมต่าง ๆ ของเมืองเชียงแสนสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการก่ออิฐทับบนสันกำแพงเมือง ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน เมื่อประมาณ พ.ศ. 1951 ป้อมรอบเมืองเชียงแสนมีทั้งหมด 7 ป้อม ด้วยกันคือ

1. ป้อมประตูยางเทิง เป็นป้อมประกอบอยู่หน้าประตูยางเทิงลักษณะเป็นป้อมรูปเกือกม้า ขนาดกว้าง 30 เมตร ตัวป้อมก่อด้วยอิฐสอดดิน ตามแนวเส้นรอบวงหนา 2.50 เมตร ความสูงของป้อมประมาณ 2.50 เมตร มีคูน้ำกว้าง 12 เมตร และล้อมรอบคูน้ำนี้ชิดต่อกับคูเมือง ภายในป้อมเป็นที่ว่าง ไม่ถมดินสูง มีแนวทางเดินก่ออิฐถมดินต่อจากเมืองตรงขอบประตูยางเทิง ด้านทิศตะวันออก ไปเชื่อมกับป้อม ตรงมุมป้อมด้านทิศตะวันออก โครงสร้างตัวป้อม ทำการก่ออิฐตามรูปเกือกม้า บนสันป้อมก่อเป็นสองระดับ คือ ด้านนอกก่ออิฐสูงขึ้น เป็นแนวป้องกัน ด้านในก่อเป็นพื้นที่ทางเดินแคบ ๆ โดยรอบ

2. ป้อมมุมกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ป้อมที่ก่อสร้างเสริมขึ้นไปบนมุมกำแพงเมือง ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ขนาดกว้าง 12 เมตร 9 เมตร และฐานกว้าง 14 เมตร ตัวป้อมก่ออิฐตามแนว เหลี่ยมทั้งสี่ หนาประมาณ 170 เซนติเมตร ภายในป้อมถมดินสูง ส่วนบนสุด ของผนังป้อมก่ออิฐเป็นสองระดับ ส่วนที่ติดกับด้านนอกก่ออิฐหนา 120 เซนติเมตรสูงจากระดับดินถมประมาณ 150 เซนติเมตร ระดับที่สองซึ่งน่าจะ เป็นทางเดินบนสันป้อมด้านในกว้าง 50 เซนติเมตร สูงจากระดับดินถม ประมาณ 110 เซนติเมตร ความสูงของป้อมวัดจากฐานที่ติดกับคูเมืองด้านล่าง ถึงส่วนบนสันป้อม 9.00 เมตร

3. ป้อมประตูหนองมุด เป็นป้อมประกอบอยู่หน้าประตูหนองมุด ลักษณะของป้อมเป็นรูปเกือกม้า (horseshoes-like) ตัวป้อมก่อด้วยอิฐสอดดิน ตามแนวเส้นรอบวงเกือกม้า ความหนาประมาณ 2.20 เมตร ความกว้างที่ส่วนฐาน รูปเกือกม้า 25 เมตร ยาว 33 เมตร ความสูงประมาณ 2.80 เมตร ฐานป้อมประตูหนองมุดด้านใต้ มีร่องรอยว่าแต่เดิมคงจะต่อกับกำแพงเมือง แต่ปัจจุบันมีการทำถนนผ่านป้อมนี้จึงเหลือเพียงแนวคันดินไม่สูงนักบนสันป้อมสันนิษฐานว่าน่าจะก่อเป็นสองระดับ เหมือนกับป้อมอื่นๆ คือ มีสันแนวป้องกันและทางเดินบนสันป้อม ปัจจุบันส่วนสันป้อมพังทลายลงจนไม่เห็นส่วนสันป้อม ที่แท้จริง รอบป้อมมีคูน้ำกว้าง 12 เมตร ล้อมรอบและต่อกับคูเมือง

4. ป้อมประตูเชียงแสนหมายเลข 1 เป็นป้อมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดตั้งอยู่หน้าประตูเชียงแสน เฉียงไปทางทิศใต้ ลักษณะเป็นป้อมมีแผนผัง รูปเกือกม้า ขนาดกว้างที่ส่วนฐาน 45 เมตร ยาว 65 เมตร ตัวป้อมก่ออิฐสอดดิน ความหนาส่วนฐาน 2.50 เมตร ส่วนบนสันป้อมหนา 1.7 เมตร ความสูง ประมาณ 3.6 เมตร ด้านในสันนิษฐานว่าคงจะถมดินที่ฐาน เพื่อเป็นทางขึ้นบนสันป้อม

ลักษณะสันป้อมก่อเป็นสองระดับ คือระดับเชิงเทิน และระดับทางเดินบนสันป้อมด้านใน ที่เชิงเทินหรือสันป้อมด้านนอกหนา 1.80 เมตร สูงจากระดับทางเดิน 0.90 เมตร และมีช่องเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาด 15 – 25 เซนติเมตร ทะลุจากด้านในถึงด้านนอก พื้นทางเดินบนสันป้อมด้านในกว้าง 0.90 เมตร รอบป้อมมีคูน้ำกว้างประมาณ 10 เมตร ล้อมรอบ

5. ป้อมประตูเชียงแสนหมายเลข 2 ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของป้อมหมายเลข 1 ห่างออกไป 10 เมตร ตรงกับประตูเชียงแสน ซึ่งเป็นป้อมรูปครึ่งวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30 เมตร โครงสร้างก่ออิฐสอดินหนา 2.40 เมตร ความสูง 2.20 เมตร สันป้อมด้านบน สันนิชฐานว่าคงจะก่ออิฐเป็นสองระดับเช่นเดียวกับป้อมประตูเชียงแสน หมายเลข 1 แต่ปัจจุบันพังทลายลงหมดแล้ว คูน้ำล้อมรอบป้อมกว้าง 10 เมตร ต่อกับ คูน้ำที่ล้อมรอบป้อมหมายเลข 1 และต่อกับคูเมืองที่มุมฐานป้อมด้านเหนือ มีทางเดินก่ออิฐสอดินกว้าง 1 เมตร สูง 1.3 เมตร เชื่อมต่อกับกำแพงเมืองที่ประตูเชียงแสน ป้อมทั้ง 2 นี้มีถนนพหลโยธินตัดผ่านเข้าสู่เมืองเชียงแสน

6. ป้อมประตูท่าม่าน เป็นป้อมที่สร้างประกอบอยู่หน้าประตูท่าม่าน ลักษณะรูปร่างเป็นรูปเกือกม้า-สั้น ขนาดกว้างที่ส่วนฐาน 38 เมตร ยาว 30 เมตร ผนังป้อมก่ออิฐสอดินหนาที่ส่วนฐานประมาณ 5 เมตร บนสันหนาประมาณ 2.50 เมตร ด้านในก่ออิฐ ลดหลั่นลงมาคล้ายขั้นบันได (Steps-like) มีถนนลูกรังตัดผ่านผนังป้อมด้านใต้ขาดออกเป็นช่องกว้างประมาณ 4.50 เมตร ผนังป้อมสูงที่สุดประมาณ 3.20 เมตร ภายในไม่ถมดิน คูน้ำล้อมรอบป้อมกว้าง 12 เมตร

7. ป้อมประตูดินขอ ตั้งอยู่หน้าประตูดินขอ ทางกำแพงด้านทิศใต้ ลักษณะป้อมรูปแผนผังคล้าย ครึ่งวงกลมกึ่งเกือกม้า ขนาดกว้างส่วนฐาน 36 เมตร ยาว 14 เมตร ผนังป้อมเป็นโครงสร้างก่ออิฐสอดิน ฐานกว้าง 5.10 เมตร สันหรือส่วนเชิง เทินกว้าง ประมาณ 2.50 เมตร มุมฐานป้อมทั้งสองด้านติดต่อกับคูเมืองซึ่งกว้างประมาณ 15 เมตร คูน้ำล้อมรอบป้อมกว้างประมาณ 13 เมตร สูงประมาณ 2.30 เมตร

โบราณสถานสำคัญ

1. โบราณสถานในเมืองโบราณเชียงใหม่

1. วัดศรีชุม	2. วัดแสนเมืองมา	3. วัดตันยาง
4. วัดอ้อมแก้ว	5. วัดร้างหมายเลข 1	6. วัดร้างหมายเลข 2
7. วัดเชียงใหม่	8. วัดภูมิเมือง	9. วัดร้างหมายเลข 3
10. วัดมงคล	11. วัดมหาโพธิ์	12. วัดบุญยืน
13. วัดอาทิตันแก้ว	14. วัดพวกพันดอง	15. วัดสังฆาแก้วดอนตัน
16. วัดเชียงน้อยต้นลาน	17. วัดวงกตใน	18. วัดหอแก้ว
19. วัดปราสาทประตู่	20. วัดร้างหมายเลข 4	21. วัดมหาธาตุ
22. วัดมหาอาราม	23. วัดร้างหมายเลข 5	24. วัดร้างหมายเลข 5
	(หมดสภาพแล้ว)	
25. วัดร้างตกสำรวจ	26. วัดร้อยข้อ	27. วัดมหาวัน
28. วัดเส้าจันทร์	29. วัดมุงเมือง	30. วัดพระเจ้าล้านทอง
31. วัดร้างหมายเลข 7	32. วัดผ้าขาวบ้าน	33. วัดเซตวัน
34. วัดร้างหมายเลข 23	35. วัดเจดีย์หลวง	36. วัดอโศก
37. วัดช้างค้ำ	38. วัดพระยอ	39. วัดร้างหมายเลข 8
40. วัดร้างหมายเลข 2	41. วัดร้างหมายเลข 25	42. วัดพระยืน
43. วัดพระทองน้อย	44. วัดพระนอน	45. วัดพระบวช
46. วัดอุดม	47. วัดร้างหมายเลข 9	48. วัดร้างหมายเลข 10
49. วัดร้างหมายเลข 11	50. วัดร้างหมายเลข 12	51. วัดร้างหมายเลข 13
	(หมดสภาพ)	
52. วัดร้างหมายเลข 26	53. วัดปงสนุก	54. วัดคว้าง
55. วัดชุมแสง	56. วัดปราสาทคุ้ม	57. วัดร้างหมายเลข 14
58. วัดกู่คำ	59. วัดร้างหมายเลข 15	60. วัดศรีคำ
61. วัดร้างหมายเลข 16	62. วัดร้างหมายเลข 17	63. วัดร้างหมายเลข 18
		(หมดสภาพ)
64. วัดปทุมใต้	65. วัดสอยดาว	66. วัดร้างหมายเลข 27
67. วัดสวัสดี (สี่สี่)	68. วัดจำปาเหลือง	69. วัดหมื่นเชียง

70. วัดบ้านร้อง
71. วัดศรีบุญเรือง
(หมดสภาพ)
72. วัดร้างหมายเลข 19
(หมดสภาพ)

73. วัดร้างหมายเลข 20

2. โบราณสถานนอกเมืองโบราณเชียงใหม่บนพื้นที่ภูเขา

1. วัดจอมหมอก	2. วัดจอมสวรรค์	3. วัดสวนสนุก
4. วัดป่าแดงหลวง	5. วัดดอยจัน
(ถูกเจดีย์ใหม่สร้างทับ)	6. วัดเจ็ดยอด
(ถูกเจดีย์ใหม่สร้างทับ)
7. วัดจอมจัน	8. วัดจอมกิตติ	9. วัดจอมแจ้ง

3. โบราณสถานนอกเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ

1. วัดสบเกียง	2. วัดจอมกิตติ	3. วัดร้างหมายเลข 1

4. โบราณสถานนอกเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ด้านทิศตะวันตก

1. วัดศรีคองแมน	2. วัดร้างหมายเลข 3	3. วัดร้างหมายเลข 4
4. วัดร้างหมายเลข 5	5. วัดร้างหมายเลข 6	6. วัดร้างหมายเลข 7
7. วัดร้างหมายเลข 8	8. วัดร้างหมายเลข 9	9. วัดร้างหมายเลข 10
10. วัดร้างหมายเลข 11	11. วัดร้างหมายเลข 12	12. วัดร้างหมายเลข 13
13. วัดป่าสัก	14. วัดกู่เต้า	

5. โบราณสถานนอกเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ด้านทิศใต้

1. วัดแจ้งใต้	2. วัดร้างหมายเลข 14	3. วัดพระธาตุมหาเจา

ภาพที่ 1 โบราณสถานบางแห่งในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

4. วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่

4.1 วัฒนธรรมท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่

ชาวเมืองเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน หรือชาวภาคเหนือของประเทศไทยทั้งหมดเป็นเผ่าไทยเมือง หรือ ไต๋มุง ถอยร่นมาจากอาณาจักรไทยเดิมในมณฑลยูนนาน ตอนใต้ของประเทศจีนเป็นเวลากว่า 1,000 ปีมาแล้ว¹⁹ และได้ตั้งอาณาจักรโยนกขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง พวกคนเผ่าไทยเมือง หรือ ไทยยวนนี้ปัจจุบันนิยมเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” ซึ่งมีความหมายถึงคนพื้นเมืองนั่นเอง ชาวไทยยวนเป็นชนกลุ่มใหญ่ในเชียงใหม่มาช้านาน แม้ในสมัยที่พม่าเข้าปกครองล้านนา กลุ่มชนชาวไทยยวนก็ยังได้รับอำนาจบางส่วนในการควบคุมไพร่พลเมืองสืบต่อเรื่อยมา²⁰

การแต่งกายของผู้ชายไทยยวนในอดีต นิยมสักหมึกหรือสักยันต์ตามความเชื่อทางไสยศาสตร์ นุ่งผ้าต๋อย (ผ้าโจงกระเบน) ไม่สวมเสื้อ โปกหัว และนิยมใช้ผ้าคล้องไหล่ ถ้าเป็นเจ้านายไทยยวนจะสวมเสื้อไหมตัวใหญ่ทับเสื้อแขนยาว พันเอวด้วยผ้าสองผืนทับบนผ้าต๋อยและเสื้อ ต่อมานิยมสวมเสื้อคอกลมสีอ่อนแบบจีน มีเชือกผูกแทนกระดุม สวมเตี่ยวสะดอ สวมเสื้อหม้อฮ่อม มีผ้าคาดเอว และนิยมสวมหมวกทรงแบบผ้าชีที่สานด้วยไบอลานหรือใบตอง

ส่วนผู้หญิงไทยยวนมักนุ่งผ้าขึ้นลายขวางตลอดตัว เรียกว่า ขึ้นตา หรือขึ้นก้าน ไม่สวมเสื้อเช่นเดียวกับผู้ชายแต่มีผ้าคล้องพาดบ่ามักโปกหัวเกล้าผมกลางศีรษะปักปิ่นและดอกไม้ สวมเครื่องประดับ ถ้าไปวัดจะสวมเสื้อรัดรูปแขนยาว คอกลม หรือเป็นรูปตัววี ห่มผ้าสไบเฉียง เรียกว่า ผ้าสะพายแล่ง ต่อมาหญิงไทยยวนนิยมสวมเสื้อคอกลมหลวมๆแขน 3 ส่วน หรือแขนกระบอกผ่าอกตลอด ผูกเชือกหรือติดกระดุม มีกระเป๋าทิ้ง 2 ข้าง หรืออาจตัดเย็บโดยจับเกล็ดเสื้อทั้งด้านหน้าและหลัง

วัฒนธรรมการกินอยู่ของชาวไทยยวนจะใช้ตัดอาหารใส่ถ้วยชามวางลงในขันโตกสูงประมาณ 1 ศอก พอดีกับการนั่งพื้น นิยมรับประทานข้าวเหนียว ใส่ไว้ในกล่องข้าวที่สานด้วยไม้ไผ่ สลับด้วยสีชาวดำสวยงาม บางแห่งใช้สานด้วยไบอลาน หรือใบตาล²¹

¹⁹ สงวน โชติสุขรัตน์, ไทยยวน-คนเมือง, (กรุงเทพฯ : บางสะพานการพิมพ์, 2512), 114.

²⁰ กรมศิลปากร, เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่, (กรุงเทพฯ มหานคร : ภาวการพิมพ์, 2549), 140-141.

²¹ สงวน โชติสุขรัตน์, ไทยยวน-คนเมือง, (กรุงเทพฯ : บางสะพานการพิมพ์, 2512), 223.

การตั้งถิ่นฐานของคนไทยกลุ่มล้านนาไม่ว่าจะเป็น ไทยยวน ไทลื้อ ไทใหญ่ มีลักษณะร่วมคล้ายคลึงกัน คือ เป็นที่ว่างระหว่างหุบเขาและที่ราบริมแหล่งน้ำผสมผสานกับการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่เนินสูงขึ้นไป เป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการอยู่รอดของชีวิตจึงเป็นความเชื่อที่มีความเกี่ยวข้องกับดินฟ้าอากาศ และความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรซึ่งเป็นสิ่งฝังแน่นในวัฒนธรรมไทยยวน บ้านเรือนไทยยวนสามารถจำแนกได้ตามวัสดุที่ใช้สร้างเป็น 2 แบบ คือ เรือนเครื่องสับกับเรือนเครื่องผูก ทั้งนี้ชาวไทยยวนนิยมสร้างเรือนแฝด มีเติน และร้านน้ำ

22

4.2 ประเพณีท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่

ประเพณีของเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน ได้ผสมผสานกันกับผู้คนหลายกลุ่มที่อพยพมาอยู่อาศัยในเมืองเชียงใหม่ จนมีความกลมกลืนและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ดังนี้²³

ประเพณีสงกรานต์ (ป่าเวณีปีใหม่เมือง) งานประเพณีสงกรานต์ หรือป่าเวณีปีใหม่เมืองในเดือนเมษายน นับเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชุมชนล้านนาไทย เพราะเป็นประเพณีเปลี่ยนศักราชใหม่ เริ่มนับตั้งแต่วันที่ 15 เมษายน เป็นวันเถลิงศก หรือวันพญาวัน ในระยะวันที่ 13-14-15 เป็นระยะสงกรานต์

วันที่ 13 เมษายน เป็นวันสังขารล่อง ชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านเรือน ซักเสื้อผ้า และสระเกล้าดำหัวตัวเอง

วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา หรือ วันเนา ในช่วงเช้าชาวบ้านจะเตรียมสิ่งของอาหารคาวหวานไว้ทำบุญ และต้อนรับญาติพี่น้อง ลูกหลาน ที่จะเดินทางกลับมาเยี่ยม ในช่วงบ่ายก็จะขนทรายเข้าวัดเพื่อก่อเจดีย์ทราย

วันที่ 15 เมษายน เป็นวันพญาวัน ในตอนเช้ามีการทำสังฆทานอุทิศบุญกุศลไปถึงญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ทำบุญใส่บาตร ช่วงสายมีการสงฆ์พระพุทธรูป ถวายเจดีย์ทราย ถวายตุ่ง และฟังธรรมปีใหม่ เวลาบ่าย ลูกหลานก็จะพากันไปรดน้ำดำหัวบิดา มารดา และญาติผู้ใหญ่ที่ตนเองเคารพนับถือ

²² กรมศิลปากร, เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ดาวรุทการพิมพ์, 2549), 142.

²³ กลุ่มรักษ์เชียงใหม่, ผู้เฒ่าเล่าขาน ตำนานเมืองเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : ง่ายงาม, 2549), 80-85.

วันที่ 16 เมษายน เป็นวันปากปี ชาวบ้านจะร่วมกันทำกิจกรรมตามประเพณีของท้องถิ่น เช่น ในเวียงเชียงแสน ช่วงเวลาสายจะทำพิธีส่งเคราะห์สะเดาะเคราะห์ ที่วัดพระเจ้าล้านทอง และนิมนต์พระมาเทศน์ช่วงบ่าย ชาวเชียงแสนจะพากันแห่ไม้ค้ำสลี หรือต้นโพธิ์ สรงน้ำ บูชา ต้นโพธิ์ที่วัดมหาโพธิ์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับประตูเมืองทางด้านทิศเหนือ

ประเพณีสรงน้ำพระธาตุเจดีย์หลวง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ตรงกับเดือนเมษายน มีการอบรมสมโภชรักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม รุ่งเช้ามีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ และสรงน้ำพระธาตุ เมื่อเสร็จจากการสรงน้ำพระธาตุเจดีย์หลวงแล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่ก็เตรียมตัวเพื่อไปร่วมประเพณีสรงน้ำพระธาตุจอมกิตติในช่วงบ่ายของวัน

ประเพณีสรงน้ำพระธาตุจอมกิตติ เริ่มพิธีในช่วงบ่ายในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนเมษายน เริ่มพิธีในช่วงบ่าย มีการอบรมสมโภชรักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม รุ่งเช้ามีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ และสรงน้ำพระธาตุ

ประเพณีอบรมสมโภชพระธาตุปูเข้า บ้านสบรวก แรม 8 ค่ำ เดือนเมษายน มีการอบรมสมโภชรักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม รุ่งเช้ามีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ และสรงน้ำพระธาตุปูเข้า(เชียงเมือง)

ประเพณีอบรมสมโภชพระธาตุวัดผ้าขาวบ้าน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือเดือนพฤษภาคม ในช่วงบ่ายมีการอบรมสมโภชรักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม รุ่งเช้ามีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ และสรงน้ำพระธาตุ

ประเพณีอบรมสมโภชวัดพระเจ้าล้านทอง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 หรือเดือนมิถุนายน ในอดีตมีพิธีสมโภชในเวลากลางคืนขึ้น 14 ค่ำ แต่ในปัจจุบันทำพิธีเสร็จภายในวันขึ้น 15 ค่ำ วันเดียว

ประเพณีถวายเทียนเข้าพรรษา ประกอบพิธีในเดือน 10 หรือเดือนกรกฎาคม

ประเพณีสู้ขวัญควาย ในเดือน 11 หรือเดือนสิงหาคม เพื่อขอขมาและสู้ขวัญหรือทำขวัญควาย เนื่องจากชาวนาได้ใช้แรงงานและทูปตีควาย หลังจากดำนเสร็จ ชาวนาจึงมีการทำพิธีสู้ขวัญควาย

ประเพณีทำบุญเปรตผี (เปรต-ตะ-ผี) ในเดือน 12 หรือเดือนกันยายน เพื่ออุทิศให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เชื่อกันว่าเป็นวันที่พระยายมปล่อยผี ปล่อยเปรต และวิญญาณต่างๆ เพื่อมารับส่วนบุญที่ญาติพี่น้อง ลูกหลาน ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้

ประเพณีทานสลากภัต ประเพณีทานสลากภัต หรือประเพณีกินกล้วยสลาก ในเดือนตุลาคม เริ่มต้นจากวัดพระเจ้าล้านทอง แล้วไปต่อที่วัดอื่นๆ เพราะถือว่าวัดพระเจ้าล้านทอง เป็นวัดหลวงหรือวัดใหญ่

ประเพณีถวายผ้ากฐิน ในช่วงเดือนตุลาคม

ประเพณีลอยกระทง ในเดือนพฤศจิกายน นับเป็นงานรื่นเริงของชาวเมืองเชียงใหม่ อีกงานหนึ่งที่ชาวเชียงใหม่จัดขึ้น มีการจัดกิจกรรมการแห่กระทงใหญ่และมีการจัดงานละเล่นต่างๆ ในตอนกลางคืน เมืองเชียงใหม่มีแม่น้ำสายใหญ่ คือ แม่น้ำโขงไหลผ่าน ชาวเมืองเชียงใหม่ได้ใช้ประโยชน์มากมายจากลำน้ำโขง เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนยี่ จึงได้จัดทำกระทงไปตอง ตกแต่งด้วยดอกไม้ธูปเทียนให้สวยงาม เพื่อเป็นการขอขมาและบูชาพระแม่คงคา

ในช่วงเดือนธันวาคม จนถึงเดือนมีนาคม เป็นช่วงจัดงานบุญ เช่น งานทอดผ้าป่า งานปอย หรืองานฉลองอาคารสถานที่ งานบรรพชา งานอุปสมบท เป็นต้น

ตารางที่ 3 ปฏิทินงานประเพณีจังหวัดเชียงราย

ปฏิทินงานประเพณีจังหวัดเชียงราย ปี 2550				
วันที่จัดงาน	ชื่อกิจกรรม	สถานที่จัดงาน	รายละเอียดกิจกรรม	หน่วยงานรับผิดชอบ
ต้นเดือน เม.ย. 50	งานอนุรักษ์มรดกไทยล้านนา	หอวัฒนธรรมนิทัศน์ (ศาลากลางเก่า)	- การแสดงทางวัฒนธรรม / จำหน่ายอาหารพื้นเมือง	สภาวัฒนธรรม
12 – 15 เม.ย.50	งานประเพณีมหาสงกรานต์	หาดเชียงราย	- ขบวนแห่นางสงกรานต์ / แข่งขันก่อเจดีย์ทราย - การแสดงศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน	เทศบาล
13 – 15 เม.ย.50	งานประเพณีสงกรานต์แม่สาย	บริเวณหน้าสถานีตำรวจ อ.แม่สายถึงบริเวณหน้าที่ว่าการอ.แม่สาย	- ประกวดขบวนแห่สงกรานต์ / สรงน้ำพระพุทธรูป สิ่งศักดิ์สิทธิ์และการสรงน้ำอนุสาวรีย์พระเจ้าพรหมมหาราช - การประกวดทำอาหารพื้นเมือง - ประเพณีรดน้ำดำหัว - ประกวดเทพีสงกรานต์	เทศบาล ต.แม่สาย

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ปฏิทินงานประเพณีจังหวัดเชียงราย ปี 2550				
วันที่จัดงาน	ชื่อกิจกรรม	สถานที่จัดงาน	รายละเอียดกิจกรรม	หน่วยงาน รับผิดชอบ
ต้นเดือน เม.ย. 50	งานอนุรักษ์มรดกไทย ล้านนา	หอวัฒนธรรมนิทัศน์ (ศาลากลางเก่า)	- การแสดงทางวัฒนธรรม / จำหน่ายอาหารพื้นเมือง	สภา วัฒนธรรม
12 – 15 เม.ย.50	งานประเพณี มหาสงกรานต์	หาดเชียงราย	- ขบวนแห่นางสงกรานต์ / แข่งขันก่อเจดีย์ทราย - การแสดงศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน	เทศบาล
13 – 15 เม.ย.50	งานประเพณี สงกรานต์แม่สาย	บริเวณหน้าสถานี ตำรวจ อ.แม่สายถึง บริเวณหน้าที่ว่าการ อ.แม่สาย	- ประกวดขบวนแห่ สงกรานต์ / สรงน้ำพระพุทธรูป สิหิงค์จำลองและการสรง น้ำอนุสาวรีย์พระเจ้าพรหม มหาราช - การประกวดทำอาหาร พื้นเมือง - ประเพณีรดน้ำดำหัว - ประกวดเทพีสงกรานต์	เทศบาล ต. แม่สาย
12 เม.ย. 50	งานป่าเวณีย์ใหม่ เมืองเชียงแสน ประจำปี 2550	ที่ว่าการ อ.เชียงแสน	- พิธีไหว้สาพระธาตุดอย กิตติ - พิธีบวงสรวงดวงพระ วิญญาณพระเจ้าพรหม มหาราช	ที่ว่าการ อ. เชียงแสน
13 เม.ย. 50	งานป่าเวณีย์ใหม่ เมืองเชียงแสน ประจำปี 2550	วัดเจดีย์หลวง	- พิธีบวงสรวงดวงพระ วิญญาณพระเจ้าแสนภู - พิธีบวงสรวงดวงพระ วิญญาณพระเจ้าประตูป่าสัก	อ.เชียงแสน
14 เม.ย. 50	งานป่าเวณีย์ใหม่ เมืองเชียงแสน ประจำปี 2550	วัดใกล้แพเรือ นรข.	- ทำบุญตักบาตรวันขึ้นปี ใหม่ - ถวายภัตตาหารเช้า พระสงฆ์	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ปฏิทินงานประเพณีจังหวัดเชียงราย ปี 2550				
วันที่จัดงาน	ชื่อกิจกรรม	สถานที่จัดงาน	รายละเอียดกิจกรรม	หน่วยงาน รับผิดชอบ
15 เม.ย. 50	งานป่าเวถีปีใหม่ เมืองเชียงแสน ประจำปี 2550	วัดที่อยู่ใกล้เคียงบ้าน	- กิจกรรมวันผู้สูงอายุ - ขนทรายเข้าวัด 9 วัด - การแข่งขันก่อเจดีย์และ ตุง	อ.เชียงแสน
16 เม.ย. 50	งานป่าเวถีปีใหม่ เมืองเชียงแสน ประจำปี 2550	วัดที่อยู่ใกล้เคียงบ้าน	- ประกอบพิธีทางศาสนา - ถวายทานเจดีย์และตุง - สรงน้ำพระพุทธรูป / สามเณร - ประกอบพิธีส่งเคราะห์ บ้าน / เมือง - การแข่งเรือขนาด 22 ฝีพาย ทั้งชาย / หญิง	
17 เม.ย. 50	งานป่าเวถีปีใหม่ เมืองเชียงแสน ประจำปี 2550	หน้าพิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติเชียงแสน	- ชมขบวนแห่สงกรานต์ - ชมการฟ้อนเล็บของกลุ่ม พัฒนาสตรี จากทุกตำบล	
18 เม.ย. 50	งานป่าเวถีปีใหม่ เมืองเชียงแสน ประจำปี 2550	หน้าพิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติเชียงแสน	- การประกวดเทพี สงกรานต์ และการแสดง - การแข่งขันเปตอง ด้านภัย ยาเสพติด - การแข่งขันกีฬาบ้านทาง น้ำ - การแข่งขันเรือพายรอบชิง ชนะเลิศ - กิจกรรมการแสดงบนเวที การแสดงของเด็ก	
16 – 18 เม.ย. 50	ประเพณีสงกรานต์ เมืองเชียงแสน	หน้าที่ว่าการ อำเภอ เชียงแสน	- การแข่งเรือ 3 ชาติ - ขบวนแห่ และสรงน้ำพระ เจ้าล้านทอง	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ปฏิทินงานประเพณีจังหวัดเชียงราย ปี 2550				
วันที่จัดงาน	ชื่อกิจกรรม	สถานที่จัดงาน	รายละเอียดกิจกรรม	หน่วยงานรับผิดชอบ
ช่วงวันเข้าพรรษา	งานประเพณีแห่เทียนพรรษา	บริเวณที่ทำการ อ.แม่สาย	- การประกวดขบวนแห่เทียนพรรษา และกิจกรรมการแสดงมากมาย	เทศบาล ต.แม่สาย
ช่วงวันเข้าพรรษา	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาเวียงเชียงของ	เทศบาล ต.เวียงเชียงของ	- ชมขบวนแห่เทียนพรรษา	เทศบาล ต.เวียงเชียงของ
กลางเดือนพฤษภาคม	งานเทศกาลลีนจี่และของดีเมืองเชียงราย	บริเวณโรงสีเก่าศรีเกิด (อาจมีการเปลี่ยนแปลง)	- การประกวดลีนจี่ ผลิตภัณฑ์การเกษตร - ตลาดนัดลีนจี่ สัปดาห์	เกษตรจังหวัด
ส.ค. - ก.ย. (ตามความพร้อมของหมู่บ้าน)	ประเพณีไล่ชิงช้าชาวอาข่า	หมู่บ้านชาวเขาเผ่าอาข่า	ประเพณีไล่ชิงช้า	ดอยตุง ศูนย์ฯ สงเคราะห์ ชาวเขา
12 ส.ค. 50	วันแม่แห่งชาติแม่สาย	บริเวณ ที่ทำการ อ.แม่สาย	- กิจกรรมเทิดพระเกียรติ 12 สิงหาคมราชินี - ประกวดวาดภาพ และเรียงความ - กิจกรรมโรงทานลานบุญ	เทศบาล ต.แม่สาย
ทุกวันเสาร์ที่ 3 ของเดือนตุลาคมของทุกปี	งานแข่งขันกีฬาเนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	พระตำหนักดอยตุงอ.แม่ฟ้าหลวง	- การแข่งขันเปิดองทั่วประเทศ - การแข่งขันวิ่งเพื่อสุขภาพทั่วประเทศ - การแข่งขันจักรยานเสือภูเขาทางเรียบพิชิตดอยตุงทั่วประเทศ/สินค้าOTOP	สนง.การกีฬาแห่งประเทศไทย จ.เชียงราย

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ปฏิทินงานประเพณีจังหวัดเชียงราย ปี 2550				
วันที่จัดงาน	ชื่อกิจกรรม	สถานที่จัดงาน	รายละเอียดกิจกรรม	หน่วยงานรับผิดชอบ
ประมาณ พ.ย. 50	งานวัฒนธรรม สัมพันธ์ลุ่มน้ำโขง และงานประเพณีลอย กระทง 4 ชาติ	สวนสาธารณะเฉลิม พระเกียรติ เชียง สะพานแม่ฟ้าหลวง	- การประกวดนางนพมาศ หนูน้อยนพมาศ - ขบวนแห่ / การออกร้าน จำหน่ายสินค้า - การแสดงจาก 4 ชาติ ไทย-ลาว-พม่า-จีน	เทศบาล
ประมาณ พ.ย. 50	งานวัฒนธรรม สัมพันธ์ลุ่มน้ำโขง และงานประเพณีลอย กระทง 4 ชาติ	สวนสาธารณะเฉลิม พระเกียรติ เชียง สะพานแม่ฟ้าหลวง	- การประกวดนางนพมาศ หนูน้อยนพมาศ - ขบวนแห่ / การออกร้าน จำหน่ายสินค้า - การแสดงจาก 4 ชาติ ไทย-ลาว-พม่า-จีน	เทศบาล
เสาร์-อาทิตย์ที่ 3 ของเดือน ธ.ค. 50	งานมหกรรมอาหาร เชียงราย ครั้งที่ 14	สวนสาธารณะเฉลิม พระเกียรติ เชียง สะพานแม่ฟ้าหลวง	- การออกร้านจำหน่าย อาหารรายการเด็ด - การแสดงทางวัฒนธรรม และดนตรีพื้นเมือง	ชมรม ภัตตาคารฯ
ธันวาคม	งานประเพณีปีใหม่ม้ง	หมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง	- โยนบอล - ประเพณีปีใหม่เผ่าม้ง	อบต.เทิง โทร.
ทุกวันเสาร์ของ เดือน	ลานดนตรี ศิลปวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ทุกวันเสาร์ 6 โมงเย็น)	บริเวณที่ทำการ อ.แม่สาย	- การประกวดร้องเพลง สตรีงประเภทเยาวชนทั่วไป	เทศบาล ต. แม่สาย

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต 2 เชียงราย (ททท.) [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 5 มกราคม 2551. เข้าถึงได้จาก http://www.tourismchiangrai.com/cr/tourism_schedule.html

4.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่

จากที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 สาขาของภูมิปัญญานั้น สามารถแบ่งได้หลากหลายตามความเหมาะสม สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่ที่ผู้ศึกษาจะนำมาใช้ในโครงการนั้น กำหนดสาขาที่จะนำมาใช้ตามข้อมูลที่กลุ่มรักษ์เชียงใหม่ซึ่งได้แบ่งสาขาของภูมิปัญญาตามปัจจัยด้านความเหมาะสมของโครงการ ความพร้อมของคนในชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่ และความพร้อมของปราชญ์ชาวบ้าน หรือ “สล่า” ผู้ที่จะมาถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความชำนาญในแต่ละสาขา สามารถแบ่งได้เป็น 9 สาขา ดังนี้

1. สาขาจิตรกรรม
2. สาขาประติมากรรม
3. สาขาหัตถกรรม
4. สาขาพิธีกรรม
5. สาขาวรรณกรรม
6. สาขาอักษรล้านนา
7. สาขาดนตรี
8. สาขานาฏศิลป์
9. สาขาแพทย์แผนไทย

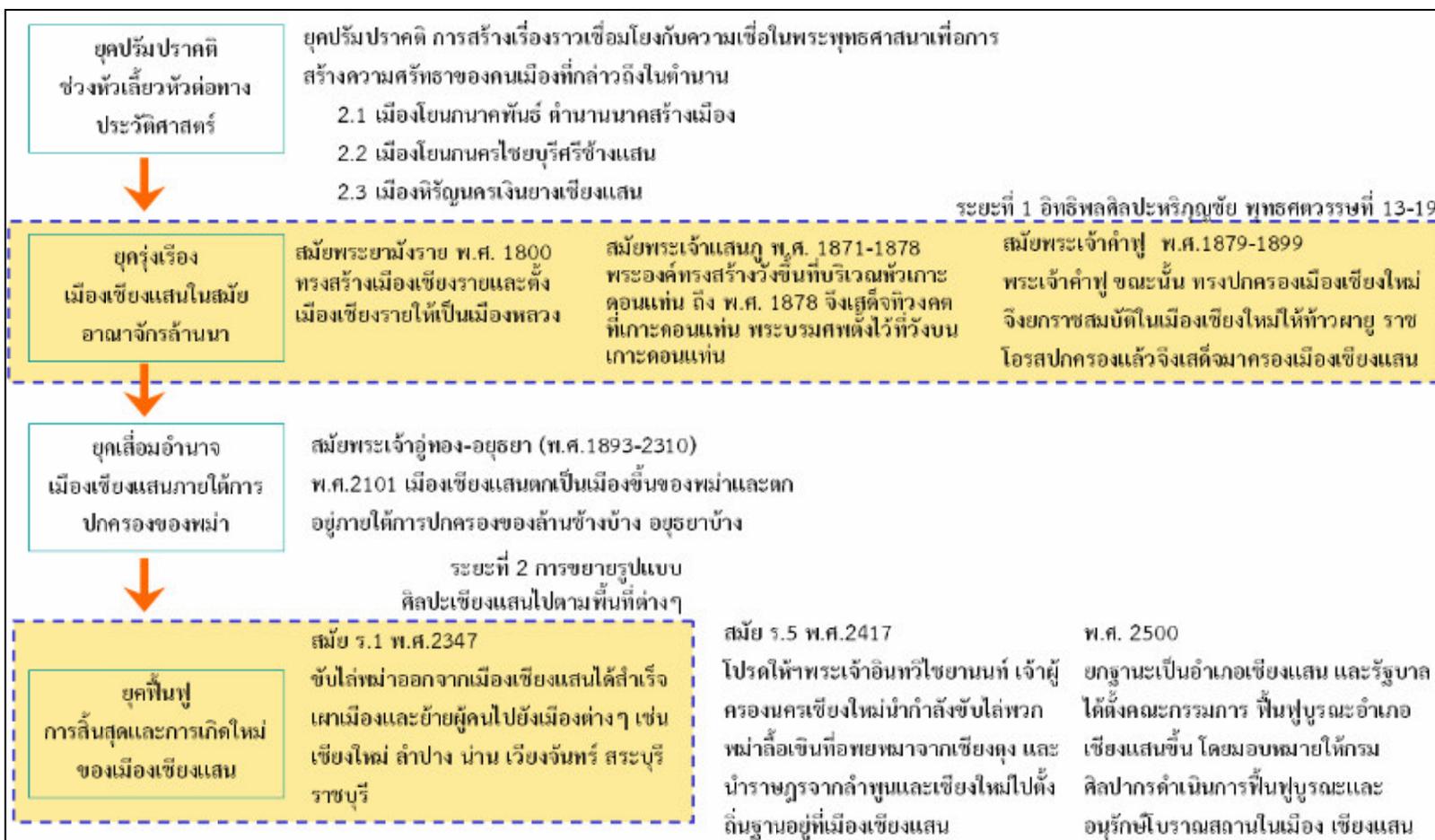
ซึ่งผู้ศึกษากล่าวถึงรายละเอียดในแต่ละสาขาในบทที่ 6 องค์ประกอบของโครงการ ต่อไป

บทที่ 4

ศิลปสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาลำดับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเชียงใหม่ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการปกครองสังคมและชุมชน อีกทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ซึ่งแสดงออกทางรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิต ทั้งที่ปรากฏในพื้นที่เมืองโบราณและในพื้นที่อื่นๆ ที่ชาวเชียงใหม่ได้ถูกอพยพไปในสมัยรัชกาลที่ 1 ทำให้สามารถกำหนดแนวทางเพื่อศึกษารูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมได้ ดังนี้

1. การศึกษารูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมระยะที่ 1 อิทธิพลของศิลปะพหุวัฒนธรรมในเมืองเชียงใหม่
 - 1.1 รูปแบบเจดีย์สี่เหลี่ยมและเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด
 - 1.2 รูปแบบเจดีย์แปดเหลี่ยม
2. การศึกษารูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมระยะที่ 2 รูปแบบศิลปะเชียงใหม่ในพื้นที่อื่นๆ
 - 2.1 รูปแบบที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ อาคารทางศาสนา บ้านเรือน โบราณวัตถุ
 - 2.2 รูปแบบที่เป็นนามธรรม ได้แก่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี
3. การศึกษารูปแบบศาสนสถาน
 - 3.1 รูปแบบศาสนสถานในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่
 - 3.2 รูปแบบศาสนสถานในพื้นที่อำเภอเชียงใหม่
4. การศึกษารูปแบบบ้านเรือน
 - 4.1 รูปแบบบ้านเรือนในเมืองโบราณเชียงใหม่
 - 4.2 รูปแบบเรือนไทยยวน
- 5 การศึกษารูปแบบงานศิลปกรรม

แผนผังที่ 13 ลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาต่างๆของเมืองเชียงใหม่

แคว้นทริภุญชัย เป็นกลุ่มบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำปิงตอนบนกับที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง ที่มีอายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 แม้ว่าในเวลาต่อมาดินแดนดังกล่าวจะถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา แต่ยังมีการพบร่องรอยของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ปรากฏอยู่ในเมืองโบราณ โดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มน้ำปิงตอนบน ได้ปรากฏมรดกวัฒนธรรมสมัยทริภุญชัยเป็นจำนวนมาก

การที่กำหนดอายุศิลปะทริภุญชัยให้อยู่ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-19 นั้น เนื่องจากรูปแบบศิลปกรรมยุคแรกๆ ที่พบในเมืองทริภุญชัยนี้จะเป็นประติมากรรมที่แสดงอิทธิพลของศิลปะอินเดียราชวงศ์คุปตะ และศิลปะทวารวดีจากภาคกลางซึ่งเข้าใจว่าเป็นศิลปะทวารวดีจากเมืองละโว้ หรือลพบุรี ที่นิยมอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-14 และรับอิทธิพลศิลปะอินเดียในพุทธศตวรรษที่ 14-15 ก่อนที่เมืองละโว้จะรับรูปแบบศิลปะขอมตามความนิยมในพระพุทธรูปแบบลัทธิมหายานแบบวัชรยาน ในพุทธศตวรรษที่ 17-18

รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบทริภุญชัยที่สำคัญพบในเขตเมืองลำพูน นอกจากจะเป็นหลักฐานให้ทราบถึงความเก่าแก่ของเมืองแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบบางอย่างในวัฒนธรรมของบ้านเมืองสมัยนั้น โดยเฉพาะในเรื่องศาสนา และระบบความเชื่อ ระดับความเจริญในทางเทคนิควิทยาและการเกี่ยวข้องในทางวัฒนธรรมกับภายนอก สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่สร้างขึ้นตามคติพุทธศาสนา

ภาพที่ 2 เจดีย์กู่กุดและรัตนเจีย์ วัดกู่กุด(จามเทวี) จ.ลำพูน

ที่มา : สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะทริภุญชัย (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2547), 55.

หลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญเช่น เศียรพระพุทธรูปแบบทวารวดี ภาพสลักพระพุทธรูป พระพิมพ์ดินเผา กวางหมอบศิลา และภาชนะดินเผาประเภทหม้อมีสัน ซึ่งสิ่งของเหล่านี้มีลักษณะที่เหมือนกันมากกับที่พบตามเมืองโบราณสมัยทวารวดีทั่วไปในภาคกลางของประเทศไทย(รวมทั้งเมืองลพบุรี) กำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 ทำให้นักวิชาการหลายท่านเชื่อและใช้เป็นหลักฐานสนับสนุนความสัมพันธ์ของดินแดนทั้งสอง จนราวพ.ศ. 1836 จึงเสียดำนาจให้แก่พญามังราย กลุ่มอำนาจอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือ หลังจากนั้นแว่นแคว้นต่างๆ ได้ถูกพญามังรายรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในนาม “ล้านนา”

หนึ่ง ในการศึกษาารูปแบบศิลปะสมัยทวารวดีนี้ ผู้ศึกษาจะมุ่งเน้นไปในส่วนที่มีการส่งอิทธิพลต่อรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสน เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบโครงการต่อไป

1. การศึกษารูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมระยะที่ 1 อิทธิพลของศิลปะทวารวดีในเมืองโบราณเชียงแสน

1.1 รูปแบบเจดีย์สี่เหลี่ยม และเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด

เจดีย์กู่กุดหรือกู่กู่ วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ภาพที่ 3 เจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน

ที่มา : แอ่วเหนือ เมืองหละปูน [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 17 เมษายน 2551. เข้าถึงได้จาก

<http://www.konrakmeed.com/webboard/upload/index.php?act=Print&client=printer&f=15&t=5034>

เจดีย์กู่กุดหรือกู่กู่กุด วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี จากตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานมูลศาสนาและพงศาวดารโยนกกล่าวว่า เมื่อพระมหันตยศจัดการพระศพของพระราชมารดาแล้ว ได้ก่อพระเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ภายในเวียงหรือภูญชัย เป็นเจดีย์มีพระพุทธรูปอยู่เบื้องบนหุ้มด้วยทองคำ เจดีย์องค์นี้จึงได้นำมาว่าสุวรรณจังโกฏเจดีย์ ภายในบรรจุเครื่องประดับของพระนาง เช่น ช้อง หวี และตองไว้ภายใต้พระอัฐิพร้อมด้วยงาพระยาช่างมงคล

ลักษณะเป็นเจดีย์ก่ออิฐผสมศิลาแลงทรงสี่เหลี่ยมที่มีชั้นซ้อนกันขึ้นไปมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ชั้นล่างสุดเป็นชุดฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมรองรับชั้นที่ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มจรณะนำชั้นละ 3 ซุ้ม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นเป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย ส่วนยอดของเจดีย์หักไป จึงเป็นที่มาของชื่อที่เรียกว่า “กู่กุด”

รูปแบบของกรอบซุ้มจรณะเป็นวงโค้งสามวง ประดับด้วยลายเม็ดกลม รอบกรอบประดับด้วยแถวใบระกาเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูง หักโค้งรอบกรอบ มีการประดับลวดลายกระหนกม้วนโค้ง ส่วนใบระกาที่ประดับกรอบซุ้มด้านล่างมักมีรูปอักษรสลับประดับปนกับลวดลายกระหนกม้วนโค้ง มีลักษณะหน้าตาใกล้เคียงกับพระพักตร์พระพุทธรูปหรือภูญชัย เสาร์รับกรอบซุ้มตกแต่งด้วยปูนปั้นลักษณะคล้ายลูกแก้วอกไก่ ประดับที่ฐานเสาศากลางเสาศา และหัวเสาศา ซึ่งที่หัวเสาศาปรากฏกลีบบัวและเกสรหลงเหลืออยู่ จระณะของเจดีย์วัดกู่กุดนี้ได้แสดงให้เห็นว่าศิลปะหรือภูญชัยนั้นได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะหลายแห่ง เช่น ศิลปะทวารวดี ศิลปะพุกาม ศิลปะขอม เป็นต้น และมีการพัฒนาจนกลายเป็นแบบอย่างของตนเองขึ้น

เจดีย์เชียงยัน วัดพระธาตุหรือภูญชัย จ.ลำพูน

มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด เป็นรูปแบบเฉพาะของเจดีย์ในศิลปะล้านนา ลักษณะเด่นของเจดีย์ทรงนี้คือ การมีเจดีย์ขนาดใหญ่เป็นประธานอยู่ตรงกลาง โดยมีเจดีย์ยอดเล็กสี่องค์ประกอบอยู่ที่มุมทั้งสี่เหนือเรือนธาตุ ซึ่งเชื่อว่าได้รับแบบอย่างมาจาก “เจดีย์วิหาร” ในศิลปะพุกาม เจดีย์องค์นี้ไม่มีประวัติการสร้างที่ชัดเจน แต่เชื่อกันว่าน่าจะสร้างก่อนเจดีย์วัดป่าสัก เนื่องจากมีรูปแบบที่ใกล้เคียงกับเจดีย์ต้นแบบในพุกามมากกว่า นั่นคือการที่ยังไม่มีการเพิ่มเติมส่วนฐานเข้าไปเหมือนอย่างเจดีย์วัดป่าสักเมืองเชียงแสน เจดีย์องค์นี้มีผู้กำหนดอายุไว้ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เมื่อพิจารณาร่วมกับตำนานการสร้างเจดีย์ที่กล่าวว่า ผู้สร้างเจดีย์เป็นบรรดาแม่ครัวที่ทำครัวเลี้ยงคนงานที่สร้างพระธาตุหรือภูญชัย อันเป็นที่มาของชื่อเจดีย์องค์นี้ชื่อหนึ่งว่า “เจดีย์แม่ครัว” จึงเชื่อว่าเจดีย์เชียงยันน่าจะสร้างขึ้นเมื่อ

คราวบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์วัดพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งอาจเป็นสมัยของพญามังราย หรืออาจจะเป็นสมัยของพระเจ้าแสนภูอันเป็นเวลาใกล้เคียงกับการสร้างเจดีย์วัดป่าสัก

ภาพที่ 4 เจดีย์เชียงยัน วัดพระธาตุหริภุญชัย จ.ลำพูน

ส่วนฐานประกอบด้วยชุดฐานเชิงอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัวลูกแก้ว ออกไปส่วนเรือนธาตุประกอบไปด้วยเรือนธาตุในผังสี่เหลี่ยมที่ในแต่ละด้านมีการประดับพระพุทธรูป ภายในจะนำ ชุ่มจะนำมีลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “ชุ่มฝักเพกา” หรือมีชื่อเฉพาะในภาษาพม่าว่า “เคล็ก(Clec)” โดยลักษณะของชุ่มประเภทนี้จะมีการแผ่ปลายแหลมหรือที่เรียกว่า “ฝักเพกา” ตั้งประดับอยู่บนกรอบชุ่ม แบบอย่างของชุ่มลักษณะนี้นิยมทำกันมากในเจดีย์วิหารในศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม¹

ส่วนยอดเหนือเรือนธาตุสี่เหลี่ยมขึ้นไปมีการทำชั้นจำลองเรือนธาตุขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง โดยจะมีการประดับเจดีย์ยอดขนาดเล็กไว้ที่มุมของเรือนธาตุหรือชั้นจำลอง เหนือขึ้นไปเป็นชั้นรองรับองค์ระฆังที่นิยมทำเป็นฐานปัทมในผังแปดเหลี่ยม รองรับบัวปากระฆังที่มีการทำเป็นรูปกลีบบัวซ้อนกันเป็นชั้นๆหรือที่เรียกว่า “บัวทรงกลุ่ม” องค์ระฆังมีขนาดเล็ก มักนิยมทำลวดลายคาดกลางองค์ระฆังเป็นลายประจำยามเรียกว่า “ลายประจำยามรดอก” ซึ่งพบอยู่ก่อนแล้วในศิลปะพุกาม² เหนือองค์ระฆังไม่นิยมทำเป็นบัลลังก์ แต่จะทำยอดเป็นบัวทรงกลุ่มต่อกันขึ้นไปหลายชั้นหรือที่เรียกกันว่า “บัวทรงกลุ่มเถา” และต่อด้วยปลียอด

¹ สันติ เล็กสุขุม, สถาปัตยกรรมไทย: พุทธเจดีย์ (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาคารพิมพ์, 2548), 212.

² สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์พุกาม-สุโขทัย-ล้านนา (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาคารพิมพ์, 2548), 166-167.

เจดีย์วัดเกาะกลาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

ภาพที่ 5 เจดีย์วัดเกาะกลาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

ที่มา : [สำรวจเวียงเกาะกลาง ลำพูน \[ออนไลน์\]](http://www.sac.or.th/Subdetail/article/2549/September/article2.html), เข้าถึงเมื่อ 17 เมษายน 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/Subdetail/article/2549/September/article2.html>

เป็นเจดีย์ก่ออิฐทรงปราสาททยอยลด คาดว่าจะมีอายุอยู่ในช่วงต้นอาณาจักรล้านนา องค์เจดีย์มีซุ้มจระนำ 4 ด้าน ประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้น เป็นรูปสัตว์ป่าหิมพานต์ เช่น มังกร กิเลน และนาค ผสมผสานกับลายบัวเชิง ลายบัวคอเสื้อ และลายพรรณพฤกษา ประเภท ลายเครือเถา ที่เรียกกันว่า ลายเครือล้านนา พบร่องรอยของการซ่อมแซมปูนปั้น วงโค้งของซุ้มจระนำ ส่วนพื้นที่รอบฐานเจดีย์ พบว่ามีร่องรอยของการปรับหน้าที่ยกรใช้งานของทางเดิน แทน บุษบา และมีการบูรณปฏิสังขรณ์วิหาร ซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกประมาณ 4 ครั้ง ในการซ่อมแซมครั้งที่ 3 คาดว่า น่าจะเกิดจากพื้นที่นั้นถูกน้ำท่วม นอกจากนี้เจดีย์ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน บริเวณกรอบซุ้มจระนำ มีการนำอิฐหน้าวัว ก่อเป็นกรอบวงโค้ง ซึ่งเป็นศิลปะเด่นแบบ พุกาม มีลักษณะคล้ายกับมณฑปประดิษฐาน พระแก้วจันทร์แดง ที่วัดเจ็ดยอด จ.เชียงใหม่ ที่สร้างขึ้นราวปี พ.ศ.2062³

³สำรวจเวียงเกาะกลาง ลำพูน [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 17 เมษายน 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/Subdetail/article/2549/September/article2.html>

ตัวอย่างของเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดองค์แรกๆ ของเมืองเชียงใหม่ที่มีหลักฐานระบุปีที่สร้างไว้แน่นอนคือเจดีย์ประธานวัดป่าสักเมืองเชียงใหม่ พงศาวดารโยนกระบุว่าพระเจ้าแสนภู ได้โปรดให้สร้างเจดีย์องค์นี้ขึ้นภายหลังการสถาปนาเมืองเชียงใหม่ คือในปี พ.ศ. 1871⁴

ภาพที่ 6 เจดีย์วัดป่าสัก เมืองโบราณเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่

นอกเหนือไปจากรูปแบบทั่วไปของเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด เจดีย์องค์นี้ยังมีการเพิ่มเติมฐานอีกสองชุดใต้เรือนธาตุ โดยส่วนที่ถัดลงมาจากเรือนธาตุนั้นทำเป็นฐานในผังสี่เหลี่ยมประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นด้านละ 3 องค์อยู่ในจระนำสลักรับกับเทวดา ส่วนฐานล่างสุดนั้นเป็นฐานเขียงที่มีการเรียงอิฐทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมเล็กๆคล้ายกับฐานของเจดีย์สมัยทวารวดี การทำจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปที่ฐานชุดล่างนี้ อาจได้รับแบบอย่างมาจากรูปแบบของเจดีย์กู่กุดในศิลปะทวารวดี⁵ แต่สิ่งที่น่าสังเกตคือ การทำจระนำขนาดเล็กประดิษฐานปูนปั้นเทวดาขนาดข้างจระนำของพระพุทธรูป อันเป็นรูปแบบที่พบได้ไม่บ่อยนัก ลักษณะเช่นนี้จะพบได้อีกครั้งในเรือนธาตุของกลุ่มเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดในสมัยต่อมา เช่น เจดีย์วัดเชียงมั่น อันเป็นเจดีย์ที่มี

⁴ พระยาประชากิจกรจักร(แช่ม บุนนาค), พงศาวดารโยนก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2515), 284.

⁵ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ ทวารวดี-ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, 2538), 136.

วิวัฒนาการสืบเนื่องมาจากเจดีย์วัดป่าสัก และอาจจะมีเกี่ยวข้องกับการประดับพระพุทธรูปขนาดเล็กที่เรือนธาตุสี่เหลี่ยมของเจดีย์วัดพระแก้ว อีกด้วย

เจดีย์ทรงปราสาทองค์อื่นๆในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

ภาพที่ 7 วัดมุงเมือง

ภาพที่ 8 วัดพระธาตุดอยสุ่ง

ภาพที่ 9 วัดผ้าขาวบ้าน

1.2 รูปแบบเจดีย์แปดเหลี่ยม

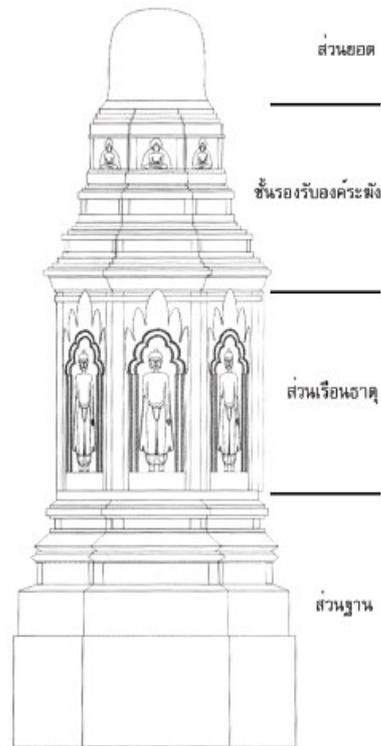
คำว่า “เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม” หรือ “เจดีย์แปดเหลี่ยม” เป็นคำจำกัดความกว้างๆ ของเจดีย์ทรงระฆังกลุ่มหนึ่งที่มีเรือนธาตุหรือฐานอยู่ในผังแปดเหลี่ยม เจดีย์กลุ่มนี้ถือว่าเป็นเจดีย์ที่มีสายวิวัฒนาการที่ยาวนานที่สุดกลุ่มหนึ่ง โดยมีหลักฐานปรากฏว่าสร้างกันมาตั้งแต่ในศิลปะทวารวดีสืบเนื่องต่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในล้านนา เป็นกลุ่มเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบมาจากรัตนเจดีย์ ซึ่งยังคงความเป็นเจดีย์ทรงปราสาทของรัตนเจดีย์อย่างเห็นได้ชัด เจดีย์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะพบในเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ เจดีย์วัดสะดือเมือง(ร้าง)และอนิมิสเจดีย์ที่วัดเจ็ดยอด เป็นต้น

รัตนเจดีย์ วัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน

ภาพที่ 10 รัตนเจดีย์ วัดกู่กุด(จามเทวี)

ลายเส้นที่ 1 รัตนเจดีย์ วัดกู่กุด
(จามเทวี) จ.ลำพูน

ที่มา : สุรพล คำวิหัทธกุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญชัย, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2547), 141.

รัตนเจดีย์ ตั้งอยู่ภายในวัดจามเทวีทางทิศเหนือของเจดีย์กู่กุด เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมทรงปราสาทขนาดเล็ก ก่อด้วยอิฐ เชื่อกันว่าเป็นเจดีย์ที่พระเจ้าสวราชิทธิทรงสถาปนาขึ้นตามที่ปรากฏหลักฐานในตำนานมูลศาสนาเมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นเจดีย์ที่มีส่วนฐานถึงเรือนธาตุอยู่ในผังแปดเหลี่ยม

ส่วนฐานหน้ากระดานซ้อนกันสามชั้นถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวถลา เหนือขึ้นไปเป็นส่วนเรือนธาตุที่แต่ละด้านมีซุ้มจระนำทั้งแปดทิศ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ลักษณะคล้ายพระพุทธรูปที่เจดีย์กู่กุด ลักษณะพระพุทธรูปบางองค์เศียรเป็นดินเผา แต่วรกายเป็นปูนปั้นมีรอย

ทาสีที่จิ๋วและพระวรกาย พระพักตร์เดิมคงมีการปิดทอง ครองจีวรห่มคลุมแลเห็นขอบสง พระกร
หักหายไปเดิมคงแสดงปางประทานอภัยโดยยื่นพระกรออกทั้งสองข้าง

ส่วนซุ้มจะนำเป็นซุ้มโค้งสามวงโค้งต่อกัน ส่วนบนประดับด้วยผักเพกาห้ายอดมี
ลักษณะเป็นซุ้มเคล็ก ทำให้เชื่อว่าเจดีย์องค์นี้ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม⁶ เหนือ
เรือนธาตุขึ้นไปเป็นชั้นบัวกลาสสามชั้นตั้งรับซุ้มจรนำแปดทิศภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประทับ
นั่งปางสมาธิ เหนือขึ้นไปเป็นองค์ระฆังกลม ที่ส่วนยอดเหนือองค์ระฆังหักหายไปเชื่อว่าส่วนยอด
น่าจะมีลักษณะเป็นทรงกรวยแหลม เช่นเดียวกับ เจดีย์กู่กุด ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน⁷

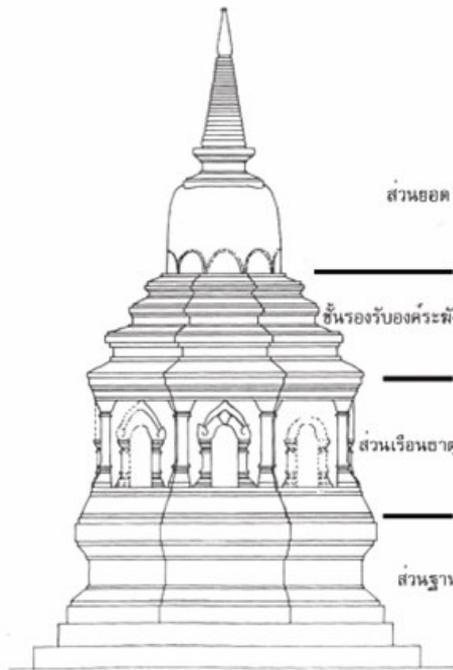
รูปแบบของรัตนเจดีย์ ต่อมาได้เป็นต้นแบบที่สำคัญแก่เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมอีก
หลายองค์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 ทั้งในภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย โดยเจดีย์
ทรงแปดเหลี่ยมในยุคแรกของล้านนาที่เชื่อว่าน่าจะได้รับแบบอย่างมาจากรัตนเจดีย์ ได้แก่ เจดีย์
วัดสะดือเมือง(ร้าง),อนิมิสเจดีย์ วัดเจ็ดยอด เจดีย์วัดบ้านเสา(ร้าง) และเจดีย์วัดยางกวง(ร้าง) ซึ่ง
เจดีย์เหล่านี้ต่างก็อยู่ภายในเมืองเชียงใหม่ทั้งหมด⁸ ในขณะที่เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในช่วงหลังของ
ล้านนา(ราวพุทธศตวรรษที่ 21) มีรูปแบบและวิวัฒนาการที่แตกต่างออกไป โดยเชื่อกันว่าได้รับ
อิทธิพลสะท้อนกลับมาจากเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมในอยุธยาเจดีย์กลุ่มหลังนี้พบอยู่มากในเมือง
เชียงใหม่,เมืองเชียงแสน และกลุ่มพระธาตุตามหัวเมืองล้านนาต่างๆ

⁶ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ ทรัพยากรไชย-ล้านนา (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุท
ธการพิมพ์, 2538), 37.

⁷ สันติ เล็กสุขุม, สถาปัตยกรรมไทย: พุทธเจดีย์ (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุท
ธการพิมพ์, 2538), 210.

⁸ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์,
2551), 127-136.

เจดีย์วัดสะดือเมือง(ร้าง) หรือ เจดีย์วัดอินทิล

ลายเส้นที่ 2 เจดีย์วัดสะดือเมือง(ร้าง)
จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 11 เจดีย์วัดสะดือเมือง(ร้าง)
จ.เชียงใหม่

ที่มา : สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญชัย (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธา
การพิมพ์, 2547), 143.

เป็นเจดีย์สำคัญกลางเมืองเชียงใหม่ เดิมเป็นที่ตั้งของ “เสาศะดือเมือง” หรือ “เสาอินทิล” ซึ่งหมายถึงเสาทีใช้กำหนดบริเวณที่เป็นศูนย์กลางของเมือง ปัจจุบันเสาศะดือเมืองนี้ได้ถูกย้ายไปตั้งในบริเวณวัดเจดีย์หลวงในสมัยของพระเจ้ากาวิละในปี พ.ศ. 2334⁹

ถึงแม้ว่าเจดีย์องค์นี้จะไม่เหลือหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด แต่จากการศึกษาลวดลายปูนปั้นโดย สันติ เล็กสุขุม พบว่าเจดีย์องค์นี้มีการทำลวดลายปูนปั้นซ้อนกันสองสมัย คือสมัยแรกสร้างและสมัยบูรณะ ลวดลายบางลายโดยเฉพาะลายกระหนกในปูนปั้นสมัยแรกนั้นสามารถเทียบ

⁹ สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญชัย, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2547), 145.

ได้กับกระหนกในศิลปะสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น ทำให้สามารถกำหนดอายุเจดีย์องค์นี้ได้ว่า น่าจะสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ในขณะที่ลวดลายปูนปั้นสมัยหลังแสดงถึงงานบูรณะที่มีพัฒนาการของเทคนิค และลวดลายต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา¹⁰ รูปแบบของเจดีย์วัดสะตือเมืองยังคงลักษณะโดยรวมของรัตนเจดีย์ไว้อยู่มาก เว้นแต่สัดส่วนของเรือนธาตุที่ป้อมและเตี้ย

ส่วนฐานประกอบด้วยชุดฐานเขียงรองรับชุดฐานปัทมอีกชั้นหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏการทำลวดบัวใดๆที่ท้องไม้ ลวดบัวที่หายไปนี้เชื่อว่าจะเกิดขึ้นจากการบูรณะโดยกรมศิลปากร¹¹ ส่วนเรือนธาตุ มีการทำเป็นจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น เว้นแต่ทางด้านทิศตะวันออกที่เจาะเข้าไปเป็นช่องภายในคันทู ที่มุมทั้งแปดของ เรือนธาตุมีการประดับด้วยเสาหลอกที่ประกอบด้วยบัวเชิงและบัวหัวเสามีการประดับปูนปั้นด้วยลวดลายพรรณพฤกษาแบบล้านนาเช่นเดียวกับกรอบซุ้มที่มีลักษณะเป็นวงโค้งหลายวงเชื่อมต่อกัน ไม่มีการประดับด้วยฝักเพกาแต่จะเปลี่ยนเป็นแถวกระหนกวงโค้งเรียงกันแทนซึ่งกรอบซุ้มลักษณะนี้ถือเป็นลักษณะเฉพาะในศิลปะล้านนา¹² ชั้นรองรับองค์ระฆังเหนือเรือนธาตุขึ้นไป เป็นชั้นคล้ายบัวถลาซ้อนกันขึ้นไปรองรับองค์ระฆัง ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับชั้นรองรับองค์ระฆังของรัตนเจดีย์ซึ่งแสดงถึงการเป็นเรือนชั้นอันเป็นแบบของเจดีย์ทรงปราสาท โดยที่กึ่งกลางของบัวถลาในแต่ละชั้นเชื่อว่าน่าจะเคยประดับด้วยซุ้มขนาดเล็กเพื่อรับกับกรอบซุ้มที่ประดับ ณ ส่วนล่างขององค์ระฆัง¹³ ส่วนยอด ประกอบด้วยองค์ระฆังทรงกลม, บัลลังก์ทรงกลมเตี้ย, ปล้องไฉนและปลียอด อันเป็นแบบอย่างของเจดีย์ทรงระฆังที่ได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาแล้ว

¹⁰ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2538), 193.

¹¹ จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, (เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, 2541), 127.

¹² สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ หรือภูษัย-ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2538), 183.

¹³ สันติ เล็กสุขุม, “เจดีย์แปดเหลี่ยมวัดสะตือเมืองเชียงใหม่,” ศิลปวัฒนธรรม 16, 4 (กุมภาพันธ์ 2538) : 36-37.

รูปแบบเจดีย์แปดเหลี่ยม ในเมืองโบราณเชียงแสน เป็นรูปแบบเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมอีกกลุ่มหนึ่งในล้านนา ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากเจดีย์วัดสะดือเมืองและอนิมิสเจดีย์อย่างสิ้นเชิง เจดีย์กลุ่มที่สองนี้ไม่มีการทำเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยม โดยส่วนรวมแล้วมีลักษณะใกล้เคียงกับเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาเช่น พระธาตุหริภุญชัย มากกว่าเพราะมีองค์ประกอบของฐานยกเก็จสูงรองรับองค์ระฆังขนาดเล็ก เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนส่วนชุตรองรับองค์ระฆังให้เป็นชุตฐานบัวลูกแก้วอกไก่ในผังแปดเหลี่ยม ซึ่งจะเห็นรูปแบบของฐานบัวลูกแก้วอกไก่นี้ได้ชัดเจนกว่าในกลุ่มเจดีย์แปดเหลี่ยมในเมืองเชียงแสน อันได้แก่ เจดีย์วัดแสนเมืองมา, เจดีย์วัดอาทิตันแก้ว, เจดีย์วัดพระธาตุสองพี่น้อง, เจดีย์ประธานวัดพระยืนและเจดีย์วัดเจดีย์หลวง¹⁴

ภาพที่ 12 เจดีย์วัดเจดีย์หลวง เมืองโบราณเชียงแสน จ.เชียงราย

¹⁴ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงแสน, (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2539), 32.

ภาพที่ 13 วัดพระยืน เมืองโบราณเชียงแสน จ.เชียงราย

ภาพที่ 14 วัดแสนเมืองมา เมืองโบราณเชียงแสน จ.เชียงราย

ภาพที่ 15 วัดร้อยซ้อ เมืองโบราณเชียงแสน จ.เชียงราย

2. การศึกษารูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมระยะที่ 2 รูปแบบศิลปะเชียงแสนในพื้นที่อื่นๆ

สมัยเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง (พ.ศ.2325-2417)

คำว่า “ยวน” หมายถึง ชื่อเผ่าของคนไท ในล้านนา เรียก “ไทยวน” ซึ่งแผลงเป็น “โยน” และ “โยนก” ได้ อันเป็นนามแห่งนครในตำนาน นั่นคือเมืองโยนกนาคนาคพันธุสิงหนวัติ กลุ่มไทยวน นั้นเป็นกลุ่มชนกลุ่มใหญ่ในบริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือ และนอกจากนั้น ก็ยังมีกระจายอยู่ในบางอำเภอของจังหวัดต่าง ๆ เช่น อุตรดิตถ์ สุโขทัย ตาก สระบุรี ราชบุรี นครราชสีมา จะสังเกตเห็นว่า คนไทยวนที่อยู่นอกจาก 8 จังหวัดภาคเหนือ มักจะเรียกตัวเองว่า “ยวน” ส่วนคนที่อยู่ใน 8 จังหวัดภาคเหนือ จะเรียกตัวเองว่า “คนเมือง”

ไทยวนพลัดถิ่นส่วนใหญ่ เป็นไทยวนที่มาจากเมืองเชียงแสน ในคราวที่เชียงแสนแตก เมื่อปี พ.ศ. 2347 หรือตามพระราชพงศาวดารว่าไว้ว่า

“...ลุดักราช 1166 ปีชวด ฉศก เบนปีที่ 23 เมื่อ ณ เดือนห้า พระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงเทพหริรักษ์ เจ้าพระยายมราชนายทัพนายกองไทยลาว ก็ยกลงไปเมืองเชียงแสน...”

จากอดีตครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในปีพ.ศ.2347 ได้มีบัญชาให้เจ้าพระยายมราชยกทัพหลวงไปร่วมกับหัวเมืองฝ่ายเหนือ เชียงใหม่ น่าน ลำปางและเวียงจันทน์ จัดทัพเป็น 5 ทัพยกไปตีเมืองเชียงแสนเพื่อขับไล่พม่าออกไปจากราชอาณาจักร หลังจากล้อมเมืองอยู่ได้ 1-2 เดือน จึงตีเชียงแสนสำเร็จ ได้ทำการเผาทำลายป้อมปราการกำแพงเมืองและกวาดต้อนผู้คนชาวเชียงแสนได้ประมาณ 23,000 คนเศษ ชาวเชียงแสนส่วนหนึ่งอพยพ

เข้าไปอยู่ใน เชียงใหม่ น่าน ลำปาง เวียงจันทน์ อีกส่วนหนึ่งอพยพเข้าอยู่ในสระบุรีและราชบุรี เรียกตัวเองว่า ไทยยวน¹⁵

กำลังคนไพร่พล เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงอยู่ของเมืองๆหนึ่ง ครั้นล้านนา ตกอยู่ในอำนาจของพม่า โครงสร้างของไพร่พลดังกล่าวอ่อนแอลง จนไม่สามารถควบคุมให้อยู่ในสังกัดได้ดั้งเดิม เมื่อ "เจ้ากาวิละ" อาศัยความร่วมมือจากทางกรุงธนบุรีจึงกลับมาตั้งศูนย์อำนาจ การเมืองทางเหนือได้สำเร็จ จึงได้ใช้ "นโยบายเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง"จากหัวเมืองต่างๆทาง เหนือ เช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองสาด เมืองยอง ฯลฯ

อ.สักลีเจริญ (ศักดิ์) รัตนชัย อ้างถึงตำนานเจ้าเจ็ดตน ฉบับสุวรรณหอคำมงคล ใน ประวัตินครลำปาง ว่า

"...สมัยเจ้าคำโสม ผู้ครองนครลำปางองค์ที่ 2 ...ได้สร้างวิหารหลวงกลางเวียง ก่อองค์ เจดีย์ และพระพุทธรูปองค์ใหญ่ สร้างพระอุโบสถ สร้างพระวิหารวัดหมื่นภาค วิหารวัดน้ำล้อม วิหารวัดป่าดัวะในฝั่งเมืองใหม่...

...ต่อมาในสมัยเจ้าหอคำดวงทิพย์เป็นพระยานคร เมื่อ พ.ศ.2337 ได้สร้างกำแพงและ ชุดคูเมือง พร้อมทั้งสร้างหอคำขึ้นราว พ.ศ.2351

...มีประตูเมืองชื่อต่างๆ คือ ประตูหัวเวียง ประตูศรีเกิด ประตูชัย ประตูศรีชุม ประตู สวนดอก และประตูเชียงราย..."

ทางฝั่งเหนือของแม่น้ำวังนั้นประกอบด้วยชุมชนจากเชียงแสนดังที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ บ้านหัวข่วง บ้านสุชาดาราม บ้านช่างแต้ม บ้านปงสนุก นอกนั้นยังมีบ้านพะเยา ที่อยู่บริเวณ เดียวกับบ้านปงสนุก ภายหลังได้ย้ายกลับไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่เมืองพะเยาอีกครั้ง

2.1 รูปแบบที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ อาคารทางศาสนา บ้านเรือน โบราณวัตถุ

หลังจากการตีเมืองเชียงแสนแตก ในพ.ศ.2347 พลเมืองส่วนใหญ่ที่เป็นไทยยวน อันได้แก่ พระสงฆ์ นักปราชญ์ ช่างฝีมือ ไพร่พลเมือง งานศิลปกรรมต่างๆ ก็ถูกกวาดต้อนกลับมา ยังเมืองสำคัญอย่างเชียงใหม่ และลำปางด้วย ดังปรากฏหลักฐานสำคัญคือ วิหารแบบเชียงแสนที่ วัดหัวข่วงและวัดสุชาดาราม ต.เวียงเหนือ อ.เมือง ลำปาง ทั้งยังเกี่ยวพันกับตำรา พับสา ตำนาน ต่างๆที่แต่งขึ้นจำนวนมากในชนบแบบเชียงแสนในสมัยนี้ด้วย ซึ่งชาวยวนเชียงแสนจะกระจายอยู่

¹⁵เปิดโลกลำปาง ผ่าน "ปริมณฑลแห่งศิลปะ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 14 ธันวาคม 2551. เข้าถึงได้จาก <http://oplart.blogspot.com/2007/01/0018.html>

บริเวณทางเหนือ ในเขตเมืองเก่า(วัดสุชาดาราม วัดหัวข่วง วัดปงสนุก) ส่วนเมืองใหม่ที่ย้ายฟากมาทางทิศใต้จะเป็นของชนชั้นปกครอง และห้อมล้อมด้วยกลุ่มชาติพันธุ์จากเมืองต่างๆ (ที่ไม่ใช่เชียงใหม่) เชื่อว่าจากนโยบายครั้งนั้นทำให้สัดส่วนชาวไทยวนเชียงใหม่เพิ่มขึ้นและปะทะสังสรรค์แลกเปลี่ยนกับคนในเมืองลำปางเดิมเป็นอย่างมาก

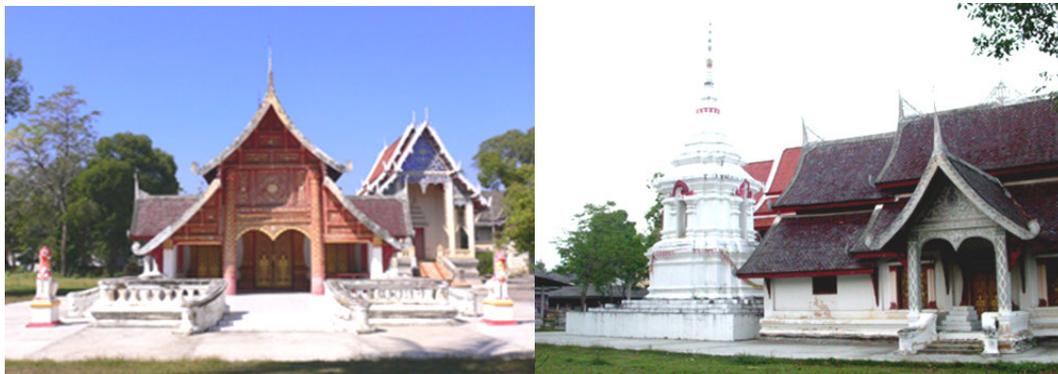
ระบบแผนผังของวัดที่เมืองเชียงใหม่มีข้อสังเกตที่แตกต่างจากระบบการสร้างวัดของเชียงใหม่และสุโขทัย¹⁶ เช่น การให้ความสำคัญกับพระอุโบสถมากกว่าวิหาร แผนผังพระอุโบสถมักมีมุขยื่นด้านหน้า 1 มุขเสมอ มีบันไดทางขึ้น ส่วนด้านหลังอาจมีมุขหรือไม่ก็ได้ ในพระอุโบสถมีพระประธานขนาดใหญ่และนิยมก่อฐานชุกชีเพิ่มขึ้นหลายครั้ง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประเพณีในการสร้างพระพุทธรูปเพิ่มขึ้นและนำมาประดิษฐานด้านหน้าพระประธาน เช่น ภาพถ่ายเก่าในวัดเจดีย์หลวงที่มีพระตั้งอยู่เต็มฐานเป็นต้น

แผนผังพระอุโบสถและวัดโดยรวม มีข้อแตกต่างเพิ่มเติมที่ไม่มีในล้านนาและสุโขทัย เช่น พระอุโบสถหรือวิหาร มักมีปีกอาคารที่ยื่นออกมาด้านข้างในลักษณะที่ไม่สมมาตรกัน โดยเฉพาะด้านข้างซ้ายของพระประธาน มักมีปีกยื่นออกมา อาจเป็นแท่นดอกไม้หรือใช้ประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การตักบาตร เนื่องจากเป็นพระอุโบสถจึงไม่ประกอบพิธีภายใน เป็นต้น มักมีอาคารในลักษณะฉนวนเชื่อมต่อกับอาคารอื่นปรากฏเฉพาะส่วนฐานอิฐ ส่วนบนคงเป็นเครื่องไม้ ทำแยกออกจากพระอุโบสถน่าจะไปตามอาคารต่างๆ เช่น วิหารน้อยหรือไปยังกุฏิ อาจเป็นระบบที่ปรากฏในศิลปะพม่า เนื่องจากพบหลักฐานในศิลปะพม่าและศิลปะลาวที่หลวงพระบาง แต่ไม่พบในสุโขทัยและล้านนา เป็นต้น

เจดีย์ประธาน ในยุคแรกๆจะแยกจากกันกับพระอุโบสถ แต่ภายหลังมักมีการก่ออิฐเชื่อมต่อกัน บางครั้งพบว่ามีกรงสร้างกู่ภายในพระอุโบสถหรือทำเป็นคันทกกุฏิ ถ้าเป็นวัดใหญ่จะมีเจดีย์ประธานอยู่ด้านหลังส่วนวัดเล็กจะไม่มี อีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมคือ ทำเป็นมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปภายใน และด้านหน้าเป็นพระอุโบสถเชื่อมต่อกันเป็นอาคารเดียวกัน

¹⁶ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงใหม่ : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ: มหามิตร, 2551), 348.

วัดหัวข่วง(ชัย) ต.เวียงเหนือ อ.เมือง ลำปาง

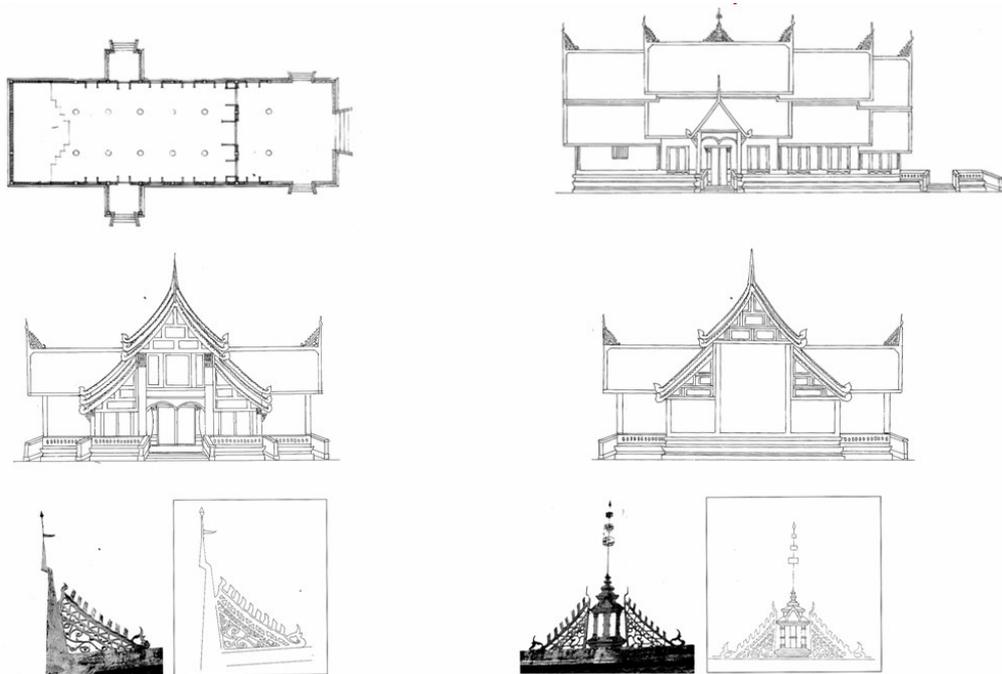
ภาพที่ 16 วัดหัวข่วง(ชัย) ต.เวียงเหนือ อ.เมือง ลำปาง

ที่มา : เปิดโลกลำปาง ผ่าน "ปริณิตทลแห่งศิลปะ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551.

เข้าถึงได้จาก http://oplart.blogspot.com/2007_01_01_archive.html

วัดหัวข่วง(ชัย) เป็นวัดอีกแห่งหนึ่งที่สร้างโดยชุมชนชาวเชียงใหม่เมื่อคราวอพยพเข้ามา สมัย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” สร้างขึ้นในบริเวณวัดโบราณชื่อ “วัดแก้วโคมคำ” สร้างเสร็จปี พ.ศ. 2357 และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดหัวข่วงโคมคำ” ต่อมาถูกเรียกให้สั้นลงกลายเป็นชื่อ “วัดหัวข่วง” จนปัจจุบัน จากการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระวิหารหลวงและพระเจดีย์ประธานในวัดหัวข่วงแล้ว สรุปได้ว่าแบบแผนของพระวิหาร วัดหัวข่วงนั้นมีลักษณะเป็นวิหารแบบเชียงใหม่ เนื่องจากการศึกษารูปแบบแผนผังของวิหารล้านนาในช่วง พุทธศตวรรษที่ 21-24 นั้น พบว่าวิหารส่วนใหญ่จะมีแผนผังเป็นแบบย่อเก็จทางด้านหน้า 2 ช่วง ด้านหลัง 1 ช่วง เช่น วิหารโคมคำ วัดท่าเสด็จ วิหารวัดคะตึกเชียงใหม่ จ.ลำปาง วิหารวัดปราสาท จ.เชียงใหม่ แต่แผนผังของวัดหัวข่วงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือที่เรียกว่าทรงโรงนั้น มีรูปแบบเช่นเดียวกับวิหารในเมืองเชียงใหม่ เช่น วิหารวัดอาทิตันแก้ว วิหารวัดขุมแสง และวิหารวัดพระบาท เป็นต้น พระวิหารหลวงวัดหัวข่วงที่มีรูปแบบแผนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้านี้ จึงควรเป็นแบบแผนของวิหารแบบเชียงใหม่ สอดคล้องกับประวัติการสร้างวัดหัวข่วงที่กล่าวมา¹⁷

¹⁷ สุรพล ดำริห์กุล, ข่วงเมืองและวัดหัวข่วง องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 35.

ลายเส้นที่ 3 รูปแบบวิหารวัดหัวข่วง

ที่มา : สุรพล ดำริห์กุล, ข่วงเมืองและวัดหัวข่วง องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 37.

วัดสุทธาดาราม ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

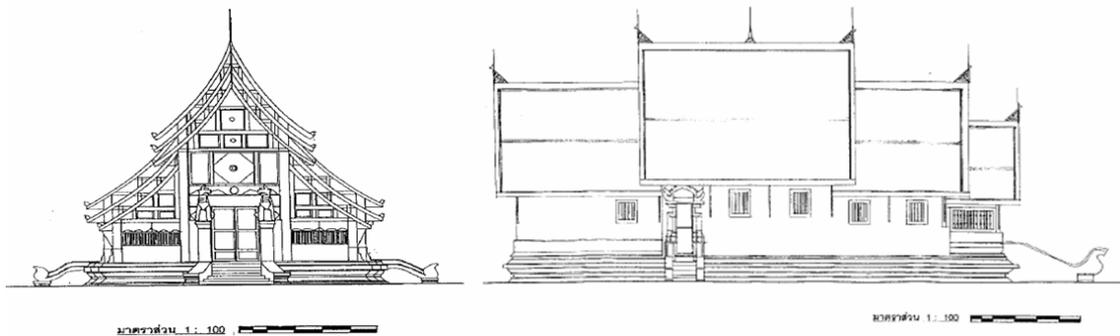
วิหารหลังใหญ่ปัจจุบันสร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2325 - 2352 เมื่อครั้งชาวเชียงใหม่ แส่นถูกกวาดต้อนมาอยู่เป็นชุมชนในเมืองเขลางค์¹⁸ ส่วนโบสถ์หลังเล็กคาดว่าสร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับวิหาร ต่อมาได้บูรณะเมื่อ พ.ศ.2465 และบูรณะครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2503

¹⁸ สุรพล ดำริห์กุล, ข่วงเมืองและวัดหัวข่วง องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 38.

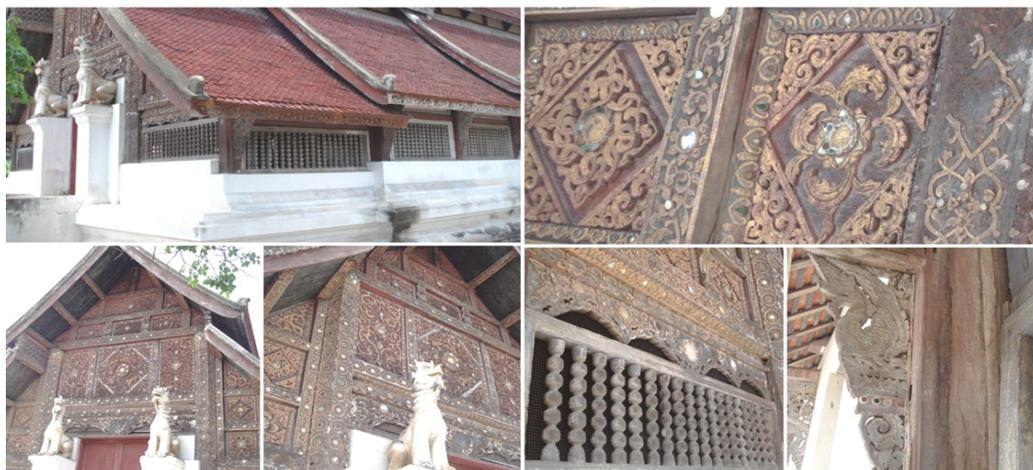
ภาพที่ 17 วิหารวัดสุชาดาราม

วัดสุชาดารามนี้เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองวิหารและโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญศิลปะแบบพื้นเมือง ฝีมือช่างเชียงแสน ทำให้มีแบบแผนแตกต่างไปจากโบสถ์วิหารพื้นเมืองอื่น ๆ ในจังหวัดลำปาง

ลายเส้นที่ 4 รูปแบบวิหารวัดสุชาดาราม

ที่มา : สุรพล ดำริห์กุล, ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 39.

ภาพที่ 18 ลวดลายประดับตกแต่ง

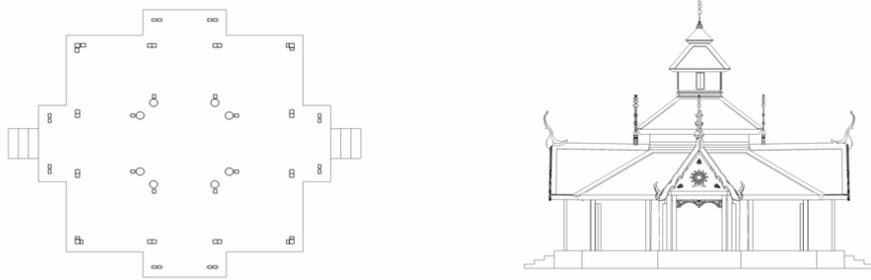
วัดปงสนุก ต.เวียงเหนือ อ.เมือง ลำปาง

วัดปงสนุก สร้างในสมัยเจ้าอนันตยศ ราชบุตรของพระนางจามเทวีแห่งหริภุญชัย ครั้งที่พระองค์เสด็จมาสร้างเขลางค์นครเมื่อ พ.ศ.1223 มีชื่อเรียกอยู่หลายชื่อ ได้แก่ วัดศรีจอมไคล วัดเชียงภูมิ วัดพะเยา ตามลำดับ ส่วนคำว่า "วัดปงสนุก" นั้นใช้เมื่อยุค เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง ที่มีการกวาดต้อนผู้คนจากเชียงแสน เป็นกลุ่มคนจากบ้านปงสนุกที่เชียงแสน (ปัจจุบันยังปรากฏหลักฐานวัดปงสนุกอยู่ที่ริมแม่น้ำโขง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย) ได้รับการสันนิษฐานว่าเคยเป็น ศูนย์กลางเมืองนคร (เวียงละกอน) สมัยล้านนารุ่งเรือง และมีบทบาทสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์ เช่น การดำน้ำชิงเมือง ระหว่างเจ้าฟ้าชายแก้ว และท้าวลิ้นก่าน ในยุครัตนโกสินทร์ที่แห่งนี้ยังคงเป็นที่ตั้งของ เสาหลักเมืองหลักแรกของเมืองนครลำปางก่อนจะทำการย้ายไปรวมกับเสาหลักเมืองหลักอื่นที่ศาลหลักเมืองในปัจจุบัน¹⁹

¹⁹เปิดโลกลำปาง ผ่าน "ปริมณฑลแห่งศิลปะ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 14 ธันวาคม

2551. เข้าถึงได้จาก <http://oplart.blogspot.com/2007/01/0018.html>

ลักษณะตัวอาคารของวิหารพระเจ้าพันองค์นี้มีความผสมผสานระหว่างศิลปกรรมล้านนา พม่าและจีน หลงเหลือเพียงอยู่แห่งเดียวในประเทศไทย ทั้งยังมีความเชื่อสืบกันมาว่า วิหารหลังนี้สร้างโดยช่างเชียงแสน เลียนแบบหอคำเมืองเชียงเกียง (เชียงเจี๋ย) ในสิบสองปันนา ประเทศจีน ซึ่งไม่หลงเหลืออยู่แล้วในปัจจุบัน วิหารหลังนี้จึงเปรียบเสมือนสายสัมพันธ์ทางศิลปกรรม กับสิบสองปันนาเท่าที่เหลืออยู่²⁰

ลายเส้นที่ 6 รูปแบบวิหารพระเจ้าพันองค์

แผนภาพที่ 14 แบบจำลองสามมิติวิหารพระเจ้าพันองค์

²⁰ วรดิษฐ์ บุนยสุรัตน์, วิหารล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2544), 45.

วัดไหล่หินหลวง ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง

วัดไหล่หินหลวงมีชื่อเรียกอีกชื่อ คือ วัดไหล่หินแก้วช้างยืน หรือ วัดเสลารัตนปีพตาราม ปรากฏจารึกโบราณ พ.ศ.2093 เรื่อง อัญฐินบาตชาดก ร่องรอยที่ปรากฏวิหารนี้คงได้รับการบูรณะซ่อมแซมตลอดมา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด

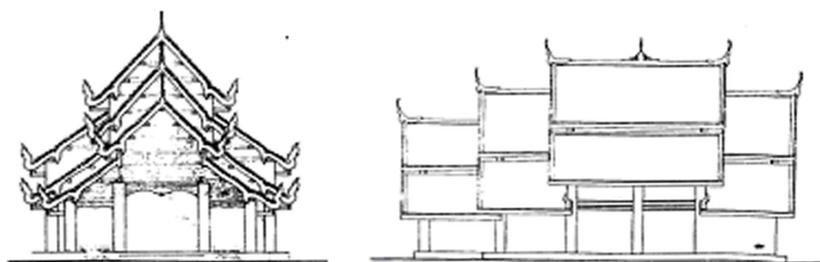

ภาพที่ 20 วัดไหล่หินหลวง

วิหารนี้ตั้งในตำแหน่งสำคัญ ในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก พบซุ้มประตูโขงวิหารหลวง เจดีย์ ตามลำดับ อาคารทั้งหมดถูกล้อมรอบด้วยศาลาบาตร(ภาคกลางเรียกว่าระเบียงคด)เป็นวิหารโถงขนาดเล็ก จำนวน 5 ห้อง ผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกเก็จออกทางด้านหน้า 1 ช่วง ด้านหลังตัดตรง มีผนังปิดทึบเฉพาะช่วงห้องท้ายวิหาร ผนังด้านหลังวิหารเป็นผนังปูนทึบ

แผนผังของวิหารวัดไหล่หินจะต่างกับวิหารที่ปรากฏในพื้นที่เชียงใหม่ และลำปาง โดยทั่วไป แต่จะคล้ายกับวิหารร้างที่พบมากในเขตเมืองเชียงใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับตำนานของวัดที่มีเกี่ยวข้องกับเมืองเชียงตุง อันเป็นกลุ่มบ้านเมืองเดียวกับ เชียงแสน²¹

²¹ สุรพล ดำริห์กุล, ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 40.

ลายเส้นที่ 7 รูปแบบวัดไหลหินหลวง

ที่มา : สุรพล ดำริห์กุล, ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 42.

วัดศรีสุพรรณ ตั้งอยู่ที่ถนนวัวลาย ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วิหารวัดศรีสุพรรณสร้างสมัย " เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง "²² เมื่อ พ.ศ. 2043 ตรงกับสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว กษัตริย์ราชวงศ์มังราย โดยได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมาอุโบสถ เมื่อ พ.ศ. 2052 ใช้เป็นที่ทำสังฆกรรมของคณะสงฆ์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิหาริย์ (พระเจ้า 500 ปี) พระครูพิทักษ์สุทธิคุณ (สมุห์สุพล สุทธิสีโล) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้ทำการปฏิสังขรณ์ ผสมศิลปร่วมสมัย จิตรกรรมฝาผนัง พระธาตุ 12 ราศี พุทธจักรวาลใช้สีโทนทอง ประดับฝาผนัง ด้วยหัตถกรรมเครื่องเงินภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นศูนย์กลางประกอบศาสนกิจ ของวัดในปัจจุบัน จนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 21 วัดศรีสุพรรณ

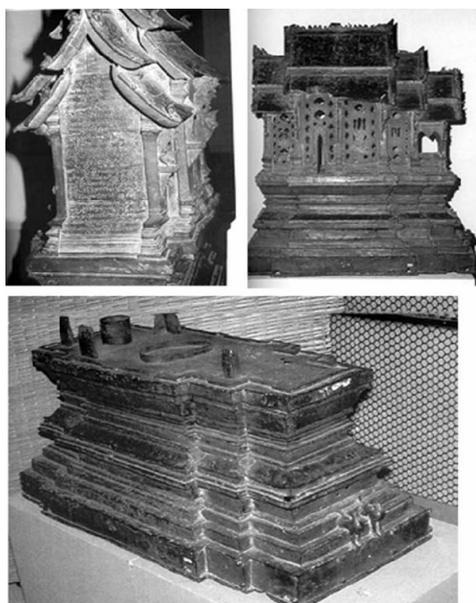
ที่มา : วิหารวัดศรีสุพรรณ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaitambon.com/Provinces/Chiangmai/CM17849.htm>

²² สุรพล ดำริห์กุล, ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 45.

วิหารจำลอง วัดผ้าขาวบ้าน ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
 ที่ตั้งเดิมของจารึกนี้ มีข้อสันนิษฐานว่าอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งในตัวเมืองเชียงแสน
 เนื่องจากข้อความในจารึกกล่าวว่า บ้านหมื่นสรภิรมย์ผู้สร้างโลหะวิหารหลังนี้ ตั้งอยู่ "หน้าวัดขาว
 บ้าน" ซึ่งน่าจะเป็นวัดแห่งเดียวกันกับวัดผ้าขาวบ้าน ในตัวเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
 เนื้อหาโดยสังเขป

“...จุลศักราช 1088 (พ.ศ. 2269) หมื่นสรภิรมย์และนางหมื่น เป็นประธานในการสร้าง
 "โลหะเซตวันวิหาร" จำลอง โดยขอให้ตนไปสู่ณีพพาน...”

กำหนดอายุจากศักราชที่ปรากฏในจารึก คือ จุลศักราช 1088 (พ.ศ. 2269) ซึ่งเป็น
 ช่วงเวลาที่ราชวงศ์มังรายของพม่าปกครองล้านนา (ระหว่าง พ.ศ. 2157-2295)²³

ภาพที่ 22 วิหารจำลอง

ที่มา : [จารึกการสร้างโลหะเซตวันวิหาร \[ออนไลน์\]](http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php?id_name=1056&userinput=), เข้าถึงเมื่อ 27 ธันวาคม 2551. เข้าถึงได้จาก
http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php?id_name=1056&userinput=

2.2 รูปแบบที่เป็นนามธรรม ได้แก่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี

หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี ลุ่มแม่น้ำป่าสัก อ.เมือง จ.สระบุรี

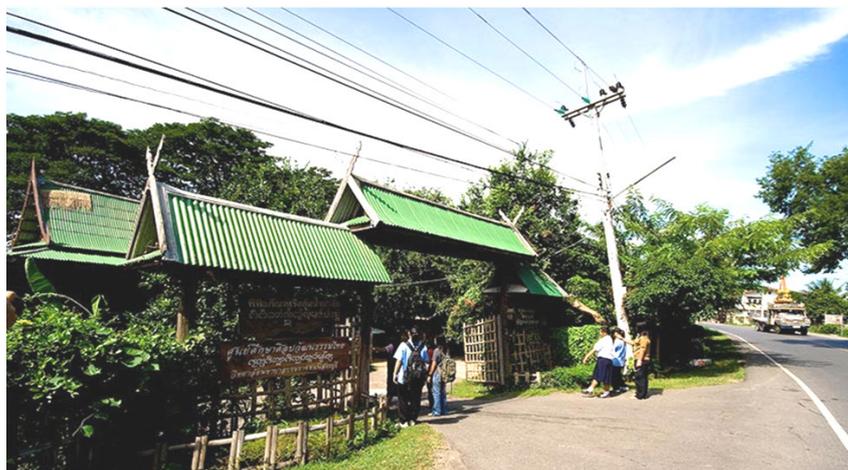
²³ [จารึกการสร้างโลหะเซตวันวิหาร \[ออนไลน์\]](http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php?id_name=1056&userinput=), เข้าถึงเมื่อ 27 ธันวาคม 2551. เข้าถึง
 ได้จาก http://www4.sac.or.th/jaruk/inscription_details.php?id_name=1056&userinput=

ชาวไทยยวน ในสระบุรีแรกเริ่มอาศัยอยู่ตาม 2 ฝั่งของแม่น้ำป่าสัก ทั้งซ้ายและขวา เห็นจรวดใต้ใช้ชีวิตโดยผู้หญิงทำนาเลี้ยงลูกและทอผ้า ส่วนผู้ชายก็มีอาชีพทำนาหาฟัน เลี้ยงสัตว์และจักสานต่อมาได้รับเอาอารยธรรมจากส่วนกลางเพิ่มขึ้นจนถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเปลี่ยนการคมนาคมจากทางน้ำเป็นทางบก และให้เมืองสระบุรีเป็นเมืองผ่าน ทำให้วิถีชีวิตของชาวไทยยวนเปลี่ยนแปลงมากขึ้น

จนถึงปัจจุบันชาวไทยยวนในสระบุรี สืบเชื้อสายกันมาถึง 5 ชั่วคน นับได้ 196 ปี จำนวนชาวไทย-ยวนนับได้ 80,000 คนกระจายอยู่ในทุกอำเภอของสระบุรีอำเภอที่มีชาวไทย-ยวนอาศัยอยู่มากที่สุดคือตำบลเสาไห้

ปี 2536 ได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มของชาวไทยยวนตั้งเป็นชมรมขึ้นโดยมีอาจารย์ทองชัยวรรณกุลเป็นประธานชมรมเรียกว่า ชมรมไทยยวน สระบุรี ทำการศึกษาประวัติความเป็นมา กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อสืบสาวความเป็นมาประเพณีและ วัฒนธรรมอันดีงาม และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มของชาวไทยยวน

การอนุรักษ์ที่เห็นเด่นชัดที่สุดก็คือ ในเรื่องของภาษาพื้นเมืองของชาวไทยยวน ที่มีสำเนียงทางเหนือ บ้างว่าฟังคล้ายชาวแพร่บ้าง เชียงรายบ้าง เชียงแสนบ้าง²⁴

²⁴ หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวน สระบุรี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 มกราคม 2552.

ภาพที่ 23 หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนสระบุรี

ที่มา : ลมหนาววันเก่าชีวิตริมน้ำป่าสัก ชาวไทยยวนกับปรัชญาความอยู่รอด [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.oknation.net/blog/jomo/2009/03/29/entry-2>

ชมรมไทยยวนราชบุรี บ้านคูบัว จ.ราชบุรี

ชุมชนชาวไทยยวน บ้านคูบัว จ.ราชบุรี ถูกกวาดต้อนออกมาจากเมืองเชียงใหม่พร้อมกับชุมชนไทยยวนที่ อ.เสาไห้ จ.สระบุรี ในขณะที่เดินทางผ่านลุ่มแม่น้ำป่าสัก (บริเวณอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี) พี่น้องไทยยวน ส่วนหนึ่งขอตั้งบ้านเรือนทำกินอยู่ ณ ที่นั้น ส่วนที่เหลือเดินทางมาพักชั่วคราวที่กรุงเทพฯ ระยะเวลาหนึ่ง บริเวณบางขุนพรหม จากนั้นได้โปรดเกล้าฯ ให้เคลื่อนย้ายมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ราชบุรี²⁵ ที่บ้านคูบัวมีชาวไทยยวนอยู่อาศัยถึง 90%

ริมฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง ออกไปจากตัวเมืองราชบุรีทางทิศตะวันออก เป็นแหล่งแรกในการตั้งบ้านเรือนของชาวเมืองเชียงใหม่ ต่อมาครัวเรือนมากขึ้น จึงขยายไปตั้งบ้านเรือนหาแหล่งทำกินอีกหลายพื้นที่ในจังหวัดราชบุรี เช่น คูบัว ดอนตะโก ห้วยไผ่ ดอนแร่ หินกลอง ห้วยปลาตุก หนองโพ บางกะโด หนองปลาหมอ รางบัว นาขุนแสน พุงหลวง หนองนกระเรียน ที่นครปฐม เช่น บ้านทัพหลวง กาญจนบุรี เช่น บ้านรางสาละ บ้านแปดหลัง ไทรโยค พุมุดพุดเตย ฯลฯ มีประชากรเชื้อสายไทยยวน ในจังหวัดราชบุรีประมาณ 80,000 กว่าคน ศิลปะ ประเพณีวัฒนธรรมบางอย่าง ของชาวไทยยวน ในจังหวัดราชบุรีที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพชนจากอดีตถึงปัจจุบันยังได้มีการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องบางครั้งก็รุ่งเรือง เช่น ภาษาพูด หัตถกรรม การทอผ้าจาก การแต่งกาย การนับถือผี และพุทธศาสนา แต่ก็มีบางส่วนที่เสื่อมถอยตามกระแสการบริโภควัฒนธรรมต่างชาติ

²⁵เทียบเท่า พาที ปอยขันโตก ที่ราชบุรี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 15 มกราคม 2552.

เข้าถึงได้จาก <http://www.oceansmile.com/K/Ratburi/ThaiYeun.htm>

กระแสวัฒนธรรมของคนไทยภาคกลาง และคนไทยเชื้อสายอื่น ๆ ในพื้นที่ (เช่น ไทพวน ไทเวียง ฯลฯ) ตลอดจนความเจริญสมัยใหม่มานานกว่า 200 ปี วัฒนธรรมดั้งเดิมก็เริ่มแปรเปลี่ยนไป และบางอย่างก็น่ากลัวว่าจะสูญหายไปไม่ช้า ในปี พ.ศ. 2542 ลูกหลานชาวไทยวนจึงได้รวมตัวกันเป็น “ชมรมไทยวนราชบุรี” เพื่อหาทางอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของไทยวนไว้ให้ดำรงอยู่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 ได้ก่อตั้ง “จิปาตะภัณฑสถาน บ้านคูบัว” ขึ้นที่วัดโขลงสุวรรณคีรี ตำบลคูบัว อำเภอเมืองฯ จังหวัดราชบุรี เพื่อเป็นสถานที่เก็บรักษาและจัดแสดงประวัติศาสตร์ความเป็นมา ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยวน โดยจัดเป็นนิทรรศการถาวรที่ใช้ระบบและสื่อผสม อันทันสมัย

ภาพที่ 24 พิธีบายศรีสู่ขวัญ

ที่มา : [ข้อมูลท่องเที่ยว จังหวัดราชบุรี \[ออนไลน์\]](http://www.oceansmile.com/K/Ratburi/ThaiYeun.htm), เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.oceansmile.com/K/Ratburi/ThaiYeun.htm>

ภาพที่ 25 การแสดงทางวัฒนธรรมของเยาวชนชาวไทยวน

ที่มา : [ข้อมูลท่องเที่ยว จังหวัดราชบุรี \[ออนไลน์\]](http://www.oceansmile.com/K/Ratburi/ThaiYeun.htm), เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.oceansmile.com/K/Ratburi/ThaiYeun.htm>

ภาพที่ 26 พื้นที่แสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์

ที่มา : ข้อมูลท่องเที่ยว จังหวัดราชบุรี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก

<http://www.oceansmile.com/K/Ratburi/ThaiYeun.htm>

ภาพที่ 27 สินค้าพื้นเมืองของชมรมไทยยวนราชบุรี

ที่มา : ข้อมูลท่องเที่ยว จังหวัดราชบุรี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก

<http://www.oceansmile.com/K/Ratburi/ThaiYeun.htm>

วัดพระเจ้าน้ำทอง ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

ตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธิน ห่างจากวัดพระบวชไปทางทิศตะวันออกประมาณ 20 เมตรตามตำนานและพงศาวดารกล่าวว่า พระยาศิริราชเงินกอง โอรสของพญาติโลกราช ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2023 พร้อมทั้งหล่อพระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริดขึ้นองค์หนึ่งหนัก ล้านทอง(1,200 กิโลกรัม) เรียกกันว่า "พระเจ้าน้ำทอง" เป็นพระประธานประดิษฐานอยู่ในวิหาร หลวง ซึ่งขนาดหน้าตักกว้าง 2.25 เมตร สูง 2.70 เมตรเศษ ในวัดนี้ยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป สำริดอีกองค์หนึ่งนำมาจากวัดพระเจ้าทองทิพ ซึ่งเป็นวัดร้างเรียกกันว่า "พระเจ้าทองทิพ" พระพุทธรูปองค์นี้มีหน้าตักกว้าง 1 ศอก 15 นิ้ว สูง 2 ศอก 10 นิ้ว มีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย และอยุธยาปะปนอยู่ดังจะเห็นได้จากเปลวพระรัศมีแบบสุโขทัย พระพักตร์และไรพระศกแบบ อยุธยา รวมทั้งการทำฐานที่สูงขึ้นซึ่งเป็นที่นิยมในศิลปะล้านนาในยุคหลัง จึงอาจกำหนดอายุได้ราว พุทธศตวรรษที่ 22-23 ด้านหลังของวิหารมีพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่เหลือเพียงส่วน ฐานส่วนบนชำรุดหักพังไปหมด จากซากโบราณสถานที่เหลือ แสดงว่ามีการก่อก่อครอบเจดีย์ที่มี องค์ระฆังรูปแปดเหลี่ยมขนาดเล็กตั้งอยู่ภายใน

ภาพที่ 28 วัดพระเจ้าน้ำทอง

วัดผ้าขาวบ้าน ต.เวียง อ.เวียงแสน จ.เชียงราย

วัดผ้าขาวบ้าน ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงในตัวอำเภอเวียงแสน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 300 เมตร สิ่งสำคัญภายในวัดได้แก่ พระเจดีย์บนฐานสูง มีเรือนธาตุและซุ้มทิศประดิษฐานพระพุทธรูปปางประทานอภัย และพระพุทธรูปปางลีลา ส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงกลมตามตำนานกล่าวว่า พระยาลาวแก้วแก้วเมืองมาได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 1340 ตามจารึกที่พบที่วัดผ้าขาวบ้านกล่าวว่า เมื่อปี พ.ศ.2160 เจ้าเมืองเชียงแสนพร้อมด้วยภรรยาได้สร้างพระเจดีย์ขึ้นองค์หนึ่ง เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระอรหันต์ พร้อมทั้งอุทิศบ้านเรือน คนและที่ดินให้แก่วัด เมื่อพิจารณาจากรูปทรงทางสถาปัตยกรรม พระเจดีย์องค์นี้น่าจะมีอายุหลังพระธาตุจอมกิติ คือมีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 23

ภาพที่ 29 วัดผ้าขาวบ้าน

วัดเจดีย์หลวง ต.เวียง อ.เวียงแสน จ.เชียงราย

ตั้งอยู่ติดกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน ตามตำนานกล่าวว่าพระเจ้าแสนภู ทรงสร้างวัดนี้หลังจากทรงสร้างกำแพงเมืองได้ 3 ปี เพื่อเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระอรังคะธาตุ (กระดูกอก) ภายในวัดประกอบด้วยเจดีย์ประธานฐานแปดเหลี่ยม รองรับองค์ระฆังกลม มีขนาดใหญ่และสูงที่สุดในเมืองเชียงแสน วิหารเหลือเพียงส่วนฐานผนังด้านหลังพระพุทธรูปและด้านข้าง ต่อมาได้บูรณะเพื่อให้ประกอบพิธีกรรมทางสงฆ์ ล้อมรอบด้วยเจดีย์รายแบบต่าง ๆ 4องค์ มีแนวซุ้มประตูกำแพงวัดที่ยังปรากฏร่องรอยทางสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การศึกษา

วัดพระธาตุเจดีย์หลวง อำเภอเวียงแสน เป็นวัดที่เก่าแก่ของเมืองเชียงแสน สร้างโดยพระเจ้าแสนภู พระราชนัดดาของพ่อขุนเม็งรายมหาราช ปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรล้านนาไทเมื่อ พ.ศ. 1887 (ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 19) หลังจากนั้นพระเจ้าแสนภูได้เสด็จไปครองเมืองเชียงใหม่แทนพระราชบิดา คือ พระเจ้าชัยสงครามซึ่งเสด็จมาประทับยังเมืองเวียงราย พร้อม

ทั้งนำอิฐของพระราชบิดา คือพ่อขุนเม็งรายมหาราชที่เสด็จสวรรคตที่เชียงใหม่กลับมายังเมือง เชียงรายด้วย

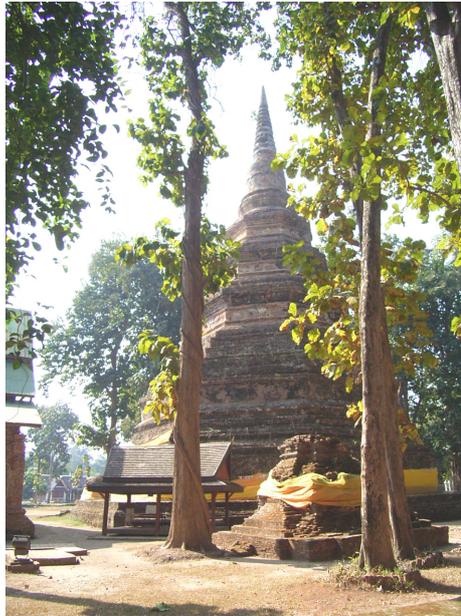
พระธาตุเจดีย์หลวงสูงถึง 88 เมตร มีฐานกว้าง 24 เมตร เป็นพระเจดีย์ทรงระฆัง แบบล้านนาที่ใหญ่ที่สุดในเมืองเชียงแสน ภายในวัดนอกจากพระเจดีย์หลวงแล้วยังมีพระวิหารซึ่ง เก่าแก่มาพังทลายเกือบหมดแล้วและเจดีย์ธาตุแบบต่างๆ อีก 4 องค์ โบราณสถานแห่งนี้แม้ว่าจะ ปรักหักพังไปมากแล้วแต่ได้รับการบูรณะอย่างดีให้สมกับเป็นวัดที่สำคัญของเมืองหิรัญนครเงิน ยางภายในสมัยอาณาจักรล้านนาไทย

วัดพระธาตุเจดีย์หลวง เป็นโบราณสถานที่มีขนาดใหญ่ในเมืองเชียงแสนตั้งอยู่ใน เขตกำแพงเมืองเชียงแสน ติดกับบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน เลขที่ 635/3 บ้านเวียง หมูที่ 3 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นในสมัย พญาแสนภู กษัตริย์ราชวงศ์มังราย โดยสร้างขึ้นหลังจากที่ทรงโปรดฯให้สร้างเมืองเชียงแสน ขึ้นที่ บริเวณเมืองเงินยางเป็นเวลา 3 ปี ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. 1834 (สร้างเมืองเชียงแสนเมื่อปี พ.ศ. 1831) ตามที่กล่าวไว้ในหนังสือ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 16 แต่จากหนังสือ ชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวว่า พญาแสนภูทรงสร้างเมืองเชียงแสนเมื่อ พ.ศ. 1871 เนื่องจากพระเจ้าแสนภูทรงครองเมืองเชียง แแสนถึง 2 ครั้ง คือ ในช่วงปี พ.ศ. 1831 - 1856 กับช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 1875 - 1877

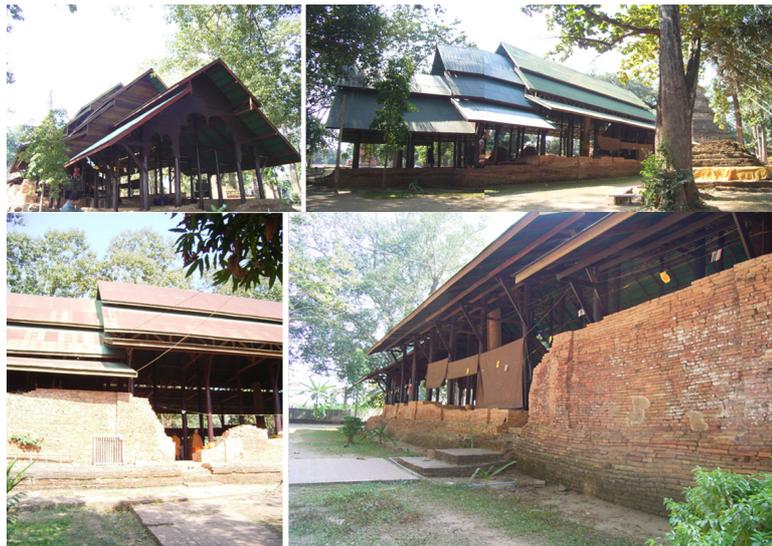
ตามตำนานและประชุมพงศาวดารยังกล่าวอีกว่าพญาแสนภูทรงสร้างพระเจดีย์ ทรงกลม ฐานล่างสุดเป็นรูปแปดเหลี่ยมแบบพื้นเมืองรุ่นแรกขึ้นที่ด้านหลังของพระวิหาร มีลักษณะ ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปจนถึงยอดสุด มีความกว้าง 34 เมตร สูง 59 เมตร และมีฐานบัวลูกแก้ว 2 ชั้น ต่อหน้ากระดาน ขึ้นมาลัยลูกแก้วแบบชั้นแว่นฟ้า ต่อบัวปากบานรับองค์ระฆังคู่ปล้องโฉนและปลี ยอด ถือเป็นต้นแบบพระเจดีย์รุ่นหลังในเมืองเชียงแสน อนึ่ง ทางด้านหน้าองค์พระธาตุมีวิหาร กว้าง 17 เมตร สูง 39 เมตร ซึ่งต่อมาพระเมืองแก้วตรัสสั่งให้ขุดฐานพระเจดีย์องค์เดิมแล้วก่อพระ เจดีย์องค์ที่เห็นในปัจจุบันขึ้นในปี พ.ศ. 2058 จากนั้น ประมาณปี พ.ศ. 2500 - 2501 ทางกรม ศิลปากรได้ทำการขุดแต่งบูรณะองค์พระเจดีย์ให้มีสภาพดีขึ้น ส่วนวิหารเก่าของวัดเจดีย์หลวงยังมี ร่องรอยของเจดีย์ล้อมรอบอยู่ด้วย สำหรับวิหารที่เห็นในปัจจุบัน เป็นวิหารที่สร้างขึ้นคร่อมฐาน วิหารเดิมเพื่อใช้เพียงชั่วคราว มีพระพุทธรูปปางพิชิตมารประดิษฐานอยู่ใน

อาคารเสนาสนะของวัดเจดีย์หลวงประกอบด้วย ศาลาการเปรียญและกุฏิสงฆ์ ปุชนิยวัตถุคือพระประธานซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น 1 องค์ สิ่งสำคัญของวัดที่ได้รับการประกาศ ขึ้นทะเบียนแล้ว ได้แก่ เจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมืองรุ่นแรกๆ ซึ่งเป็นพระเจดีย์องค์พระประธานของ วัด ลักษณะที่แปลกกว่าเจดีย์ที่เห็นกันอยู่โดยทั่วไป คือการประดับบัวที่ฐาน การเลือกใช้ชนิดของ

ฐาน ตลอดจนลวดบัวในส่วนยอด สันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์องค์นี้ในเมืองเชียงแสนยุคหลังๆ นอกจากนี้ ยังมีเจดีย์ เล็กๆ อีก 3 องค์ วิหาร ตลอดจนซากเจดีย์ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษาพร้อมๆ กัน

ภาพที่ 30 เจดีย์ประธาน วัดเจดีย์หลวง

ภาพที่ 31 โพธิสถาน วัดเจดีย์หลวง

3.2 รูปแบบศาสนสถานในอำเภอเชียงแสน

วัดพระธาตุผาเงา อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

เป็นที่ตั้งของพระธาตุผาเงา ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดเล็กตั้งอยู่บนก้อนหินใหญ่ และมีหินอีกก้อนหนึ่งอยู่หน้าองค์พระธาตุ ชาวบ้านถือกันว่าเป็นเงาของพระธาตุ จึงเรียกว่าพระธาตุผาเงา วัดพระธาตุผาเงา เดิมชื่อว่า วัดสบคำ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ซึ่งถูกน้ำเซาะตลิ่งพังทลายทุกปี ชาวบ้านจึงได้ย้ายวัดสบคำมาสร้างใหม่อยู่ตรงวัดร้างเชิงดอยคำ ใกล้กับพระธาตุผาเงา ในระหว่างก่อสร้างมีการขุดพบพระพุทธรูปได้ฐานพระพุทธรูปเก่าของวัดร้าง บริเวณด้านข้างของพระธาตุผาเงาเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะแบบเชียงแสนที่งดงามมาก เมื่อขุดต่อไปได้ครึ่งองค์จึงหยุด แล้วสร้างพระอุโบสถขึ้นครอบไว้ และตั้งชื่อว่า หลวงพ่อผาเงา

ภาพที่ 32 วัดพระธาตุผาเงา

วัดพระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

อยู่ในท้องที่อำเภอเชียงแสน ตั้งอยู่บนเนินเขานอกกำแพง มีทางแยกซ้ายมือเข้าไปประมาณ 1.7 กิโลเมตร ตามพงศาวดารกล่าวว่า พระเจ้าฟ้างนคราธิ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างราว พ.ศ.19234 เป็นช่วงสมัยเดียวกันกับการสร้างพระธาตุจอมทองของเชียงรายทั้งนี้เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นเจดีย์ย่อเหลี่ยมไม้สิบสองสมัยเชียงแสน ต่อมาพระเจ้าสุววรรณคำล้านได้เสริมและปฏิสังขรณ์องค์

พระธาตุใหม่ ขณะนี้สูง 13 เมตร ฐานกว้าง 8 เมตร ส่วนฐานเป็นฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสรองรับฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ย่อเก็จ ส่วนกลางเป็นเรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยมมีซุ้มจะนำประดิษฐานพระพุทธรูปทุกด้าน ส่วนยอด ประกอบด้วยหลังคาลาดที่ขึ้นมาจากยกเก็จของเรือนธาตุ ถัดขึ้นไปเป็นชุกฐานปัทม์สิบสองเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันรับองค์ระฆังทรงกลม มีบัลลังก์กลมบัวกลุ่มกลีบยาว ปล้องไฉนและปลียอดตามลำดับ

ภาพที่ 33 วัดพระธาตุดุจอมกิตติ

วัดกลางเวียง

วัดกลางเวียง คือวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองเชียงราย มีเสาหลักเมืองเชียงรายตั้งอยู่ สร้างขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 1975 เดิมชาวบ้าน เรียกว่า วัดจันตะโลก หรือ วัดจันทรโลก เพราะในวัด เคยมีต้นจันทน์แดงขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ ถือเป็นไม้มงคลใช้บูชาพระตามธรรมเนียมโบราณ จนกระทั่ง เมื่อมีการสร้างวัดเมืองเชียงรายใหม่ และพบว่าวัดแห่งนี้อยู่ใจกลางเมืองพอดี จึงได้สถาปนาสะดือเวียง หรือ เสาหลักเมืองขึ้น

ภาพที่ 34 วัดกลางเวียง

วัดพระสิงห์

ตั้งอยู่ที่ ถนนสิงห์ไคล ริมน้ำกก ใกล้ศาลากลางจังหวัด แต่เดิมเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสิงห์องค์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ในปัจจุบันตามประวัติเล่าว่า เจ้ามหาพรหมพระอนุชาของพระเจ้ากือนา กษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่ได้อัญเชิญพระพุทธสิงห์องค์มาจากเมืองกำแพงเพชร พระเจ้ากือนาได้โปรดฯ ให้ประดิษฐานไว้ ณ เมืองเชียงใหม่ ต่อมาพระเจ้ามหาพรหมทูลขอยืมพระพุทธสิงห์มาประดิษฐานไว้ที่เมืองเชียงรายได้เพื่อหล่อจำลอง แต่เมื่อสิ้นบุญพระเจ้ากือนาและพระเจ้าแสนเมือง ราชันต์ดาของพระองค์ได้เสด็จขึ้นครองเมืองเชียงใหม่เจ้ามหาพรหมคิดจะชิงราชสมบัติ จึงยกกองทัพจากเชียงรายได้ไปประชิดเมืองเชียงใหม่ แต่เจ้าแสนเมืองก็สามารถป้องกันเมืองได้อีก ทั้งยกทัพตีทัพเจ้ามหาพรหมมาถึงเชียงรายได้และครั้งนี้เองที่ทรงอัญเชิญพระพุทธสิงห์คืนกับไปประดิษฐานอยู่ที่วัดพระสิงห์เชียงใหม่สืบมา

ภาพที่ 35 วิหารวัดพระสิงห์

ภาพที่ 36 ทางเข้าวิหาร

วัดพระแก้ว

ตั้งอยู่ที่ถนนไตรรัตน์ใจกลางเมืองเชียงราย วัดนี้เองที่ได้ค้นพบพระแก้วมรกต หรือ พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระแก้ว กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน ตามประวัติกล่าวว่าเมื่อปี พ.ศ. 1897 ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนเป็นเจ้าเมืองครองเชียงใหม่ ฟ้าได้ผ่าลงเจดีย์ร้างองค์หนึ่ง และได้พบพระพุทธรูปลงรักปิดทองอยู่ภายในเจดีย์ ต่อมารักกะเทาะออกจึงได้พบว่าเป็นพระพุทธรูปสีเขียวที่สร้างด้วยหยก ซึ่งก็คือพระแก้วมรกตนั่นเอง ปัจจุบันวัดพระแก้ว

เขียนรายละเอียดที่ประดิษฐานพระหยก ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ในวาระที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระชนมายุ ครบ 90 พรรษา

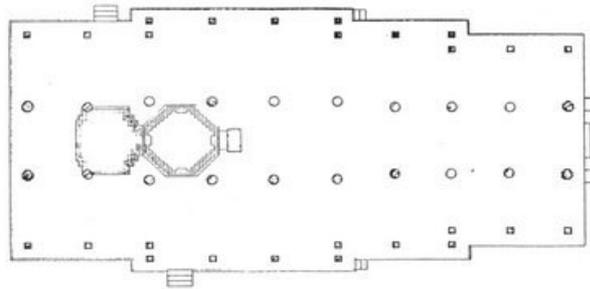

ภาพที่ 37 วัดพระแก้ว

จากที่ได้ศึกษาอาคารทางศาสนาในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ และภายในพื้นที่ อ.เชียงใหม่แล้วนั้น พบว่าส่วนมากได้รับการบูรณะปรับปรุงตามรูปแบบสกุลช่างล้านนาในยุคที่อาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบวิหารได้หลากหลายรูปแบบ หากตามลักษณะของผนังอาคารก็แยกเป็น วิหารแบบเปิด วิหารแบบปิด หากแยกตามแผนผังก็แยกได้เป็น แผนผังแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จ แผนผังแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่ยกเก็จ แผนผังแบบจัตุรมุข หากแยกตามลักษณะของกลุ่มชนที่เด่นๆได้แก่วิหารแบบพม่า วิหารแบบไทลื้อ

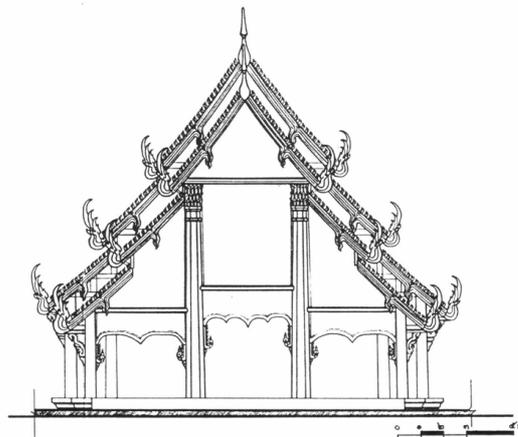
1. วิหารแบบเปิด หรือ วิหารโถง คือ วิหารที่ไม่มีผนัง บางครั้งเรียกว่า “วิหารไม่มีข้างเอก” เนื่องจากภาษาล้านนาโบราณเรียกฝาผนังว่า “ข้างเอก” วิหารลักษณะนี้ตั้งอยู่บนฐานเตี้ยๆ ผนังของวิหารเปิดโล่งทุกด้านยกเว้นห้องสุดท้ายด้านหลังที่จะก่ออิฐฉาบปูนทึบ เพื่อป้องกันน้ำฝนสาดถูกพระประธานหรือโขนพระเจ้า ส่วนห้องด้านหน้านั้นอาจจะมีฝ้าย้อยหย้อยได้ทั้งแปด เพื่อป้องกันการสาดของน้ำฝนที่จะเข้าไปด้านในวิหารได้ เหตุที่ผนังของวิหารกลุ่มนี้ต้องเปิดโล่งอาจเนื่องมาจากรูปแบบของหลังคาวิหารที่ต่ำมากการเปิดโล่งอาจจะช่วยในการถ่ายเทอากาศและเปิดสายตาให้กับผู้ร่วมพิธีกรรมที่ต้องนั่งรอบๆวิหารหรือศาลาบาตร หรือในเชิงคติความเชื่อแล้ว อาจเป็นการออกแบบที่มุ่งเน้นความเบาสบาย แก่ผู้ที่เข้ามาในวิหาร โดยส่วนใหญ่แล้ววิหารแบบนี้

มักจะมีขนาดเล็ก กะทัดรัด ตัวอย่างของวิหารแบบนี้ที่มีขนาดใหญ่ได้แก่ วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของวิหารสกุลช่างลำปาง²⁶

ลายเส้นที่ 8 ผังพื้น วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง

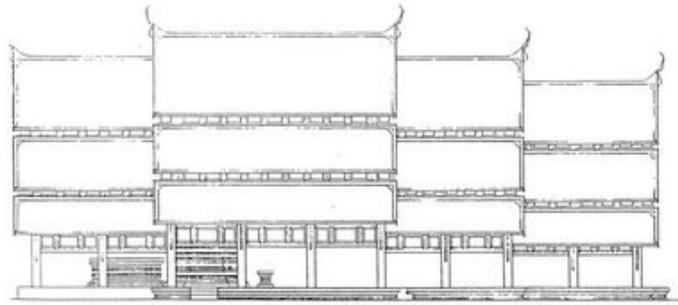
ที่มา : วรดิญจก์ บุญยสุรัตน์, วิหารล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2544), 84.

ลายเส้นที่ 9 รูปด้านหน้า วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง

ที่มา : วรดิญจก์ บุญยสุรัตน์, วิหารล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2544), 84.

²⁶สถาปัตยกรรมล้านนา [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก

ลายเส้นที่ 10 รูปด้านข้าง วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง

ที่มา : วรดิญจก์ บุญยสุรัตน์, วิหารล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2544), 84.

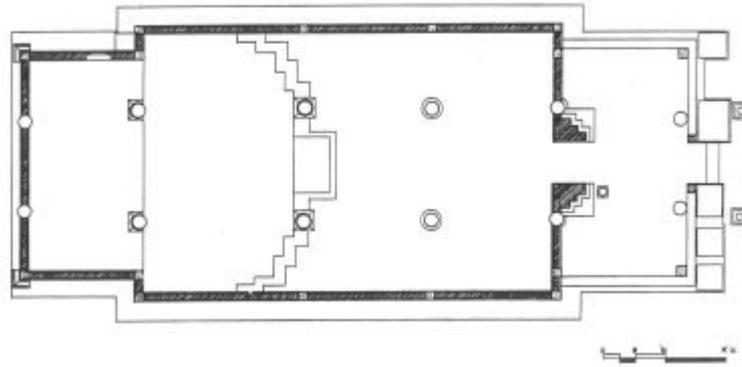

ภาพที่ 38 วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง

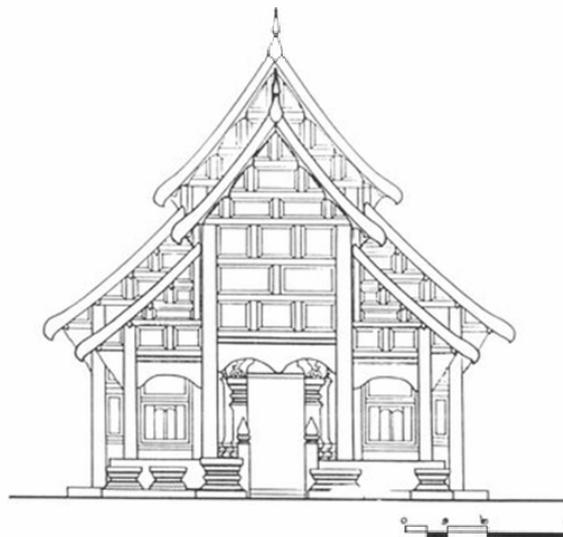

ภาพที่ 39 วิหารวัดปงยางคก

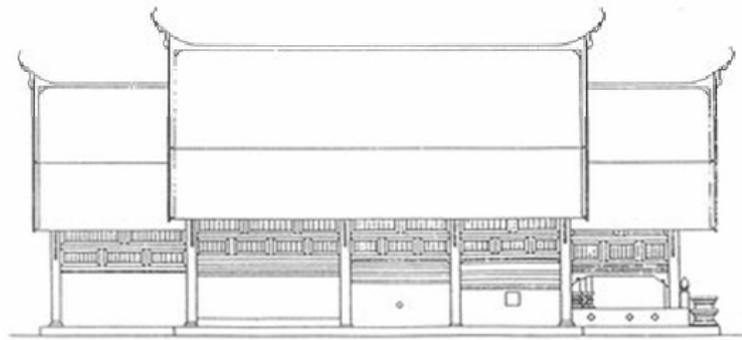
2. วิหารแบบปิด หรือ วิหารมีปีกเอก คือวิหารที่มีผนังปิดทึบทั้งสี่ด้าน ผนังด้านท้ายสุดอาจจะมีการเจาะช่องกากบาท (ปล่องจกกล) เพื่อให้มีการถ่ายเทของอากาศและต้องการแสงสว่างด้วย ผนังด้านข้างมีทั้งที่สร้างด้วยอิฐฉาบปูนปิดตั้งแต่ฐานถึงใต้ท้องแป บางแห่งก็ก่อถึงแค่เสมอรอบหน้าต่างด้านบนเป็นฝาไม้ บางแห่งก็สร้างเป็นฝาไม้ลายตาผ้าทั้งหมด ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างที่มีทั้งเป็นบานหน้าต่างเปิด แบบฝาไหล หรือ แบบลูกมะหวด ผนังด้านหน้ามีประตูทางเข้าที่มีประตูใหญ่เข้าตรงกลาง หรืออาจมีประตูเล็กขนาบข้าง หน้าประตูนิยมสร้างซุ้มโขงประดับลวดลายปูนปั้น ผนังห้องด้านหน้าสุดที่เป็นมุข บางแห่งก็เปิดโล่ง บางแห่งก่ออิฐฉาบปูนขึ้นมาเสมอเข้าแล้วตั้งลูกกรงลูกมะหวดต่อเนื่องด้วยฝ้าย่อ

ลายเส้นที่ 11 ผังพื้น วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง
 ที่มา : พรรณนิภา ปิณฑวณิช, “การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวง
 จังหวัดลำปาง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิต
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 115.

ลายเส้นที่ 12 รูปด้านหน้า วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง
 ที่มา : พรรณนิภา ปิณฑวณิช, “การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวง
 จังหวัดลำปาง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิต
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 115.

ลายเส้นที่ 13 รูปด้านข้าง วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง
 ที่มา : พรรณนิภา ปิณฑวณิช, “การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวง
 จังหวัดลำปาง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิต
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 115.

ภาพที่ 40 วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง

3. วิหารแบบแผนผังสี่เหลี่ยมยกเก็จมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จทั้งด้านหน้าและด้านหลัง จำนวนการยกเก็จของผังนั้นมีความสัมพันธ์กับการลดหลั่นของชั้นหลังคา ตามปกติแล้วการยกเก็จออกจากด้านหน้าจะยกมากกว่าด้านหลัง 1 เสมอ ยกเก็จด้านหลังสุดใช้เป็นที่ประดิษฐานพระประธานบนฐานชุกชี ด้านหน้าสุดใช้เป็นมุขโถง ด้านหน้าที่เป็นบันไดทางขึ้นนั้นในวิหารรุ่นเก่ามักจะมีหลังคลุม วิหารบางแห่งทางด้านข้างอาจมีมุขต่อออกไปเป็นทางขึ้นลงของพระสงฆ์ด้วย วิหารที่มีการยกเก็จทั้งด้านหน้าด้านหลังในจำนวนที่เท่ากันนั้นพบน้อยมากตัวอย่างที่เด่นชัดได้แก่ วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง และยังมีวิหารที่มีแผนผังของคูหาที่ต่อเนื่องจากท้ายวิหาร ซึ่งมีความหมายเป็น คันธกุฎี คือที่พักผ่อนอิริยาบถของพระพุทธเจ้า วิหารแบบนี้พบจำนวนน้อยเช่นกัน ที่สำคัญได้แก่ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เชียงใหม่²⁷

ภาพที่ 41 วิหารลายคำ วัดพระสิงห์

4. วิหารแบบแผนผังสี่เหลี่ยมไม่ยกเก็จ ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะภาคกลาง แต่ได้นำมาผสมผสานกับองค์ประกอบทางศิลปกรรมและลวดลายแบบพื้นเมืองจึงเกิดเป็นรูปแบบที่นิยมในยุคหลัง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า พื้นที่ของวิหารมักแคบและความสูงของผนังมี

²⁷ สุรพล คำวิหิกุล , ลายคำล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2544), 17.

มากกว่าวิหารแบบพื้นเมือง สำหรับโครงสร้างหลังคานั้นยังมีการซ้อนชั้นของหลังคาด้านหน้าและหลัง และบางหลังมีการลดชั้นหลังคาด้านข้างด้วย ทั้งนี้ ที่แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวอย่างวิหารทรงนี้ขนาดใหญ่ได้แก่ วิหารวัดเจติยหลวงเชียงใหม่ เป็นต้น

ภาพที่ 42 วิหารหลวง วัดเจติยหลวง

ที่มา : [วัดเจติยหลวง \[ออนไลน์\]](http://www.109wat.com/bk01.php?id=711), เข้าถึงเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก

<http://www.109wat.com/bk01.php?id=711>

5. วิหารแผนผังแบบจัตุรมุข มีแผนผังคล้ายเครื่องหมายบวก ตัวอย่างวิหารแบบจัตุรมุขในด้านนาที่ชัดเจนได้แก่ วิหารวัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน แผนผังวิหารวัดภูมินทร์สื่อเค้าว่าต้นแบบน่าจะมาจากศิลปกรรมพม่า เพราะตรงกลางวิหารมีแท่งสี่เหลี่ยมรองรับน้ำหนักจากยอดหลังคาโดยรอบของแท่งสี่เหลี่ยมมีพระพุทธรูปประทับนั่งอยู่ทุกด้าน ซึ่งเป็นโครงสร้างของสถาปัตยกรรมพม่า ส่วนองค์ประกอบของโครงสร้างหลังคาและซุ้มประตูเป็นอิทธิพลจากศิลปะกรุงรัตนโกสินทร์ที่ผสมผสานกับแบบศิลปะพื้นเมือง

ภาพที่ 43 วิหารวัดภูมินทร์ จ.น่าน

ที่มา : สมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 25

พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.rpst-digital.org/forum/showthread.php?t=2043>

6. วิหารแบบไทใหญ่หรือแบบพม่า วิหารแบบนี้รวบรวมเอาทั้ง กุฏิ ศาลา หอฉัน โรงครัว มาไว้ด้วยกัน ดังนั้นพื้นที่ภายในของอาคารจึงเปิดโล่ง จะมีการกั้นบริเวณเฉพาะที่ใช้เป็นสถานที่ส่วนตัว เช่น กุฏิ เท่านั้น พื้นที่อื่นๆจะถูกแยกออกจากกันด้วยระดับของพื้นที่ต่างกัน บริเวณที่สูงที่สุดคือบริเวณที่ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งจะมีลวดลายตกแต่งมากมาย ระดับต่อมาจะเป็นที่ประกอบพิธีกรรมของสงฆ์ ระดับต่ำที่สุดคือบริเวณที่ฟังธรรมของฆราวาส เนื่องจากการมีพื้นที่ใช้สอยหลายประเภทอยู่ร่วมกัน จึงทำให้ขนาดของวิหารประเภทนี้มีความใหญ่โตมากกว่าวิหารแบบพื้นเมืองล้านนา และมีทรงของหลังคาที่ซ้อนลดกันหลายชั้น หลังคาที่ยกคอสองสองชั้นและทั้งชายคาลงมาสามดับ เรียกว่า เจตุนน ถ้ายกคอสองสามชั้นทั้งชายลงสี่ดับเรียกว่า ยอนแซก หากต้องการซ้อนชั้นที่สูงกว่านี้ก็จะทำซ้อนกันแบบเรื่อนยอดทรงปราสาท ซึ่งแต่ละด้านของแต่ละชั้นมักจะทำเป็นซุ้มประดับลวดลายด้วย ที่หลังคาของวิหารมักมีลวดลายตกแต่งแต่เดิมเป็นแผ่นไม้ฉลุลาย ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นโลหะประเภทสังกะสีผสมดีบุกฉลุลายแทน แผ่นที่ตกแต่งเป็นเชิงชายเรียกว่า ปานซอຍ แผ่นตกแต่งที่อยู่เหนือเชิงชายเรียกว่า ปานต๋อง และส่วนที่ประดับมุมเรียกว่า กะหล่งต๋อง

7. วิหารแบบไทลื้อ วิหารแบบนี้มักมีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นวิหารแบบปิดที่ผนังทั้งสี่ด้านก่อด้วยอิฐฉาบปูน ผนังของอาคารใช้เป็นโครงสร้างรับน้ำหนักของหลังคาจึงมีขนาดค่อนข้างหนา ส่วนโครงสร้างที่รับน้ำหนักของหลังคาภายในวิหารมีเสาค้ำกลางเพียงคู่เดียว การถ่ายเทของน้ำหนักหลังคาใช้ระบบช่อและคานอย่างง่าย ๆ ผนังด้านข้างของวิหารจะเจาะเป็นช่องหน้าต่างขนาดเล็ก สัดส่วนของวิหารค่อนข้างเตี้ย ทั้งนี้เพราะชายหลังคาของวิหารจะปิดคลุมทั้งสี่ด้าน การที่ทำชายคาค่อนข้างเตี้ยนั้นอาจเนื่องมาจากภูมิอากาศที่หนาวเย็นของพื้นที่เดิมของกลุ่มชนไทลื้อ ที่มีต้นกำเนิดในสิบสองปันนา หลังคาของวิหารอาจจะทำได้มากกว่าสองชั้นก็ได้ โดยชั้นบนสุดจะเป็นโครงสร้างแบบหน้าจั่ว

ภาพที่ 44 วิหารวัดต้นแหลง จ.น่าน

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน จ.แพร่ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2551. เข้าถึงได้จาก http://www.tat.or.th/phrae/index.asp?dept_id=44

8. รูปแบบโครงสร้างแบบมั่วต่างใหม่

แผนภาพที่ 16 โครงหลังคาไม้แบบมั่วต่างใหม่

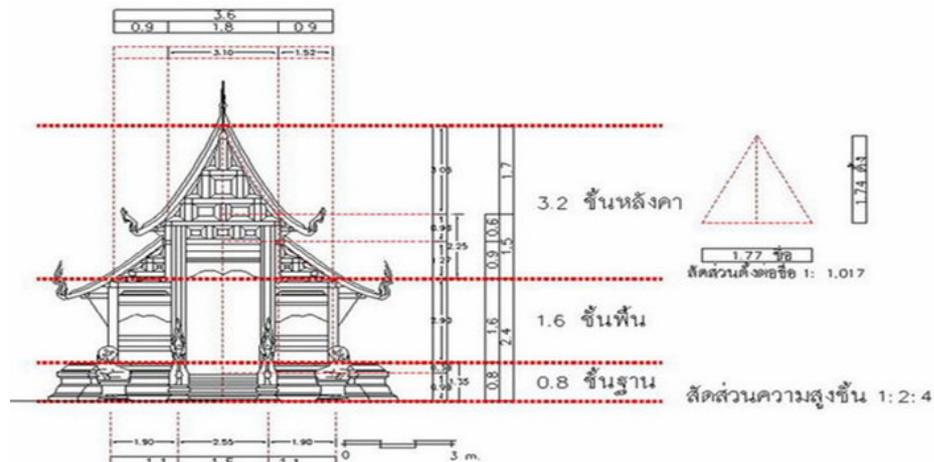
ที่มา : วัดพื้นถิ่นล้านนา [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 ตุลาคม 2551. เข้าถึงได้จาก

<http://suebpong.rmutl.ac.th/Vernweb/watlanna/watlanna3.htm>

โครงสร้างฐานก่ออิฐ เสาไม้ โครงหลังคาไม้แบบมั่วต่างใหม่ เครื่องบนไม้ หลังคา มุงกระเบื้องดินขอ(ดินเผา) และที่พิเศษต่างจากโครงหลังคาภาคอื่นคือการใช้เสาสะโก้น หรือเสา ปีกนแบบเสาใหญ่ช่วงปีกนก เพื่อรับช่อปีกนกแทนเสา ทำให้ไม่ต้องเจาะเสามาก

9. สัดส่วนอาคาร มีสัดส่วนของชั้นหลังคามากกว่าชั้นพื้นและชั้นฐานเมื่อเปรียบเทียบกับโบสถ์วิหารของภาคกลาง เราจะเห็นส่วนหลังคามากที่สุด ในขณะที่เราจะส่วนผนังมากที่สุดเมื่อดูโบสถ์วิหารของภาคกลางจากการศึกษาสัดส่วนของอาคาร จากองค์ประกอบอาคาร ด้านสัดส่วนความกว้างของอาคารกับความสูงของโครงสร้าง พบว่า ช่างสกุลเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง จะนิยมสร้างในสัดส่วน ความกว้าง : ความสูง = 1:2 เท่า ทำให้อาคารมีลักษณะค่อนข้างไปทางสูงแต่ดูลงตัวได้สัดส่วน ในขณะที่สกุลช่างเชียงราย พะเยา และน่านจะนิยมสร้างในสัดส่วน ความกว้าง : ความสูง = 2:1 เท่า ทำให้สัดส่วนของอาคารมีลักษณะเตี้ยแจ้ แต่ดูหนักแน่นมีความมั่นคง ระยะเวลาของช่วงเสากลางอาคารมีสัดส่วนกว้างกว่าระยะจากเสาสู่ผนังอย่างชัดเจน โดยพบ

ในสถาปัตยกรรมสกุลช่างเชียงราย และพะเยา ตั้งแต่ในช่วงยุคฟื้นฟูอาณาจักร ซึ่งในช่างสกุล เชียงใหม่ จะนิยมทำในช่วงปลายยุคฟื้นฟูอาณาจักร

แผนภาพที่ 17 สัดส่วนของอาคาร

ที่มา : สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี, “หอประวัติศาสตร์ล้านนา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา สถาปัตยกรรมไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 212.

10. รูปแบบอาคารประเภทหอไตร

หอไตรในล้านนามีแบบแผนที่ไม่แตกต่างจากภาคกลางมากนัก เป็นอาคารขนาดเล็ก สร้างขึ้นเพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎกและพระธรรมคัมภีร์ โดยต้องปลอดภัยจากแมลงกินไม้กินกระดาษจำพวกปลวก มอด จะต่างกันเพียงรูปแบบการประดับตกแต่ง และรายละเอียดประกอบอาคาร เป็นอาคารสองชั้น ชั้นบนใช้เก็บคัมภีร์ ชั้นล่างเป็นที่นั่งอ่านธรรม ไม่มีบันไดหรือทางขึ้นที่สะดวกนัก ส่วนใหญ่ใช้พาดขึ้นชั่วคราวและเก็บเมื่อใช้เสร็จ ถ้าเป็นอาคารไม้ก็มักจะสร้างอยู่กลางน้ำ ถ้าอยู่บนบกก็จะสร้างชั้นล่างเป็นเครื่องก่อ ชั้นบนเป็นเครื่องไม้

หอไตรวัดพระสิงห์

เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างก่ออิฐฉาบปูน เพื่อป้องกันแมลงกินไม้ จำพวกปลวกขึ้นไปกัดกินพระคัมภีร์

ภาพที่ 45 หอไตรวัดพระสิงห์

หอไตรวัดพระธาตุหริภุญชัย
มีลักษณะรูปแบบเดียวกับหอไตรวัดพระสิงห์

ภาพที่ 46 หอไตรวัดพระธาตุหริภุญชัย

หอไตรวัดเชียงมั่น

เป็นอาคารสองชั้นชั้นล่างก่ออิฐ ชั้นบนไม้ หลังคาทรงคฤห์ชั้นเดียวสองตับ

ภาพที่ 47 หอไตรวัดเชียงมั่น

หอไตรวัดศรีสุพรรณ

รูปแบบคล้ายหอไตรวัดเชียงมั่น แต่หลังคาเป็นทรงจั่วมีปีกนกรอบ

ภาพที่ 48 หอไตรวัดศรีสุพรรณ

4. การศึกษารูปแบบบ้านเรือน

4.1 การศึกษารูปแบบบ้านเรือนในเมืองโบราณเชียงใหม่

จากการสำรวจพื้นที่ เมื่อเดือนกรกฎาคม 2551 พบว่า ชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่ มีการเจริญเติบโตตามการขยายตัวของเศรษฐกิจเพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาค ส่งผลให้มีการสร้างอาคารพาณิชย์และรูปแบบบ้านเรือนสมัยใหม่ขึ้นมากมายทั่วทั้งพื้นที่ และไม่ปรากฏรูปแบบเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมของชาวไทยยวนหลงเหลืออยู่

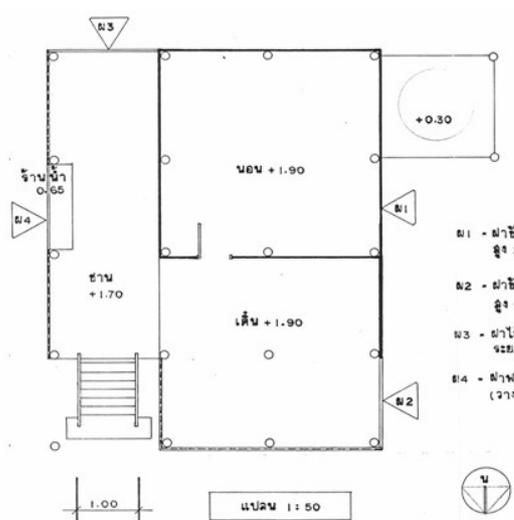

ภาพที่ 49 ลักษณะอาคารบ้านเรือนที่พบโดยทั่วไปในเมืองโบราณเชียงใหม่

4.2 การศึกษารูปแบบเรือนไทยยวน²⁸

โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนไทยยวน มีลานบ้านหรือข่วงบ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของเสาศิลาจาร เราจะได้พบวัดหัวข่วงอยู่ในแทบทุกชุมชนไทยยวน บริเวณศูนย์กลางเมืองมักขุดหนองน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นที่รับน้ำฝนสำหรับใช้ในชุมชน ปลายสุดของชุมชนจะเป็นที่ตั้งของหอเสื่อบ้านหรือหอผีเสื่อบ้าน ถือเป็นสิ่งสถิตของวิญญาณบรรพบุรุษในอดีต

องค์ประกอบของเรือน มีใต้ถุนสูงเป็นพื้นที่ใช้สอยเอนกประสงค์ บ้านใดทางขึ้นได้รับอิทธิพลจากเรือนกาแล คือขึ้นได้ชายคา ขึ้นตรงไปยังชานหน้าบ้านซึ่งต่อเนื่องกับเต็นซึ่งเป็นพื้นที่โล่งมีฝากั้นเพียงหนึ่งหรือสองด้าน และมักกันแบบฝาไหล หรือตีโปรงเพื่อให้อากาศถ่ายเทในบริเวณเต็นได้มากที่สุด เพราะเป็นพื้นที่ที่ใช้สอยมากที่สุดในชีวิตประจำวัน ทั้งต้อนรับแขกและพักผ่อน บางครั้งใช้เป็นที่นอนของพ่อละลูกชาย หรือเป็นที่นอนแขกผู้มาเยือน พื้นที่ต่อเนื่องกับเต็นคือห้องนอน เป็นห้องปิดมิดชิดทั้ง 4 ด้าน ป้องกันทั้งอากาศหนาวเย็นและภัยอันตรายต่างๆ

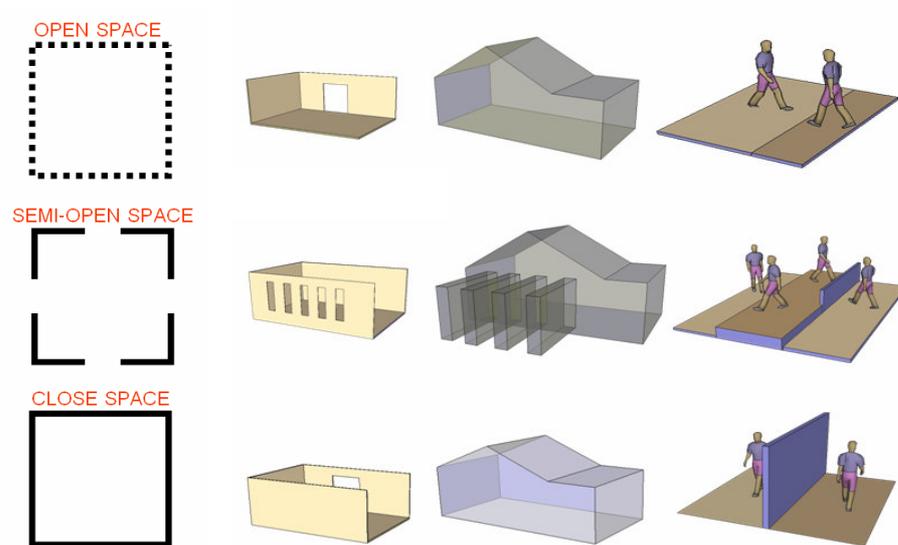
ลายเส้นที่ 14 ผังพื้นเรือนไทยยวน

ที่มา : อัมพร มาลัย, เรือนคนไทยยวน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2537), 25.

²⁸ อรศิริ ปาณินท์, ปัญญาสร้างสรรค์ในเรือนพื้นถิ่นอุษาคเนย์ : กรณีศึกษา ไทย ลาว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ผ่านที่ว่าง มวล และชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543), 40-48.

ภาพที่ 50 เรือนไทยยวน อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

แผนภาพที่ 18 แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่างในเรือนไทยยวน

5. รูปแบบงานศิลปกรรม

“ศิลปะล้านนา หรือ เชียงแสน” และ “ศิลปะเชียงแสน” เป็นคำเดิมที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกำหนดขึ้นเพื่อให้เรียกลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปแบบหนึ่งที่มีชายสังฆาฏิสัน ปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ พระวรกายอวบอ้วน นิยมประทับนั่งปางมารวิชัยขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย ที่ทรงพบที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายเป็นครั้งแรกว่า “ศิลปะเชียงแสน” ต่อมาคำนี้ได้แพร่หลายและใช้รวมเรียกลักษณะศิลปกรรมทั้งหมดที่พบทางภาคเหนือ

แต่ปัจจุบันนักวิชาการหลายท่านได้เสนอความเห็น ว่า คำว่า ศิลปะเชียงแสน นั้นมีข้อจำกัดทั้งในด้านความหมายของพื้นที่และผลงานศิลปกรรม ดังนั้นจึงเห็นสมควรให้ใช้คำว่า “ศิลปะล้านนา” จะเหมาะกว่า ทั้งนี้เพื่อให้ได้ความหมายครอบคลุมศิลปกรรมทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนาทั้งหมด อีกทั้งยังสามารถแยกเรียกเป็นสกุลช่างตามรายละเอียดที่แตกต่างกันไป เช่น ศิลปะล้านนาศกุลช่างเชียงใหม่ สกุลช่างน่าน หรือ สกุลช่างพะเยา เป็นต้น และเฉพาะพระพุทธรูปเท่านั้นที่ยังคงนิยมเรียกว่า “แบบเชียงแสน” ตามเดิม

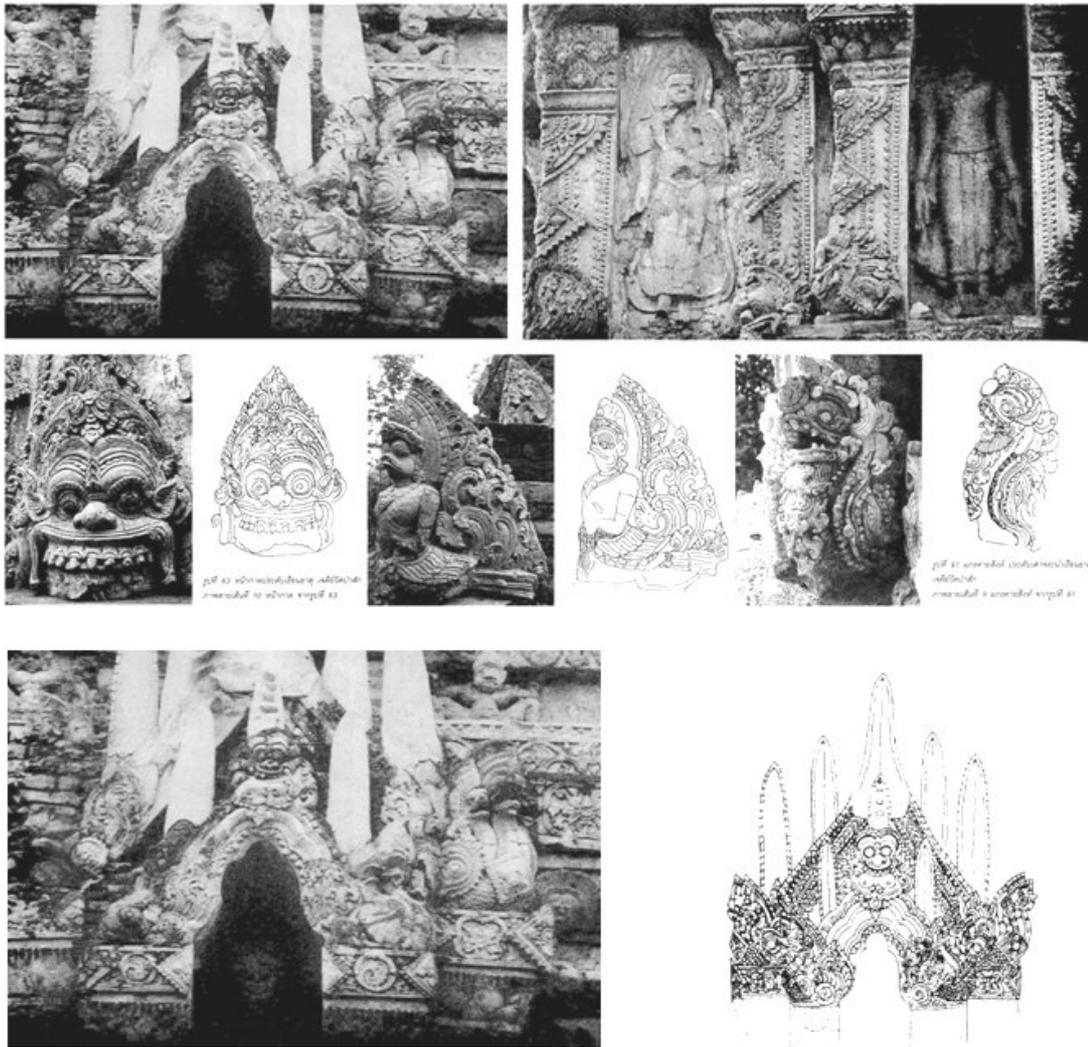
เมืองเชียงแสนเป็นเมืองที่มีความสำคัญในอาณาจักรล้านนาในฐานะที่เคยเป็นเมืองหลวงในบางเวลา และในฐานะเมืองลูกหลวง และด้วยพื้นที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ที่มีอาณาเขตติดต่อรับส่งอิทธิพลกับแหล่งอารยธรรมที่อยู่ใกล้เคียงได้ง่าย จึงทำให้เห็นถึงภาพสะท้อนที่ปรากฏในงานศิลปกรรมบ่งบอกถึงแหล่งที่มาของอิทธิพลหลากหลายรูปแบบ²⁹ อันได้แก่

ศิลปะแบบปาละของอินเดียและศิลปะพุกามแบบพม่า อิทธิพลของศิลปะทั้งสองแบบมีบทบาทสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากงานศิลปะพุกามส่วนใหญ่สืบทอดมาจากศิลปะปาละ มักจะกล่าวว่าเป็นศิลปะปาละที่ผ่านมาจากศิลปะพุกาม ซึ่งมีปรากฏอยู่ในงานศิลปกรรมที่เมืองเชียงแสนอย่างมาก ทั้งสถาปัตยกรรมและประติมากรรม ได้แก่ เจดีย์ทรงปราสาทยอดพระพุทธรูปขัดสมาธิ ลวดลายและงานประดับสถาปัตยกรรม

ศิลปะสุโขทัย มีบทบาทอย่างมากต่อศิลปะล้านนา ในช่วงต้น พุทธศตวรรษที่ 20 สมัยพระเจ้ากือนา มีการทำสังฆกรรมภิกษุล้านนาใหม่ และเชื่อว่าอิทธิพลทางศิลปะสุโขทัยปรากฏอย่างมากในทุกด้านในเวลานี้

²⁹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551), 12.

ศิลปะจีน ปรากฏอยู่ในลวดลายปูนปั้นประดับเจดีย์ตั้งแต่ยุคแรกของเมืองเชียงแสน เช่นเดียวกับอิทธิพลของศิลปะพุกาม ซึ่งมาจากลวดลายของเครื่องถ้วยจีน เช่น ลายดอกโบตั๋น ลายกรอบวงโค้งที่มาจากลายเมฆ (ลายช่องกระจก) ลายกลีบบัวไล่กระหนก

แผนภาพที่ 19 ลวดลายประดับตกแต่ง เจดีย์วัดป่าสัก

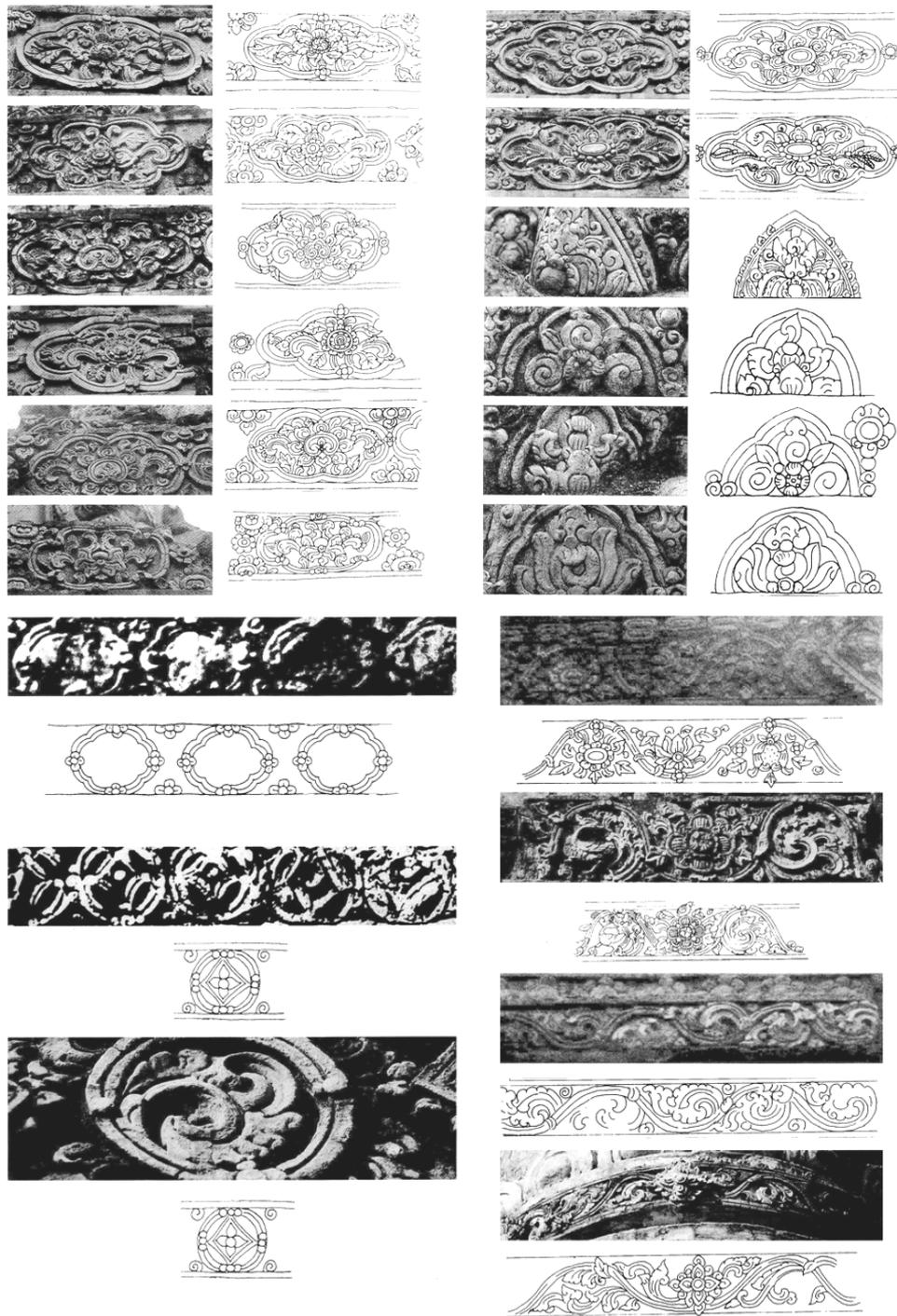
ที่มา : จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงแสน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2539), 88-94.

ภาพที่ 51 เกียรติมุขประดับเจดีย์วัดป่าสัก

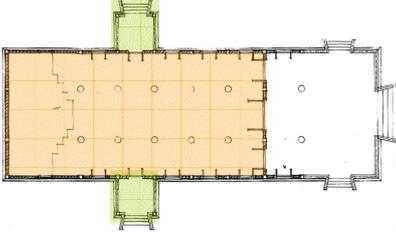
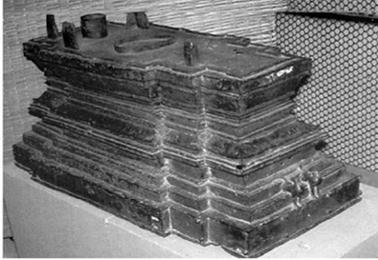
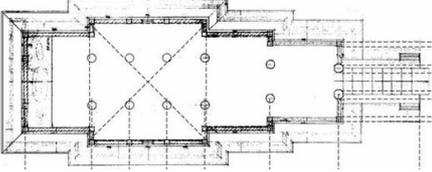
ภาพที่ 52 ลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งเจดีย์วัดป่าสัก

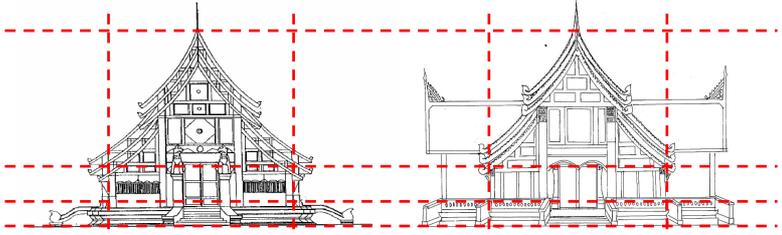
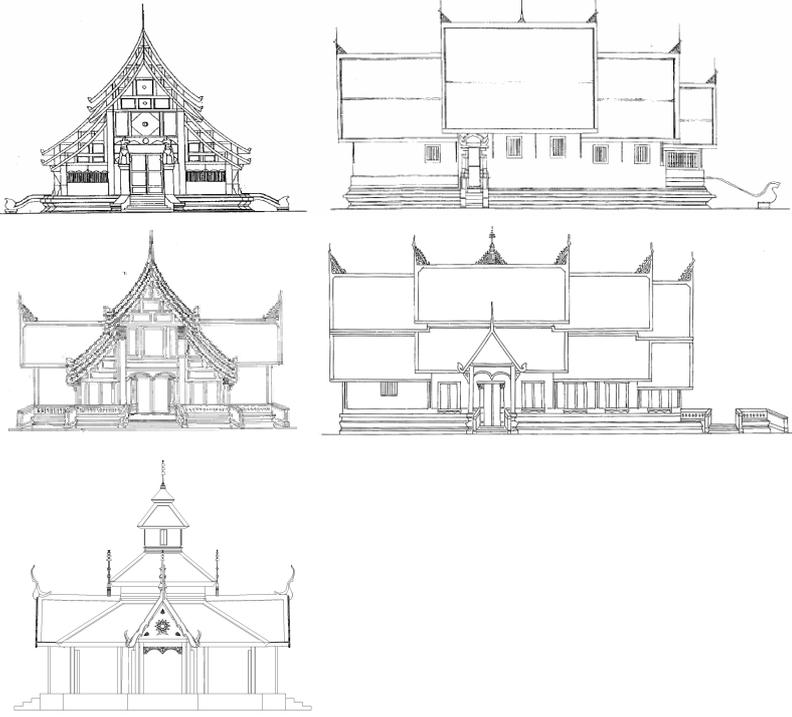
แผนภาพที่ 20 ลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งลักษณะต่างๆ

ที่มา : จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงแสน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2539), 96-98.

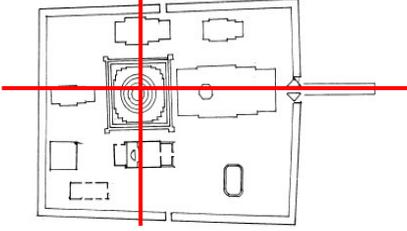
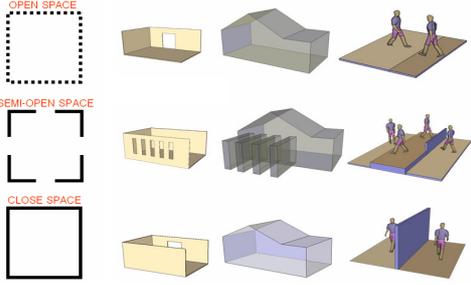
ตารางที่.4 สรุปรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบ	รายละเอียด
รูปแบบแผนผังวิหาร	<p data-bbox="579 421 1169 517">รูปแบบแผนผังพระอุโบสถที่มีการยื่นออกมาด้านข้างเพื่อใช้เป็นที่พักประกอบพิธีกรรม</p> <p data-bbox="579 824 898 875">รูปแบบแผนผังที่มีการย่อเก็จ</p>
รูปแบบแผนผังเจดีย์	<p data-bbox="579 1395 1114 1447">มีรูปแบบผังที่เป็นแปดเหลี่ยมตั้งแต่ชั้นฐานเชิง</p>

ตารางที่.4 (ต่อ)

องค์ประกอบ	รายละเอียด
<p>วิหารโถงและวิหารปิด</p>	<p>รูปแบบการปิดกันผนังอาคาร</p>
<p>สัดส่วนอาคาร ความอ่อนช้อย</p>	<p>สัดส่วนของอาคารมีลักษณะเตี้ยแจ้ แต่ดูหนักแน่นมีความมั่นคง</p>
<p>รูปแบบโครงสร้าง หลังคา</p>	<p>ลักษณะการลดหลั่นของหลังคามีความสัมพันธ์กับผังย่อเก็จ รูปทรงของหลังคามีทั้งแบบจั่วเปิดและแบบหลังคาปั้นหย่า</p>

ตารางที่.4 (ต่อ)

องค์ประกอบ	รายละเอียด
รูปแบบแบบหอไตร	<p>ลักษณะอาคารที่มีการใช้สอยพื้นที่สองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐฉาบปูน เพื่อป้องกันแมลงกินไม้ จำพวกปลวกขึ้นไปก่อดินพระคัมภีร์ ชั้นบนเป็นโครงสร้างไม้</p>
แนวแกนและการวางผัง	<p>การวางผังแบบมีแบบแผน และวางแนวแกนอาคารสำคัญที่ชัดเจน</p>
การใช้พื้นที่ว่าง	<p>มีพื้นที่แบบกึ่งเปิดกึ่งปิดเชื่อมระหว่างส่วนสาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว การออกแบบผนัง ช่องเจาะ ระดัพื้น แง่แยกตามการใช้สอย</p>
การประดับตกแต่ง	<p>มีการใช้ซุ้มจระนำประดับตกแต่งส่วนเรือนธาตุและฐานของเจดีย์</p>

บทที่ 5 กรณีศึกษา

หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนสระบุรี

ที่ตั้ง กลุ่มแม่น้ำป่าสัก อ.เมือง จ.สระบุรี

ชาวไทยยวน ในสระบุรีแรกเริ่มอาศัยอยู่ตาม 2 ฝั่งของแม่น้ำป่าสัก ทั้งชายและขวาเหนือจรดใต้ใช้ชีวิตโดยผู้หญิงทำนาเลี้ยงลูกและทอผ้า ส่วนผู้ชายก็มีอาชีพทำนาหาฟัน เลี้ยงสัตว์ และจักสานต่อมาได้รับเอาอารยธรรมจากส่วนกลางเพิ่มขึ้นจนถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเปลี่ยนการคมนาคมจากทางน้ำเป็นทางบก และให้เมืองสระบุรีเป็นเมืองผ่าน ทำให้วิถีชีวิตของชาวไทยยวนเปลี่ยนแปลงมากขึ้น

จนถึงปัจจุบันชาวไทยยวนในสระบุรี ได้สืบเชื้อสายกันมานับเป็นเวลา 196 ปี ปัจจุบันมีจำนวนชาวไทยยวน 80,000 คนกระจายอยู่ในทุกอำเภอของสระบุรี อำเภอที่มีชาวไทยยวนอาศัยอยู่มากที่สุดคือ ตำบลเสาไห้

ปี 2536 ได้มีการรวมตัวกันในกลุ่มของชาวไทยยวน ตั้งเป็นชมรมขึ้นโดยมี อ.ทรงชัย วรรณกุล เป็นประธานชมรม เรียกว่า ชมรมไทยยวนสระบุรี ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อสืบสานความเป็นมา ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มของชาวไทยยวน ซึ่งการอนุรักษ์ที่เห็นเด่นชัดที่สุดก็คือ ในเรื่องของภาษาพื้นเมืองของชาวไทยยวน ที่มีสำเนียงทางเหนือ บ้างว่าฟังคล้ายชาวแพร่บ้าง เชียงรายบ้าง เชียงแสนบ้าง¹

หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนสระบุรีของ อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล ถือว่าเป็นศูนย์รวมของชุมชนชาวไทยยวนในละแวกนั้นมีการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยยวนโดยเยาวชนที่มีความสนใจที่จะสืบสานวัฒนธรรมให้คงอยู่ โดยเห็นจากการรวมตัวของเด็กๆเยาวชนที่เกิดและเติบโตที่อำเภอเสาไห้ มีความสนใจเข้ามาร่วมทำกิจกรรมในชุมชน สนใจเรียนรู้วัฒนธรรมด้วยการมาฝึกการขับร้องเพลงในภาษาคำเมืองหรือภาษาไทยยวน การรำรำหรือแม้แต่การเล่นพื้นบ้าน

¹หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวน สระบุรี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 มกราคม 2552.

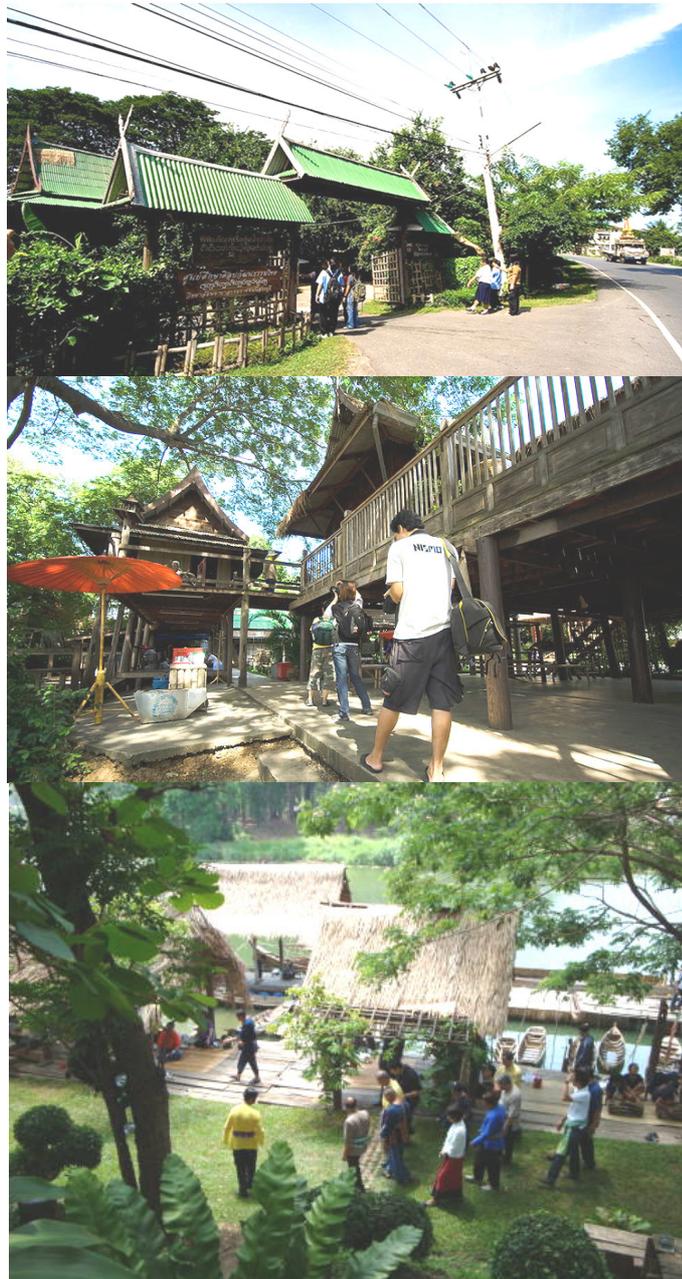
อย่างจ้อย เป็นการละเล่นในลักษณะของมูขุปปะ คือ การขับร้องที่มีเนื้อหาประเภทคำสอนอย่าง การขับร้องปุจฉาวิสัชนา คำสอนที่สอดแทรกคติธรรมในการดำรงชีวิตและการขับร้องเกี่ยวกับ ของหนุ่มสาวการดำรงชีวิต และการขับร้องเกี่ยวกับระหว่างหนุ่มสาว

ชาวไทยยวนที่อำเภอเสาให้ ส่วนใหญ่แล้วจะตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำป่าสัก ซึ่งมีทั้งสองฝั่ง แม่น้ำป่าสัก แม้ความเจริญจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปบ้างจากอดีต แต่ก็ยังคงเห็นถึงวิถีชีวิต ที่ยังอยู่ควบคู่กับสายน้ำหลงเหลือให้ได้สัมผัสอยู่บ้าง

ปัจจุบันที่อำเภอเสาให้ ยังมีคนที่สนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง เพราะเด็กๆ เยาวชนสนใจที่จะเข้ามาเรียนรู้อยู่ที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวน เมื่อแขกบ้านแขกเมืองเดินทางมา หรือมีผู้ที่สนใจที่จะชมการแสดงก็จะมาแสดงเพื่อเป็นการต้อนรับ และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยยวน จากการร่ำรำ ที่มีท่าทางที่ อ่อนช้อยงดงาม และมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น หากมีนักท่องเที่ยวสนใจก็สามารถมาพักได้ที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนและสามารถเรียนรู้แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมได้ นอกจากนี้ยังมีการฝึกอบรมเยาวชนให้เรียนรู้ศิลปะการแสดง ภูมิปัญญาพื้นบ้านชาวไทยยวน เช่น การฟ้อน การตัดกระดาษ การทำอาหาร งานใบตอง ปัจจุบันชาวไทยยวนจะแต่งกายอย่างเต็มยศ เฉพาะในวันพิธีสำคัญๆ

การทำงานของชุมชนไทยยวนสระบุรี ทำแบบ 3 ประสาน "บวร" คือ ร่วมกับบ้าน วัด และโรงเรียน ภายใต้แนวคิด "3 ส" คือ

1. สืบหา ว่าพวกเรามาอยู่กันได้อย่างไร โดยสืบสาวจากความเป็นมาของภาษาที่ คล้ายคลึงกับคนเหนือ จากคำเรียกตัวเองว่าเป็น คนยวน นอกจากนั้นพวกเราได้ลงไปเชียงใหม่ เพื่อสอบถามผู้รู้ เพราะในพงศาวดารได้กล่าวถึงคนยวนว่าเป็นคนเชียงใหม่ที่อพยพลงมา
2. สืบสาน พื้นฟู รักษา ส่งเสริม เผยแพร่ พัฒนา กลุ่มชาติพันธุ์
3. เสริมสร้าง ความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนกับกลุ่มไทย ยวนกลุ่มอื่นๆ เชียงใหม่ น่าน เชียงราย ราชบุรี เพื่อให้ลูกหลานไทยยวนอยู่อย่างร่วมสมัยและ ภูมิใจในชาติกำเนิดตัวเอง

ภาพที่ 53 บรรยากาศภายในหอดวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี

ภาพที่ 54 พื้นที่กิจกรรมในส่วนต่างๆ

ภาพที่ 55 กิจกรรมต่างๆภายในหอวัฒนธรรม

ภาพที่ 56 การจัดงานเลี้ยงขันโตก

ภาพที่ 57 การแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 58 การแสดงของเยาวชนชาวไทยวนสระบุรี

ภาพที่ 59 การแสดงของชาวไทยยวนสระบุรี

จากกิจกรรมและการแสดงทางวัฒนธรรมของชาวไทยยวนสระบุรี กล่าวได้ว่าลักษณะรูปแบบของวัฒนธรรมชาวไทยยวนดั้งเดิมที่เชียงใหม่และแสนนั้น มีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมล้านนาเป็นอย่างมาก อาจเป็นเพราะมีความคาบเกี่ยวกันทางช่วงเวลา และการส่งอิทธิพลแก่กัน

ชุมชนไทยยวนสระบุรีมีลักษณะเด่นที่การบริหารงานและระบบการจัดการระหว่างการอนุรักษ์ การสืบสานวัฒนธรรม และการหารายได้ให้ชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ แม้รูปแบบสถาปัตยกรรมทั่วไปจะมีลักษณะแบบเรือนไทยภาคกลาง แต่มีกาสร้างบรรยากาศและการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเอง เช่น การสาธิตการผลิตและขายสินค้าพื้นเมือง เช่น ผ้าทอ ผ้าซิ่น การเปิดตลาดน้ำไทยยวน การจัดเลี้ยงนักท่องเที่ยวแบบขันโตก จัดบริการที่พักแบบโฮมสเตย์ เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์จันเสน

ที่ตั้ง วัดจันเสน ต.จันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ 60140

เมืองโบราณจันเสน เป็นเมืองโบราณตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือในช่วงยุคโลหะตอนปลาย ต่อเนื่องมาถึงสมัยทวารวดีตอนต้นที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในลุ่มน้ำเจ้าพระยา อายุไม่ต่ำกว่า 2,000 ปีมาแล้ว เมืองโบราณจันเสนถือเป็นเมืองที่ร่วมสมัยเดียวกับเมืองอู่ทอง ในลุ่มแม่น้ำท่าจีน และเมืองฟูนันในบริเวณใกล้ปากแม่น้ำโขง ถือเป็นเมืองแรกๆในสุวรรณภูมิที่มีการติดต่อกับอินเดียและเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองต่อมาอยู่หลายปี แต่เมื่อเส้นทางน้ำได้ต้นเขินลงเมืองจันเสนจึงค่อยๆหมดความสำคัญลงไปเช่นเดียวกับเมืองโบราณหลายๆ แห่งที่อยู่ในแถบลุ่มน้ำนี้ จนเมื่อมีการศึกษาพื้นที่และภาพถ่ายทางอากาศโดย อาจารย์นิจ วิทยุธีระนันท์ ในปี พ.ศ.2509 เมืองโบราณแห่งนี้จึงได้ถูกค้นพบขึ้น โดยบริเวณเมืองโบราณจันเสนนั้นเป็นเนินดินสูงกว่าพื้นที่รอบนอกและล้อมรอบด้วยคูเมืองที่ยังพอมองเห็นได้ชัดเจนในปัจจุบัน ชาวบ้านจึงเรียกเนินดินนั้นว่า “โคกจันเสน” แต่ในวันนี้ไม่มีซากโบราณสถานให้เห็นเพราะขุดทำลายไปเสียหมดแล้ว เหลือก็แต่เพียงโบราณวัตถุต่างๆ มากมายที่มีการขุดค้นพบ เช่น พระพิมพ์ต่างๆ ตราดินเผา ตุ๊กตาดินเผา ตะเกียงดินเผา เศษภาชนะดินเผาประดับลวดลาย ลูกปัดและเครื่องประดับที่เหมือนกับที่พบในอินเดียและแคว้นฟูนัน

ภาพที่ 60 พระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน

พิพิธภัณฑ์จันเสนใช้พื้นที่ฐานด้านล่างของพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสนเป็นที่จัดแสดง เกิดจากดำริของอดีตเจ้าอาวาสวัดจันเสน พระครูนิสัยจรรย์คุณ หรือหลวงพ่อดอด โดยมี อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สถาปนิกผู้ออกแบบพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน และรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นหัวหน้าคณะนักวิชาการ ดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ การดำเนินงานจัดสร้างนั้นสำเร็จ ลุล่วงด้วยความร่วมมือ จากประชาชนชาวจันเสน และคณะศิษย์ผู้เคารพเลื่อมใสหลวงพ่อดอด ใช้เงินทุนท้องถิ่นสนับสนุนการดำเนินงาน โดยไม่ต้องพึ่งพิงเงินจากรัฐ และเป็นกาให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อความเข้าใจในท้องถิ่นและชุมชนของตัวเองอย่างแท้จริง

ภายในพิพิธภัณฑ์จัดแสดงโบราณวัตถุที่ขุดพบจากเมืองโบราณจันเสน เช่น โครงกระดูก ตราประทับ และเครื่องประดับยุคโบราณ วัตถุโบราณที่ทำจากดินเผา เช่น พระพิมพ์ ตุ๊กตา ตะเกียง หรือวัตถุที่ทำด้วยหิน เช่น ฐานบัว ธรรมจักร ขวานหิน เป็นต้น การเล่าเรื่องในพิพิธภัณฑ์ เริ่มต้นจากข้อมูลบอกเล่าประวัติชุมชนจันเสนตามลำดับเวลา แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการขยายตัวของชุมชนจันเสนตลอดจนภูมิปัญญาของคนในชุมชนซึ่งมีหัวข้อจัดแสดงเริ่มต้นจาก “จันเสนกับสภาพแวดล้อม” มีภาพถ่ายทางอากาศของชุมชนแห่งนี้จัดแสดง “การศึกษาทางโบราณคดีบริเวณจันเสน” “จันเสนในสมัยทวารวดี” และ “การฟื้นฟูจันเสน”

ในส่วนท้ายเป็นการจัดแสดงเรื่องราวภูมิปัญญา วิถีชีวิตของชาวจันเสน ภายใต้ชื่อ “ภูมิปัญญาพื้นบ้านจาก คุณตาขุน ดั่งเงิน” จัดแสดงสิ่งของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ใช้ในชีวิตประจำวัน จากนั้นเป็นหัวข้อ “การเปลี่ยนแปลงในจันเสน” โดยการจัดแสดงสิ้นสุดที่เรื่อง “พระครูนิสัยจรรย์คุณ” หรือหลวงพ่อดอด อดีตเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการผลักดันให้เกิดพิพิธภัณฑ์ มีรูปหล่อของท่านไว้ตรงกลางเพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะ

คำตอบของคำถามที่ว่าเหตุใดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจันเสน จึงประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน คือ ความรู้ความเห็นที่มาจากข้างใน นั่นคือการที่คนในชุมชนที่ร่วมมือกันสร้าง มีการจัดตั้งโครงการต่างๆของชุมชน เช่น กลุ่มสตรีทอผ้าด้วยกี่กระตุก กลุ่มขนมของฝากจันเสน ชมรมเรารักจันเสน เป็นต้น ความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างคนในชุมชนกับ วัด โรงเรียนในชุมชน และองค์กรต่างๆในชุมชน เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจันเสนมีชีวิตอยู่ได้อย่างสวยงามท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกภายนอก

กระทรวงวัฒนธรรม ได้เลือกพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นวัดจันเสน จ.นครสวรรค์ เป็นต้นแบบของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น² ในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เครือข่ายที่ต้องการศึกษาวิธีการจัดแสดงพิพิธภัณฑท์ เพราะมีการจัดแสดงที่เป็นระบบ โดยมีประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ภาพที่ 61 ทางเข้าพิพิธภัณฑท์จันเสนตรงฐานด้านล่างของพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน

²พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น "วัดจันเสน" ต้นแบบดี-ประชาชนมีส่วนร่วม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 19 เมษายน 2552. เข้าถึงได้จาก <http://www.phrathai.net/node/425>

ภาพที่ 62 ภายในพิพิธภัณฑ์จันเสน

ภาพที่ 63 ลวดลายประดับตกแต่งพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน

ภาพที่ 64 ยุวมัคคุเทศก์กำลังอธิบายข้อมูลต่างๆให้นักท่องเที่ยวฟัง

ภาพที่ 65 ยุวมัคคุเทศก์กำลังเตรียมพร้อมนำนักท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 66 สิ่งของต่างๆที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

การออกแบบรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรม มีการใช้องค์ประกอบของศิลปะแบบทวารวดีมาเป็นแนวทางเพื่อประยุกต์ใช้ในการออกแบบให้สะท้อนถึงเอกลักษณ์ และความสำคัญของเมืองจันเสนดินแดนที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อนผสมผสานกับเทคโนโลยีอาคารสมัยใหม่ที่ผู้ออกแบบได้วางระบบไว้ เช่น การระบายอากาศด้วยระบบธรรมชาติ (Passive System) โดยออกแบบแฝงไว้ในส่วนต่างๆของอาคาร การใช้แสงธรรมชาติแบบทางอ้อม (Indirect) ซึ่งมีความสว่างที่เหมาะสมสำหรับการเข้าชมพิพิธภัณฑ์และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาไฟฟ้า มีความเหมาะสมกับต้นทุนของชุมชนในการบริหารงานอีกด้วย

พื้นที่การใช้สอยภายในพิพิธภัณฑ์ มีการออกแบบให้ใช้งานได้อย่างเกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีการใช้พื้นที่ต่างระดับเพื่อแยกพื้นที่การใช้สอยแทนการปิดกั้นผนังออกเป็นส่วนๆ ทำให้พื้นที่ภายในดูโล่งโอ่โง่ง แต่ก็ยังสามารถแยกพื้นที่ใช้สอยออกเป็นสัดส่วนได้

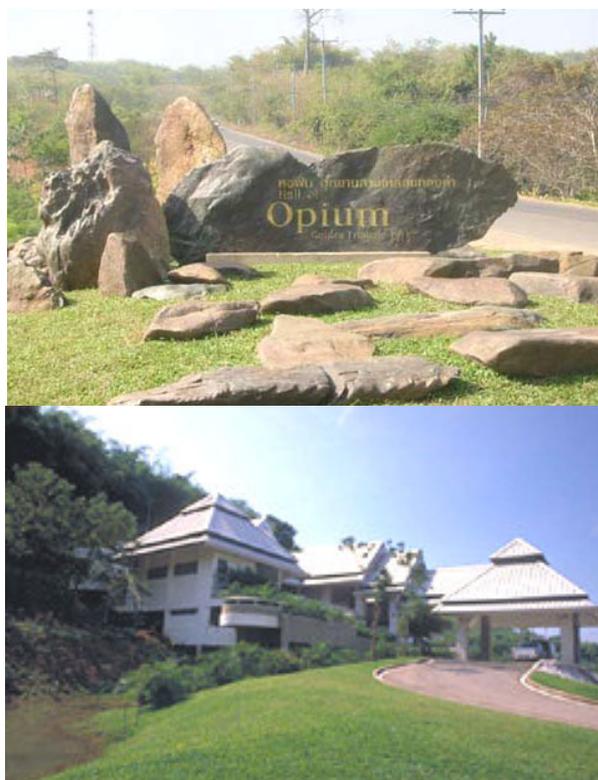
ภาพที่ 67 ศาลาท่าน้ำ

ภาพที่ 68 กลุ่มอาคารหอฉันและกุฏิเจ้าอาวาส

หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ

ที่ตั้ง หมู่ 1. บ้านสบรวก ต. เวียง อ. เชียงแสน จ. เชียงราย 57150

ภาพที่ 69 ทางเข้าหอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ

หอฝิ่น เกิดขึ้นจากพระราชปณิธานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินมายังบ้านสบรวก และทอดพระเนตรบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกฝิ่นและผลิตยาเสพติดทำให้ชาวโลกรู้จักลาว ไทย พม่า ในทางลบ

สามเหลี่ยมทองคำ คือแหล่งที่มาของเฮโรอีนกว่าครึ่งของจำนวนที่มีอยู่ทั้งหมดในโลก สามเหลี่ยมทองคำ ถูกมองว่าเป็นรากเหง้าของอาชญากรรมและการกระทำอันทุจริตที่เกิดขึ้นในทวีปเอเชียแพร่ไปสู่ แอฟริกา ยุโรป และอเมริกา ทุกๆปีจะมีนักท่องเที่ยวเกือบแสนเดินทางมาที่นี่ เพียงเพราะชื่อ สามเหลี่ยมทองคำ ปี พ.ศ.2531 (ค.ศ. 1988) สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงเริ่มโครงการพัฒนาโดยตั้งขึ้นในจุดเหนือสุดของประเทศไทย โครงการนี้มีจุดหมายที่จะคืนฝิ่นป่าและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เทือกเขานางนอนในเขตพื้นที่ประเทศไทย และหยุดการปลูกและการเสฟฝิ่นในดินแดนแห่งนี้ ในอีกไม่กี่ปีต่อมา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงริเริ่มโครงการที่จะช่วยให้การศึกษาแก่ประชาชนในเรื่องของการศึกษา

ประวัติของฝิ่นในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำและทั่วโลกทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชน ร่วมกันต่อสู้ยาเสพติด ให้คนส่วนใหญ่เข้าใจว่ายาเสพติดประเภทต่างๆ ไม่เฉพาะก่อให้เกิดปัญหา กับประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังสร้างปัญหาให้กับประชากรและสังคมโลกโดยรวมอีกด้วย

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ดำเนินการพระราชปรารภโดยได้จัดสร้างหอฝิ่นเมื่อปี พ. ศ. 2542 ตั้งอยู่บนพื้นที่ประมาณ 250 ไร่ ห่างจากอำเภอเชียงแสนประมาณ 10 กิโลเมตร ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2548 โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร

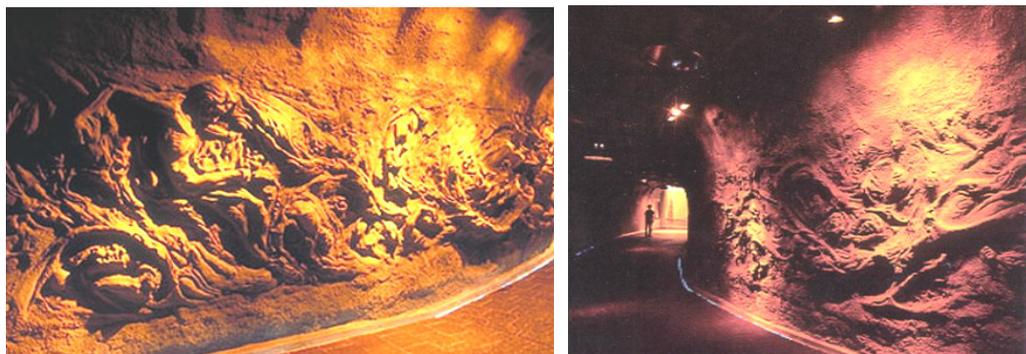
หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ เป็นศูนย์นิทรรศการแสดงประวัติความเป็นมาของ ฝิ่นเป็นเสมือนประตูเปิดสู่โลกอันลึกลับของพืชชนิดนี้ แสดงลำดับเรื่องราวของฝิ่นโดยเริ่มจาก ธรรมชาติวิทยาของฝิ่น การสืบประวัติการใช้ฝิ่นในยุคโบราณกลับไป 5,000 ปี ประวัติการ แพร่กระจายของฝิ่นจากการค้าสมัยจักรวรรดินิยม เหตุการณ์พลิกประวัติศาสตร์ที่สร้างความอดสู แก่ผู้ชนะและผู้แพ้สงครามฝิ่น ความชาญฉลาดของผู้นำประเทศสยามในการเผชิญกับมหาอำนาจ ตะวันตกและการควบคุมปัญหาฝิ่น หอฝิ่นได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ สนธิสัญญาฝิ่น กฎหมาย เกี่ยวกับฝิ่น องค์การที่แก้ไขปัญหานี้ ความขัดแย้งและการพัวพันอาชญากรรม ผลกระทบที่เลวร้าย ของยาเสพติดที่ทำให้ผู้เสพไม่สามารถต่อต้านได้

เป้าหมายหลักของ หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ คือการลดความต้องการสาร เสพติด ในฐานะที่เป็นสถานศึกษา ทำหน้าที่ให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงมีความ ประสงค์ที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน โดยพยายามที่จะให้คนทั่วโลก เข้าใจและมีความเห็นพ้องต้องกันที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหายาเสพติดให้หมดไป ขณะที่ปัญหาเกิด จากผู้ผลิตที่เรพพบได้ง่าย ในบริเวณที่ประเทศที่กำลังพัฒนาจะต้องช่วยกันหยุดความต้องการของ ผู้ใช้และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ให้หมดสิ้นไป การร่วมมือกันต่อสู้และต่อต้านปัญหายาเสพติดเพื่อ ทำให้สังคมโลกดีขึ้น

นิทรรศการภายในของหอฝิ่นประกอบด้วย³

1. อุโมงค์มูข (TUNNEL) นิทรรศการเริ่มตั้งแต่อุโมงค์ที่มีตสนิท ดูลึกลับที่มีความยาว 137 เมตร ซึ่งเจาะทะลุภูเขาทางด้านตีกรับรองไปถึงตัวอาคารใหญ่อีกฟากหนึ่ง ที่กว้าง สว่าง ลม ไปร่ง และเป็นทุ่งฝิ่นจำลอง

³มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์, หอฝิ่น, (กรุงเทพมหานคร : แพลน โมทิฟ, 2549), 21-47.

ภาพที่ 70 อุโมงค์มูขุ

2. ห้องโถงทางเข้า (LOBBY) ผู้คนจะได้เห็นทุ่งฝิ่นจำลอง และศึกษาเรื่องราว และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพันธุ์ต่างๆของดอกป๊อปปี้ทั้งที่เป็นพันธุ์สวยงาม และเป็นพันธุ์ที่ใช้กริดเอายางมาผลิตเป็นยา การเจริญเติบโตในระยะต่างๆของดอกป๊อปปี้ รวมทั้งการเพาะเลี้ยงของดอกป๊อปปี้ที่ใช้ประโยชน์ในการตกแต่งดอกไม้แห่งประดับ

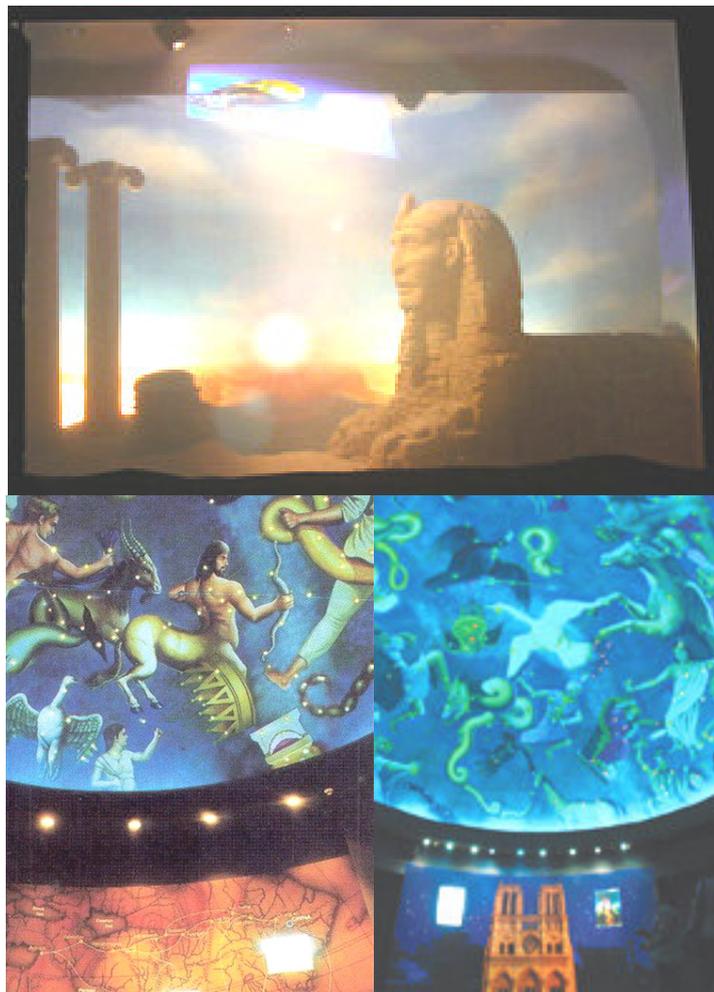

ภาพที่ 71 ห้องโถงทางเข้า

3. ห้องประชุม (AUDITORIUM) ห้องโสตทัศนศึกษาในห้องนี้มีการจัดฉาย VTR เล่าถึงที่มาจุดประสงค์และเรื่องราวที่บรรจุในการจัดหอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ

4. ปัญจสหัสวรรษแรก (THE FIRST 5,000 YEARS) ผู้ชมจะเดินทางเข้าสู่การแกะรอยประวัติศาสตร์อันยาวนานและเปี่ยมไปด้วยมนต์เสน่ห์ของพืชพิเศษประเภทนี้ รวมไปถึงการแกะรอยประวัติศาสตร์ของฝิ่นเริ่มต้นจากการกำเนิดของฝิ่น บริเวณชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน โดยมีหลักฐานการค้นพบครั้งแรกที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ รวมถึงหลักฐานที่มีการเขียนเป็นลาย

ลักษณะอักษรขึ้นแรกในตำราทางการแพทย์ SUMERIAN และการใช้เชิงการแพทย์ และการศาสนา ในกรีกโบราณ โมและ อียิปต์ ได้มีการใช้ฝิ่นซึ่งเป็นยาที่มีประสิทธิผลที่ต่ำมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

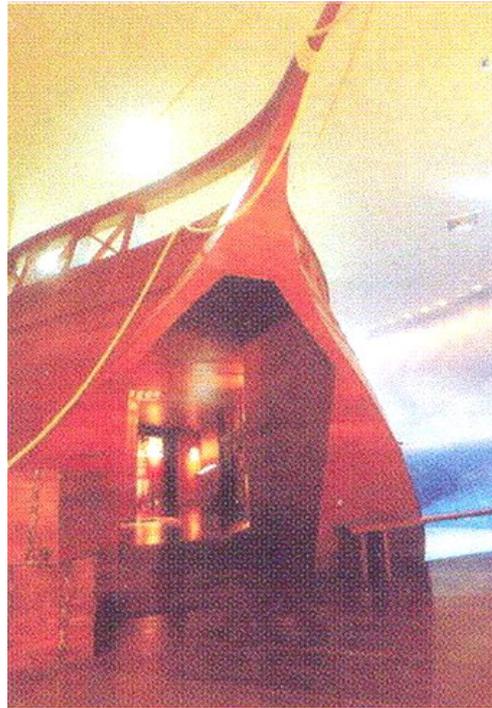
ภาพที่ 72 นิทรรศการภายในห้องปัญจสหัสวรรษแรก

5. มีดสองคม (LIGHT AND DARK HALLWAY) ผนังสองด้านของทางเดินเชื่อมต่อนี้ จะถูกออกแบบให้สะท้อนถึงด้านดีและด้านร้ายที่ได้จากการใช้ "ฝิ่น" ด้านที่ดี จะเป็นด้านที่สว่าง เห็นภาพของการใช้ยาที่ได้จากการสกัดจากฝิ่น เพื่อประโยชน์จากการรักษาและบรรเทาอาการเจ็บปวด ผลผลิตที่ได้จากดอกป๊อปปี้ เช่น สีนค้ำ เค้ก ขนมน้บั้ง ดอกไม้ประดับ ด้านร้าย เป็นด้านที่มีมืดจะเห็นอาการที่ทุกข์ทรมานจากการเสพติด ภาพการใช้เข็มฉีดยา และภาพการเสื้อมโกรมทางกายภาพของผู้ติดยา

ภาพที่ 73 ภายในห้องมีดสองคม

6. ประจิมสู่บูรพา (FROM WES TO EAST) ต่อจากนั้นผู้ชมจะก้าวเข้าสู่ยุคของการค้าระหว่างจักรวรรดิยุโรปกับเอเชีย เพื่อที่จะได้เรียนรู้ว่าฝิ่นเป็นสินค้าในเชิงพาณิชย์อย่างไร และฝิ่นกลายเป็นสารเสพติดที่แพร่หลายในวงกว้างอย่างไร โดยจำลองฉากท่าเรือพาณิชย์อังกฤษ ผู้ชมจะเดินทางผ่านหอใบชา ผ้าไหม เครื่องลายคราม และเครื่องเทศ อันเป็นสินค้าของตะวันออก และวัฒนธรรมการดื่มชาของชาวอังกฤษและเป็นสาเหตุของการขาดดุลการค้าอย่างมหาศาลเกือบทำให้ประเทศนี้เกือบล่มสลาย ต่อจากนั้นจึงเดินทางเข้าสู่เรือสินค้าของยุโรปที่ออกเดินทางจากอังกฤษมาอินเดียพร้อมทั้งชมโรงงานฝิ่นในอินเดีย เรือบรรทุกสินค้าจะหยุดพักที่เมืองสิงคโปร์เพื่อเติมเสบียง และขนถ่ายสินค้าบางส่วนลงเรือขนาดเล็ก สู่ท่าเรือท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เมืองสงขลา และจันทบุรี เมืองสิงคโปร์จึงกลายเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างอินเดียและจีน ก่อนที่จะรวมการเดินทางราวตีปีกของฝิ่นมาสู่ประเทศจีนที่ทำเรืออันเป็นหัวใจของจีน กวางตุ้ง

ภาพที่ 74 เรือจำลอง ห้องประจิมสุพรรณพา

ภาพที่ 75 นิทรรศการในห้องประจิมสุพรรณพา

ภาพที่ 76 เทคนิคการจัดแสดงนิทรรศการในห้องประจิมสุ่มบูรพา

7. คีงยาฝิ่น (OPIUM WARS) ร่องรอยประวัติศาสตร์นี้จะนำนักท่องเที่ยวสู่ความขัดแย้งที่รู้จักกันในนาม “ สงครามฝิ่น ” เมื่อชาวอังกฤษบังคับให้จีนเปิดประเทศเข้าสู่การค้าเสรีและภายใน ค.ศ. 1900 คนจีนกว่า 13 ล้านคน ติดฝิ่นเศรษฐกิจของจีนถูกทำลายลงอย่างย่อยยับจากการที่จีนต้องนำเข้าฝิ่นเป็นจำนวนมากมายมหาศาลและราชวงศ์แมนจู(ราชวงศ์ชิง) ก็ตกอยู่ในภาวะล่มสลาย ภายในห้องนี้จะเล่าถึงเหตุการณ์สำคัญรวมทั้งสงครามที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของจีนโดยมีการจัดแสดงหุ่นจำลองของสามบุคคลสำคัญของจีนและสามบุคคลสำคัญของอังกฤษทั้งหมดมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องโดยตรงกับสงครามฝิ่น ห้องถัดมาจะเป็นการจัดแสดงเหตุการณ์สำคัญสามเหตุการณ์ ได้แก่ การทำลายฝิ่นที่หูเหมินโดยข้าหลวงหลินเจ้อสวี การเผาทำลาย หยวนหมิง –หยวน ซึ่งเป็นพระราชวังฤดูร้อนอายุกว่า 150 ปี การถูกรีดรอนสิทธิและผลกระทบด้านความเป็นอยู่ของชาวจีนหลังสงคราม

8. ฝิ่นในสยาม (OPIUM IN SIAM) เมื่อลงเข้ามาในห้องนี้จะมีเจดีย์รัตนโกสินทร์ตั้งอยู่และจะผ่านเข้าประตูเมือง มีการจำลองโรงน้ำชาจีนในเยาวราชโดยมีหุ่นนอนสูบฝิ่นสองคนความเป็นมาของฝิ่นในสยาม แม้ฝิ่นจะไม่ได้มีต้นกำเนิดในประเทศไทยแต่ก็มีหลักฐานยืนยันว่าคนไทยรู้จักฝิ่นมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้วในสมัยรัชการที่ 1,2 และ3 พระราชบัญญัติห้ามค้าฝิ่นและสูบฝิ่นยังคงถูกประกาศใช้อย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ฝิ่นในสยามเริ่มเปลี่ยนแปลงหลังจากอังกฤษรบชนะจีนในสงครามฝิ่น อีกส่วนต่อมาจะจัดแสดงของหายาก เช่น ลูกแป้ง กลักยาฝิ่น หมอน เป็นต้น รวมทั้งพื้นที่จำลองในการเคี้ยวฝิ่น, พระพุทธรูปที่ได้จากการหลอมมกลักฝิ่น

ภาพที่ 77 การจัดแสดงในห้องปั้นในสยาม

ภาพที่ 78 การจำลองบรรยากาศในห้องฝึนในสยาม

10. ยามหัตศจรรย (MEDICAL MARVELS) ต่อจากนั้นนักท่องเที่ยวจะได้รู้ถึง พัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ ของตะวันตกที่นำไปสู่การแยกตัวของมอร์ฟิน พัฒนาการของเฮโรอีน

และการฉีดเฮโรอีนเข้าใต้ผิวหนังชาวตะวันตกส่วนมากจะติดยาแก้ปวดประเภทนี้และยาอื่นๆรวมถึง mariana.agunjm3@hotmail.comฝิ่นและยาเสพติดอื่นๆ

11. ข้อห้ามทางกฎหมาย/อาชญากรรม/การขัดแย้ง (PROHIBITION/CRIME/ - CONFLICT) การตามรอยประวัติศาสตร์จบลงด้วยการที่ทั่วโลกต้องหันมาป้องกันฝิ่นและยาเสพติดในช่วงทศวรรษที่ 20 โดยยาเสพติดที่ผิดกฎหมายอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์การอาชญากรรมอันเป็นความพยายามของชาวโลกในการร่วมมือพัฒนาเพื่อต่อสู้กับการลักลอบค้ายาเสพติดและการใช้ยาในทางที่ผิด

12. แหล่งซุกซ่อน (HIDE-OUT HALLWAY) ต้องการให้ผู้ชมทราบถึงการรู้เท่าทันของเจ้าหน้าที่ตำรวจจับยาเสพติดว่า ไม่ว่าจะซ่อนไว้ที่ไหนก็ตามก็สามารถจับได้ เช่น การซ่อนไว้ในร่องเท้า ในกะหล่ำปลี เป็นต้น

13. ผลร้ายของยาเสพติด (EFFECTS OF DRUGS) ผู้ชมจะเห็นว่าการติดยาเสพติดเป็นสิ่งที่ทุกขั้วทรมานจะเกิดผลร้ายที่กระทบกันอย่างต่อเนื่องทั้งทางด้านเศรษฐกิจด้านสังคมและตัวผู้เสพเอง ทางด้านร่างกายและจิตใจ ผู้ชมจะได้ทราบถึงยาเสพติดประเภทต่างๆ เช่น ยาเสพติดในกลุ่มฝิ่น, ยากดประสาท, ยากระตุ้นประสาท, ยาหลอนประสาท, กลุ่มสารระเหย ฯลฯ ใครที่คิดว่ายาเสพติดไม่เกี่ยวกับเขาเพราะเขาหรือใครในครอบครัวไม่ติดยา คนนั้นคิดผิดยาเสพติดมีผลกระทบต่อชีวิตทุกคน

ภาพที่ 79 การจัดแสดงนิทรรศการในห้องผลร้ายของยาเสพติด

14. การศึกษา (CASE STUDIES) เป็นกรณีศึกษาจริงว่าเกิดอะไรขึ้นกับครอบครัวที่ติดยาเสพติดติดการจ้างแสดงเรื่องราวของครอบครัวที่ตกเป็นทาสยาเสพติดว่าต้องประสบชะตากรรมอย่างไรบ้าง บางครอบครัวก็สามารถเอาชนะได้และบางครอบครัวก็ต้องประสบทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส

ภาพที่ 80 การจัดแสดงนิทรรศการในห้องการศึกษา

15. หลอกตัวเอง/หลอกคนอื่น (GALLERY OF EXCUSES/GALLERY OF VICTIMS) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการแก้ตัว แก้ต่าง กล่าวโทษกันไปมา ไม่มีประโยชน์ ไม่มีข้อสรุป สุดท้ายคือความตาย และเรื่องราวที่เกี่ยวกับเอดส์และผู้ตกเป็นเหยื่อ

16 ห้องคิดคำนึง (HALL OF REFLECTION) ผู้ชมได้มีโอกาสที่ได้อยู่กับตัวเองและตั้งคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์ทั้งหมดที่ได้รับจากการชมนิทรรศการทั้งหมด ซึ่งเราหวังว่านักท่องเที่ยวแต่ละท่านที่ได้เข้ามาสัมผัส หอผืน อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ จะก้าวออกจากนิทรรศการแห่งนี้ไปด้วยความรู้สึกที่ปรารถนาจะมีส่วนร่วมในอันที่จะแก้ไขปัญหายาเสพติดต่อไป

ภาพที่ 81 การจัดแสดงนิทรรศการในห้องคิดคำนึง

ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหอผืน อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ

1. ดร. ชาร์ลส์ บี เมห์ล (Charles B. Mehl, Ph.D.) ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงได้ใช้เวลาศึกษาค้นคว้าข้อมูลประวัติความเป็นมาถึงเรื่องราว ตลอดจนคุณและโทษของฝิ่นอยู่นานถึง 9 ปี
2. ได้รับความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัย CARNELL ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีผู้เขียนหนังสือเรื่องราวเกี่ยวกับฝิ่นและภาพถ่ายมากกว่าหนึ่งแสนหน้ากระดาษ ที่บันทึกไว้ในไมโครฟิล์ม
3. ได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลจีน ให้เข้าไปศึกษาค้นคว้าในพิพิธภัณฑ์ของจีนเกี่ยวกับเรื่องราวของสงคราม ฝิ่น
4. OECF (กองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจภาคพื้นทะเล) ของประเทศญี่ปุ่น สนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างตัวอาคารและตกแต่งภายในเป็นเงิน 9.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา หรือคิดเป็นเงินไทยในขณะนั้นประมาณ 358 ล้านบาท มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงได้

สนับสนุนการจัดการรูปภาพ ระบบแสงสีเสียง อุปกรณ์การแสดงต่างๆที่ตกแต่งภายในโดยทีมงาน
ศึกษาวิจัยของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง

5. UN ได้ให้การสนับสนุนภาพบางส่วน -ดร. เสกสรร ประเสริฐกุล ได้ให้การสนับสนุน
เรื่องราวของผีในประเทสยาม -ปัจจุบันประชากรทั่วโลกมีประมาณ 6พันล้านคนมีเพียง1% ที่
ได้รับผลประโยชน์จากการผลิต

6. หอผีนอุทยานสามเหลี่ยมทองคำเป็นการแสดงนิทรรศการพร้อมสัมผัสกับเรื่องราว
ต่างๆของผีแบบคล้ายจริง มีการใช้เทคนิคที่ทันสมัยรับรู้ได้ง่ายและไม่น่าเบื่อ ทั้งเทคนิคที่ใช้
คอมพิวเตอร์ การจำลองบรรยากาศสถานที่และการสร้างหุ่นจำลองเสมือนจริงเพื่ออธิบายเนื้อหา
นอกจากนี้มีการออกแบบให้ผู้เข้าชมมีส่วนร่วมในการดำเนินเรื่อง เช่น ร่วมเล่นเกมซ่อนหายาเสพติด
มีการจัดพื้นที่ให้นั่งฟัง VCD สารคดีเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและอริยาบถในการชมนิทรรศการ
เป็นต้น

4. อุทยานศิลปวัฒนธรรม แม่ฟ้าหลวง

ที่ตั้ง 313 หมู่ 7 บ้านป่าจ้าว ต.รอบเวียง อ.เมือง จ.เชียงราย 57000

ภาพที่ 82 อุทยานศิลปวัฒนธรรม แม่ฟ้าหลวง

รู้จักกันในชื่อว่า ไร่แม่ฟ้าหลวง เดิมเป็นที่ตั้งสำนักงาน มูลนิธิส่งเสริมผลผลิตชาวเขา เพื่อรับซื้อผลิตภัณฑ์ชาวเขา เช่น ผ้าปัก เครื่องประดับเงิน ต่อมาเมื่อมีโครงการผู้นำเยาวชนไร่แม่ฟ้าหลวง ไร่จึงเปลี่ยนเป็นที่พักของเยาวชนชาวเขาที่ต้องการเรียนหนังสือต่อในระดับสูงขึ้นในเมือง เยาวชนเหล่านี้มาจากทั้งดอยตุงและพื้นที่ใกล้เคียงอื่นๆ⁴ เช่น ชาวม้ง จากจังหวัดพะเยา นอกจากการเรียนตามตำราหรือในห้องเรียนแล้ว สมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี ทรงให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง คือ การได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน พี่พากับและสามัคคีกัน ต้องรู้จักดูแลตนเอง ดูแลกันและกัน เช่น พี่ดูแลน้อง ต้องบริหารจัดการเวลา จัดเวรทำความสะอาดไร่ รดน้ำ ต้นไม้ ปลูกผัก และดูแลความเรียบร้อยต่างๆ ของไร่กันเอง ดังนั้นเยาวชนเหล่านี้สามารถกลับไปเป็นผู้นำที่ดีของชุมชนตนเองต่อไป

ปัจจุบันนี้ ไร่แม่ฟ้าหลวงเป็นศูนย์รวมศิลปวัตถุของวัฒนธรรมล้านนา หรือวัฒนธรรมของคนไท (ชนกลุ่มน้อยทางภาคเหนือของไทย ภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีนหรือยูนาน ภาค

⁴ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 10 สิงหาคม 2551.

เข้าถึงได้จาก http://www.maefahluang.org/mfl_art_cultural_park.php?Lang=th

ตะวันออกของสหภาพเมียนมาร์ หรือในรัฐฉาน ภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม และภาคตะวันตกของลาว) ที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาค เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมความสวยงามของธรรมชาติและศิลปวัตถุ บน “หอคำ” ที่ชาวเชียงรายได้สร้างถวายสมเด็จพระเจ้าเมื่อกษัตริย์ 84 พรรษา รวมทั้งยังมีหอแก้ว ที่มีพื้นที่จัดนิทรรศการไม้สัก ซึ่งเป็นนิทรรศการถาวร และมีพื้นที่จัดนิทรรศการหมุนเวียนตลอดทั้งปี

รูปแบบสถาปัตยกรรมต่างๆภายในอุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง มีความโดดเด่นทั้งการออกแบบรูปทรง สัดส่วนอาคาร และการเลือกใช้วัสดุทั้งโครงสร้างหลักและการประดับตกแต่ง มีความเหมาะสมกับการใช้งานและบรรยากาศโดยรวมของโครงการ

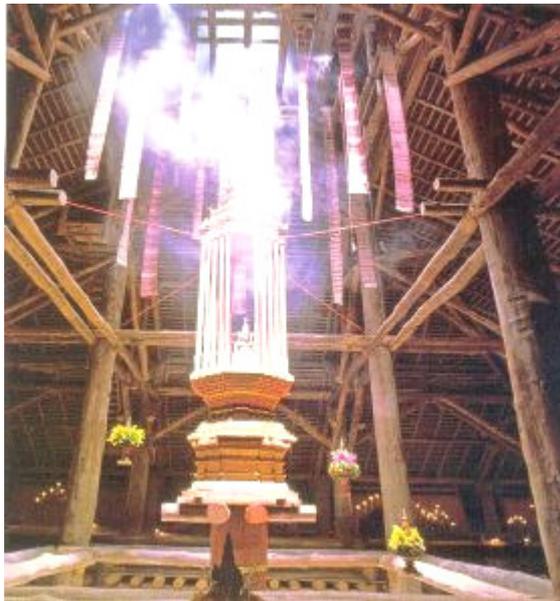
1. หอคำ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นศิลปะล้านนาซึ่งมีหลังคาแบบ “แป้นเกล็ด” มุงด้วยแผ่นไม้สัก ตัวอาคารสอบเข้าเหมือนลักษณะเรือนล้านนาอย่างโบราณ ชาวเชียงรายได้ร่วมกันสร้างเพื่อ “ไหว้สาแม่ฟ้าหลวง” ถวายเนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเจริญพระชนมายุ 84 พรรษา เมื่อปี พ.ศ. 2527 อันเป็นฝีมือช่างไม้พื้นบ้านในจังหวัดเชียงรายและแพร่ ภายในหอคำเป็นที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุและงานพุทธศิลป์ มีทั้งพระพุทธรูปแบบล้านนา และเครื่องไม้แกะสลักที่ใช้ในพระพุทธศาสนา เช่น สัตภัณฑ์ (เชิงเทียนไม้เก่าแก่) ตุงกระด้าง (ตุงหรือธงไม้) ชันดอก (ภาชนะใส่ดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระ) บรรยากาศภายในหอคำศักดิ์และขรึมขลัง แสงเทียนที่แวบแวมอยู่ในความสลัวชวนให้เกิดความปีติจับใจ พระพุทธรูปองค์สำคัญในหอคำ คือ “พระพม่าใต้” ซึ่งมีจารึกว่าสร้างในปี พ.ศ. 2236 โดยชาวบ้านซึ่งพ่ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่และยังไม่มีเครื่องมือที่เหมาะสมในการสลักเสลาพระพุทธรูปไม้ให้ประณีตจึงใช้เพียงมีดโต้เป็นเครื่องมือแกะสลัก พระพุทธรูปมีลักษณะแข็งแรง และสง่างาม

ภาพที่ 83 รูปแบบสถาปัตยกรรมหอคำ

ภาพที่ 84 รายละเอียดการตกแต่งหอคำ

ภาพที่ 85 บรรยากาศภายในหอคำ

สถาปนิกผู้ออกแบบหอคำ คือ คุณทรงศักดิ์ ทวีเจริญ , คุณครองศักดิ์ จุฬามรุต, คุณเผ่า สุวรรณศักดิ์ศรีและคุณธีรพล นิยม , คุณมนัส รัตนสังฆธรรม และคุณจรรยา กมลรัตน์ เป็นวิศวกร นายช่างชลประทานเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างโดยใช้ช่างไม้พื้นบ้านจากจังหวัดเชียงราย และแพร่ เสาไม้ใหญ่ได้รับการเอื้อเฟื้อจากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมช่วยในด้านงานศิลปะตักแต่ง ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านป่าจิวเป็นเป็นผู้ช่วยดูแลรักษา

2. หอคำน้อย ลักษณะอาคารก่อศิลาแลง หลังคาแป้นเกล็ดไม้สัก เป็นที่เก็บภาพจิตรกรรมฝาผนัง เขียนด้วยสีฝุ่นบนกระดานไม้สัก สันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยช่างเขียนชาวไทยคือ ภาพแสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ การแต่งกายและวัฒนธรรม ล้านนาเมื่อกว่าร้อยปีมาแล้ว

ภาพที่ 86 รูปแบบสถาปัตยกรรมหอคำน้อย

3. หอแก้ว จากหอคำน้อย เมื่อเดินผ่านป่าสมุนไพรมุ่งไปทางทิศใต้ จะพบอาคารหลังใหญ่ คือ “หอแก้ว” ลักษณะอาคาร รูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาประยุกต์ขนาดใหญ่ สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2544 มีพื้นที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งใช้เป็นที่ทำกิจกรรม เช่น การประชุมสัมมนา จัดเลี้ยง ฯลฯ มีระเบียงยื่นลงไปในสระว่ายน้ำกว้างใหญ่ อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่จัดนิทรรศการเกี่ยวกับไม้สัก ทั้งในด้านพฤกษศาสตร์ และในด้านเป็นวัสดุอันเลื่องชื่อสำหรับสร้างสรรคงานศิลปะ

ภาพที่ 87 รูปแบบสถาปัตยกรรมหอแก้ว

องค์ประกอบอื่นๆของโครงการ

ภาพที่ 88 อาคารเอนกประสงค์

ภาพที่ 89 ศาลาสีฤดู

ภาพที่ 90 งานศิลปกรรมต่างๆที่จัดแสดงภายในอุทยาน

บทที่ 6 องค์ประกอบของโครงการ

1. องค์ประกอบของโครงการ

1.1 กิจกรรมหลัก ได้แก่ ส่วนแสดงนิทรรศการและส่วนสาธิต ประกอบด้วย

1.1.1 หอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่

จัดแสดงนิทรรศการเนื้อหาและส่วนสาธิตเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 9 สาขา ได้แก่ สาขาจิตรกรรม สาขาประติมากรรม สาขาหัตถกรรม สาขาพิธีกรรม สาขาวรรณกรรม สาขาอักษรล้านนา สาขาคดนตรี สาขานาฏศิลป์ และสาขาแพทย์แผนไทย

1.1.2 หอเกียรติยศสล่า

จัดแสดงนิทรรศการประวัติ รางวัลเกียรติยศที่ได้รับการยกย่อง และรวบรวมผลงานของสล่าพื้นเมืองเชียงใหม่ 18 ท่าน

1.1.3 หอตำนานเมืองเชียงใหม่ จัดแสดงนิทรรศการลำดับเหตุการณ์ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่เชียงใหม่ ทั้งจากตำนานและเอกสารทางโบราณคดี

1.2 กิจกรรมรอง เป็นส่วนกิจกรรมส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

1.2.1 ลานกิจกรรมเอนกประสงค์

1.2.2 ส่วนการเรียนรู้การสอน ผู้สืบทอดสล่า

1.2.3 ห้องสมุดภูมิปัญญา

1.3 ส่วนบริการ

1.3.1 ส่วนขายของที่ระลึก

1.3.2 ส่วนขายอาหารและเครื่องดื่ม

1.3.3 ห้องประชุม สัมมนา

1.3.4 ห้องน้ำ-ส้วม

1.3.5 ที่จอดรถ

1.4 ส่วนเจ้าหน้าที่

1.4.1 ฝ่ายประชาสัมพันธ์

1.4.2 ฝ่ายธุรการ

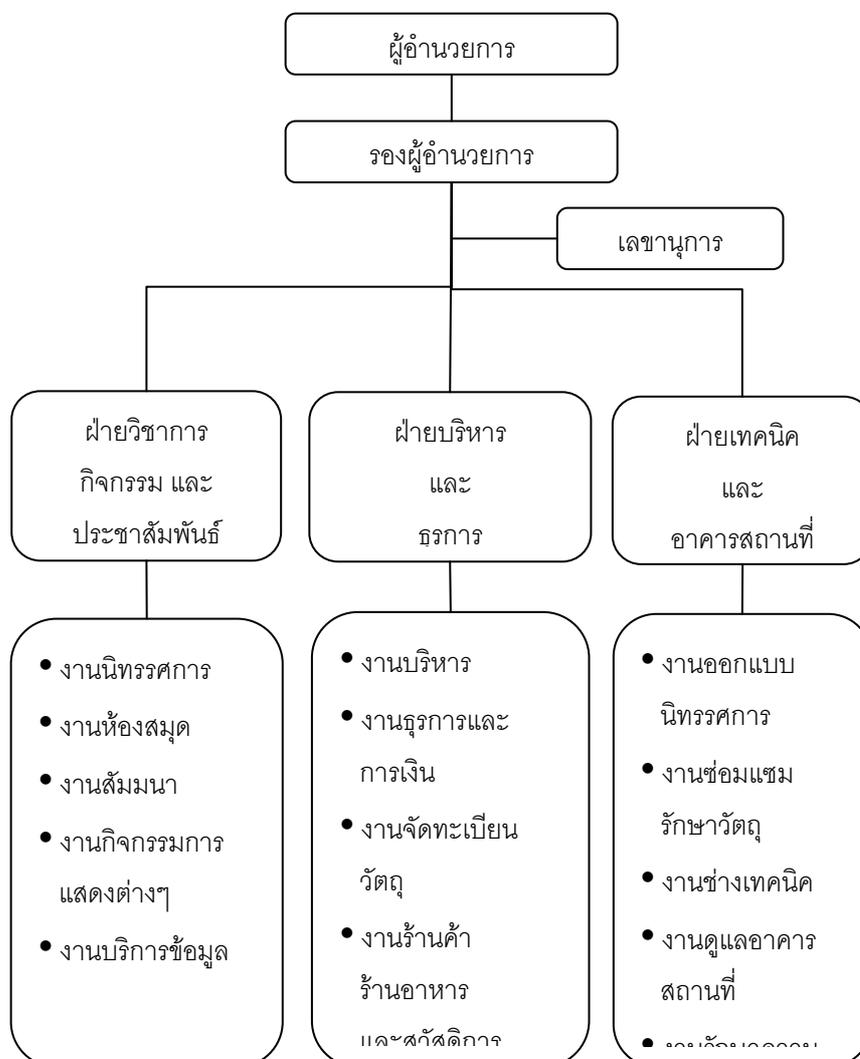
1.4.3 ฝ่ายบริหาร

1.4.4 ฝ่ายอาคารสถานที่

1.4.5 ฝ่ายรักษาความปลอดภัย

1.5 ส่วนอื่นๆ

พื้นที่เก็บอุปกรณ์และซ่อมบำรุง

2. การวิเคราะห์หาพื้นที่ใช้สอยของโครงการ

2.1 การหาจำนวนผู้ใช้โครงการ

2.1.1 ผู้ให้บริการ

ตารางที่ 5 จำนวนเจ้าหน้าที่ของโครงการ

ตำแหน่ง	อัตรากำลัง
<u>ฝ่ายบริหาร จำนวน 3 อัตรา</u>	
ผู้อำนวยการ	1
รองผู้อำนวยการ	1
เลขานุการ	1
<u>ฝ่ายธุรการ จำนวน 5 อัตรา</u>	
หัวหน้าฝ่ายธุรการ	1
ฝ่ายการเงินและบุคคล	2
ฝ่ายคลังพัสดุ	1
ฝ่ายสถิติ	1
<u>ฝ่ายเทคนิคและอาคารสถานที่</u>	
<u>จำนวน 15 อัตรา</u>	
หัวหน้างานอาคาร	1
ฝ่ายศิลปกรรมและออกแบบ	2
ช่างไฟฟ้า	2
ช่างประปา	1
ฝ่ายโสตทัศนอุปกรณ์	2
หัวหน้ารักษาความปลอดภัย	1
เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย (ยาม)	2
นักการ	2
คนสวน	2

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ตำแหน่ง	อัตรากำลัง
<u>ฝ่ายวิชาการและประชาสัมพันธ์</u>	
<u>จำนวน 21 อัตรา</u>	
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ	1
สลาผู้ฝึกสอน	10
เจ้าหน้าที่ระบบคอมพิวเตอร์	2
บรรณนารักษ์	2
วิทยากรนำชม	2
ฝ่ายประชาสัมพันธ์	2
งานข้อมูลและกิจกรรม	2
คิดเป็นจำนวนเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 44 คน	

2.1.2 ผู้ใช้บริการ

แบ่งเป็นผู้ใช้บริการ ประเภทประชาชนในพื้นที่และผู้ให้บริการประเภทนักท่องเที่ยว ประเภทประชาชนในพื้นที่คิดจากจำนวนประชากรใน ตำบลเวียงจำนวนประชากรใน ตำบลใกล้เคียง

ตารางที่ 6 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนและพื้นที่ใกล้เคียง

เขตพื้นที่	จำนวน ประชากร(คน)	จำนวนครัวเรือน (หลังคาเรือน)
เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน	4,531	1,318
นอกเขตเทศบาล	1,593	1,060
บ้านเวียงเหนือ	20	9
บ้านเวียงใต้	125	43
บ้านจอมกิตติ	546	154
บ้านห้วยเกียง	420	725
บ้านป่าสักทางเวียง	482	129
รวม	6,124	2,378

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 325.

ตารางที่ 7 โครงสร้างประชากรจำแนกตามหมวดอายุและเพศ ในเขตพื้นที่วางผังชุมชนชายแดน
เชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2549

ช่วงอายุ	ประชากรในเขตเทศบาล			ประชากรนอกเขตเทศบาล			รวมประชากรในเขตพื้นที่			ร้อยละ
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	
วัยเด็ก (ต่ำกว่า 15 ปี)	399	411	809	186	182	369	585	593	1,178	19.24
วัย แรงงาน (15 - 59 ปี)	1,444	1,629	3,073	539	539	1,078	1,983	2,168	4,151	67.78
วัย สูงอายุ (60 ปี ขึ้นไป)	299	350	649	76	70	146	375	420	795	12.99
รวม	2,141	2,390	4,531	802	791	1,593	2,943	3,181	6,124	100.00

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางและ
จัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 327.

ผู้ใช้บริการประเภทนักท่องเที่ยว คิดจำนวนนักท่องเที่ยวจากจำนวนนักท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาที่อำเภอเชียงแสน แบบไป-กลับภายใน 1 วัน (One-day Trip) แล้วจึงเดินทางสู่แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น แม่สาย และสามเหลี่ยมทองคำ ถ้ามีการค้างคืนก็จะอยู่บริเวณใกล้ๆสามเหลี่ยมทองคำ-ริมแม่น้ำโขงแต่ส่วนใหญ่จะค้างคืนที่อำเภอเมืองเชียงราย เพราะมีความสะดวกสบายมากกว่า และมีระยะทางไม่ไกล เดินทางสะดวก

พิจารณาเส้นทางท่องเที่ยวหลัก ที่เป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาสู่เมืองเชียงแสน ซึ่งเกือบทั้งหมดจะเป็นเส้นทางต่อเนื่องจากอำเภอแม่สาย เพราะมีระยะทางไม่ไกล (30 กิโลเมตร) และแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัดเชียงราย

หมู่บ้านชาวเขา อำเภอแม่จัน - แม่สาย - สามเหลี่ยมทองคำ - เชียงแสน

ดอยตุง - แม่สาย - สามเหลี่ยมทองคำ - เชียงแสน

ดอยแม่สลอง - แม่สาย - สามเหลี่ยมทองคำ - เชียงแสน

หมู่บ้านกระเหรี่ยงคอยาว - แม่สาย - สามเหลี่ยมทองคำ - เชียงแสน

แม่สาย - สามเหลี่ยมทองคำ - ล่องเรือแม่น้ำโขง - เชียงแสน

เชียงราย - โครงการพัฒนาดอยตุง - ตลาดแม่สาย - สามเหลี่ยมทองคำ

(สบรวก) - เชียงแสน

เชียงใหม่ - เชียงราย - โครงการพัฒนาดอยตุง - ตลาดแม่สาย -

สามเหลี่ยมทองคำ (สบรวก) - เชียงแสน

ตารางที่ 8 จำนวนคนที่เข้า-ออกราชอาณาจักรไทยของด่านตรวจคนเข้าเมืองแม่สาย

ปี	จำนวนบุคคลผ่าน แดน / คน	ชาวไทย/ ต่างประเทศ	นักท่องเที่ยว (โดยประมาณ)	หมายเหตุ
2546	773,797	681,427	613,284	--
2547	682,012	451,384	406,246	ด้านปิดช่วง เดือน มี.ค.-พ.ค.
2548	829,080	561,957	505,761	ด้านปิดช่วง เดือน มิ.ย.-ก.ย.
2549	1,022,676	619,606	557,645	ไม่รวมเดือน พ.ย. - ธ.ค.

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางแผนและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 368.

สรุปจำนวนผู้เข้าใช้โครงการ

จำนวนผู้ใช้โครงการ ประเภทผู้ให้บริการ คิดเป็นจำนวนเจ้าหน้าที่ รวม 44 คน ส่วนจำนวนผู้ใช้โครงการ ประเภทผู้รับบริการ คิดจากจำนวนประชากร รวม 4,946 คน จากจำนวนประชากรในตำบลเวียง 3,722 คน คิดเป็นผู้มาใช้โครงการ 20 % ต่อวัน = 744 คน ต่อวัน และจำนวนประชากรในตำบลใกล้เคียง 1,224 คน คิดเป็นผู้มาใช้โครงการ 10 % ต่อวัน = 122 คน ต่อวัน และสุดท้ายจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่ด่านอำเภอแม่สาย รวม 557,645 คน ต่อปี คิดเป็นจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือนเชียงแสน 17.31 % ต่อปี = 96,528 คน ต่อปี = 264 คน ต่อวัน

ตารางที่ 9 สัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยม 10 อันดับแรก

สถานที่ท่องเที่ยว	สถานที่ท่องเที่ยว		
	ไทย(%)	ต่างประเทศ(%)	รวม(%)
1. ดอยตุง	38.15	30.51	35.54
2. สามเหลี่ยมทองคำ	20.20	33.05	24.59
3. ไนท์บาซาร์	30.89	34.82	32.24
4. แม่สาย	44.32	48.97	45.91
5. เชียงแสน	13.68	24.32	17.31
6. หาดเชียงราย	6.10	2.43	4.85
7. พระตำหนักดอยตุงและสวนแม่ฟ้าหลวง	5.75	13.12	8.27
8. น้ำตกขุนกรณ์	3.64	2.47	3.24
9. ดอยแม่สลอง	5.76	3.95	5.14
10. เมืองเชียงราย	6.28	6.60	6.39

ที่มา: กองสถิติและวิจัย, รายงานการสำรวจสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ปี 2549 ภาคเหนือ, (เชียงราย : ม.ป.ท., 2549), 109.

จำนวนผู้ใช้โครงการ 1,130 คน/วัน จากเวลาทำการ 8 ชั่วโมง ได้จำนวนผู้เข้าชมมวนเวียนครั้งละ 140 คน ผู้เข้าชมมวนเวียนรอบละ 15 นาที คิดเป็นจำนวนผู้เข้าชมในแต่ละรอบ = 35 คน

2.2 วิเคราะห์หาพื้นที่ใช้สอยโครงการในแต่ละส่วน

ตารางที่ 10 ส่วนเจ้าหน้าที่

องค์ประกอบ	จำนวน ผู้ใช้	พื้นที่/หน่วย (ตร.ม.)	ทางสัญจร	รวมพื้นที่ (ตร.ม.)	อ้างอิง
ฝ่ายบริหาร	3	2	ทางสัญจร 30 %	10.4	Arch. Data
เจ้าหน้าที่สำนักงาน	4	2		10.4	Arch. Data
แผนกช่าง	3	2		7.8	Arch. Data
แผนกบริการ	4	2		10.4	Analysis
ห้องประชุม เจ้าหน้าที่				88.4	Arch. Data
- นั่งประชุม	30	2			
- Pantry	2	4			
ห้องพักเจ้าหน้าที่ รักษาความ ปลอดภัย	2	3		7.8	Arch. Data
ป้อมยาม	2	6.25		12.5	Arch. Data
น้ำ-ส้วม เจ้าหน้าที่	๕ / ๕	6		78	Arch. Data
ลานจอดรถ เจ้าหน้าที่			25.75	Analysis	
- รถยนต์	10	15			
- จักรยานยนต์	10	2			15.6
- รถบริการ	1	48			62.4
คิดเป็นพื้นที่รวม	329.45+98(ทางสัญจร 30 %) = 427.45 ตร.ม.				

ตารางที่ 11 ส่วนบริการ

องค์ประกอบ	จำนวน ผู้ใช้	พื้นที่/หน่วย (ตร.ม.)	ทางสัญจร	รวมพื้นที่ (ตร.ม.)	อ้างอิง
ส่วนร้านอาหาร - พื้นที่ร้านอาหาร อาหาร - พื้นที่นั่งทาน อาหาร - พื้นที่เก็บของ	5 ร้าน 80 --	6 5.76 : 4 คน คิดเป็น 50% ของพื้นที่ขาย	ทางสัญจร 30 %	39 150 19.5	Arch. Data
ส่วนร้านอาหารของที่ ระลึก - พื้นที่ร้านอาหาร ของที่ระลึก - พื้นที่เก็บของ	6 ร้าน --	16 คิดเป็น 20% ของพื้นที่ขาย		124.8 25	Analysis
น้ำ-ส้วม	ช 10/ญ 10	5		130	Analysis
ลานจอดรถ - รถบัส - รถยนต์ - รถจักรยานยนต์	2 คัน 15 คัน 20 คัน	96 225 40		470	Analysis
คิดเป็นพื้นที่รวม	958.3+287.49 (ทางสัญจร 30 %) = 1,245.79 ตร.ม.				

ตารางที่ 12 ส่วนโถงต้อนรับประชาสัมพันธ์

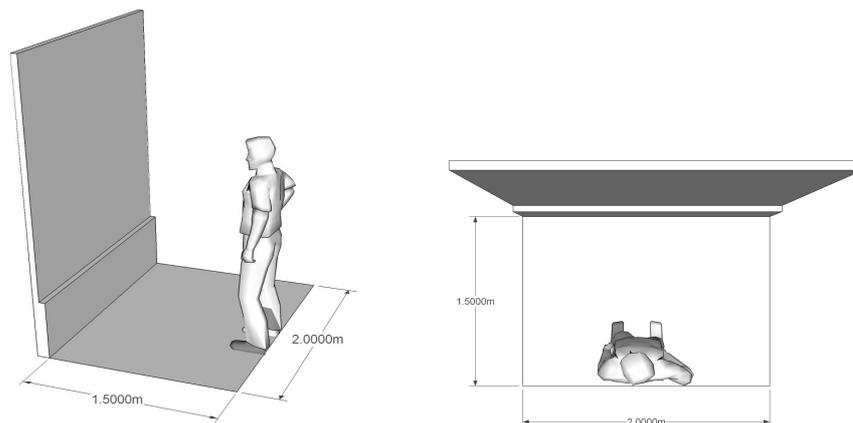
องค์ประกอบ	จำนวน ผู้ใช้	พื้นที่/หน่วย (ตร.ม.)	ทางสัญจร	รวมพื้นที่ (ตร.ม.)	อ้างอิง
โถงต้อนรับ	37	2	ทางสัญจร 30 %	104	Arch. Data
ประชาสัมพันธ์ - เจ้าหน้าที่ ต้อนรับ	2	2		Arch. Data	
- เคาน์เตอร์ จำหน่ายบัตร	2	2			
ห้องฉายวีดิทัศน์	37	2		96.2	Arch. Data
ห้องโสตทัศนูปกรณ์ - พื้นที่ห้อง - เจ้าหน้าที่ โสตทัศนูปกรณ์	คิดเป็น 20% 2	-- 2		24.94	Analysis
ห้องรับรองวิทยากร	10	2		26	Arch. Data
ห้องน้ำ-ดื่ม	ช 5/ญ 5	5		65	Arch. Data
คิดเป็นพื้นที่รวม	316.14+94.8 (ทางสัญจร 30 %) = 411 ตร.ม.				

ตารางที่ 13 ส่วนส่งเสริมโครงการ

องค์ประกอบ	จำนวน ผู้ใช้	พื้นที่/หน่วย (ตร.ม.)	ทางสัญจร	รวมพื้นที่ (ตร.ม.)	อ้างอิง	
ห้องประชุมสัมมนา (ขนาดกลาง)	200	2	ทางสัญจร 30 %	520	Arch. Data	
ส่วนบริการห้อง ประชุม - ห้องอุปกรณ์ - PANTRY - ห้องรับรอง วิทยากร	คิดเป็น 10% -- 2	40 6 3		63.7	Arch. Data	
ห้องเรียนผู้สืบ ทอดสละ - พื้นที่ห้องเรียน - พื้นที่การเรียน การสอนกลางแจ้ง - ลาน	54 -- 54	2 32 2		140 41 140	Arch. Data	
ห้องสมุดภูมิ ปัญญา - ชั้นวางหนังสือ - นั่งอ่านหนังสือ - คอมพิวเตอร์ - ยืม-คืน - ห้องเก็บและ ซ่อมแซมหนังสือ	15 ตู้ 80 8 เครื่อง 2 3 ตู้	2.5 5.76 : 4คน 0.84 2 2.5		48.75 115.2 8.74 5.2 11.7	Analysis	
ห้องพยาบาล	พยาบาล 2/คนไข้ 3	2/2.8		96.2	Arch. Data	
ห้องน้ำ-ดื่ม	ช 5/ญ 5	5		65	Arch. Data	
คิดเป็นพื้นที่รวม	1,255.5+376(ทางสัญจร 30 %) = 1,631.5 ตร.ม.					

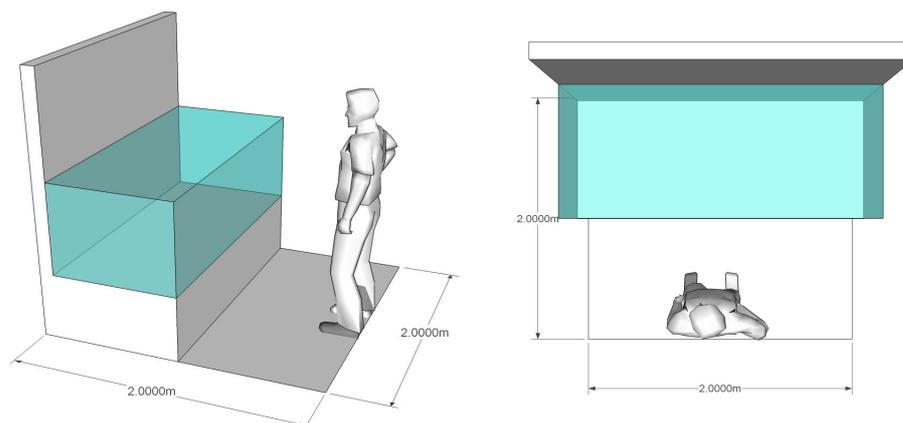
พื้นที่ใช้สอยส่วนนิทรรศการ คิดพื้นที่จากอุปกรณ์ที่ใช้จัดแสดงในแต่ละส่วนตามความเหมาะสมของเนื้อหา แยกเป็นประเภทและพื้นที่ต่อหน่วยได้ดังนี้

1. บอร์ดแสดงนิทรรศการ (BORD,B) พื้นที่ $1.50 \times 2.00 \text{m.} = 3$ ตารางเมตร

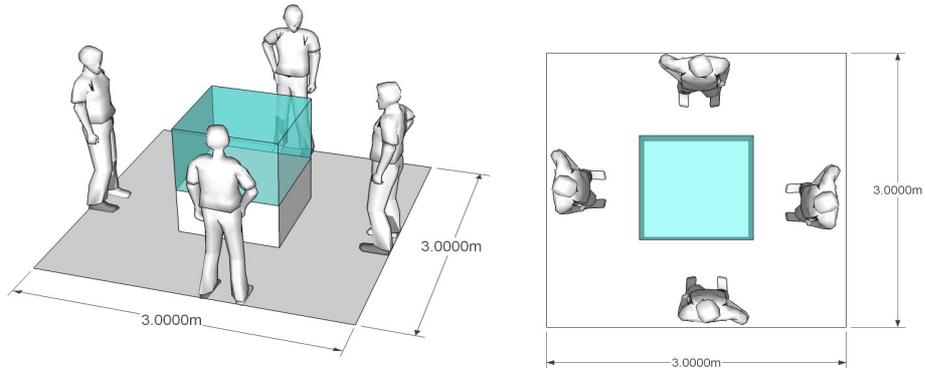
แผนภาพที่ 21 บอร์ดแสดงนิทรรศการ

2. หุ่นจำลองผสมเทคนิคพิเศษ (DIORAMA,D) พื้นที่ $2.00 \times 2.00 \text{m.} = 4$ ตารางเมตร

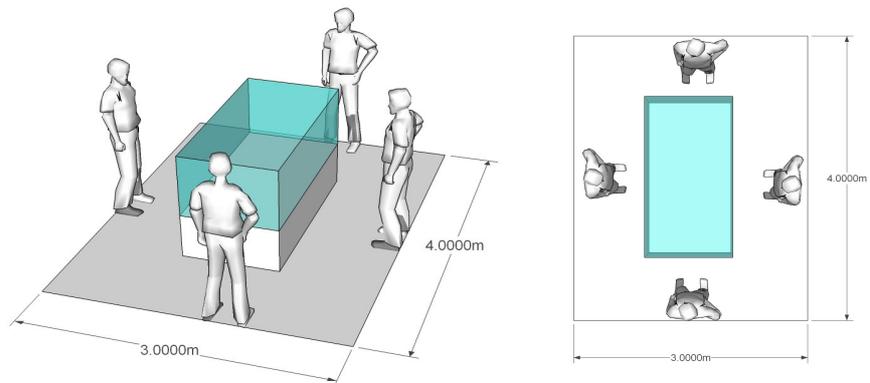
แผนภาพที่ 22 หุ่นจำลองผสมเทคนิคพิเศษ

3. ห้องจำลองลอยตัว 1 (MODEL 1,M1) พื้นที่ $3.00 \times 3.00 \text{m.} = 9$ ตารางเมตร

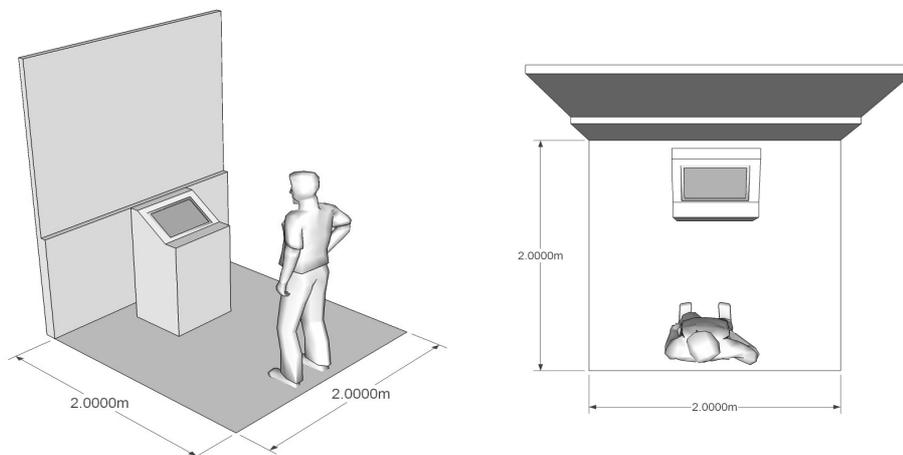
แผนภาพที่ 23 ห้องจำลองลอยตัว 1

4. ห้องจำลองลอยตัว 2 (MODEL 2,M2) พื้นที่ $3.00 \times 4.00 \text{m.} = 12$ ตารางเมตร

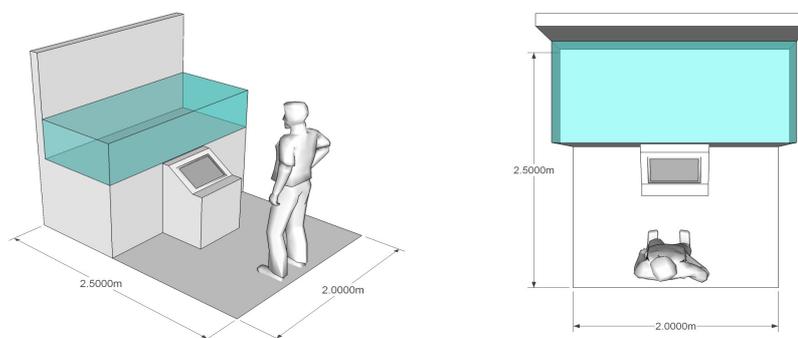
แผนภาพที่ 24 ห้องจำลองลอยตัว 2

5. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 1 (E1) พื้นที่ $2.00 \times 2.00 \text{m.} = 4$ ตารางเมตร

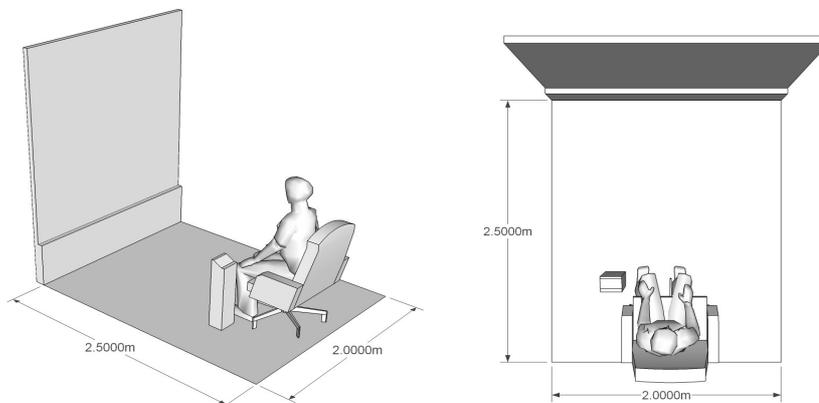
แผนภาพที่ 25 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 1

6. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 2 (E2) พื้นที่ $2.50 \times 2.00 \text{m.} = 5$ ตารางเมตร

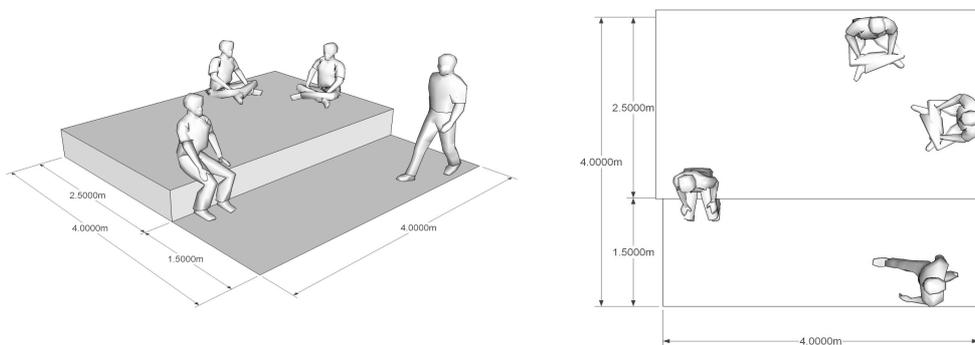
แผนภาพที่ 26 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 2

7. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 3 (E3)พื้นที่ 2.50x2.00m. = 5 ตารางเมตร

แผนภาพที่ 27 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 3

8. พื้นที่สาธิต (F) พื้นที่ 4.00x4.00m. = 16 ตารางเมตร

แผนภาพที่ 28 พื้นที่สาธิต

เนื้อหาในการจัดแสดง ส่วนนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่
 ปัญญา 9 สาขา

1. สาขาจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมล้านนาที่พบเห็นได้มีการใช้สีจากแร่ธาตุธรรมชาติ และสีจากพืช ทำให้เกิดเป็นสีเฉพาะตัว เช่นสีเขียวมาลาไคท์ malachite ซึ่งเป็นสารประกอบของ ทองแดง สีแดงเข้มซินนาบาร์ cinnabar ได้จากการปลอมปรอทและกำมะถันเข้าด้วยกัน สีเหลือง โอค ochre ซึ่งให้เฉดสีตั้งแต่เหลืองอ่อน เหลืองเข้ม จนเป็นสีน้ำตาล เป็นสีที่ได้จากออกไซด์ของ เหล็ก (สนิมเหล็ก) และสีอินดิโก indigo ซึ่งเป็นสีน้ำเงินแกมม่วง สีอินดิโกเป็นสีที่สกัดได้จากพืช¹

ภาพที่ 91 ภาพจิตรกรรมล้านนา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังปรากฏอยู่ในวิหาร นิยมเขียนเป็นเรื่องราวในชาดก ซึ่งเป็นการใช้ภาพสอนธรรมะอย่างแยบคาย บางภาพแสดงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมในสมัยนั้นๆ วิหารใน ล้านนามักเป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่ เป็นที่ทำกิจของสงฆ์และฆราวาส เช่น การฟังเทศน์สดับธรรม ในขณะที่อุโบสถมีขนาดเล็กเพียงให้พระที่จำพรรษาทำวัตรเท่านั้น

¹จิตรกรรมล้านนา [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 25 เมษายน 2551. เข้าถึงได้จาก

http://onedaywheniwasyoung.blogspot.com/2006/09/blog-post_20.html

ภาพที่ 92 สล่าแต้ม

2. สาขาประติมากรรม เป็นผลงานที่รับใช้พระพุทธศาสนา งานปูนปั้นต่างๆ จึงมักปรากฏอยู่ตามเจดีย์ หน้าบันโบสถ์ ผนังวิหาร ลายปูนปั้นล้นเกล้ามีความสัมพันธ์และส่งเสริมต่อกันสถาปัตยกรรมที่ลายนั้นประดับอยู่ ลายปูนปั้นที่นำมาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมล้นเกล้า นั้น อาจกล่าวได้ว่ามีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับความนิยมในงานลวดลายปูนปั้นโดยทั่วไป คือ เป็นส่วนประกอบที่ถูกนำมาใช้ในการประดับตกแต่งในบางส่วนของงานสถาปัตยกรรม โดยเลือกสรรรูปแบบที่งดงาม ลงตัวเหมาะสมกับลักษณะสถาปัตยกรรมแต่ละแบบ ประกอบกับความนิยมและคติความเชื่อในเรื่องมงคลรูปมงคลนามของลวดลายที่นำไปใช้ทั้งทางฝ่ายบาลีคัมภีร์และคตินิยมจากชนชาติที่ติดต่อสัมพันธ์กับเช่นจีน อีกประการหนึ่ง เจดีย์แบบล้นเกล้าอาจเรียกได้ว่าเรียบง่าย การประดับลวดลายปูนปั้นที่มีมวลเนื้อปูนประกอบกับเทคนิคใช้โกลนรองรับลาย ซึ่งเป็นเทคนิคสำคัญของงานปูนปั้นในยุคทอง ทำให้ลวดลายปูนปั้นแลดูนูนเด่นออกมา นับเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยลดพื้นผิวเรียบได้อย่างลงตัว หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ความต่างระหว่างพื้นผิวเรียบกับพื้นผิวนูนของลวดลายปูนปั้น มีผลช่วยให้ความเรียบง่ายของสถาปัตยกรรมมีความงามตามแบบฉบับของศิลปะล้นเกล้า

ในการสร้างงานปูนปั้น สิ่งสำคัญที่สุด คือสูตรการทำปูนแบบโบราณ² เพราะปูนโบราณมีรูพรุน ไม่อมน้ำชื้น และไม่มีความเค็มที่จะทำให้ปูนสึกกร่อนง่าย แต่ปูนแบบโบราณนั้นมีข้อเสียอยู่ที่แห้งช้า และต้องใช้เวลาในการเตรียมนาน

² อ่อนช้อยและพลิวไหวในงานปูนปั้น [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 28 สิงหาคม 2551.

ปูนปั้นล้านนามีสองสูตร คือ สูตรโบราณ ใช้ปูนขาวผสมกับทรายละเอียดนำไปหมักทิ้งไว้เกือบปี แล้วจึงนำปูนหมักนั้นมาตากแดด ต้มน้ำแล้วนำมาผสมน้ำอ้อยเคี้ยว กาวหนังควาย เปลือกไม้ต่างๆ ฟางข้าว รวมถึงกล้วยน้ำว้าสุก นำส่วนผสมทั้งหมดใส่ครกตำจนละเอียด แล้วจึงนำมาปั้นเป็นรูปต่างๆ ได้ อีกสูตรหนึ่งเป็นสูตรจีน ใช้ปูนขาวผสมกับอิฐเก่าที่ทุบและตำจนละเอียดแล้ว ผสมทรายละเอียด แล้วจึงใช้น้ำมันงาหรือน้ำมันละหุ่งมาคลุกเคล้า ตำจนละเอียดเหนียว เมื่อบั่นแล้วจะผนึกกับผนังโดยใช้ยางรักเป็นตัวประสาน

งานปูนปั้นล้านนามีลักษณะเด่นด้วยการสร้างลวดลายลงบนพื้นผนังเรียบ เช่นฐานเจดีย์ บ้างก็ประดับบนซุ้มจรณะนำของเจดีย์ ลวดลายจะนูนเด่นออกมาจากพื้น รวมถึงใช้องค์ประกอบแบบเรียบง่าย จึงลงตัวในความคิดและฝีมือช่าง

จุดที่ควรชมในงานปูนปั้นของล้านนานั้น ควรชมลายกาบ คือลายประดับรูปสามเหลี่ยมมุมฉากปักครึ่งอยู่ตามมุมโบสถ์ หรือเสารับซุ้มจรณะนำ ลายกาบมีสามระดับ คือ ลายกาบบน กาบล่าง ตรงกลางเรียกว่าประจำยามอก ลายกาบมักทำเป็นรูปพรรณพฤกษาเช่นกัน จะมีบางแห่งทำลายกาบล่างพิเศษ เช่นที่เจดีย์วัดป่าสัก อ. เชียงแสน จ. เชียงราย ทำลายกาบล่างเป็นรูปเกียรติมุขหรือหน้ากาล บ้างเป็นรูปมกรคายสิงห์ และมกรคายช้าง ซึ่งรูปแบบนี้ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะพุกาม

3. สาขาหัตถกรรม

การทำบายศรี บายศรีในล้านนาไทยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

บายศรีหลวง หรือบายศรีใหญ่ใช้สำหรับเจ้านายในพระราชวงศ์ นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ โดยกำหนดทำเป็นชายห้อยตั้ง ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ต่อขึ้นไปเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ 5 ชั้น ถึง 9 ชั้น ประดับด้วยดอกไม้สวยงาม-บายศรี 5 ชั้น ใช้สำหรับเจ้านายในพระราชวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ต่างพระเนตร พระกรรณ และเจ้าผู้ครองนคร- บายศรี 7 ชั้น ใช้สำหรับพระราชวงศ์ชั้นสูง ได้แก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี-บายศรี 9 ชั้น เป็นบายศรีชั้นสูงสุด ใช้สำหรับทูลพระขวัญพระมหากษัตริย์และอาคันตุกะที่เป็นกษัตริย์ต่างประเทศ ซึ่งเสด็จมาเยือนหรือเทพชั้นสูง

บายศรีนมแมว ได้แก่ บายศรีที่ใช้ใบตองเย็บเรียงเรียงเก็บใบตองต่อกันเป็นยอดแหลม เป็นดับบายศรีมีลักษณะเหมือนนมแมว ทำเป็นดับ 4 อันหรือ 6 อัน วางลงบนขันเงิน หรือขันทองเหลือง(พานเงินหรือพานทองเหลือง)ใช้ด้ายรัดโยงกันไว้ให้มั่นคง ประดับด้วยดอกไม้สีต่างๆ ข้างบนยอดบายศรีมีด้ายสายสิญจน์ผูกเชื่อมต่อเนื่องกันตามระยะของยอดบายศรีแต่ให้เหลือ

ช่องว่างไว้ช่องหนึ่ง สมมติว่าเป็นทางที่ขวัญจะเข้าบายศรีมากินเครื่องขวัญ ได้สะดวก ภายในบายศรีใส่เครื่องขวัญประกอบด้วยข้าวเหนียว 2 ชั้น ไข่ต้ม 2 ฟอง กล้วย 2 ลูก ผลไม้ 2 ลูก น้ำ 1 จอกหรือ 1 ขวด หมากพลูอย่างละ 2 คำ เมียง 2 อม บุหรี่ 2 มวน ด้ายดิบที่ใช้เป็นด้ายผูกมือเป็นกลุ่ม ตามจำนวนที่จะมาผูกมือการทำขันบายศรี นิยมทำเป็นพานใบเดียวก็มี ทำแบบซ้อนกันโดยใช้พาน 3 ขนาด ซ้อนลดหลั่นกันเป็น 3 ชั้นก็มี แต่จะเปลืองอุปกรณ์ในการทำและเสียเวลามาก จะทำเฉพาะงานใหญ่ ๆ เท่านั้น บายศรีนมแมวเป็นบายศรีที่ใช้กับชนทุกชั้น ตั้งแต่ประชาชนทั่วไปจนถึงเจ้านายผู้ใหญ่และพระสงฆ์ เป็นต้น

บายศรีปากชามหรือใบศรีน้อย เป็นบายศรีที่ทำได้ง่าย หาอุปกรณ์ในการทำยังสามารถทำให้เสร็จได้ในระยะเวลาที่สั้น บายศรีน้อยเป็นใบศรีที่คนโบราณคิดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในกรณีที่ไม่สามารถทำบายศรีนมแมวได้ทันบายศรีปากชามหรือใบศรีน้อยเป็นบายศรีที่นำใบตองมาพับเรียงต่อกันเป็นยอดแหลม 3 ตับ ๆ ละ 5,7หรือ9 ก็ได้มาเรียงรอบใบตองที่ม้วนเป็นกรวยแหลม ภายในกรวยบรรจุข้าวสุกวางคว่ำลงในชามระหว่างกรวยวางแมงดาที่ตัดจากใบตอง 3 ตัว พร้อมทั้งเครื่องเช่น คือ กล้วยน้ำว่าสุกและแตงกวาผ่าซีกอย่างละ 1 ลูก พร้อมทั้งไข่ต้มเสียบยอดกรวยประดับตกแต่งให้สวยงามด้วยดอกไม้หอมชื่อเป็นมงคล

การทำตุ่ง³ “ตุ่ง” เป็นภาษาถิ่นภาคเหนือ หมายถึง “ธง” ในภาษาไทยภาคกลางตรงกับลักษณะของธงอินเดียนประเภท “ปฏิภากะ” ที่มีลักษณะเป็นแผ่น ใช้ห้อยลงมาโดยผูกติดกับปลายไม้ หรือปลายเสา พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายคำว่า “ธง” ไว้ว่าหมายถึงผืนผ้า โดยมากมีสีและบางอย่างมีลวดลายเป็นรูปต่าง ๆ ที่ทำ ด้วยกระดาษและสิ่งอื่น ๆ ก็มี สำหรับใช้เป็นเครื่องหมายบอกตำแหน่งในราชการ เครื่องหมายแบบสากลนิยม เครื่องหมายเดินทะเล คณะสมาคมอาคารและอื่น ๆ ใช้เป็นอาณัติสัญญาณ เครื่องหมายตกแต่งสถานที่ในงานรื่นเริงหรือถือเข้าขบวน เป็นต้น การใช้ธง ปรากฏหลักฐานนานนับพันปีแล้ว มีการพัฒนารูปแบบตามความเชื่อในแต่ละสังคมและยังคงใช้กันแพร่หลายจนกระทั่งปัจจุบันการใช้ตุ่งทางภาคเหนือปรากฏหลักฐานเป็นครั้งแรกในตำนานพระธาตุออยตุ่งซึ่งกล่าวถึงการสร้างพระธาตุไว้ว่า เมื่อพระมหากษัตริย์เจ้าได้นำเอาพระบรมอัฐิธาตุพระวากขวัญเมืองชัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาถวายแด่พระยาอชตราชกษัตริย์ลำดับที่ 3 แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ พระองค์ทรงขอเอาที่แดนของพญาลาวจกในหมู่เขาสามเฒ่าเป็นที่ก่อสร้างสถูปบรรจุพระบรมธาตุ เมื่อจะสร้างพระมหาสถูปนั้นให้ทำ “ตุ่งตะขาบใหญ่” ยาวถึงพันวาปักไว้บนยอดดอยปู่เจ้า หางตุ่งปลิวไปเพียงใดกำหนดหมายไว้เป็นฐานพระสถูปเพียงนั้น

³ สิงห์แก้ว มโนเพ็ชร, เล่าตำนานตุ่ง, (กรุงเทพมหานคร : ไทยนิวิสต์, 2542), 16-18.

ภาพที่ 93 รูปแบบตุ่งล้านนา

ชาวเหนือนิยมใช้ตุ่งในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งทางศาสนา และประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต รูปทรงของตุ่งมีลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมยาวห้อยลงทางด้านล่าง ส่วนตุ่งที่เป็นรูป 3 เหลี่ยมหรือใช้แต่งขนานไปกับพื้นเรียกว่า “จ้อ” หรือ “ซ้อ” ทั้งตุ่งและจ้อ มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามคุณสมบัติ วัสดุ รูปทรง หรือการใช้งาน “จ้อ” และ “ตุ่ง” ที่ใช้กันอยู่ในภาคเหนือมีหลายชนิด มีชื่อเรียกตามลักษณะการใช้งานหรือรูปทรงจ้อน้อย เป็นจ้อขนาดเล็ก ใช้ปักเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์ในการสะเดาะเคราะห์ การสืบชะตา การขึ้นท้าวทั้งสี่ การถวายเป็นพุทธบูชา จ้อนำทาน ใช้ปักเครื่องไทยทาน คือปักบนพอนหญ้าคาพร้อมธูปธูปเทียนในพิธีต่าง ๆ เช่น ผ้าป่า กฐิน ปอยหลวง จ้อช้าง ทำด้วยผ้าแพรสีต่าง ๆ ปักด้วยอย่างสวยงาม ใช้หน้า หน้าครัวทานหรือใช้ปักสลับกับตุ่งใจในงานปอย

วัสดุที่ใช้ทำ ตุง มีหลากหลายชนิดตามความเหมาะสมและวัตถุประสงค์ของตุง ได้แก่ ผ้าหรือฝ้าย เช่น ตุงชัย ตุงโย ไม้ เช่น ตุงกระด้าง ตุงไม้ กระดาษหรือพลาสติก เช่น ตุงพระญาณ ตุงสิบสองราศี โลหะ เช่น ตุงเหล็ก ตุงทอง ตุงเงิน

ตุงจำแนกตามการใช้งาน มีดังนี้

ตุงประดับ คือตุงที่ใช้ประดับตกแต่งสถานที่ซึ่งมีพอย (อ่าน “ปอย”) คือ งานสมโภชฉลองถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสวยงาม และยังใช้เป็นเครื่องหมายนำทางไปสู่บริเวณงานด้วย ตุงที่ใช้ตกแต่งสถานที่เช่น ตุงชัย ตุงกระด้าง ตุงบอก ตุงพระบอก ตุงช้าง

ตุงที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ตุงที่ใช้ในพิธีกรรม ทั้งพิธีกรรมที่เป็นงานมงคลและอวมงคล อาจพบว่ามีลักษณะและการใช้ดังนี้ คือ ตุงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมงานมงคล ได้แก่ ตุงค่าคิง ตุงสิบสองราศี ตุงไล่หมุ่ ตุงเจดีย์ชาย ตุงค่าง เป็นต้น ตุงที่ใช้ประกอบพิธีงานอวมงคล ได้แก่ ตุงสามหาง ตุงแดงหรือตุงผีตายโหง ตุงเหล็ก หรือตุงทอง ตุงที่ใช้ประกอบการเทศน์ ได้แก่ ตุงดิน ตุงชาย ตุงไม้ ตุงขึ้น ตุงเหยือก ตุงเงิน ตุงคำ ตุงข้าวเปลือก ตุงเข้าสาร ทั้งนี้จะใช้ประกอบในพิธีตั้งธัมม์หลวง หรือเทศน์มหาชาติในเดือนยี่เพง (วันเพ็ญเดือนสิบสอง) หรืองานตั้งธัมม์หลวงเดือนสี่เพง (วันเพ็ญเดือนยี่) โดยการปักตุงดังกล่าวนี้ในกัณฑ์เทศน์หรือประดับตามอาคารที่มีการเทศน์ เช่น โบสถ์ วิหาร หรือ ศาลาบาตร เป็นต้น ทั้งนี้ตามคติความเชื่อของคนในล้านนาในการทำ ตุงประกอบการเทศน์นี้ก็ถวายเป็นพุทธบูชา และเชื่อว่าจะได้อานิสงส์มากนอกจากนี้ การใช้ตุงประกอบการเทศน์ยังต้องใช้สอดคล้องกับการเทศนาธรรมเรื่องต่าง ๆ ในเทศชาติ

ตุงที่ใช้เป็นเครื่องพุทธบูชา ตุงที่ใช้ตกแต่งสถานที่ที่มีงานสมโภชนั้นส่วนหนึ่งก็ถือเป็นเครื่องพุทธบูชาด้วยเช่นกัน ด้วยถือว่าตุงที่ใช้ในงานมงคลก็ถือว่าเป็นสิ่งมงคลทั้งสิ้น ส่วนตุงที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องพุทธบูชาเฉพาะนั้น ได้แก่ตุงชาววา(ยี่สิบวา) หรือตุงพันวา ตุงดังกล่าวนี้เป็นตุงชัยชนิดหนึ่งที่มีขนาดความกว้าง - ยาวมากกว่าตุงชัยโดยไม่จำ เป็นต้องมีความยาวครบตามจำนวนวาที่ใช้เรียกชื่อตุงก็ได้ลักษณะการใช้งาน เนื่องจากเป็นตุงที่มีความยาวและผืนใหญ่มาก จึงไม่อาจหาคนตุงที่ใช้ปักได้ ดังนั้นจึงให้ประดับในวิหารโดยการพาดไปมาตามช่อ หรือตอกตะปูโยงไปมาภายในอาคารบางแห่งใช้แห่ร่วมขบวน โดยให้ผู้ร่วมขบวนเดินถือชายตรงต่อ ๆ กันในวัดไทลื้อหรือวัดไทเขิน จะมีผู้ทำ ตุงลักษณะคล้ายกับตุงชัย แต่สวยงามและวิจิตรบรรจงกว่าบางผืนมีลวดลายปักด้วยด้ายสีมันวาวเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือชาดกต่าง ๆ แล้วนำ ตุงอันสวยงามเหล่านี้ไปแขวนไว้ในวิหารหรือหน้าพระประธานในวิหาร ถือเป็นตุงที่ใช้เป็นเครื่องพุทธบูชาทั้งสิ้น

ความเชื่อและอานิสงส์การตบแต่ง (ถวายเป็น) ผู้ที่สร้างตบแต่งถวายเป็นพุทธบูชาจะไม่ตกนรก ได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ถ้ากลับมากเกิดในโลกมนุษย์ก็จะเป็นใหญ่เป็นโต ถ้าสร้างอุทิศให้ผู้ตาย ผู้ตายก็จะพ้นจากการไปเป็นเปรตหลุดพ้นจากบาปกรรมที่ทำไว้ จากอานิสงส์ดังกล่าวนี้ทำให้ชาวล้านนานิยมสร้างตบแต่งกันทุกชั้นวรรณะ ซึ่งรูปแบบของตบแต่งจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของเจ้าของพิธี พื้นฐานความเชื่อ ของคนในสังคม วัตถุประสงค์และความสามารถของชาวท้องถิ่น ในการที่จะนำ เอาวัสดุที่มีมาประดับตบแต่ง โดยใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ สืบสานวัฒนธรรมการใช้ตบแต่ง

จุดมุ่งหมายในการสร้างตบแต่ง

เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา สร้างบุญกุศลให้ตนเองและผู้ล่วงลับไปแล้ว จะได้พ้นจากเวรกรรมและได้ขึ้นสวรรค์

เพื่อประดับประดาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง

เพื่อสะเดาะเคราะห์ ขจัดภัยพิบัติต่าง ๆ ให้หมดไป โดยเฉพาะภัยที่เชื่อว่าเกิดจากภูติผีปีศาจ หรือบาปกรรมทั้งหลาย

เพื่อใช้ในทางไสยศาสตร์ ทำเสน่ห์ บูชาผีสงเทวดา

เพื่อใช้ในพิธีกรรมและเทศกาลต่าง ๆ เช่น พิธีสวดพุทธมนต์ พิธีสืบชะตาการขึ้นท้าวทั้งสี่ การตั้งกรรมหลวง งานปอยหลวง ทอดกฐิน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเกี่ยวกับคนตาย

ปัจจุบันชาวล้านนาส่วนใหญ่ยังนิยมสร้างตบแต่ง เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งทางศาสนา ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานเทศกาลและเฉลิมฉลองต่าง ๆ ตามคติความเชื่อเดิม แต่แนวโน้มการใช้ตบแต่งเริ่มเปลี่ยนไปเนื่องจากบรรดาหน่วยงานทั้งภาครัฐราชการและเอกชนมักนิยมใช้ตบแต่งประดับตามสถานที่จัดงานต่าง ๆ เพื่อความสวยงาม

การทอผ้าพื้นเมือง

ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองลายเชียงแสน มีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเชียงแสน ผีมือประณีต สวยงาม มีให้เลือกมากมาย เช่น ผ้าถุง ลายขอพันเส้า ลายกาแล ลายไข่มุก ลายเชียงแสนดอกเล็ก เป็นต้น

ภาพที่ 94 ผ้าทอพื้นเมืองลายเชียงแสน

ภาษาที่ใช้เรียกผ้าพุ่งจะเรียกว่าผ้าซิ่นคำว่าผ้าซิ่นเป็นภาษาของชาวไทยภาคเหนือใช้กัน ลักษณะการทอก็คล้ายกันความนิยมมักจะใช้พุ่งห่มด้วย แต่เดิมชาวไทยยวน จะทำการทอผ้าด้วยตนเอง คือครบวงจร โดยเริ่มตั้งแต่การ ปลูกฝ้าย นำดอกฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นด้าย ย้อมสีตามต้องการ และจึงนำมาทอตามลวดลายด้วยมือ แต่ปัจจุบันการจัดการไม่สะดวกต้นทุนสูง จึงมีการพัฒนาขึ้นโดยใช้เส้นด้ายสำเร็จ นำมาทอทำให้ผลงานมีคุณภาพดีกว่าเดิม สีจะไม่ตกลวดลายก็มีการออกแบบด้วยกลุ่มแม่บ้าน และยังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของชาวยุโรปไว้ คือ การทอผ้าไทยยวน หลายชนิดด้วยกัน เช่น ผ้าขาวม้า ผ้ามุก ทุ่งเปือ ผ้าบุโต๊ะ ผ้าคลุมไหล่ และผ้าซิ่นยวน

ลักษณะของผ้าซิ่นยวนเป็นลายขวาทลอดผืนซึ่งมีขนาดเท่า ๆ กัน ส่วนปลายทั้ง 2 ข้าง จะมีแถบสีแดง และกรมท่า หรือดำ และขอบจะมีสีเหลือง ส่วนเอวซิ่นจะต่อด้วยผ้าแดงและผ้าฝ้ายสีขาว ผ้าซิ่นยวนโบราณที่ตัวซิ่นจะมีมุกอยู่ด้วย สีที่ทอจะมีสีเขียวสีเดียว ปัจจุบันได้มีการดัดแปลงสีต่าง ๆ กันเพื่อว่าจะได้ใส่ได้ทุกเพศทุกวัย เช่น สีฟ้า สีชมพู สีม่วง สีเหลือง สีเทา

วัสดุที่ใช้ทอ แต่เดิมการทอผ้าซิ่นยวน นิยมใช้ผ้าฝ้ายบางบ้านให้ผ้าไหมแต่เนื่องจากการเลี้ยงไหม มีขบวนการที่ซับซ้อนจึงใช้ฝ้ายอย่างเดียว เนื่องจากต้องใช้ในชีวิตประจำวัน การเก็บรักษาและการทำความสะอาดก็ง่ายกว่าผ้าไหม

ผ้าซิ่นสมัยใหม่ เป็นผ้าที่ดัดแปลงมาจากผ้าซิ่นยวน แต่ลวดลายลงไปใช้ฝ้ายสีหัวท้ายเป็นสีดำ ผ้ามุก เป็นผ้าที่ใช้ในฤดูหนาวหรือเวลาที่ไปทำบุญที่วัด หรือให้แขกที่มาเยือนห่ม เป็นผ้าที่มีคุณค่าสูงมาก เพราะมีวิธีการทอที่ยากกว่าผ้าชนิดอื่น ๆ ที่ทอในท้องถิ่น ต้องใช้ความประณีต ความละเอียดในการทอ

การแกะสลักไม้

ภาพที่ 95 สล่ำแกะสลักไม้

เครื่องมือแกะสลักหรือที่เรียกว่า”งานแกะสลัก”จัดเป็นงานศิลปะหัตถกรรมประเภทหนึ่งที่ยึดรวมอยู่ในสาขาประติมากรรมซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Sculpture” ซึ่งมีความหมายรวมถึง การปั้น การหล่อ และการแกะสลัก แต่จะแตกต่างที่กรรมวิธีในการผลิต หรือเทคนิควิธีการในการทำ กรรมวิธีของการแกะสลักเป็นการเฉือนออก ส่วนการปั้นใช้กรรมวิธีการทำที่นำเอาวัสดุที่มีความเหนียวมาจับกันเป็นก้อน เป็นแท่ง แล้วนำมาปั้นตามแต่จะต้องการให้เป็นรูปอะไร โดยการเพิ่มเนื้อวัสดุเข้าไปประเภทของงานแกะสลักแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. ภาพลายเส้น (Engraving) ได้แก่ ประติมากรรมการแกะสลักหรือเซาะร่อง
2. ภาพนูนต่ำ (Bas relief) ได้แก่ ประติมากรรมการแกะสลักที่มีลักษณะนูนออกมาจากพื้นด้านหลังหรือพื้นผิวเดิมบ้างเล็กน้อย และอาจจะแกะสลักลึกลงไปในพื้นผิววัสดุ (บางท่านก็เรียกว่า”ประติมากรรมร่องลึก”)
3. ภาพนูนสูง (Hight reliefe) ได้แก่ ประติมากรรมการแกะสลักที่มีภาพนูนออกมาจากพื้นด้านหลังของภาพ ประมาณค่อนข้าง ทำให้สามารถมองเห็นทั้งด้านหน้าและด้านข้าง เช่น วัดพระสิงห์วรวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่
4. ภาพลอยตัว (Round relief) ได้แก่ ประติมากรรมการแกะสลักรูปทรงที่มีรูปทรงลอยตัว เป็นรูปสามมิติ หรือรูปที่สามารถมองเห็นได้รอบด้าน

วัสดุที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานประติมากรรมการแกะสลัก มีดังนี้

1. ดิน เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายที่สุดในการสร้างสรรค์งานประติมากรรมการแกะสลัก โดยทั่วไปจะเป็นดินที่มีลักษณะเหนียว ที่เรียกว่า “ดินเหนียว”
2. หิน เป็นวัสดุที่ใช้ทำงานประติมากรรมการแกะสลักให้คงอยู่ทนถาวรมากกว่าวัสดุอื่น ๆ
3. ไม้ เป็นวัสดุที่ใช้สร้างสรรค์งานประติมากรรมการแกะสลักที่มีอยู่มากมาย
4. ปูน เป็นวัสดุที่ใช้สร้างสรรค์งานประติมากรรม โดยการนำเอาหินปูนมาเผาให้สุกแล้วนำไปบดให้เป็นผงละเอียด ผสมด้วยน้ำยาให้มีความเหนียวพอเหมาะที่จะใช้ปั้นได้เป็นอย่างดี
5. โลหะ มีกรรมวิธีในการทำได้หลายลักษณะ เช่น ตีเป็นแผ่นขึ้นรูป ทูบดอก เจาะ และหล่อ โลหะที่ใช้ในการทำงานประติมากรรมด้านนี้ ได้แก่ ทองแดง เงิน ทองคำ อลูมิเนียม และ สัมฤทธิ์
6. กระจก
7. หนังสัตว์ ได้แก่ หนังวัว หนังควาย

4. สาขาพิธีกรรม เป็นการจัดแสดงองค์ความรู้ภูมิปัญญาล้านนาทางด้านพิธีกรรม ความเชื่อ สิ่งที่ยึดถือ หลักยึดทางใจ ประกอบด้วยกิจกรรมต่อไปนี้

ประเพณีทำขวัญ ลักษณะของประเพณี แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือการทำขวัญเด็กและการทำขวัญผู้ใหญ่ เป็นประเพณีรับขวัญเด็กและผู้ใหญ่ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเมื่อตกใจมากๆ ขั้นตอนของประเพณีเริ่มต้นจากหมอผู้ทำพิธีกรรมจะเป็นผู้เรียกขวัญ โดยเตรียม เครื่องเช่น ไข่สำหรับทำขวัญผู้ใหญ่ประกอบด้วยข้าวปลาอาหาร เหล้า ก๋วยเตี๋ยวและขนมต่างๆ เครื่องเช่นไข่ สำหรับเด็กจะมีข้าว ไข่ ปลาและสวิง 1 อัน

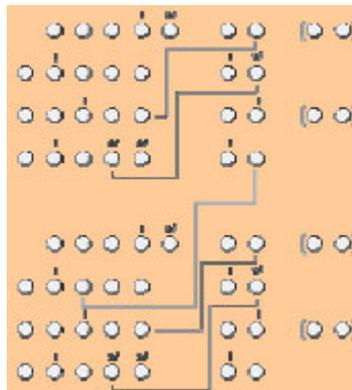
การทำขวัญผู้ใหญ่ ผู้ป่วยจะนั่งตรงกลางหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ล้อมรอบด้วยญาติพี่น้อง หมอผู้เรียกขวัญจะเริ่มเรียกขวัญจากสถานที่ที่ผู้ป่วยได้ไปมา และเรียกมาเรื่อยๆจนถึงบ้าน ขณะที่หมอเรียกขวัญอยู่นั้น ผู้ป่วยหรือผู้ที่ถูกเรียกขวัญ จะรับประทานอาหารที่นำมาทำพิธีอย่างละเล็กละน้อย ส่วนการทำขวัญเด็ก หมอจะนำไข่และข้าวปลาอาหารอย่างละเล็กละน้อยวางไว้บนศีรษะของเด็ก ให้เด็กอยู่ตรงกลาง หันหน้าไปทางทิศตะวันตก หมอจะทำพิธีเรียกขวัญเช่นเดียวกับการทำขวัญผู้ใหญ่ แต่พอเรียกขวัญมาถึงบ้านแล้ว หมอจะใช้สวิงช้อนขวัญใส่ร่างเด็ก

ผู้ร่วมพิธีก็จะถามว่า ขวัญมาหรือยัง หมอจะตอบว่า ขวัญมาแล้ว เมื่อเรียกขวัญเข้าสู่ตัวเรียบร้อยแล้ว จะมอบเสื้อให้คนป่วยหรือผู้ที่ถูกเรียกขวัญ 1 ตัวพร้อมเงิน แล้วผูกข้อมือด้วยด้ายขาว

นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมอื่นๆ เช่น การทำบุญอุทิศกุศลผลบุญไปหาพ่อคุณแม่ครู บุคลากรสืบสานที่ล่วงลับ การแห่อุปคุต การทำเครื่องสักการะล้านนา การเขียนเทียนบูชา การจาร ไบลาน การคำนวณโหราศาสตร์ ปฏิทินล้านนา การสืบชะตา เป็นต้น

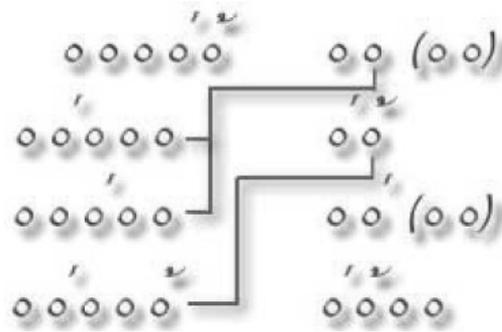
5. สาขาวรรณกรรม วรรณกรรม คือ ชนิดของคำประพันธ์ประเภทโคลง โคลงเป็น ชั้นหลักชนิดของคำประพันธ์ที่เก่าแก่ของล้านนา เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า กลอนโคลง คะโลง กะโลงหรือกันโลง เท่าที่ปรากฏหลักฐานจากวรรณกรรมล้านนาที่แต่งด้วยโคลงแล้ว อาจแบ่งโคลง เป็น 5 ประเภท คือ

โคลงสั้น เท่าที่หลักฐานปรากฏ มีการใช้โคลงสั้นในวรรณกรรมล้านนาเรื่องอุสสา บารส เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่ค้นพบ มีจำนวนโคลงสั้น 226 บท

แผนภาพที่ 29 รูปแบบโคลงสั้น

โคลงสี่สุภาพ หรือ กันโลง 4 ห้อง โคลงสี่สุภาพล้านนามีลักษณะหลากหลายในด้านชั้นหลักชนิด เช่น มีความคล้ายคลึงกับโคลงสี่สุภาพของภาคกลางก็มี บางครั้งจำนวนคำในวรรคไม่แน่นอนตายตัว แสดงว่ากวีล้านนามุ่งความสำคัญไปที่เนื้อหาของวรรณกรรมเป็นหลักมากกว่า จะมุ่งรักษาลักษณะบังคับตามชั้นหลักชนิดอย่างตายตัว

แผนภาพที่ 30 รูปแบบโคลงสี่สุภาพ

โคลงสามหรือกันโลง 3 ห้อง ชั้นทลัษณ์โคลงสามล้านนา มีจำนวน 4 วรรค จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ มีตั้งแต่ 4 คำ จนถึง 8 คำ ส่วนลักษณะคำโทมักจะปรากฏในคำสุดท้าย วรรคที่ 2 และ 3 ส่วนคำสุดท้ายวรรคที่ 4 จะเป็นคำเอกเสมอ 4. โคลงสองหรือกันโลง 2 ห้อง โคลงสองล้านนามีลักษณะเช่นเดียวกับโคลงสามดังกล่าว คือมีลักษณะการสัมผัสที่หลากหลาย มีจำนวนคำในวรรคไม่แน่นอนตายตัว โดยเฉพาะวรรคแรกสามารถบรรจุคำได้ 8-10 คำ ตำแหน่งคำ โทคล้ายกับโคลงสองภาคกลาง แต่คำเอกแตกต่างกัน แต่คำสุดท้ายบทของโคลงสองล้านนาต้องเป็นคำเอกเสมอและใช้คำตายแทนเสียงเอกได้

โคลงกลบท โคลงบทส่วนใหญ่แต่งขึ้นด้วยความอุตสาหะอย่างยิ่ง และมักจะซ่อนเงื่อนไว้เป็นเหตุให้ผู้พยายามจะแก้กลบทหลายคนแก้ไม่ออก ดังปรากฏตำราที่แก้กลบทไว้ผิด ๆ หลายเล่ม คำตอบที่ถูกต้องมักจะอาศัยลวดลาย หรือระบบที่สมมาตรกัน เช่น ถ้าอ่านเวียนขวาเป็นกันหอยก็ต้องเวียนไปทางเดียวกัน คือ เป็นกันหอยทั้งสี่บท บางบทต้องเดินเป็นแบบม้าหมากรุก ในกรณีนี้ถ้าผู้อ่านเล่นหมากรุกไม่เป็น ก็อาจไม่มีทางมองเห็นคำตอบที่ถูกต้องได้ จึงทำให้ความรู้ในการแต่งกลโคลงไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

6. สาขาอักษรล้านนา อักษรล้านนามีถึง 3 ชนิด ได้แก่

อักษรธรรมล้านนา เป็นอักษรที่ปรับปรุงมาจากอักษรมอญโบราณมักเรียกกันทั่วไปว่า "ตัวเมือง" มีลักษณะกลมป้อม

การแบ่งหมู่อักษร อักษรธรรมล้านนาแบ่งออกเป็น 3 หมู่ ตามพื้นเสียง ดังนี้

1. อักษรสูงพื้นเสียงเป็นระดับเสียงวรรณยุกต์จัตวา มี 22 ตัว คือ

ก	ข	ฃ	ง	ค	ฅ	ฉ	ด	ด
ต	ถ	ฏ	จ	ฉ	ช	ฌ	ด	ด
ป	ผ	ฝ	ย	ศ	ส	ห	หง	หน
ป	ช	ช	ฉ	ศ	ฉ	ช	ช	ช
หม	หม	หม	หม					
ช	ช	ช	ช					

แผนภาพที่ 33 อักษรสูง

2. อักษรกลาง พื้นเสียงเป็นระดับเสียงวรรณยุกต์สามัญ มี 4 ตัว คือ

ก,ท,ค	บ	ฃ	ด
จ	ฉ	ช	ด

แผนภาพที่ 34 อักษรกลาง

3. อักษรต่ำพื้นเสียงเป็นเสียงวรรณยุกต์ตรี มี 23 ตัว คือ

ก	ค	ฃ	ง	ช	ฅ	ฉ	ญ	ฌ
ด	ถ	ฏ	จ	ฉ	ช	ช	ช	ช
ฌ	ท	ธ	น	พ	ฟ	ภ	ม	ย
ฌ	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด
ร	ล	ว	ฬ	ฮ				
จ	ฉ	ช	ช	ช				

แผนภาพที่ 35 อักษรต่ำ

7. สาขาดนตรี

พิณเป็ยะ พิณเป็ยะ หรือ พิณเพ็ยะ หรือบางทีก็เรียกว่า เพ็ยะ หรือเป็ยะ เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด คันทวนยาวประมาณ 1 เมตรเศษ ตอนปลายคันทวนทำด้วยเหล็กรูปหัวช้าง ทงเหลือง สำหรับใช้เป็นที่พาดสาย ใช้สายทองเหลืองเป็นพื้น สายทองเหลืองนี้จะพาดผ่านสลักตรงกะลาแล้วต่อไปผูกกับสลักตรงด้านซ้าย สายของพิณเป็ยะมีทั้ง 2 สายและ 4 สาย กะโหลกของพิณเป็ยะทำด้วยด้วยเปลือกน้ำเต้าตัดครึ่งหรือกะลามะพร้าว เวลาดีดเอา กะโหลกประกบติดไว้กับหน้าอก ขยับเปิด-ปิด เพื่อให้เกิดเสียงกังวานตามต้องการ สมัยก่อนหนุ่มสาว เหนือนิยมเล่นดีดคลอการขับร้องในขณะที่ไปเกี่ยวสาวตามหมู่บ้านในยามค่ำคืน

ภาพที่ 96 พิณเป็ยะ

สะล้อ เป็นเครื่องดนตรีที่มีส่วนประกอบที่ไม่ซับซ้อน สะล้อนี้อมี 2 สายหรือ 3 สาย เป็นตัวกำเนิดเสียง และมีตัวกำธร ทำด้วยกะลามะพร้าว ส่วนประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ด้ามหรือคันหลักสาย ก๊อบ ด้ามสะล้อที่ดีควรเป็นไม้เนื้อแข็งโดยทั่ว ๆ ไป ด้ามมักมีลักษณะกลม ด้านที่มีลูกบิดมีขนาดโตกว่าด้านที่เสียบกะลามะพร้าว ยอดเหนือลูกบิดสามารถถลึงเป็นหัวบัวหรือสลักเป็นรูปต่าง ๆ ได้ กะลามะพร้าวที่ใช้ทำกล่องกำธรเสียงนั้นจะตัดออกไม่เกิน 1/3 ของกะลาทั้งลูก ปิดส่วนที่เหลือด้วยแผ่นไม้บาง ๆ เรียกว่า ตาด ด้านหลังมีรูเสียบซึ่งอาจมีรูลักษณะต่าง ๆ หรือมีลวดลายประกอบ กะลามะพร้าวนี้จะต้องชุบน้ำและขัดให้เรียบก่อนประกอบกับด้ามสายสะล้อในปัจจุบันพบว่าทำด้วยสายกีตาร์เป็นส่วนมาก นอกจากทำด้วยสายห้ามล้อจักรยาน สายไวโอลิน ก๊อบ ซึ่งวางรับสายอยู่บนปากสะล้อจะอยู่บนตาดสะล้อ จะอยู่ค่อนข้างทางขอบบนทั้งนี้เพื่อให้ตำแหน่งที่คันชัก สัมผัสสายสะล้ออยู่ไม่ห่างเกิน อันจะทำให้เสียงไม่มีพลังกังวาน

ภาพที่ 97 สะล้อ

ซึ่ง เป็นเครื่องสายสำหรับตีที่แพร่ทั่วภาคเหนือมีการผลิตออกมาหลายขนาด อย่างไรก็ตาม พออนุมานได้ว่า นักดนตรีใช้ซึ่ง 3 ขนาด คือซึ่งตัด มีหน้ากว้าง 6-7 นิ้ว ซึ่งกลาง 8-10 นิ้ว และซึ่งใหญ่ 12 นิ้วขึ้นไปไม้ที่นิยมใช้ทำซึ่งมักใช้ไม้เนื้อแข็งเพราะจะยากและแต่งเสียงได้ยาก รูปแบบของซึ่งตามประเพณีนิยม มีคอกับกล่องเสียงทำจากไม้ท่อนเดียวกันและกล่องเสียงจะเป็นรูปรีหรือรูปไข่ ปลายคอกหรือหัวซึ่งเป็นที่ยึดหลักสาย ซึ่งมักจะบางออกและโค้งงอเล็กน้อย บนคอกซึ่งมีลูกซึ่งทำด้วยไม้แท่งเล็ก ๆ จำนวน 9 อันขึ้นไป ในอดีตลูกซึ่งจะติดบนคอกซึ่งชั่วคราวโดยใช้ยางไม้ทั้งนี้เพื่อปรับเสียงได้ตามความต้องการลูกบิด เดิมทำด้วยไม้เหลามีรูสอดสาย เพื่อหมุนให้สายตึง ปัจจุบันมีผู้ใช้ชุดลูกบิดของเครื่องดนตรีตะวันตกมาใช้แทนไม้เขี้ยวซึ่ง มักทำด้วยเขาคความเหลาเป็นแผ่นเล็ก ๆ ยาว 2-3 นิ้ว แต่งให้ปลายเรียวและบางจนมีแรงติดตัวปัจจุบันยังคงมีใช้อยู่ แต่มีลักษณะอื่น ทำด้วยวัสดุอื่นปะปนอยู่ไม่น้อย

ภาพที่ 98 ซึ่ง

8. สาขานาฏศิลป์ ได้แก่ การฟ้อนพื้นเมือง ฟ้อนเล็บ ฟ้อนสาวไหม ฟ้อนกายลาย ฟ้อนมองเซิง ฟ้อนจ้อง ฟ้อนวี ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ฟ้อนนกกิงกะหว่า ฟ้อนโต ฟ้อนสาวไหม เป็นต้น

ภาพที่ 99 รูปแบบการฟ้อน

9. สาขาแพทย์แผนไทย คือ การรักษาโดยใช้สมุนไพรพื้นถิ่น อันหมายถึง ส่วนประกอบต่าง ๆ ของพืชและสัตว์ที่นำไปใช้เป็นอาหาร และในการบำบัดรักษาโรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปการเก็บสมุนไพรต้องเก็บตาม วัตถุประสงค์ของการนำมาใช้ตามความเชื่อของชาวล้านนา เช่น การเก็บสมุนไพรที่จะนำมาทำยา ควรเก็บในวันอังคาร วันพฤหัสบดี และวันที่เกิดจันทรุปราคาเพราะเชื่อว่าสมุนไพรนั้นจะใช้ในการ รักษาโรคได้ผลดีที่สุด วิธีการไปเก็บสมุนไพร ควรเก็บไปข้างหน้าเพราะเชื่อว่าเมื่อนำสมุนไพรไป รักษาโรคจะทำให้ผู้ป่วยไม่หายจากโรคนั้น อาจกลับมาเป็นโรคนั้นได้อีก

ประเภทของการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์

1. การนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในด้านการนำมาประกอบอาหาร พืชที่มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ คนในชุมชนจะนำมาประกอบอาหารซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีการถ่ายทอดกันมา โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติและมีการนำมาเพาะปลูกภายในชุมชน พืชผักที่นำมารับประทานอาหารมีสรรพคุณทางยาในตัว

2. การนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในด้านการรักษาความเจ็บป่วย การรักษาด้วยสมุนไพร เป็นการรักษาตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น หรือร่างกายเกิดการไม่สมดุลของธาตุทั้งสี่ การรักษาต้องอาศัยหมอพื้นบ้านที่มีความชำนาญการมีองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่หลากหลายไปตามตำราที่ตนเรียนรู้ สืบทอดและผ่านการทดลองมา

วิธีการใช้สมุนไพร

1. การกินสด เช่น การนำใบฝรั่งมาเคี้ยวกิน เมื่อมีอาการปวดท้อง ท้องเสียหรือการนำเอาเหง้าปู่เลย(ไพล) มากินแก้ปวดท้องเป็นต้น

ภาพที่ 100 สมุนไพรประเภทการรักษาแบบกินสด

2. การฝน เป็นการนำเอาสมุนไพรทั้งแห้งและสด มาชুবน้ำแล้วฝนกับก้อนหินแล้วดื่มกินเวลาเจ็บป่วย

3. การแช่น้ำดื่ม เป็นการนำสมุนไพรมาแช่และดื่มกินน้ำหรือนำมาล้างหน้า ประพรมศีรษะ

4. การดองเหล้า เป็นการนำสมุนไพรทั้งสดและแห้งมาดองในเหล้า

ภาพที่ 101 สมุนไพรประเภทดองเหล้า

5. การขม (การรวมไอน้ำ) เป็นการนำสมุนไพรทั้งสดและแห้งมาใส่หม้อต้มตั้งไฟจนเดือดและเกิดไอน้ำแล้วให้ผู้ป่วยนั่งสูดไอน้ำ โดยใช้ผ้าคลุมโปงเพื่อให้ได้รับไอน้ำอย่างเต็มที่
6. การต้มอาบ เป็นการนำสมุนไพรมาต้มแล้วนำมาอาบให้ทั่วตัว
7. การจุ่ม(ประคบ) เป็นการนำสมุนไพรมาโขลกรวมกันแล้วห่อผ้านำไปนึ่งหรือลนที่ไอน้ำร้อน แล้วนำมาประคบบริเวณที่เจ็บป่วย

ภาพที่ 102 สมุนไพรประเภทใช้ประคบ

8. การพอกทาหรือการโปะ เป็นการนำสมุนไพรสด ๆ มาโขลกแล้วนำมาพอกหรือโปะบริเวณที่เจ็บป่วย
9. การบดเป็นผง เป็นการนำสมุนไพรมาตากแห้งแล้วนำมาบดเป็นผงไว้กินหรือชงกับน้ำอุ่นดื่มกิน
10. การปั้นเป็นลูกกลอน เป็นการนำสมุนไพรมาตากแห้งแล้วบดให้ละเอียดผสมน้ำ ปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ

ภาพที่ 103 สมุนไพรประเภทปั้นเป็นลูกกลอน

หมอมือ คือ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการรักษาพยาบาลเกี่ยวกับพื้นบ้าน
ประเภทของหมอพื้นบ้านหรือหมอเมือง

1. หมอยาสมุนไพร เป็นหมอที่มีความรู้ในการใช้สมุนไพรส่วนมากหมอจะอยู่ประจำบ้านเวลามีคนไข้มาหาจะรักษาให้
2. หมอนวดแผนไทยเป็นผู้บำบัดความปวดเมื่อยของร่างกาย ทำนองเดียวกับตัดตบ ซึ่งทางล้านนาเรียกว่าเอาเอ็น
3. หมอเป่า เป็นหมอที่ใช้คาถาเป่าให้กระดูกติดกันหรือดับพิษ มักมีบทบาทในการรักษากระดูกหัก
4. หมอส่ง(พิธีกรรม) บางท่านไม่จัดว่าเป็นหมอเพราะมีหน้าที่ไปถึงพิธีกรรมต่าง ๆ โดยทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแสดงผลในด้านจิตเวชโดยชัดเจน นอกจากผลทางจิตเวชแล้วบางกรณีได้ใช้พิธีเรียกขวัญมามีบทบาทในการวินิจฉัยในการรักษาโรคอีกด้วย

5. หมอผสมผสาน เป็นหมอที่ใช้องค์ความรู้ผสมผสานกันในการดูแลรักษา

จุดเด่นของหมอพื้นบ้านหรือหมอเมือง

1. จะไม่มีความห่างกันทางสังคม ระหว่างความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไข้กับหมอจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากกว่าหมอปัจจุบัน และมีความสอดคล้องทางสังคมและวัฒนธรรม
2. เป็นคนในท้องถิ่นและอยู่ในชุมชนมานานจนชาวบ้านเกิดความสนิทสนม
3. เป็นคนเฒ่าคนแก่ของสังคม มีบทบาททางสังคมที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ
4. มีราคาถูกกว่าหมอปัจจุบัน การจ่ายค่ารักษาเป็นการจ่ายค่าครูหรืออยู่ในลักษณะเป็นการให้ของขวัญที่อยู่ในรูปค่าตอบแทนหรือการแก้บนก่อน การจ่ายขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของคนไข้ ไม่จำเป็นต้องจ่ายเป็นของขวัญหรือเงิน เพียงแต่แสดงความเคารพและกตัญญูเท่านั้นก็พอ
5. ความคิดและความรู้พื้น ๆ ของชาวบ้านเกี่ยวกับวิธีรักษาและยาเป็นสิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคยกว่าหมอปัจจุบันชาวบ้านจึงเข้าใจได้ง่ายกว่า
6. วิธีรักษาเข้าถึงชาวบ้านมากกว่าวิธีรักษาแบบปัจจุบัน
7. ความสะดวกสบายและประหยัด

การนวดแผนไทย หรือการนวดไทยนั้น เป็นแบบอย่างการนวดเพื่อสุขภาพและการบำบัดที่ใช้มานานนับพันปี มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน จุดมุ่งหมายของการนวดแผนไทยเป็นการนวดเพื่อสุขภาพซึ่งก็คือทักษะเบื้องต้นของการนวดบำบัดที่รู้จักกันในแบบของการนวดผ่อนคลายอย่างแพร่หลาย ในขณะที่เดียวกันการนวดเพื่อการบำบัดก็คือการนวดขั้นสูงที่นับว่าเป็นศาสตร์เฉพาะที่มีการฝึกหัดและถ่ายทอดเฉพาะตระกูลซึ่งสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ คือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพ่อหมอแม่หมอประจำหมู่บ้าน ซึ่งสามารถทำการบำบัดรักษาผู้เจ็บป่วยได้ทั้งการใช้ยาสมุนไพรไทย การบำบัดอาการทางกระดูกการทำคลอดผดุงครรภ์ การนวดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การนวดแบบชาววัง เป็นการนวดของหมอนวดในราชสำนักเพื่อการผ่อนคลายและเพื่อการบำบัดด้วยการใช้นิ้วมือ และมือเท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการนวดในพระราชสำนักผู้ทำหน้าที่นวดคือข้าราชการในพระราชสำนัก ที่ทำการนวดบริการแต่เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนัก

2. การนวดแบบชาวบ้าน หมายถึง การนวดโดยทั่ว ๆ ไปเพื่อการผ่อนคลาย ซึ่งสามารถนวดกันภายในครัวเรือน ใช้ทั้งนิ้วมือ มือ ศอก เข่า เท้า ซึ่งในสมัยโบราณทุกคนรอบครัวสามารถเรียนรู้การนวดและนำมาใช้ในครัวเรือน หลังจากการทำไร่ทำนา เวลาพักผ่อนก็จะมี การนวดเพื่อช่วยผ่อนคลายความเมื่อยล้าจากการทำงานประจำหมู่บ้านที่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญากันมาหลายชั่วอายุ เพื่อให้ทำหน้าที่ในด้านดูแลสุขภาพ ซึ่งหมายถึงการดูแลด้านการผดุงครรภ์หรือที่เรียกว่าหมอตำแย ซึ่งนอกเหนือจากการผดุงครรภ์แล้ว ยังมี การนวด รวมทั้งความสามารถในการใช้ยาสมุนไพรทำการประคบ หรือปรุงเป็นยาบำบัดอาการของโรคต่าง ๆ ด้วย

คุณค่าของการนวดไทย การนวดไทยมีคุณค่าต่อผู้ทำการนวดบำบัดและผู้ป่วย ดังนี้

1. ด้านจิตใจและสังคม เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลที่เต็มไปด้วยความจริงใจ และอบอุ่นและสามารถพึ่งพาได้ในชุมชน

2. ด้านสุขภาพ มีผลดีทางด้านส่งเสริมสุขภาพ กลไกการเคลื่อนไหวเกิดผลดีต่อระบบต่าง ๆ ของร่างกาย เป็นเหมือนยาอายุวัฒนะ

3. ด้านการป้องกันโรค การนวดเป็นการกระตุ้นภูมิคุ้มกันให้แก่ร่างกาย ป้องกันแผลกดทับ บำบัดอาการปวดศีรษะปวดส่วนต่าง ๆ แก้วปวด เคล็ด ขัดยอกกล้ามเนื้อ เอ็นกล้ามเนื้อ และข้อต่อ ลดอาการอักเสบของกล้ามเนื้อ เอ็นกล้ามเนื้อและข้อต่อ และลดอาการติดขัดของข้อต่อ

4. ด้านฟื้นฟูสมรรถภาพ เป็นการกระตุ้นฟื้นฟูกล้ามเนื้อที่อ่อนแอ อัมพฤกษ์ อัมพาตและฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการ

5. ด้านสรีรวิทยา ช่วยกระตุ้นระบบการไหลเวียนเลือด ลดอาการบวม และกระตุ้นให้เลือดไปหล่อเลี้ยงใต้ผิวหนังดีขึ้น สร้างเสริมสมรรถภาพของกล้ามเนื้อ ช่วยขจัดของเสียในเนื้อเยื่อกล้ามเนื้อ

แนวคิดความเชื่อตามความเชื่อโบราณมีความเชื่อว่า การเจ็บปวดร่างกายเป็นผลจากลิขิตกรรมที่ทำไว้ คือทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว และเชื่อว่าอาการเจ็บปวดร่างกายมาจากผลกรรมไม่ดีหรือกรรมชั่วที่ก่อไว้ บุคคลใดสร้างกรรมไว้อย่างใดย่อมรับผลกรรมนั้น เช่น ทำร้ายร่างกายทำทารุณสัตว์ต่าง ๆ เมื่อทำไปแล้วจะแสดงพฤติกรรมปกปิดไม่ให้ผู้อื่นรู้ แต่จิตใจผู้กระทำจะรู้สึกไม่เป็นสุขหรือรู้สึกเมื่อยยามเจ็บป่วย ทั้งนี้มาจากจิตได้สำนึกถึงสิ่งที่ได้กระทำไว้ ทำให้จิตใจไม่สงบ เกิดภาวะความเครียดทางจิตใจ ซึ่งเป็นผลกระทบต่ออริยาบถต่าง ๆ ของการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวัน ที่มีผลมากที่สุดคือในยามพักผ่อนนอนหลับจะรู้สึกหลับไม่สนิท นอนฝันร้ายเนื่องจากภาวะจิตใจไม่สงบ ดังนั้นการนอนจึงผิดลักษณะ ไม่นิ่ง พลิกตัวไปมาทำให้เกิดอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อ บางครั้งอาจจะนอนทับแขน ทำให้รู้สึกปวดชา หรือเกิดจากการทำงานอาชีพที่ต้องทำงานหนัก ต้องพบกับภาวะความเครียดทางอารมณ์ไปด้วย ทำให้เกิดความเกร็งตามส่วนต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเค้นในอริยาบถที่ผิดปกติ ผิดธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อการทำให้เกิดการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อ เช่น การนั่งเก้าอี้หาม หลังงอ ทำให้กล้ามเนื้อหลังต้องยืดเกร็งตลอดเวลา การนั่งก้มศีรษะทำให้เกิดการเกร็งที่เอ็นกล้ามเนื้อหัวไหล่ การนั่งเอียงข้าง ทำให้เกิดการเกร็งที่เอ็นกล้ามเนื้อ ข้อต่อตะโพก ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการปวดคอ ปวดไหล่ ปวดหลังและปวดเอว คนที่ทำความดีอยู่เสมอ จะมีจิตใจผ่องใส ดังนั้นการเคลื่อนไหวในอริยาบถต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันจึงเป็นไปตามธรรมชาติ มีความคล่องตัวว่องไว ไม่มีปัญหาการเกร็งกล้ามเนื้อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อต่อต่าง ๆ อาการปวดเจ็บตามข้อต่อร่างกายจึงเกิดขึ้นน้อยมาก ถ้ามีจิตใจเศร้าหมอง เมื่อได้ทำจิตให้สงบได้ทำบุญสร้างกุศล เพื่อปรับสภาพจิตใจให้ดีขึ้น เป็นการลดภาวะความเครียดทางอารมณ์ ร่างกายก็จะมีกรปรับตัวตาม ทำให้กลไกการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวันเป็นไปตามปกติ

นิทรรศการส่วนหอเกียรติยศสล่า

“สล่า”⁴ เป็นคำสรรพนามที่ใช้เรียกขานกันในภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ ความหมายเหมือนกับคำว่า “ช่าง” หมายถึง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับสาขาอาชีพ ตามแขนงงานของตนอันได้แก่ สล่าช่างไม้ สล่าช่างปูน สล่าช่างปั้น ในความรู้สึกของข้าพเจ้าแล้ว คำว่า “สล่า” นั้นมีความยิ่งใหญ่ มีตำนานเล่าขานที่น่าสนใจ ด้วยเหตุผลที่ว่าผู้ที่จะยึดอาชีพงานสล่าได้นั้น จำเป็นต้องมีทักษะ ฝึกฝน เรียนรู้และผ่านประสบการณ์ให้เกิดความชำนาญได้เป็นอย่างดี จะต้องมียอดความรู้อีกหลายอย่าง ได้แก่ การรู้จักคิดเป็น ทำเป็น สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างถูกต้อง ยึดหลักการของเหตุผล ตลอดจนมีแนวความคิดไหวพริบด้วยสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด รอบคอบ ชยันตอดทน ทำงานด้วยความประณีต ละเอียดอ่อน และจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นรูปแบบด้วยเอกลักษณ์อันโดดเด่น เพื่อเป็นการสื่อแสดงถึงจิตวิญญาณ วิถีชีวิต เผ่าพันธุ์ อันจะเป็นมุมมองที่ได้สะท้อนถึงควมมีอารยธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนาเมืองได้เป็นอย่างดี ดังที่ได้เรียกขานขนานนามว่า “สล่าเมือง” นอกจากนี้ยังแบ่งประเภทของสล่าเมืองได้อีกสามลักษณะด้วยกัน อันดับแรกได้แก่ผู้ที่มีความสามารถ ทักษะในการทำงานอย่างชำนาญ เก่งกาจด้วยฝีมืออันยอดเยี่ยม เรียกว่า “สล่าเก๋า” หมายถึง ผู้ที่เป็นหัวหน้าช่างนั่นเอง อันดับสอง สล่าผู้มีประสบการณ์ทำงานเป็นเวลาหลายปี มีคุณวุฒิ วิทยุฒิมากพอสมควรเป็นที่รู้จักยอมรับในวงการสล่าและสังคมได้เป็นอย่างดี เรียกว่า “สล่าหลวง” ส่วนสล่าอันดับสามคงจะเป็นผู้ที่กำลังแสวงหาความรู้ประสบการณ์จากการทำงานตามสาขาอาชีพที่ตนเองมีความถนัด มีใจรัก ความอดทน ชยัน เพื่อที่จะก้าวขึ้นไปเป็นตำแหน่งสล่าเก๋า เรียกว่า “สล่าตั้ง پای” หรือเป็นช่างกำลังฝึกหัด

ผลงานที่สล่าเมืองแต่ละสาขาอาชีพ ได้รังสรรค์ออกมาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ ศิลปหัตถกรรมนั้นเป็นการบ่งบอก สื่อแสดงออกถึงความเรียบง่าย บริสุทธิ์ ไร้เดียงสา ตลอดจนความเป็นเอกลักษณ์กลิ่นอายของความเป็นชนบทพื้นบ้าน โดยเน้นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และความงามทางด้านศิลปะควบคู่กันไป เรียกว่า “งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน” หรือที่รู้จักกันในนามรูปแบบงานศิลปะ “โฟล์คอาร์ต” ของชาวฝรั่ง

การที่สล่าผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปหัตถกรรมทุกแขนงอาชีพ ได้เรียนวิชา ความรู้ ความสามารถทางภูมิปัญญา จากพ่อครู แม่ครู สล่าเมืองนั้นนับเป็นสิ่งที่สูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์ และมีคุณค่าอันใหญ่หลวง ดังนั้น ผู้ได้รับการสืบสาน จรรโลง ความเป็นฮีตฮอยของงานช่าง สล่าจำต้องมีการรำลึก เคารพ บูชา พ่อครู แม่ครู ของตนอยู่เสมอ ในสมัยก่อน ผู้ที่จะเข้ารับการเป็นศิษย์

⁴ฉลอง พินิจสุวรรณ, สล่าพื้นบ้านพื้นเมือง, (เชียงใหม่ : อินเทอร์เน็ต, 2546), 1-15.

จะต้องมีการครอบครัช่าง หรือ “การขึ้นชั้นตั้งสลา” เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ระลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ได้ประสพ ถ่ายทอดวิชาความรู้ และเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ตามสาขาอาชีพที่ได้เล่าเรียนมา ช่วงวันที่ 15 เมษายน ตรงกับวันพญาวันในเทศกาลป่าเวณี ปีใหม่เมืองของชาวล้านนา ผู้เป็นศิษย์ทั้งหลาย สล่าเก้า สล่าป้าย จะได้นำเอาปัจจัยของกิน ของใช้สอยประจำวันรวมทั้ง น้ำมัน ส้มป่อย ข้าวตอก สวยดอกไม้ พร้อมทั้งรูป เทียน ใสบนพานขันตอก สลูงเงิน เพื่อไปดำหัว-ดำเกล้า สักการบูชา พ่อครู แม่ครู สล่าหลวง อันจะเป็นการขอพรหรือปิ่นปอม ขอขมาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่คิดว่าได้กระทำการล่วงเกินซึ่งจะเป็นการแสดงความกตัญญู ต่อผู้มีพระคุณ พ่อครู แม่ครู สล่า

ปัจจุบัน ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี นวัตกรรมอันทันสมัยในฐานะที่เรามีการดำรงชีวิตของความเป็นอาชีพสลาที่บ้านล้านนา เรามีศักดิ์ศรีและภูมิใจที่ได้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาอันล้ำค่า น่าจะมีการรณรงค์ให้เกิดเจตคติ ความรัก ห่วงแหน ปลูกฝังจิตสำนึก สร้างค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชน พร้อมทั้งจะสืบสานลมหายใจ พลังไฟแห่งศิลป์ที่ป้ออุ้ย แม่หม่อนได้รังสรรค์เอาไว้บนแผ่นดินล้านนา แล้วพร้อมที่จะเดินทางบนเส้นทางของความเป็นสลาล้านนา

ส่วนนิทรรศการยกย่องเชิดชูเกียรติของสลาเชียงใหม่ ในเบื้องต้นได้แสดงประวัติและผลงานของสลาเชียงใหม่ 18 ท่าน ดังนี้⁵

1. แพง โนจา

สลาพิณเปี้ยะ ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น จากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ปี พ.ศ. 2534 และรางวัลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขา ศิลปะการแสดง (พิณเปี้ยะ) จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2536

ภาพที่ 104 แพง โนจา

⁵ฉลอง พิณสุวรรณ, สล่าพื้นบ้านพื้นเมือง, (เชียงราย : อินเตอร์พรีนท์, 2546), 56-95.

2. ตี๋บ แก้วก้อ

เป็นผู้ก่อตั้งคณะช่างซอ ส. อำนวยศิลป์ ตระเวนแสดงไปตามงานปอยต่างๆทั่วภาคเหนือ ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดร้องเพลงพื้นบ้านไทย ประเภทเพลงซอ ซึ่งจัดโดยกลุ่มอนุรักษ์ไทย ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2535 นอกจากเล่นดนตรีแล้ว สล่าตี๋บยังทำเครื่องดนตรีให้แก่ลูกศิษย์ผู้สนใจ นับเป็นผู้ต่อลมหายใจของวงดนตรีพื้นบ้านอย่างแท้จริง

ภาพที่ 105 ตี๋บ แก้วก้อ

3. ชื่น จักรสุวรรณ คีตกรแห่งท้องทุ่ง

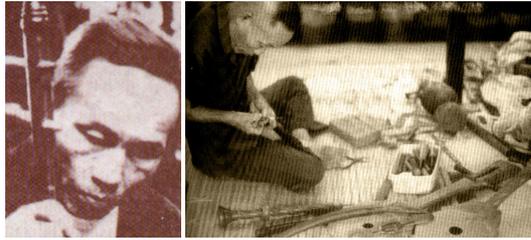
มีความชำนาญในการเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้านประเภทเครื่องสาย ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (ละลื้อ) ปี พ.ศ. 2536 จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ภาพที่ 106 ชื่น จักรสุวรรณ

4. หลาน ถาแปง

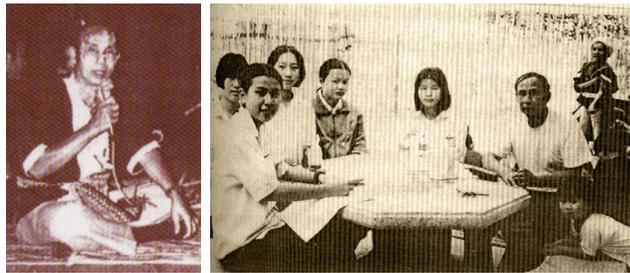
นักประดิษฐ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ

ภาพที่ 107 หลาน ถาแปง

5. สิงห์แก้ว วงศ์มูล

ช่างซ่อมและหมอลำขวัญ ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินดีเด่น สาขาวรรณศิลป์ (หมอลำขวัญ) ปี พ.ศ. 2541

ภาพที่ 108 สิงห์แก้ว วงศ์มูล

6. ทวน สอนน้อย

พ่อครูนักแต่งเพลงซอพื้นบ้าน ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินดีเด่นจังหวัด เชียงราย สาขาวรรณกรรม (คร่าว-ซอพื้นเมือง) จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2541

ภาพที่ 109 ทวน สอนน้อย

7. แสงดา บันลือฤทธิ์

ผู้ก่อตั้งกลุ่มแม่บ้านบ้านไร่ไผ่งาม เป็นกลุ่มทอผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติ ไม่ใช่ใยสังเคราะห์ และมีการคิดค้นลวดลายของผ้าทอที่มีความวิจิตรงดงาม จนในปี พ.ศ. 2536 สล่าแสงดา ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า) จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)

ภาพที่ 110 แสงดา บันลือฤทธิ์

8. จำรัส พรหมมินทร์

สล่าแต้มแห่งล้านนา เรียนรู้เทคนิคและพัฒนาการวาดภาพด้วยตนเองมาโดยตลอดจนประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง ผลงานที่โดดเด่น คือ ภาพวาดทิวทัศน์ของชนบทภาคเหนือ

ภาพที่ 111 จำรัส พรหมมินทร์

9. กอบ มงคลดี

ผู้สืบสานศิลปกรรมล้านนา ทั้งออกแบบและก่อสร้างผลงานพุทธศิลป์ มีผลงาน เช่น ศาลหลักเมืองเชียงใหม่ วัดปงสนุก วัดป่าสักหางเวียง วัดพระธาตุนาเวา วัดผ้าขาวบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ 112 กอบ มงคลดี

10. พรหมมา สุตะวงศ์

สถาปนิกผู้มีผลงานมากมายในพุทธสถานในพื้นที่เชียงใหม่ เช่น วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระธาตุนาเวา วัดพระธาตุดอยสุเทพเมือง เป็นต้น

ภาพที่ 113 พรหมมา สุตะวงศ์

11. ตุ่นแก้ว แสนเพ็ญ

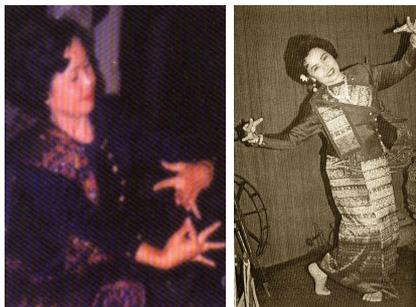
นักประดิษฐ์ดอกไม้ใบตองพื้นเมือง ทั้งบายศรีและการจัดดอกไม้ และยังเป็นวิทยากรผู้บรรยายฝึกอบรบหลายแห่ง จนได้รับยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่น ด้านการประดิษฐ์ดอกไม้ใบตองแบบล้านนา ในงานวันอนุรักษ์มรดกไทย ปี พ.ศ. 2538

ภาพที่ 114 ตุ่นแก้ว แสนเพ็ญ

12. บัวเรียว รัตนมณีภรณ์

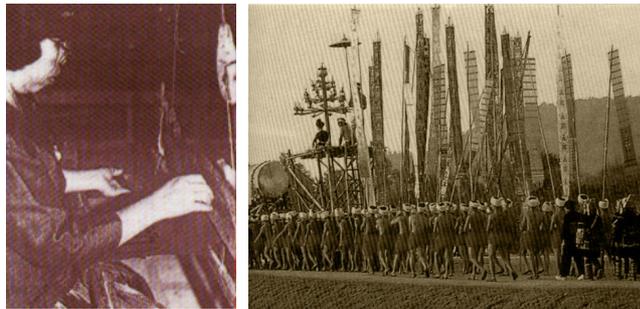
ผู้ให้กำเนิดฟ้อนสาวไหม ซึ่งเป็นการฟ้อนที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากอากัปกิริยาในการสาวไหมของคนโบราณ ต่อมาท่าฟ้อนของบัวเรียวได้รับการพัฒนาแตกแขนงออกไปกลายเป็นแบบฉบับของกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2526 บัวเรียว รัตนมณีภรณ์ได้รับการยกย่องในฐานะผู้สร้างสรรค์สื่อชาวบ้านดีเด่นของภาคเหนือ

ภาพที่ 115 บัวเรียว รัตนมณีภรณ์

13. บัณฑิต ฟูวัน

สถาปนาและพัฒนาและคิดค้นออกแบบลวดลายและใช้วัสดุใหม่ๆจนเกิดเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของตุงเชียงใหม่

ภาพที่ 116 บัณฑิต ฟูวัน

14. หงษ์คำ กองอารินทร์

กวีพื้นบ้านหลานพญาพรหมโฆหาร ผู้มีผลงานวรรณกรรมพื้นบ้านที่หลากหลาย เรื่องราวและมีเนื้อหาที่ร่วมสมัย เป็นข้อคิดเตือนใจทั้งด้านสิ่งแวดล้อม การใช้ชีวิต จนได้รับการเผยแพร่ในวงกว้าง ใน ปี พ.ศ. 2543 ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ด้านวรรณกรรม จากสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 117 หงษ์คำ กองอารินทร์

15. จรัญ เชียงใหม่

สล่าปั้นน้ำตัน พัฒนาจากรูปแบบน้ำตันธรรมดาจนเป็นน้ำตันรูปร่างแปลกตาที่
ได้รับความนิยม

ภาพที่ 118 จรัญ เชียงใหม่

16. แสง ลือสุวรรณ

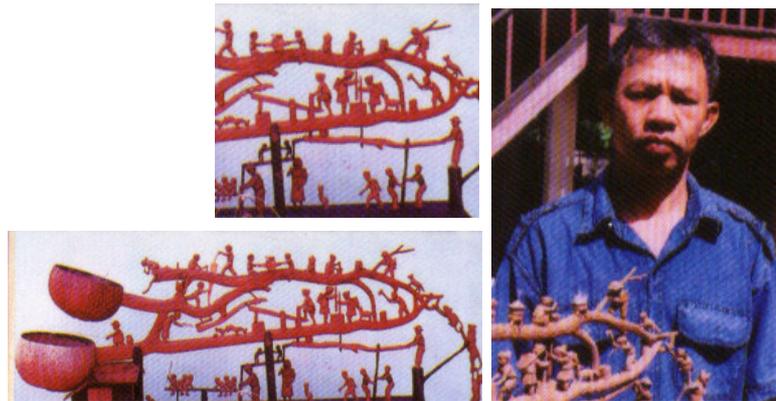
สล่าแสงได้สืบสานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทงานแกะสลักด้ามน้ำบวย จาก
ยุคดั้งเดิมจนกลายมาเป็นงานศิลปะที่ทรงคุณค่าทั้งรูปแบบเนื้อหาและสะท้อนวิถีชีวิต ได้รับความยก
ย่องให้เป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น สาขาช่างแกะสลักไม้จากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 119 แสง ลือสุวรรณ

17. คำจันทร์ ยาโน

เป็นหลานชายของ แสง ลือสุวรรณ ได้รับการฝึกฝนจากสลาแสง ผสานกับการพัฒนารูปแบบและความสร้างสรรค์ การใช้เทคนิคสมัยใหม่ เช่น มอเตอร์ไฟฟ้า มาช่วยในการเคลื่อนไหวของกลไกในงาน

ภาพที่ 120 คำจันทร์ ยาโน

18. สุวรรณ สามสี

เป็นสลาแกะสลักอีกคนหนึ่งซึ่งมีผลงานโดดเด่นด้านความชำนาญในการแกะสลักไม้ขนาดเล็ก

ภาพที่ 121 สุวรรณ สามสี

ตารางที่ 14 พื้นที่นันทนาการส่วนหอเกียรติยศภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่

หัวข้อในการจัดแสดง		วิธีการจัดแสดง					พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
		B	D	M1 M2	E1 E2 E3	F		
1.	ส่วนเขตชุมชนเกียรติยศ เมืองเชียงใหม่ทั้ง 18 ท่าน	36	6	--	E3=3	--	147	An
		108	24	--	15	--	+cir 30% =191	
2.	2.1 สาขาจิตรกรรม	3	2	M2=1	--	1	45+cir 30%	An
		9	8	12	--	16	=13.5	
	2.2 สาขาประติมากรรม	3	--	M1=2 M2=2	--	1	67+cir 30%	An
		9	--	42	--	16	=87	
	2.3 สาขาหัตถกรรม	3	--	M1=2 M2=2	--	1	67+cir 30%	An
		9	--	42	--	16	=87	
	2.4 สาขานาฏกรรม	3	2	M2=2	--	2	73+cir 30%	An
		9	8	24	--	32	=95	
	2.5 สาขาวรรณกรรม	3	--	--	E3=4	2	61+cir 30%	An
		9	--	--	20	32	=79.3	
	2.6 สาขาพิธีกรรม	3	--	M2=1	E3=4	1	57+cir 30%	An
		9	--	12	20	16	=74	
	2.7 สาขาคนตรีพื้นเมือง	3	--	M2=1	E3=4	1	57+cir 30%	An
		9	--	12	20	16	=74	
	2.8 สาขาอักษรล้านนา	5	--	M2=1	E3=4	1	63+cir 30%	An
		15	--	12	20	16	=82	

ตารางที่ 14 (ต่อ)

หัวข้อในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง					พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M1 M2	E1 E2 E3	F		
2.9 สาขาแพทย์แผนไทย	3	--	M2=1	E3=3	2	68+cir 30%	An
	9	--	12	15	32	=88.4	
3. พื้นที่ห้องเก็บอุปกรณ์	คิดเป็นพื้นที่ 5% ของหอเกียรติยศภูมิปัญญา = 45 ตารางเมตร					45+cir 30%	An
4. พื้นที่ห้องงานระบบ	คิดเป็นพื้นที่ 5% ของหอเกียรติยศภูมิปัญญา = 45 ตารางเมตร					45+cir 30%	An
คิดเป็นพื้นที่ ส่วนหอเกียรติยศภูมิปัญญา = 988+296.4 (cir 30%) = 1,284.4 ตารางเมตร							

แสดงความหมายสัญลักษณ์

B = บอร์ดแสดงนิทรรศการ (BORD) พื้นที่ 3 ตารางเมตร

D = หุ่นจำลองผสมเทคนิคพิเศษ (DIORAMA) พื้นที่ 4 ตารางเมตร

M1 = หุ่นจำลองลอยตัว 1 (MODEL1) พื้นที่ 9 ตารางเมตร

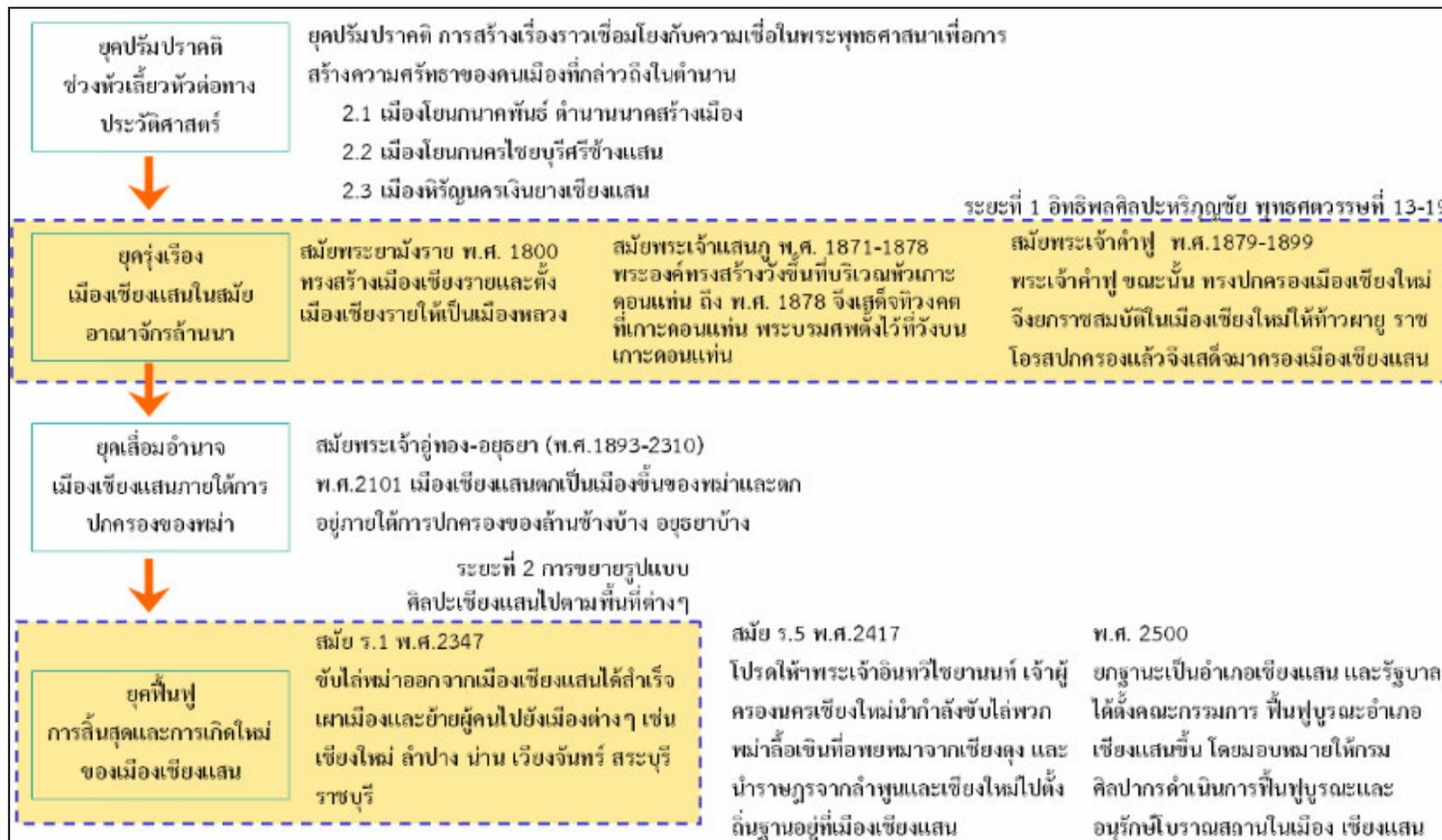
M2 = หุ่นจำลองลอยตัว 2 (MODEL 2) พื้นที่ 12 ตารางเมตร

E1 = สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 1 พื้นที่ = 4 ตารางเมตร

E2 = สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 2 พื้นที่ = 5 ตารางเมตร

E3 = สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 3 พื้นที่ = 5 ตารางเมตร

F = พื้นที่สาธิต พื้นที่ = 16 ตารางเมตร

แผนภาพที่ 36 ลำดับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาต่างๆของเมืองเชียงใหม่เพื่อนำไปใช้เป็นเนื้อหาในการจัดนิทรรศการ

ตารางที่ 15 พื้นที่จัดนิทรรศการ ส่วนหอตำนานเมืองเชียงใหม่

หัวข้อในการจัดแสดง		วิธีการจัดแสดง					พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
		B	D	M1 M2	E1 E2 E3	F		
1.	ยุคก่อนประวัติศาสตร์	8	--	M1=1 M2=2	E2=2 E3=3	--	82+cir 30% =106.6	An
		24	--	33	25	--		
2.	ยุคปรั่มปราคติ	10	--	M2=2	E3=4	--	74 +cir 30% =96.2	An
		30	--	24	20	--		
	ยุคประวัติศาสตร์ (โดยรวม)	5	--	--	E1=4	--	31+cir 30% =40.3	An
		15	--	--	16	--		
3.	ยุคสร้างเมือง	10	--	M2=1	E2=2	--	52+cir 30% =67.6	An
		30	--	12	10	--		
	ยุครุ่งเรือง	5	--	M2=1	E3=3	--	42+cir 30% =54.6	An
		15	--	12	15	--		
	ยุคเสื่อม	5	--	M2=1	E1=3	--	39+cir 30% =50.7	An
		15	--	12	12	--		
4.	พื้นที่ห้องเก็บอุปกรณ์	คิดเป็นพื้นที่ 5% ของหอตำนานเมือง เชียงใหม่ = 20.8 ตารางเมตร					20.8+cir 30% =27	An
5.	พื้นที่ห้องฉายระบบ	คิดเป็นพื้นที่ 5% ของหอตำนานเมือง เชียงใหม่ = 20.8 ตารางเมตร					20.8+cir 30% =27	An

แสดงความหมายสัญลักษณ์

B = บอร์ดแสดงนิทรรศการ (BORD) พื้นที่ 3 ตารางเมตร

D = หุ่นจำลองผสมเทคนิคพิเศษ (DIORAMA) พื้นที่ 4 ตารางเมตร

- M1 = หุ่นจำลองลอยตัว 1 (MODEL1) พื้นที่ 9 ตารางเมตร
 M2 = หุ่นจำลองลอยตัว 2 (MODEL 2) พื้นที่ 12 ตารางเมตร
 E1 = สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 1 พื้นที่ = 4 ตารางเมตร
 E2 = สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 2 พื้นที่ = 5 ตารางเมตร
 E3 = สื่ออิเล็กทรอนิกส์ 3 พื้นที่ = 5 ตารางเมตร
 F = พื้นที่สาธิต พื้นที่ = 16 ตารางเมตร

หอพระเจ้าพรหมมหาราชและลานสักการะ

เป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีสักการะพระเจ้าพรหมมหาราช ตามความเชื่อเกี่ยวกับกษัตริย์ผู้รวบรวมดินแดนโยนก-ล้านนา และความศรัทธาร่วมกันในภูมิภาคที่มีร่วมกันในภูมิภาคแถบนี้ ในการสร้างจินตนาการของเมืองสิ่งสำคัญ คือ การนำความทรงจำและความศรัทธาร่วมมาใช้ในการกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชน

ภาพที่ 122 พระเจ้าพรหมมหาราช

พระเจ้าพรหม วีรบุรุษในตำนานของ โยนก-ล้านนา⁶

พระเจ้าพรหมมหาราช หรือ พระเจ้าพรหมกุมาร เป็นราชบุตรของพระเจ้าพังคราช ครองเมืองโยนกชัยบุรี (โยนกชัยบุรีราชธานีศรีช้างแส่น) ราวปีพ.ศ. 1480 ถึง พ.ศ. 1541 ทรงมีพระปรีชาสามารถด้านการรบ สามารถตีเอาเมืองโยนกชัยบุรี คืนได้จาก พญากล่อมดำ เมืองอุโมง

⁶สุจิตต์ วงษ์เทศ, พระเจ้าพรหม วีรบุรุษในตำนานของโยนก-ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2545), 51.

คเสลา ซึ่งยกทัพมาชิงเมืองในสมัยพระบิดา(พระเจ้าฟ้างคราช) เมื่อตีเอาเมืองคืนได้ ยังทรงยกทัพไล่ ต้อนทัพพญาภกลมดำ ลงมาถึงใกล้เขตแดนลาวรัฐ (เขตเมืองกำแพงเพชรปัจจุบัน) ก็ทรงเลิกทัพ กลับไป และทรงคืนโยนกษัตริย์ให้พระบิดา ส่วนพระองค์ ขยับลงมาสร้างเมืองทางตอนใต้ไม่ห่าง กันมาก และตั้งชื่อว่าชัยปราการและทรงครองที่เมืองนี้จนถึงสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 1541 ซึ่งเป็นปฐม กษัตริย์แห่งล้านนาผู้เกรียงไกร เพื่อร่วมกันรำลึกถึงพระคุณท่านที่ได้สร้างบ้านแปงเมืองเวียงพาง คำ เวียงเชียงแสน เวียงชัยปราการ มาแต่อดีต ทำให้ให้พวกเราแผ่นดินอยู่อาศัยมาจนบัดนี้

3. สรุปพื้นที่ใช้สอยของโครงการ

1. พื้นที่ส่วนเจ้าหน้าที่	=	427.45 ตารางเมตร
2. พื้นที่ส่วนบริการ	=	1,245.79 ตารางเมตร
3. พื้นที่ส่วนโถงต้อนรับประชาสัมพันธ์	=	411.00 ตารางเมตร
4. พื้นที่ส่วนส่งเสริมโครงการ	=	1,631.50 ตารางเมตร
5. พื้นที่ส่วนจัดแสดงทั้งหมด	=	1,895.40 ตารางเมตร
คิดเป็นพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด	=	5,612 ตารางเมตร

พื้นที่อาคารทั้งหมด = พื้นที่ใช้สอยทั้งหมด + ทางสัญจร 30%

$$5,612 + 1,683 = 7,295 \text{ ตารางเมตร}$$

พื้นที่โครงการทั้งหมด = พื้นที่อาคารทั้งหมด + พื้นที่เปิดโล่ง 200%

$$7,295 + 14,590 = 21,885 \text{ ตารางเมตร}$$

คิดเป็นพื้นที่โครงการ = 14 ไร่

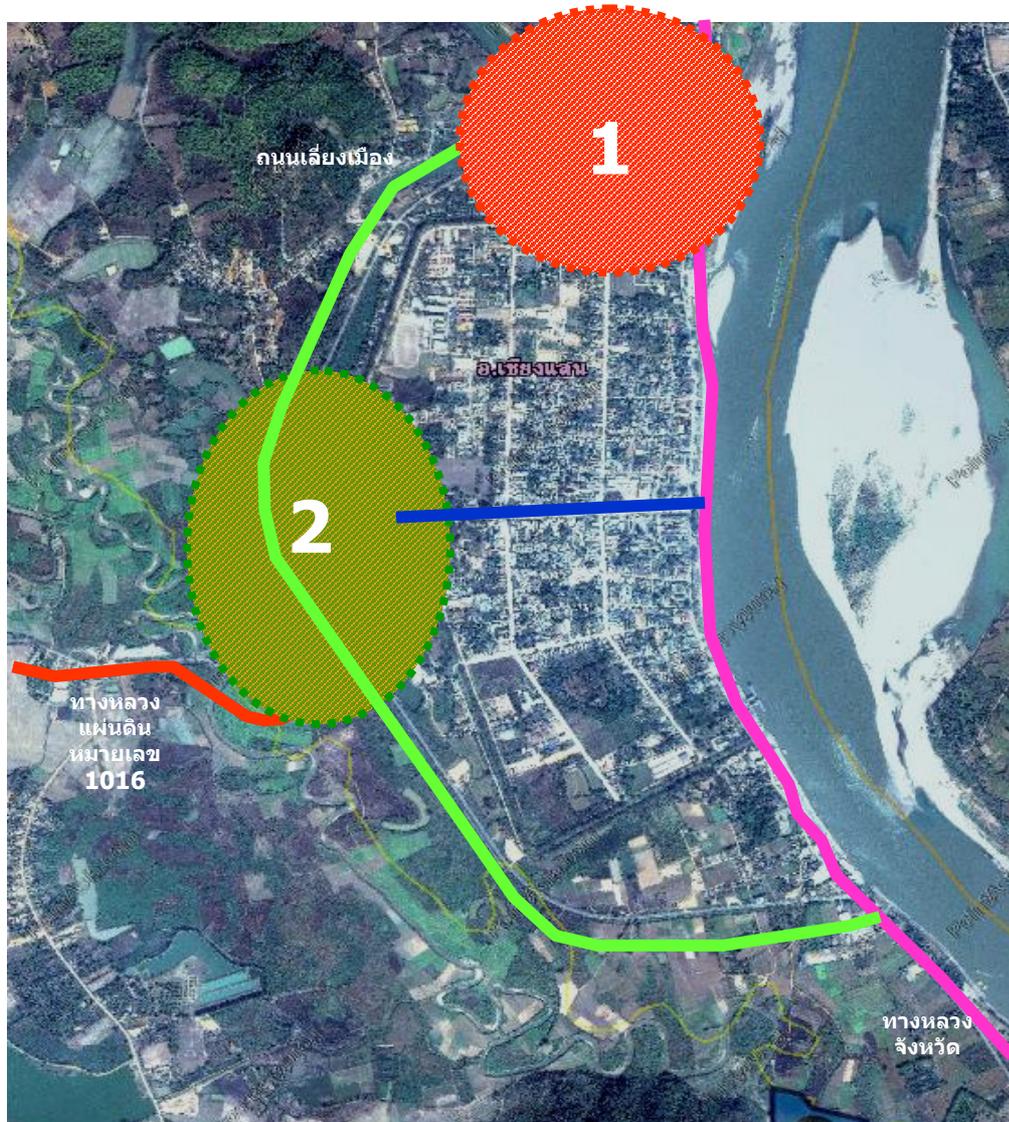
บทที่ 7 การเลือกที่ตั้งโครงการ

1. การเลือกย่านที่ตั้งโครงการ

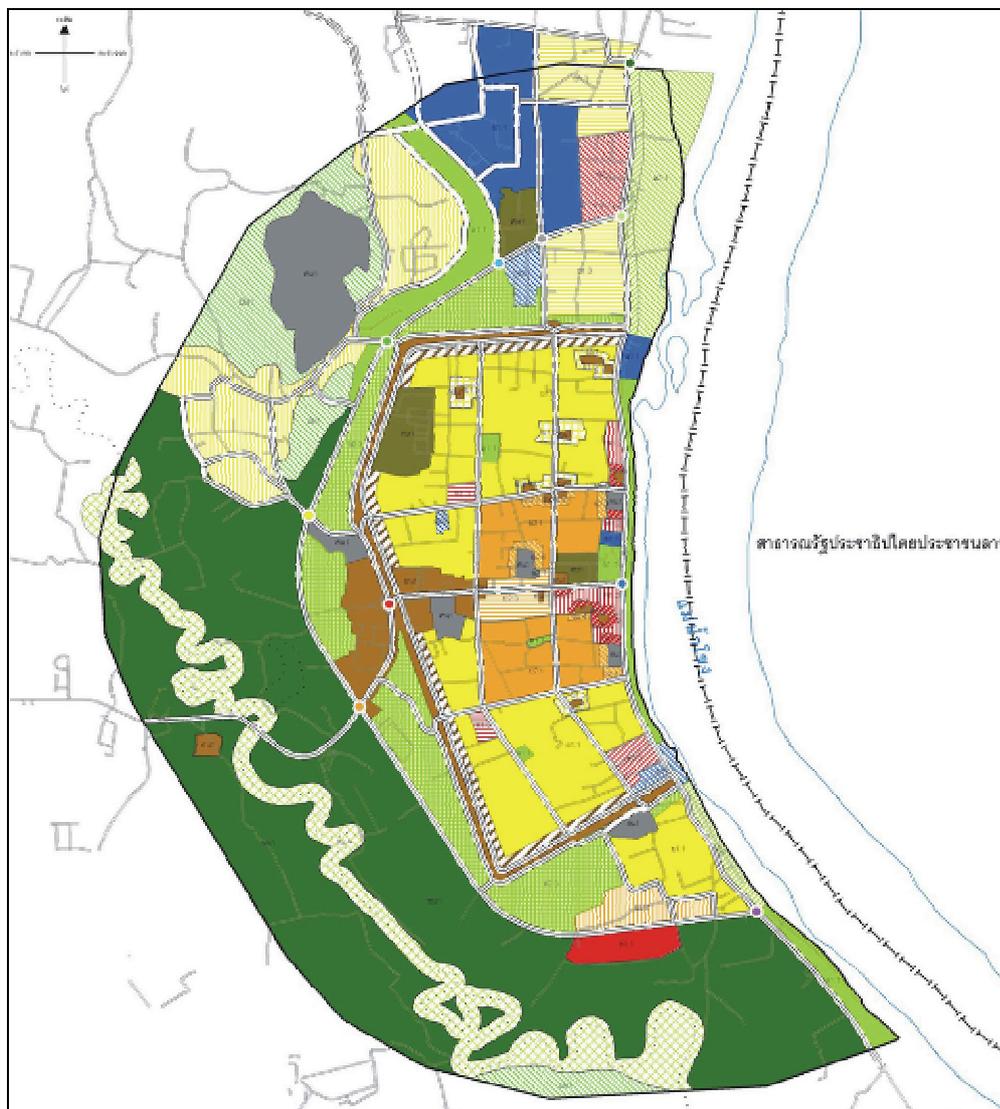
ในการเลือกย่านที่ตั้งโครงการ พิจารณาจากปัจจัยหลักดังนี้

1. ใกล้เคียงกับเมืองโบราณเชียงใหม่ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงการกับพื้นที่เมืองโบราณ
2. สามารถเข้าถึงได้ง่าย ทั้งสำหรับนักท่องเที่ยวและชุมชนใกล้เคียง
3. เป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเดิมตามเส้นทางที่เป็นที่นิยมอยู่แล้ว เพื่อสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกจุดหนึ่งของอำเภอเชียงใหม่
4. มีสภาพแวดล้อมโดยรอบที่ส่งเสริมกับโครงการ ทั้งในด้านมุมมองสู่โครงการ และการขยายตัวของโครงการในอนาคต
5. มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของ อำเภอเชียงใหม่

จากการพิจารณาพื้นที่โดยรอบเมืองโบราณเชียงใหม่ ทำให้เลือกย่านที่ตั้งโครงการได้ 2 ย่าน คือ ย่านที่ตั้งโครงการที่ 1 บริเวณป้อมประตูยางเทิง ทางด้านทิศเหนือของพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ และย่านที่ตั้งโครงการที่ 2 บริเวณป้อมประตูป่าสัก ทางด้านทิศตะวันตกของพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

แผนภาพที่ 37 แสดงย่านที่ตั้งโครงการที่ 1 และ ย่านที่ตั้งโครงการที่ 2

แผนภาพที่ 38 แสดงผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงแสน , (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 315.

ตารางที่ 16 แสดงสัญลักษณ์ย่านการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สี	ความหมาย	ตัวย่อ
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยหนาแน่นน้อย	ย1.1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยหนาแน่นน้อย	ย1.2
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยหนาแน่นน้อย	ย1.3
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยหนาแน่นน้อย	ย1.4
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยหนาแน่นปานกลาง	ย2.1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยหนาแน่นปานกลาง	ย2.2
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยหนาแน่นปานกลาง	ย2.4
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมบริการชุมชน	พ1.1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมบริการชุมชน	พ1.2
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมบริการชุมชน	พ1.3
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมบริการชุมชน	พ1.4
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมบริการการท่องเที่ยว	พ2.1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมบริการการท่องเที่ยว	พ2.2
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ	ส1.1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทสาธารณูปโภค สาธารณูปการ	ส2.1
	18. ย่านการใช้ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา	ศษ1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา	ศน1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้	ปม.1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทที่โล่งว่างเพื่อการนันทนาการ	ล1.1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทที่โล่งว่างเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	ล2.1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทที่โล่งว่างเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	ล2.2
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทที่โล่งว่างเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	ล2.3
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	อน1
	ย่านการใช้ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม	ชป1

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547), 316.

1.1 ย่านที่ตั้งโครงการที่ 1

บริเวณป้อมประตูยางเทิง ทางด้านทิศเหนือของพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

แผนภาพที่ 39 แสดงย่านที่ตั้งโครงการที่ 1

ข้อดี

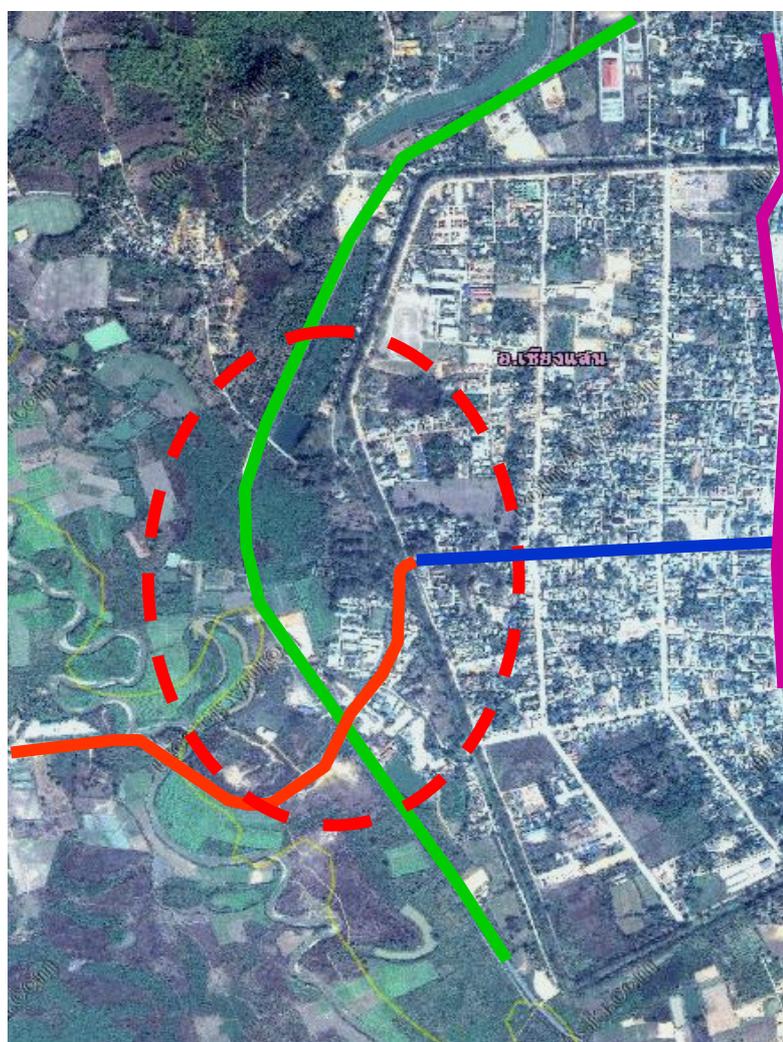
เป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ได้ดี ตามเส้นทางหลวงจังหวัด 1290 พิจารณาจากเส้นทางท่องเที่ยวหลัก ที่เป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเกือบทั้งหมดจะเป็นเส้นทางต่อเนื่องจากอำเภอแม่สาย เพราะมีระยะทางไม่ไกล (30 กิโลเมตร) สามารถเข้าถึงได้หลายทาง อยู่ใกล้แหล่งชุมชนใกล้เคียง และสามารถพัฒนาเป็นพื้นที่จุดแวะพัก ระหว่างเส้นทางท่องเที่ยวสำคัญได้

ข้อต่อ

ขาดการเชื่อมโยงกับพื้นที่กิจกรรมหลักของชุมชนเมืองโบราณ ถนนด้านประตู
 ยางเท็งเป็นเส้นทางรองของการสัญจรของชุมชนเมืองโบราณเชียงใหม่ ในอนาคตอาจไม่มีพื้นที่ใน
 การขยายตัวมากนักเนื่องจากพื้นที่ใกล้เคียงเป็นพื้นที่ศูนย์ราชการ

1.2 ย่านที่ตั้งโครงการที่ 2

บริเวณป้อมประตูป่าสัก ทางด้านทิศตะวันตกของพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

แผนภาพที่ 40 แสดงย่านที่ตั้งโครงการที่ 2

ข้อดี

สามารถเข้าถึงได้โดยทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1016 ซึ่งเชื่อมโยงกับเส้นทางที่มาจาก จ.เชียงใหม่ทาง อ.แม่จันซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน เป็นเส้นทางไปสู่ป่าสัก และถนนสายหลักภายในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่กิจกรรมหลักของชุมชนเมืองโบราณได้ ในอนาคตสามารถพัฒนาเป็นพื้นที่จุดแวะพักระหว่างเส้นทางท่องเที่ยวสำคัญอีกจุดหนึ่ง พื้นที่โดยรอบยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้สามารถมองเห็นโครงการได้ชัดเจน และเพิ่มโอกาสในการขยายพื้นที่โครงการในอนาคต ด้านหลังติดกับโบราณสถานวัดป่าสัก ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ สามารถเชื่อมโยงได้ด้วยเส้นทางเดินเท้า

ข้อด้อย

พื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่เกษตรกรรม จึงไม่มีชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงมากนัก

ตารางที่ 17 การเลือกย่านที่ตั้งโครงการ

ลำดับที่	เกณฑ์ในการเลือก	ย่านที่ 1	ย่านที่ 2
1	ความเชื่อมต่อกับเมืองโบราณเชียงใหม่ (6 คะแนน)	4	5
2	ความเชื่อมต่อกับเส้นทางท่องเที่ยว (6 คะแนน)	5	4
3	เส้นทางในการเข้าถึงพื้นที่ (4 คะแนน)	3	4
4	สภาพแวดล้อมโดยรอบ (4 คะแนน)	3	4
รวม 20 คะแนน		15	17

จากการวิเคราะห์ย่านที่ตั้งโครงการทั้ง 2 แห่ง สรุปเลือกย่านที่ตั้งโครงการ 2

2. การเลือกที่ตั้งโครงการ

จากการเลือกย่านที่ตั้งโครงการที่ 2 ทางด้านทิศตะวันตกของพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ จึงนำมาวิเคราะห์เพื่อหาพื้นที่ตั้งโครงการได้ 3 แห่ง ดังนี้

ที่ตั้งโครงการที่ 1 ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ด้านประตูป่าสัก

ที่ตั้งโครงการที่ 2 นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ ด้านหลังวัดป่าสัก

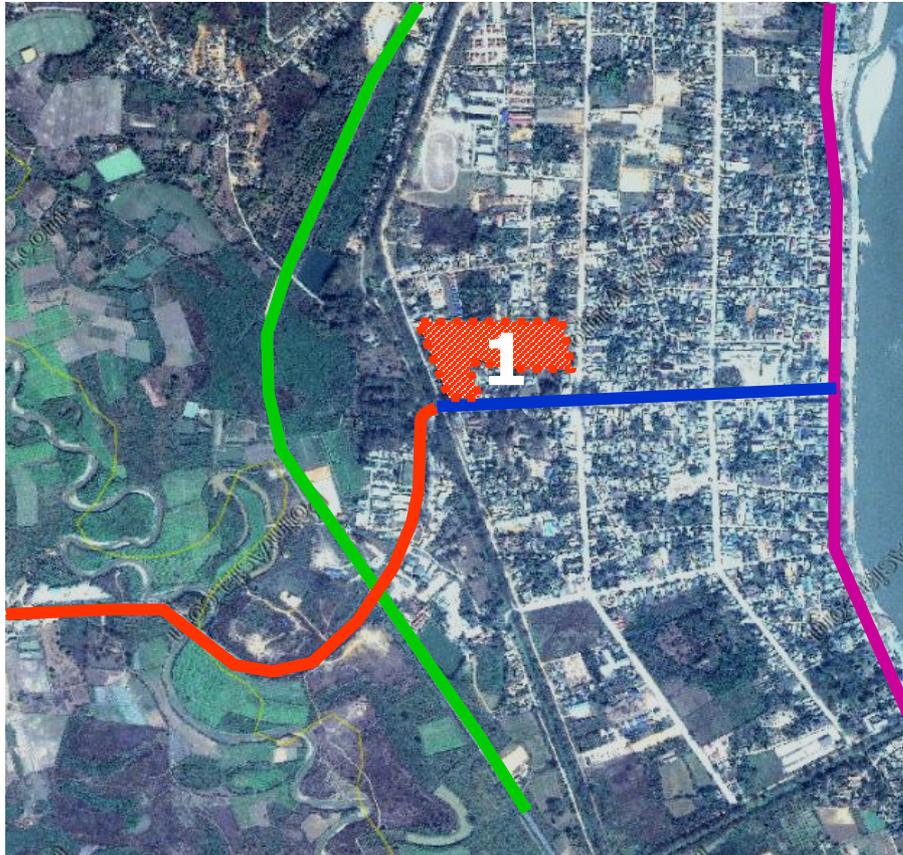
ที่ตั้งโครงการที่ 3 นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ ช้างสะพานข้ามแม่น้ำคำ

แผนภาพที่ 41 แสดงที่ตั้งโครงการที่ 1, 2 และ 3

2.1 ที่ตั้งโครงการที่ 1

ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ด้านประตูป่าสัก

แผนภาพที่ 42 แสดงที่ตั้งโครงการที่ 1

ภาพที่ 123 แสดงที่ตั้งโครงการที่ 1

ข้อดี

เปรียบเสมือนประตูเมือง (Gate Way) ต้อนรับนักท่องเที่ยวเข้าสู่เมืองโบราณเชียงใหม่ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโครงการกับชุมชนได้ชัดเจนตั้งอยู่ในย่านพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย สามารถเชื่อมต่อกับโครงการอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ข้อด้อย

อยู่ในพื้นที่โบราณสถาน ทำให้การขยายตัวของโครงการเป็นไปได้ยาก อยู่ในพื้นที่โบราณสถาน ต้องให้ความสำคัญกับภูมิทัศน์ของโครงการที่จะเกิดขึ้น

2.2 ที่ตั้งโครงการที่ 2

นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ ด้านหลังวัดป่าสัก

แผนภาพที่ 43 แสดงที่ตั้งโครงการที่ 2

ภาพที่ 124 แสดงที่ตั้งโครงการที่ 2

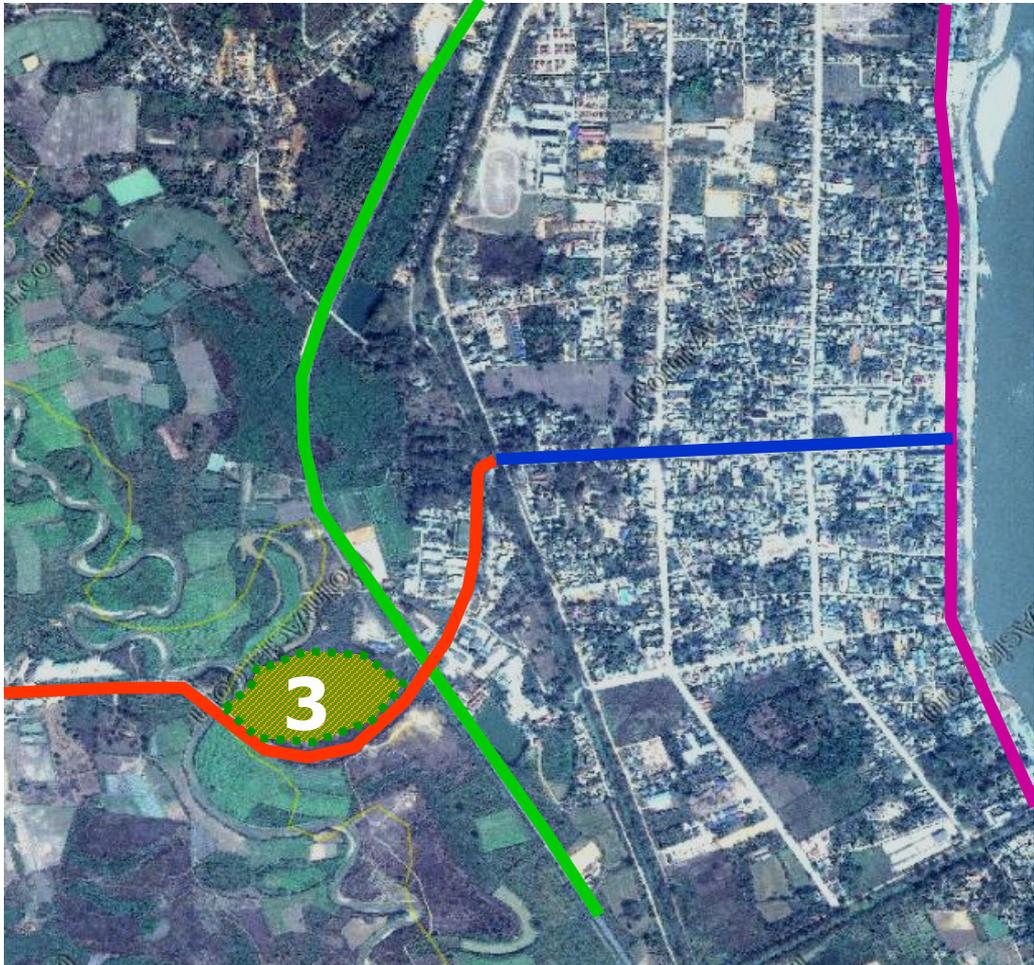
ข้อดี

อยู่ในเส้นทางเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง อยู่ใกล้กับชุมชนเมืองโบราณเชียงแสนทางด้านประตูป่าสัก อยู่ห่างไกลจากพื้นที่เมืองโบราณเชียงแสนมากนัก คนในชุมชนเมืองโบราณเชียงแสนสามารถเดินเท้าเข้ามาโครงการทางโบราณสถานวัดป่าสักได้ โดยรอบเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เปิดมุมมองจากทางเข้าหลักและมีพื้นที่ที่สามารถขยายโครงการในอนาคตได้

ข้อด้อย

เส้นทางรถเข้าถึง ต้องแยกออกจากถนนเส้นที่มุ่งเข้าสู่เมืองโบราณเชียงแสน อยู่ห่างไกลจากชุมชนใกล้เคียงอื่นๆ

2.3 ที่ตั้งโครงการนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ ช่วงสะพานข้ามแม่น้ำคำ

แผนภาพที่ 44 แสดงที่ตั้งโครงการที่ 3

ภาพที่ 125 แสดงที่ตั้งโครงการที่ 3

ข้อดี

อยู่ติดกับทางหลวงหมายเลข 1016 ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักในการเข้าถึงเมืองโบราณเชียงแสน จาก อ.แม่จัน เป็นทางผ่านที่นักท่องเที่ยวสามารถเห็นโครงการได้ชัดเจน มีพื้นที่ว่างในการขยายโครงการในอนาคต

ข้อด้อย

ค่อนข้างไกลจากชุมชนเมืองโบราณเชียงแสนและชุมชนใกล้เคียง ทำให้ขาดความต่อเนื่องของกิจกรรมของโครงการกับชุมชน บุคลากรส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนเมืองโบราณดังนั้น การที่โครงการอยู่ห่างจากชุมชนทำให้เกิดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และการดูแลที่ไม่ทั่วถึง

ตารางที่ 18 การเลือกที่ตั้งโครงการ

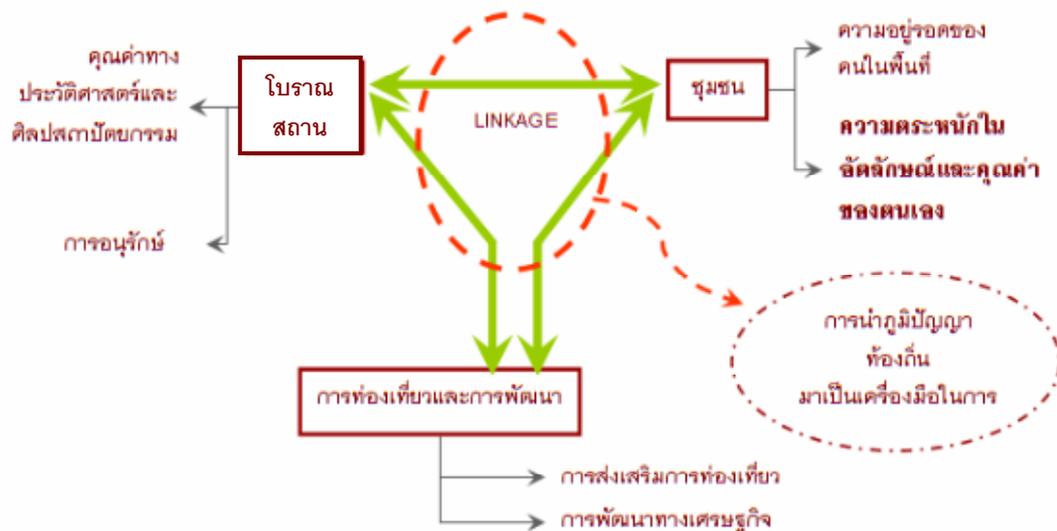
ลำดับที่	เกณฑ์ในการเลือก	ที่ตั้งที่ 1	ที่ตั้งที่ 2	ที่ตั้งที่ 3
1	ความเชื่อมต่อกับเมืองโบราณเชียงแสน (6 คะแนน)	6	5	3
2	ความเชื่อมต่อกับเส้นทางท่องเที่ยว (6 คะแนน)	5	6	5
3	เส้นทางการเข้าถึงพื้นที่ (5 คะแนน)	4	4	4
4	สภาพแวดล้อมโดยรอบ (5 คะแนน)	3	4	4
5	การขยายตัวในอนาคต (3 คะแนน)	1	3	3
รวม 25 คะแนน		19	22	19

จากการวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการทั้ง 3 แห่ง สรุปเลือกที่ตั้งโครงการที่ 2 นอกเมืองโบราณเชียงแสน ด้านหลังวัดป่าสัก

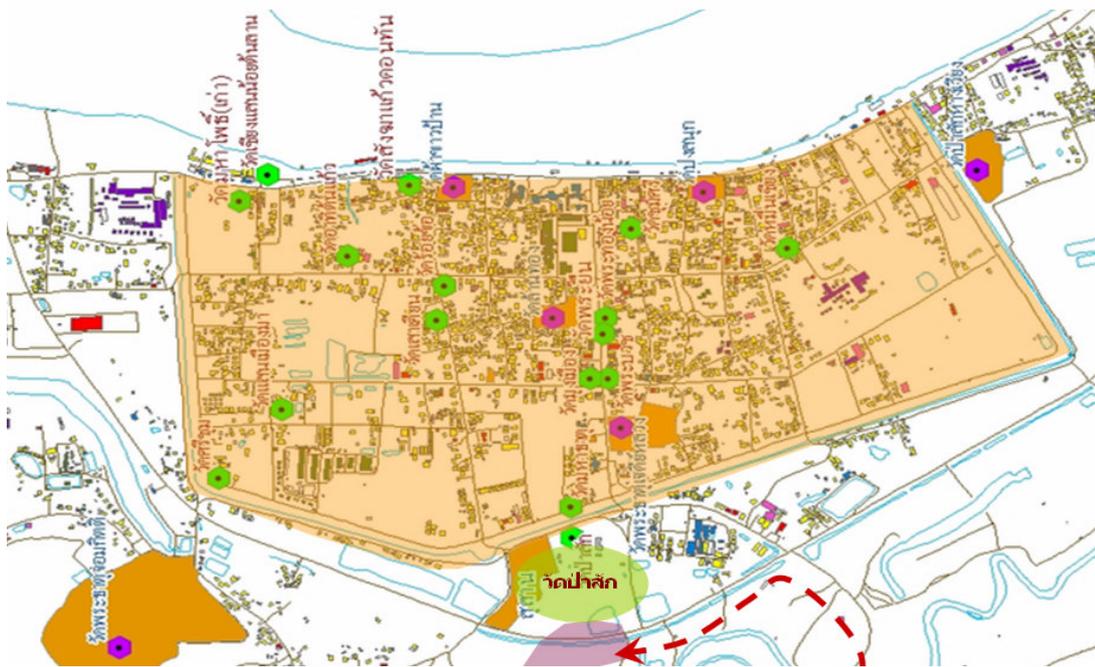
บทที่ 8 กระบวนการในการออกแบบ

1. แนวความคิดในการออกแบบ

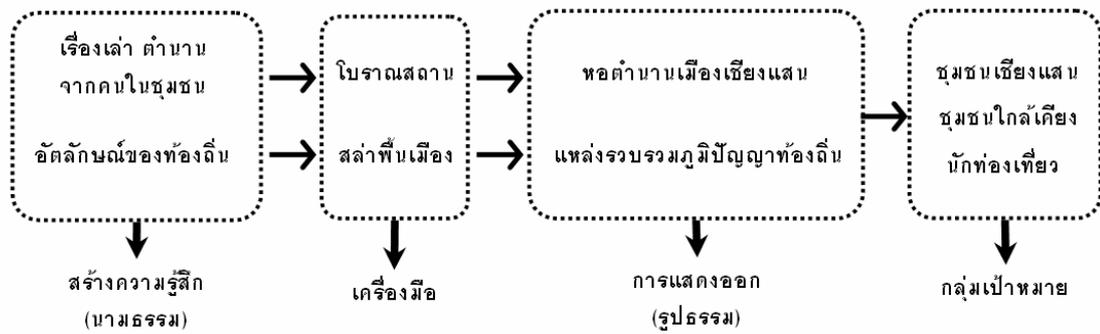
แนวความคิดหลักในการออกแบบโครงการ คือ การสร้างพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงเงื่อนไขต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ อันได้แก่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณชุมชนผู้ดูแล และการพัฒนาการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจในพื้นที่ การจะเชื่อมโยงเงื่อนไขต่างๆเหล่านี้ได้ จะต้องอาศัยการสร้างสำคัญของเมืองโบราณเชียงใหม่ขึ้นมาเป็นอันดับแรก ดังนั้นรูปแบบสถาปัตยกรรมของโครงการจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างตัวตน ซึ่งแสดงอัตลักษณ์ของเชียงใหม่บนสภาพแวดล้อมเดิมขึ้นมาใหม่อีกครั้ง การระลึกถึงเมืองเชียงใหม่ที่เคยเจริญรุ่งเรืองและมีความสำคัญในอดีต อาคารที่มีความสง่างามสามารถเชื่อมโยงถึงรูปแบบศิลปะเชียงใหม่ได้ ในขณะเดียวกันก็สร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชน และตอบรับการใช้สอยพื้นที่ในยุคปัจจุบัน

แผนภาพที่ 45 แนวความคิดหลักในการออกแบบโครงการ

แผนภาพที่ 46 ตำแหน่งพื้นที่ตั้งโครงการที่เชื่อมโยงกับพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่

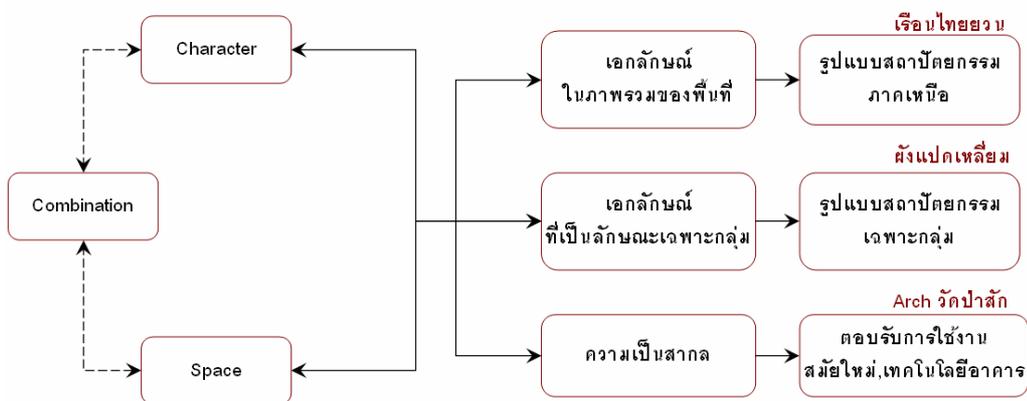
แผนภาพที่ 47 ความสัมพันธ์ของกิจกรรมในโครงการกับผู้ใช้สอยโครงการ

แผนภาพที่ 48 แสดงองค์ประกอบของหลักการวางแผนพิพิธภัณฑ์ (Museum Planning) ที่มา : มนัส แก้วบุชาและคณะ, การวางแผนโครงการสำหรับงานพิพิธภัณฑ์เพื่อการจัดกิจกรรม ณ พิพิธภัณฑ์บ้านยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ใน เอกสารประกอบการสัมมนา : พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่ (กรุงเทพฯ : ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร, 2544), 126

จากแผนภาพที่ 48 นำมาเป็นแนวทางในการสร้างกิจกรรมในพื้นที่ ด้วยการเชื่อมความสำคัญของบุคคล (สละ) ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวผู้เข้าชม ด้วยกิจกรรมการสาธิตและทดลองทำ มีพื้นที่สำหรับจัดงานประเพณีท้องถิ่นซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกสาขา

การออกแบบสถาปัตยกรรม นอกจากจะต้องมีพื้นที่สำหรับกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว รูปแบบที่สื่อออกมาจะต้องแสดงถึงความงามสง่าน่าภาคภูมิใจ แสดงถึงภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันที่มีความเชื่อมโยงมาจากอดีต แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องให้ความรู้สึกถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีสัดส่วนและมวลที่ว่างใกล้เคียงคนมนุษย์ และต้องสอดคล้องกับระบบอาคารต่างๆด้วย

แผนภาพที่ 49 องค์ประกอบต่างๆที่นำมาเป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรม

2. การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

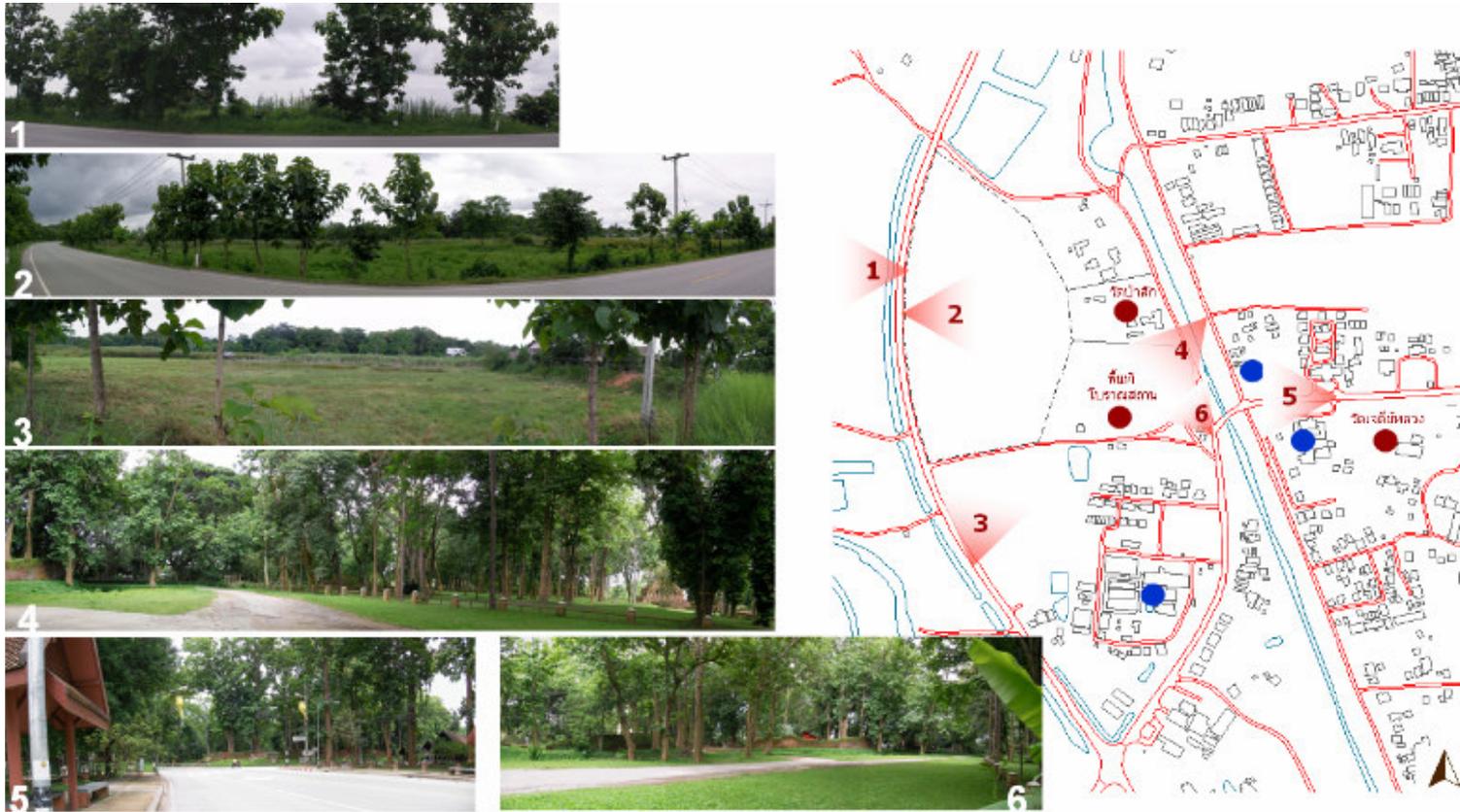
จากการวิเคราะห์เลือกย่านที่ตั้งโครงการ และที่ตั้งโครงการในบทที่ 7 สรุปเลือกที่ตั้งโครงการบริเวณประตูป่าสัก ด้านหลังของโบราณสถานวัดป่าสัก

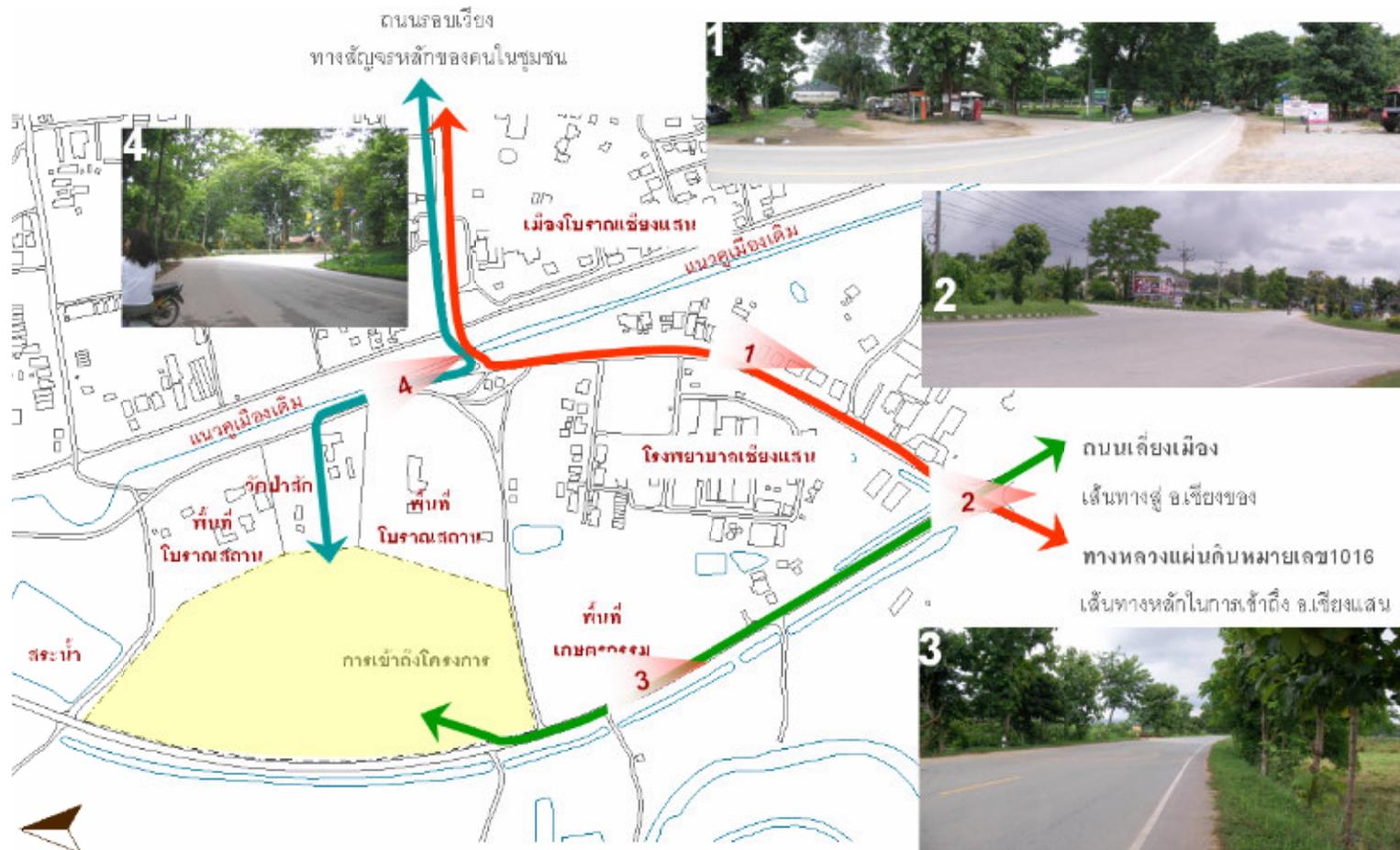
แผนภาพที่ 50 แสดงที่ตั้งโครงการ

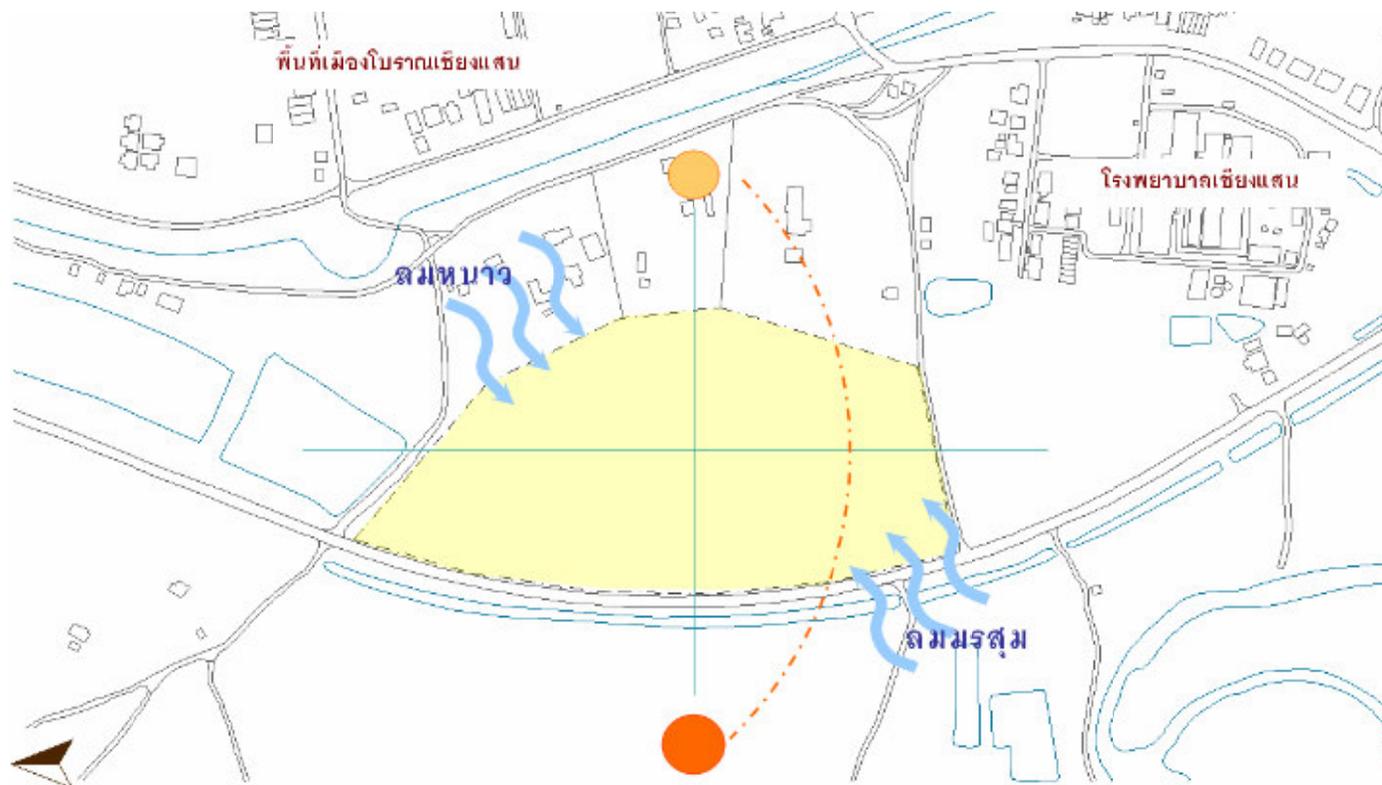
ภาพที่ 126 มุมมองจากด้านหน้าที่ตั้งโครงการ

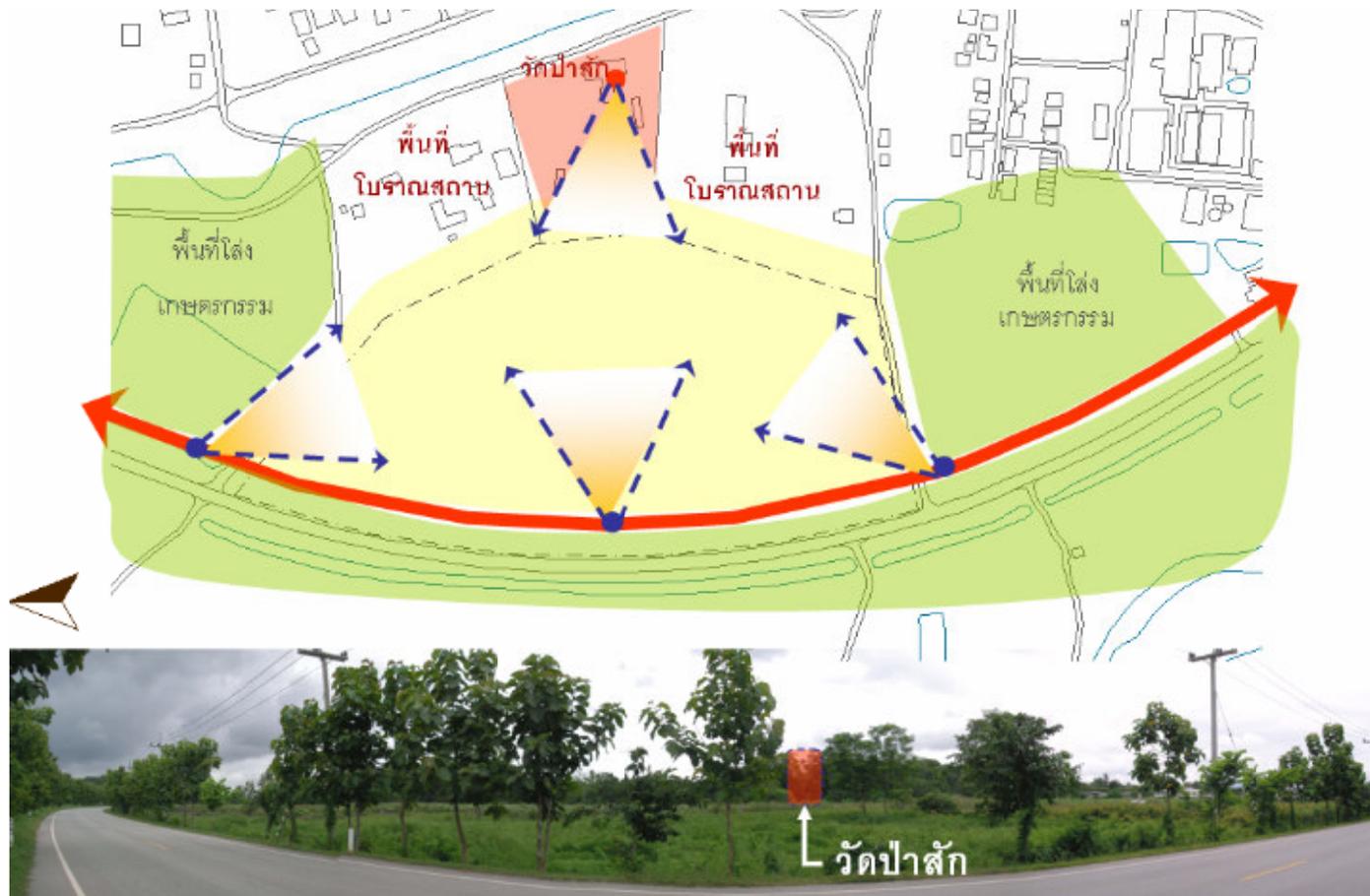
แผนภาพที่ 51 มุมมองโดยรอบที่ตั้งโครงการ

แผนภาพที่ 52 เส้นทางการเข้าถึงโครงการ

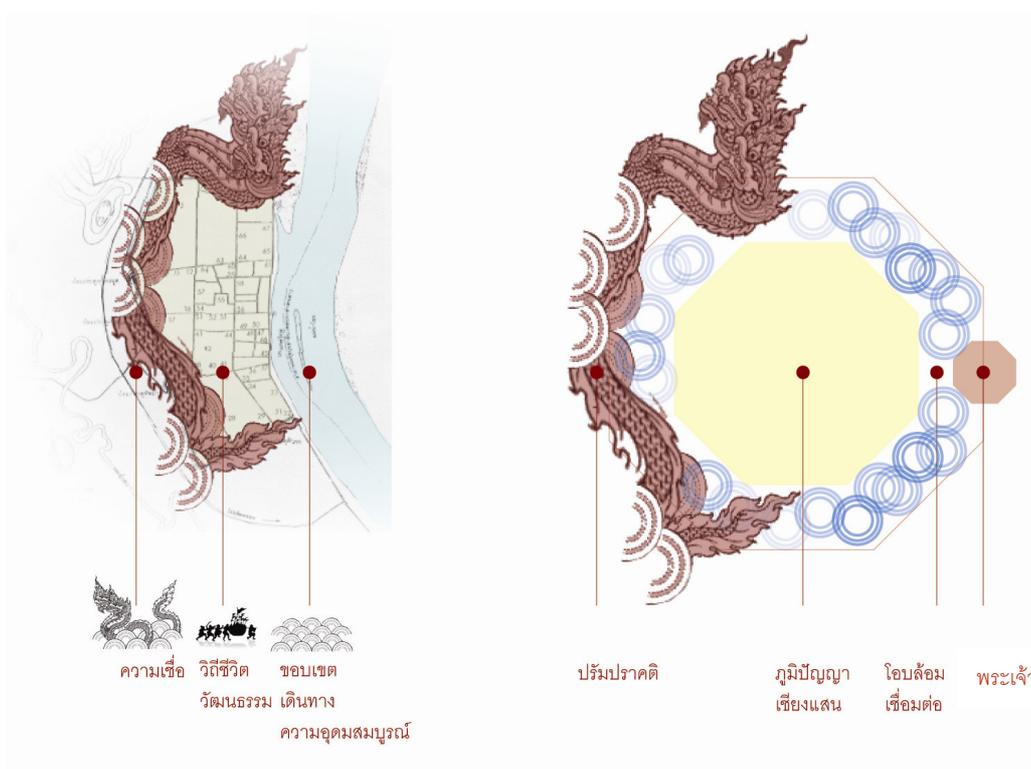
แผนภาพที่ 53 ทิศทางแดด ลม ฝนในพื้นที่ตั้งโครงการ

แผนภาพที่ 54 มุมมองและการเข้าถึงจากเส้นทางหลัก

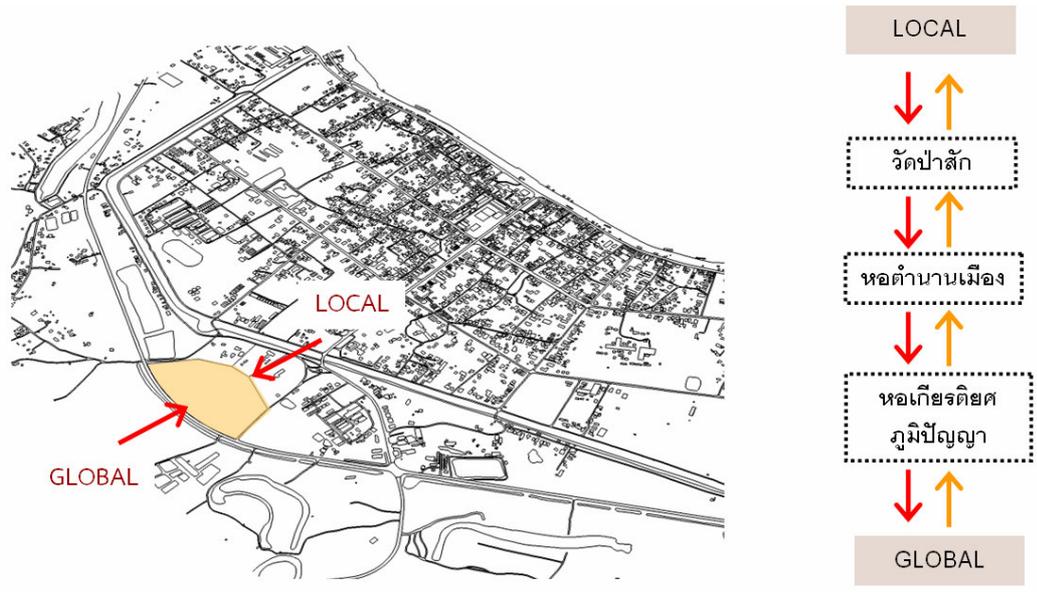
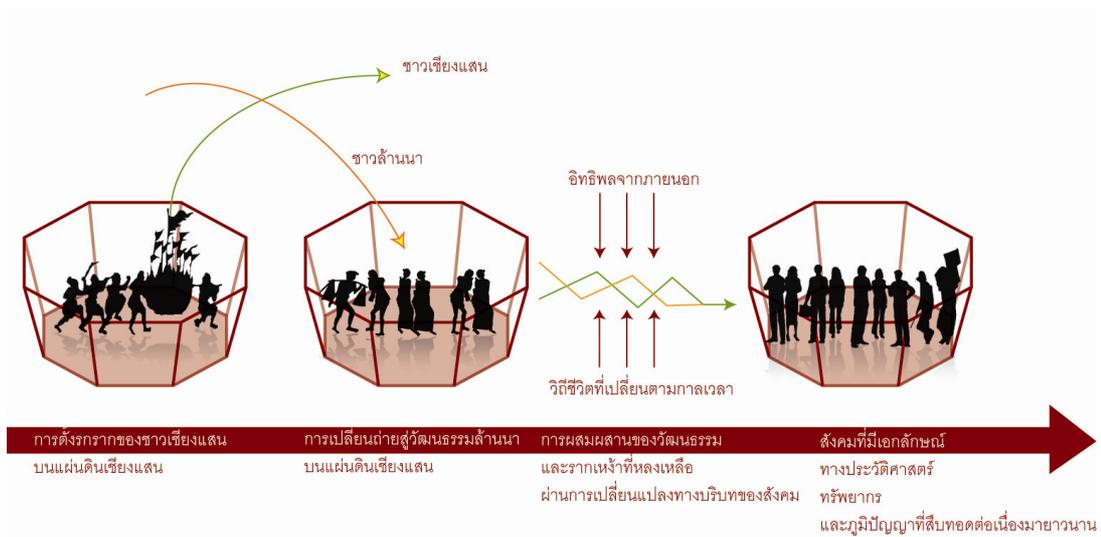
3. แนวความคิดในการวางผังโครงการ

จากการศึกษารูปแบบศิลปะเชียงใหม่ในบทที่ 4 ผู้ศึกษาได้นำรูปแบบผังแปดเหลี่ยมมาเป็นแนวคิดหลักในการวางผังโครงการ เนื่องจากเป็นรูปแบบผังของเจดีย์ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของศิลปะเชียงใหม่ที่มีความแตกต่างจากศิลปะล้านนาในยุคต่อมา ผสมผสานกับตำนานโยนกนาครพันธุ์ ที่เชื่อว่ามิพญานาคจากแม่น้ำโขงมาช่วยสร้างเมืองเชียงใหม่ ด้วยการขุดตัวล้อมรอบเมืองแล้วดันดินขึ้นมาจนกลายเป็นกำแพงเมือง และการนำน้ำเข้ามาเป็นส่วนประกอบสำคัญอีกส่วนหนึ่งเพื่อเชื่อมโยงความศรัทธาในแม่น้ำโขงของคนในชุมชน ตามแผนภาพที่ 55

แผนภาพที่ 55 แนวความคิดในการวางผังโครงการ จากตำนานนาครสร้างเมือง

การวางผังโครงการ ได้นำเอาแผนผังแปดเหลี่ยมมาจัดเรียงใหม่ การออกแบบโดยใช้ผังแปดเหลี่ยมทำให้เกิดพื้นที่เปิดโล่งย่อยๆ ในแต่ละกลุ่มกิจกรรม ทำให้การใช้สอยพื้นที่สามารถแบ่งเป็นสัดส่วน แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถเชื่อมโยงกันได้ทางสายตา

แผนภาพที่ 56 แนวความคิดในการวางผังโครงการ

การคำนึงถึงลำดับการเข้าถึงตามความเหมาะสมกับประเภทผู้ใช้โครงการ คนในชุมชนสามารถเข้าถึงโครงการได้สองทาง คือ ทางเข้าหลักด้านหน้าของโครงการ และโดยทางเข้าทางโบราณสถานวัดป่าสัก ซึ่งน่าจะเป็นเส้นทางที่คนในชุมชนสะดวกกว่า จึงจัดพื้นที่ใช้สอยให้เข้าถึงส่วนนิทรรศการวัดป่าสัก เพื่อย้ำความสำคัญของโบราณสถานในพื้นที่ให้แก่คนในชุมชนก่อนผ่านไปสู่ลานแปดเหลี่ยมและส่วนนิทรรศการหมุนเวียนต่อไป ส่วนนักท่องเที่ยวเข้าสู่โครงการโดยทางเข้าหลักด้านหน้า ผ่านลานพระเจ้าพรหมมหาราช และทางขึ้นสู่หอเกียรติยศลับบนลาน

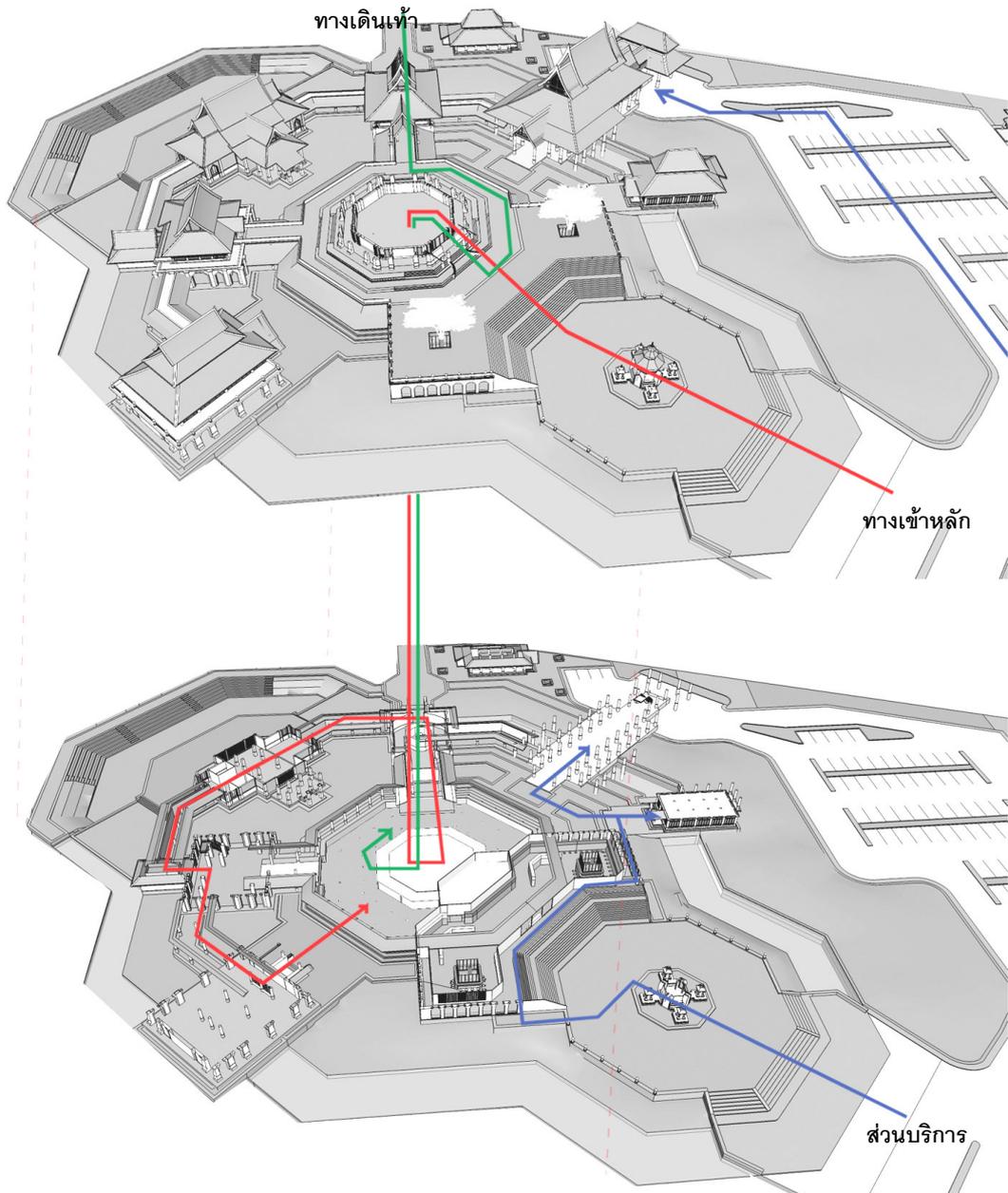
แปดเหลี่ยม เพื่อชมนิทรรศการหมุนเวียน และนิทรรศการเชิดชูเกียรติสละ จากนั้นลงสู่พื้นที่ชั้นล่าง เพื่อเข้าชมกลุ่มอาคารภูมิปัญญาสาขาต่างๆ สำหรับผู้เข้าใช้บริการส่วนอาคารบริการและเจ้าหน้าที่ มีทางเข้าแยกเป็นสัดส่วน ประกอบด้วย อาคารประชุมสัมมนาห้องอาหาร และอาคารสำนักงาน

ดังนั้นในการออกแบบที่ว่างในส่วนนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งออกเป็นประเภทกิจกรรมที่มีความเป็นนามธรรมสูง ออกแบบให้เป็นพื้นที่ว่างแบบปิด เพื่อดึงเอาความสนใจสู่ภายใน ได้แก่ สาขาพิธีกรรมและวรรณกรรม ประเภทกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมสูง จะใช้พื้นที่ว่างแบบเปิดโล่ง เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและชักจูงคนภายนอก ได้แก่ สาขาหัตถกรรม สาขาจิตรกรรม สาขาประติมากรรม เป็นต้น ส่วนกิจกรรมที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม แต่ยังคงต้องการการปิดล้อมที่ว่าง จะใช้พื้นที่ว่างแบบกึ่งเปิดโล่ง ได้แก่ สาขาอักษรล้านนา สาขาดนตรี สาขานาฏศิลป์ และสาขาแพทย์แผนไทย

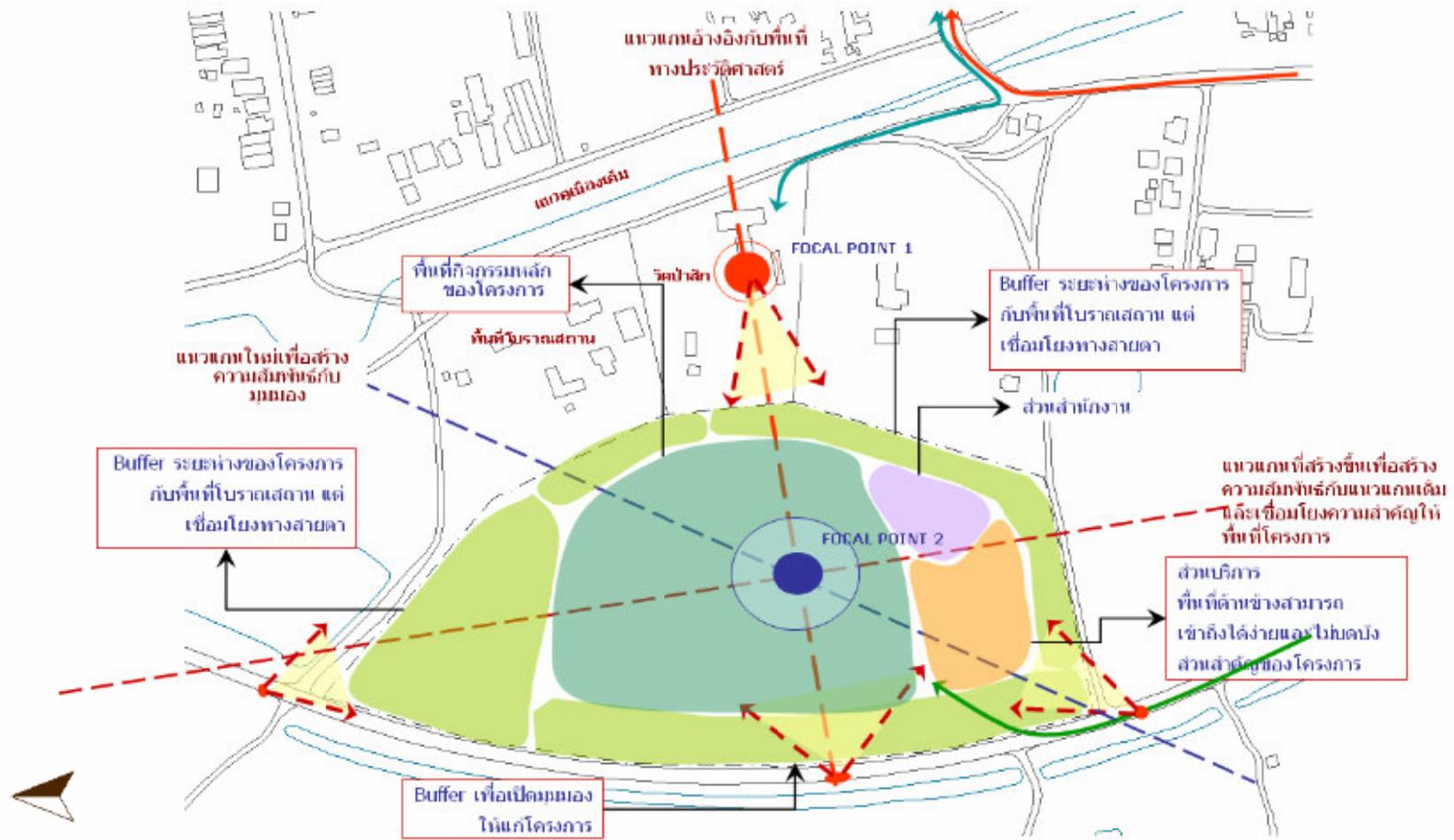
การจัดวางกลุ่มอาคารแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาคารประธาน ประกอบด้วย หอเกียรติยศสละ และหอพระเจ้าพรหม กลุ่มอาคารภูมิปัญญาเชียงใหม่ ได้แก่ อาคารนิทรรศการภูมิปัญญา 8 สาขา คือ สาขาพิธีกรรม สาขาวรรณกรรม สาขาประติมากรรม สาขาจิตรกรรม สาขาดนตรี สาขานาฏศิลป์ สาขาอักษรล้านนา และสาขาหัตถกรรม กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มอาคารบริการ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย ห้องสมุดภูมิปัญญา ห้องประชุมสัมมนา ห้องอาหาร การจัดภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทยไว้ในส่วนนี้เพื่อให้สะดวกแก่การจัดการเวลาในการเข้าชม เนื่องจากภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทยสามารถให้บริการแก่ชุมชนและผู้สนใจได้นอกช่วงเวลาของกลุ่มนิทรรศการอื่นๆเปิดทำการได้

แผนภาพที่ 57 ตำแหน่งที่ตั้งโครงการ

แผนภาพที่ 58 แสดงการสัญจรภายในโครงการ

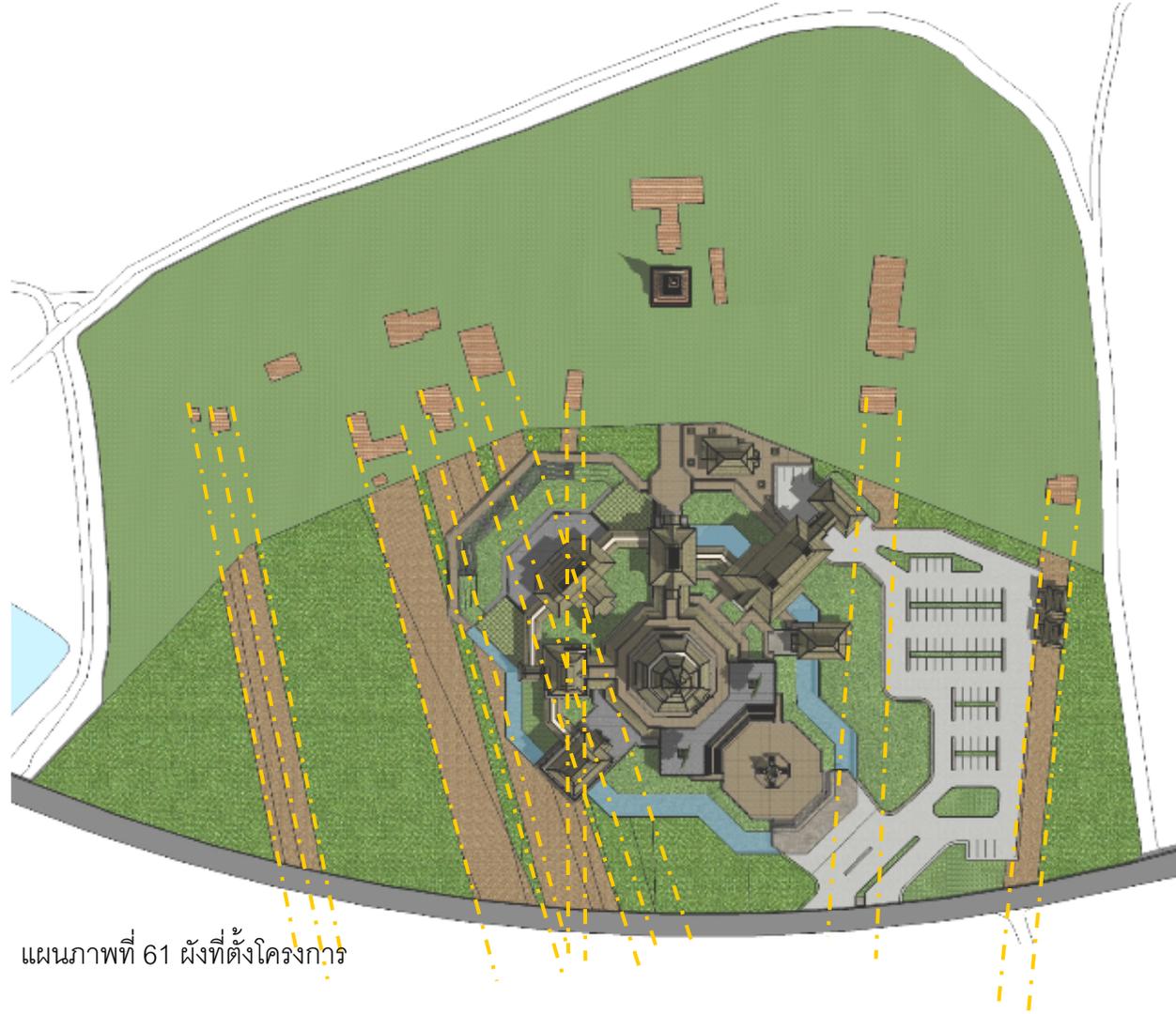
แผนภาพที่ 59 วิเคราะห์การวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยต่างๆในพื้นที่โครงการ

แผนภาพที่ 60 วิเคราะห์การวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยต่างๆในพื้นที่โครงการ

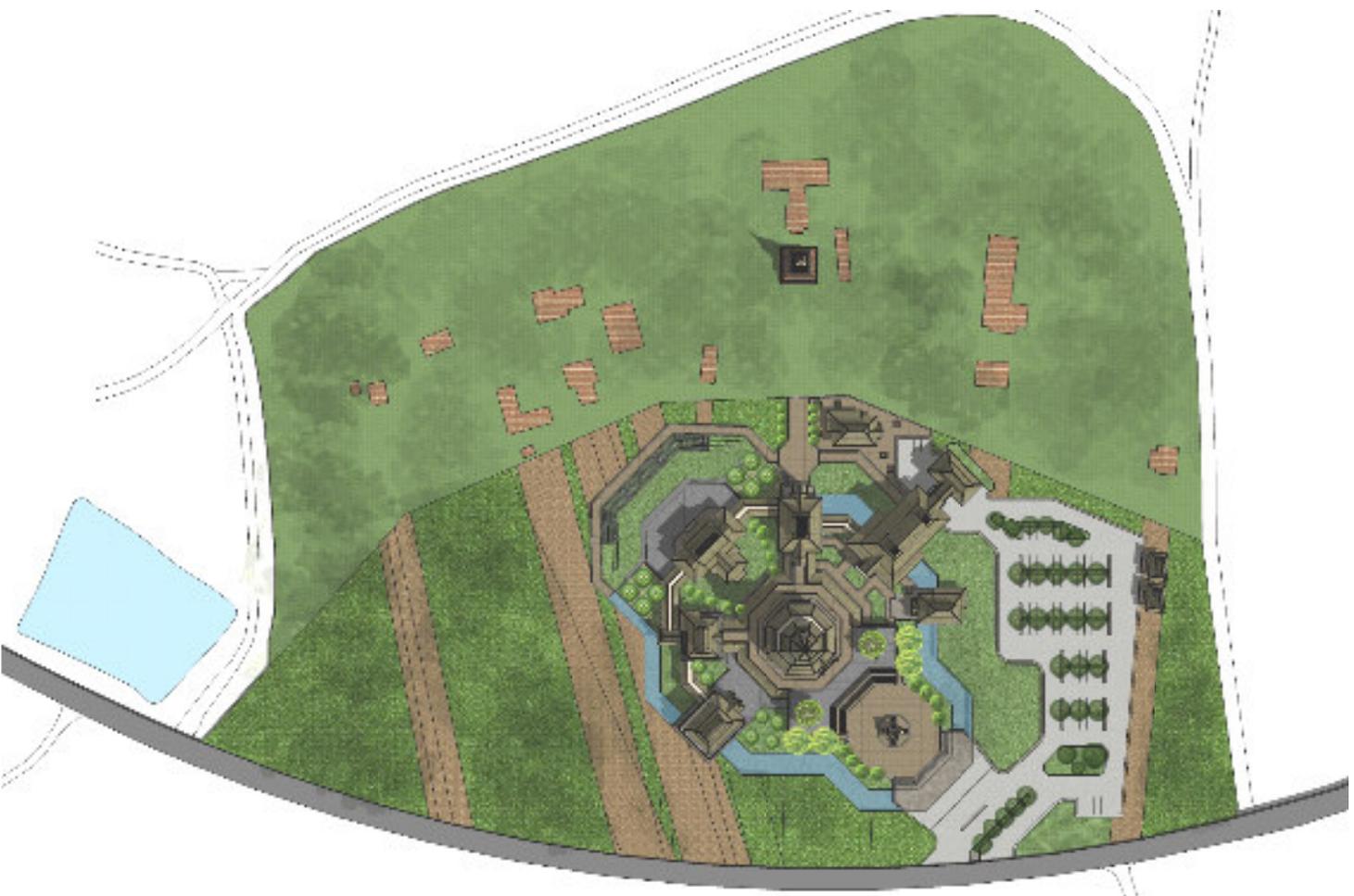
การเชื่อมโยงแนวแกนอาคารสำคัญ 2 แนวแกน คือ แนวแกนที่ 1 อาคารสำคัญของโครงการ อันได้แก่ หอพระเจ้าพรหมมหาราช หอเกียรติยศสลา และหอตำนานเมือง แนวแกนที่ 2 เชื่อมโยงหอเกียรติยศสลากับวัดป่าสัก

แนวความคิดด้านภูมิทัศน์ของโครงการ มีแนวคิดที่ต้องการเชื่อมโยงพื้นที่โครงการกับโบราณสถานวัดป่าสักซึ่งอยู่ด้านหลัง ประกอบด้วยแนวคิดหลักสามประการ ประการแรก คือ การดึงแนวของโบราณสถานต่อเนื่องมาในโครงการ และเลือกให้พื้นที่ลาดอ่อน (soft scape) เช่นต้นไม้ประเภทคลุมดิน เพื่อสร้างความสำคัญให้แนวดังกล่าว ประการที่สอง คือ การใช้ปลูกสักในพื้นที่โครงการเพื่อเชื่อมต่อกับแนวต้นสักมาจากวัดป่าสัก ประการที่สาม คือ การเลือกใช้พรรณไม้ภาคเหนือ เช่น ต้นยางซึ่งมีลำต้นตรงเรียวยาว มาใช้บริเวณห้องสมุด และต้นพวงแสด ต้นไม้ประจำจังหวัดเชียงรายมาใช้ในโครงการ

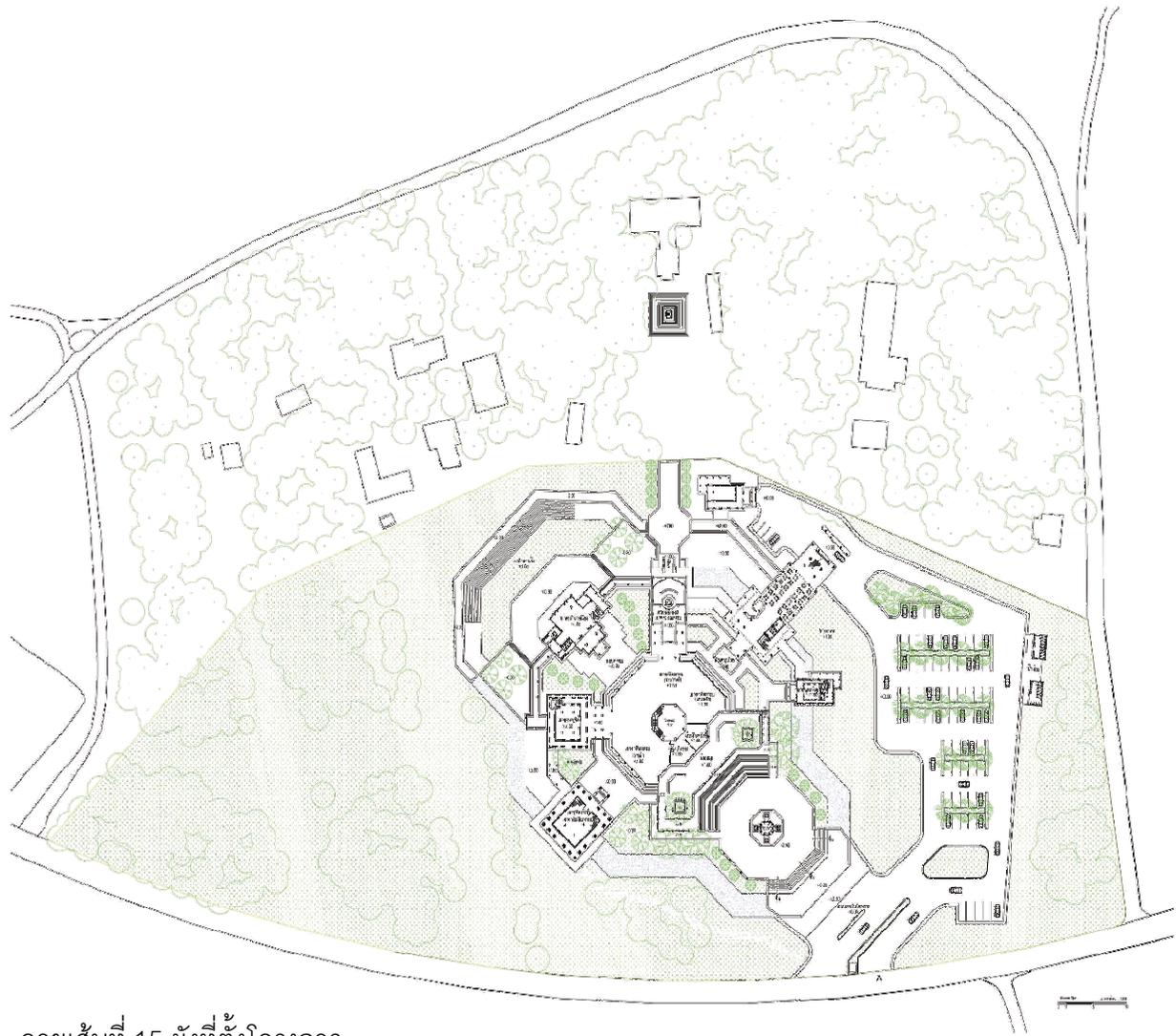

แผนภาพที่ 61 ผังที่ตั้งโครงการ

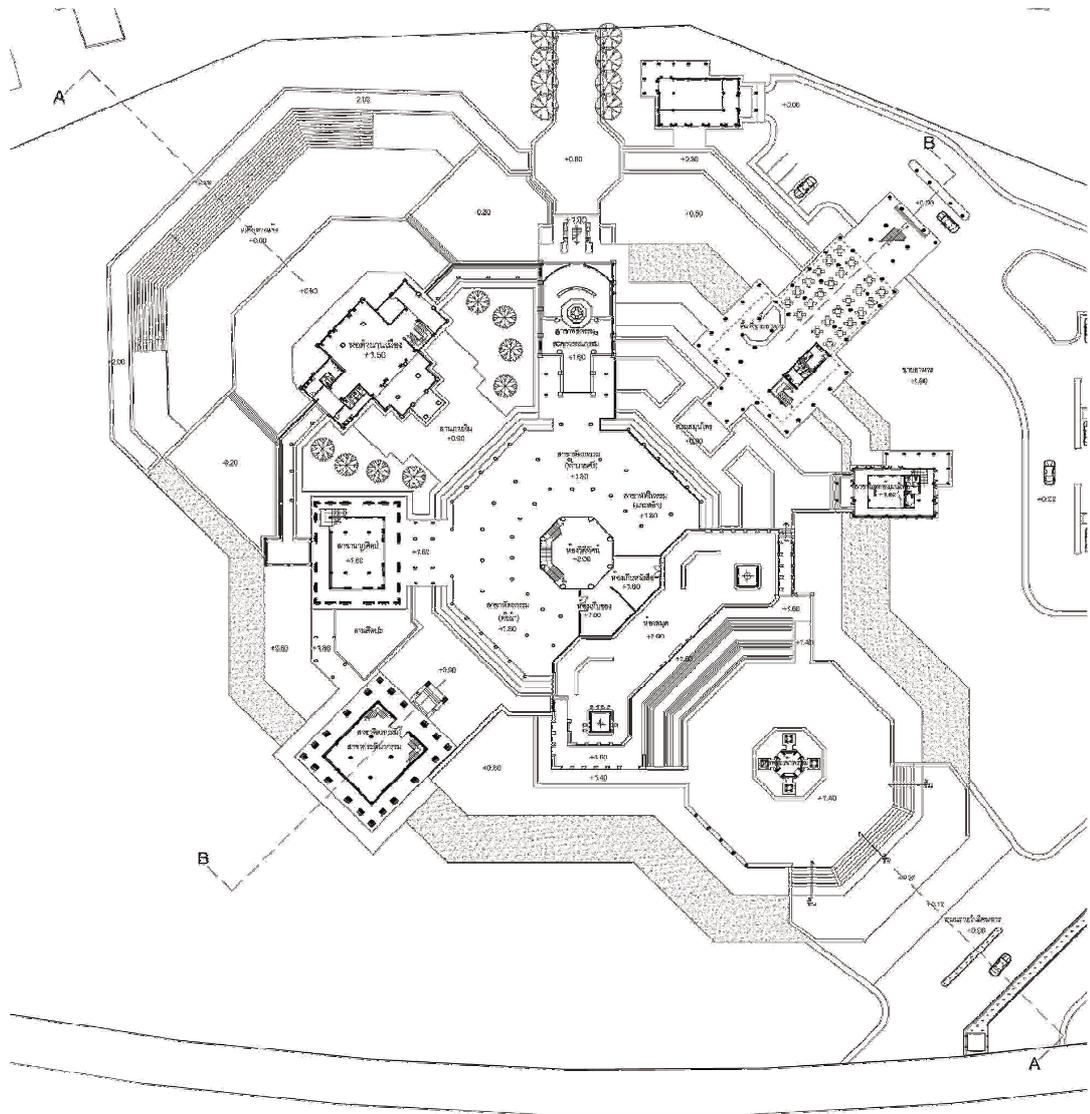
4. แบบสถาปัตยกรรม

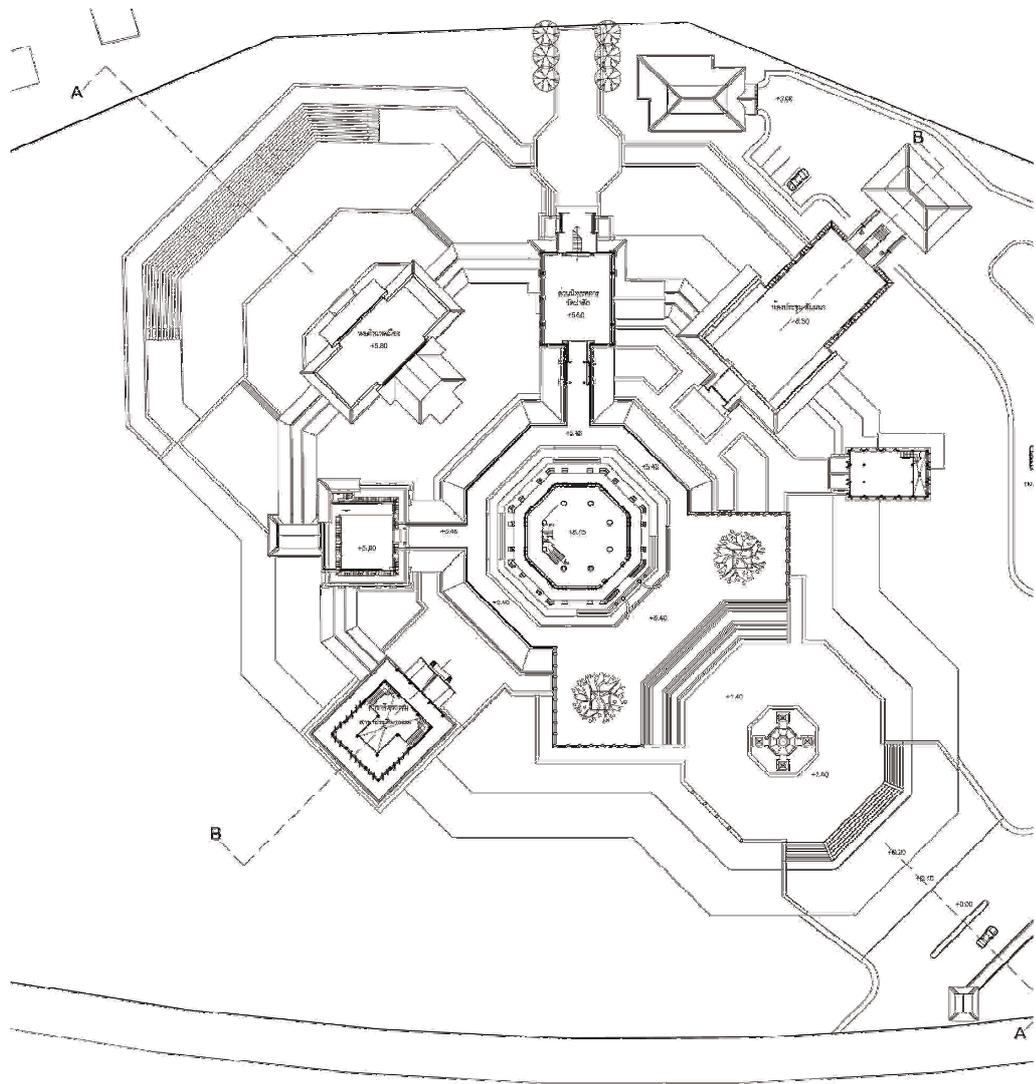
แผนภาพที่ 62 ผังที่ตั้งโครงการ

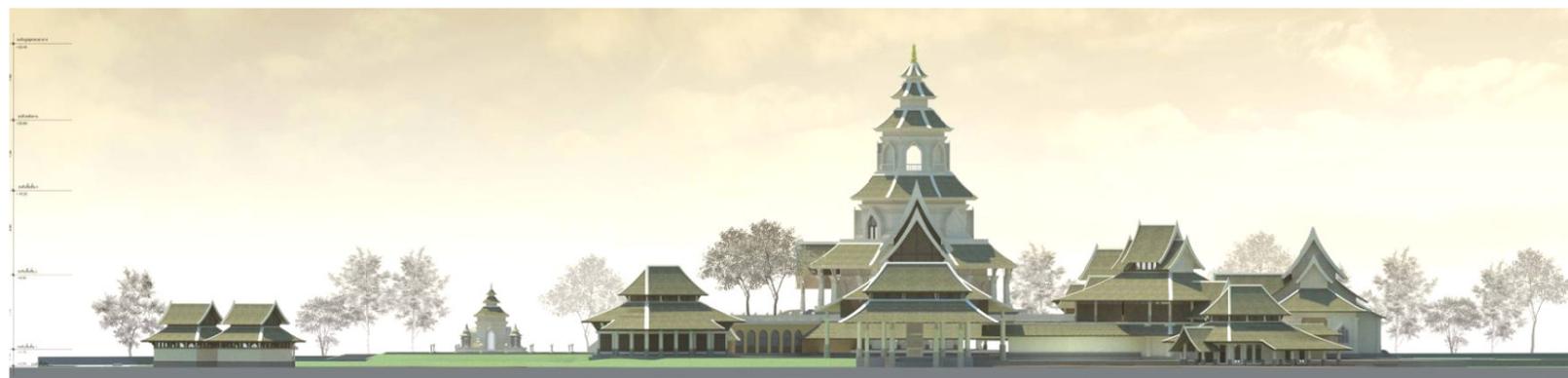
ลายเส้นที่ 15 ผังที่ตั้งโครงการ

ลายเส้นที่ 16 ผังพื้นรวมชั้นที่ 1

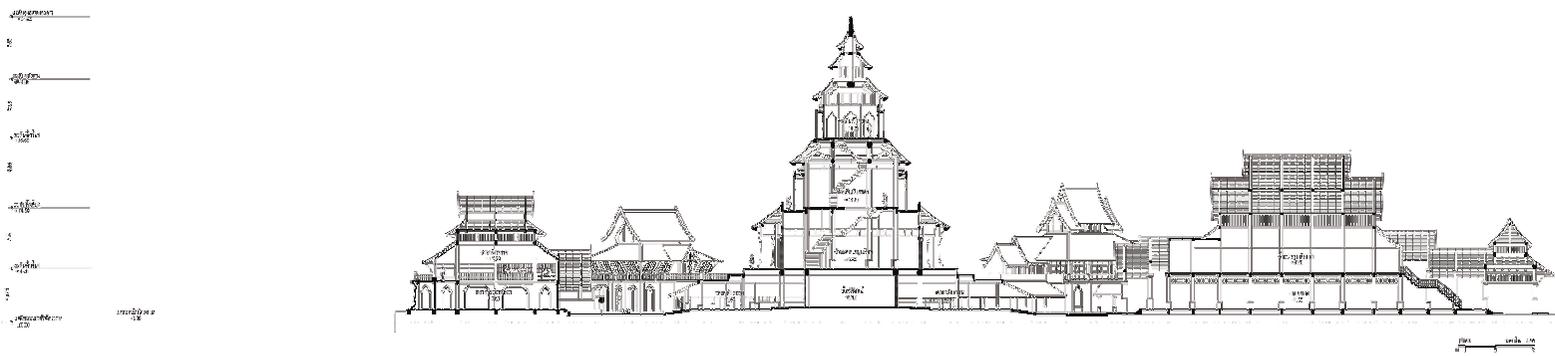
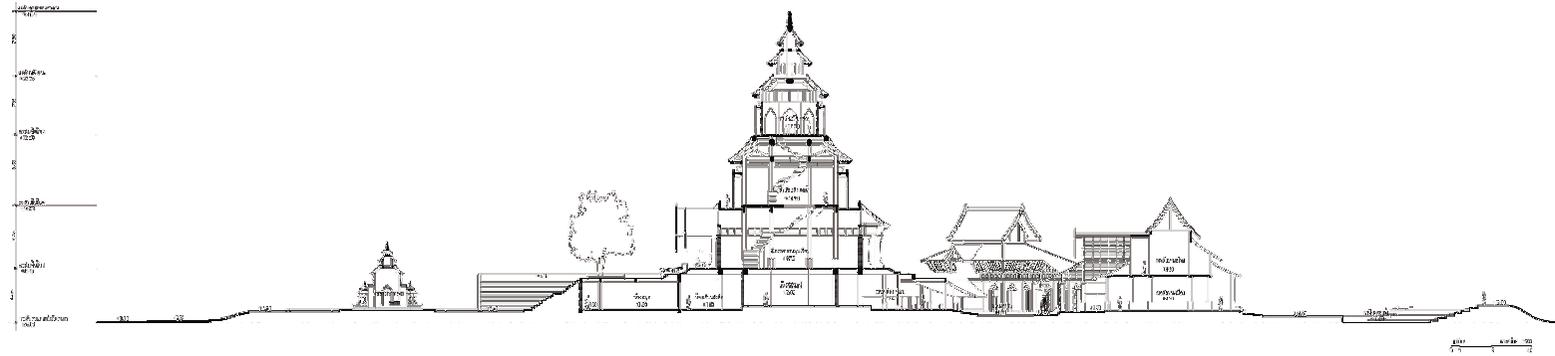
ลายเส้นที่ 17 ผังพื้นรวมชั้นที่ 2

แผนภาพที่ 63 รูปด้านรวม ด้านที่ 1 และด้านที่ 2

แผนภาพที่ 64 รูปด้านรวม ด้านที่ 3 และด้านที่ 4

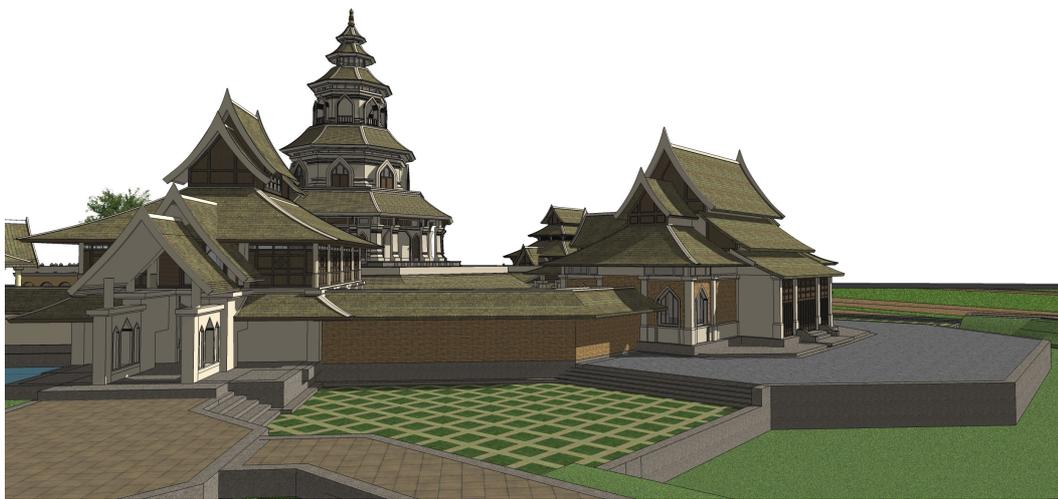
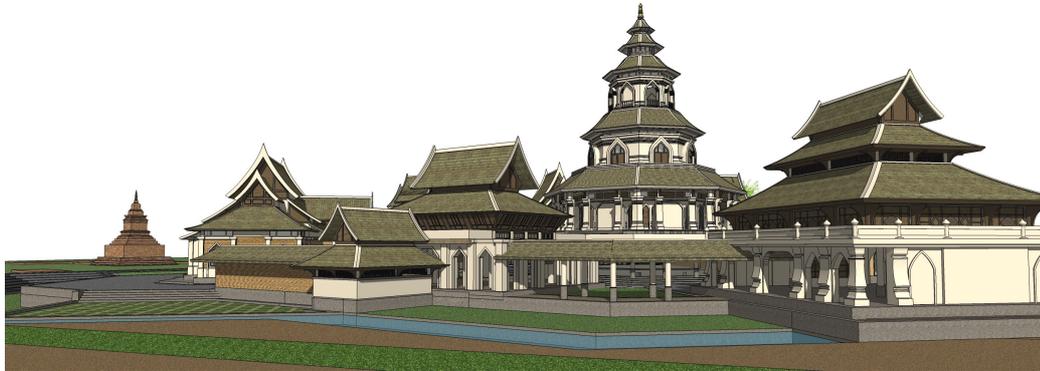
ลานเส้นที่ 18 รูปตัดรวม

แผนภาพที่ 65 ทศนิยมภาพโดยรวมของโครงการ

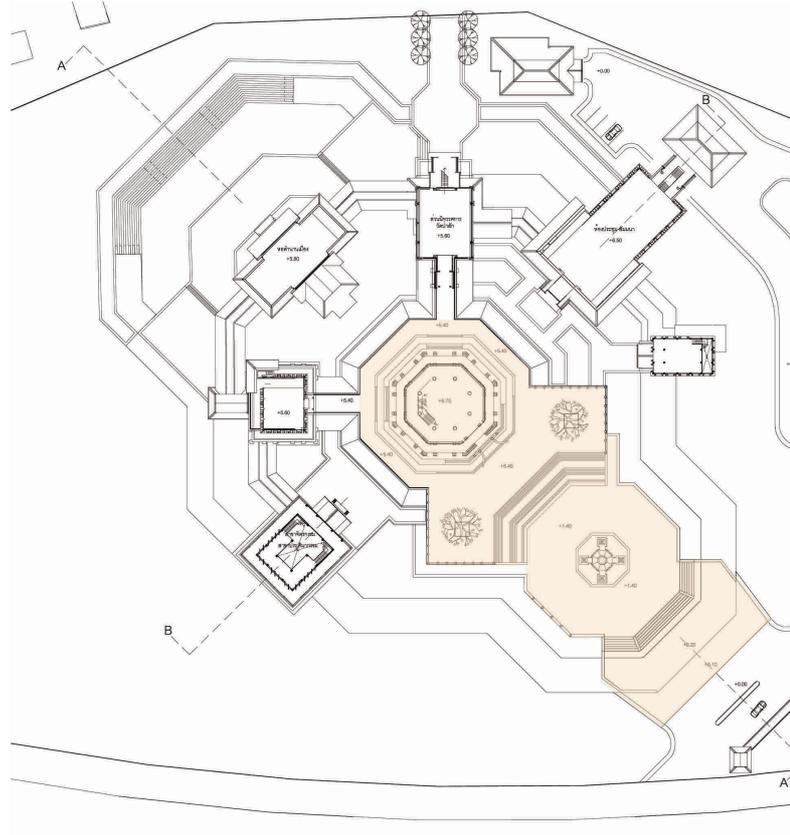

แผนภาพที่ 66 ทศนียภาพโครงการในมุมมองต่างๆ

แผนภาพที่ 67 ทศนียภาพโครงการ

กลุ่มอาคารที่ 1 กลุ่มอาคารประธาน
ประกอบด้วยหอพระเจ้าพรหม และหอเกียรติยศสถา เป็นกลุ่มอาคารอันดับแรกที่ถูก
เข้าชมโครงการเห็นเมื่อเข้าถึงโครงการ

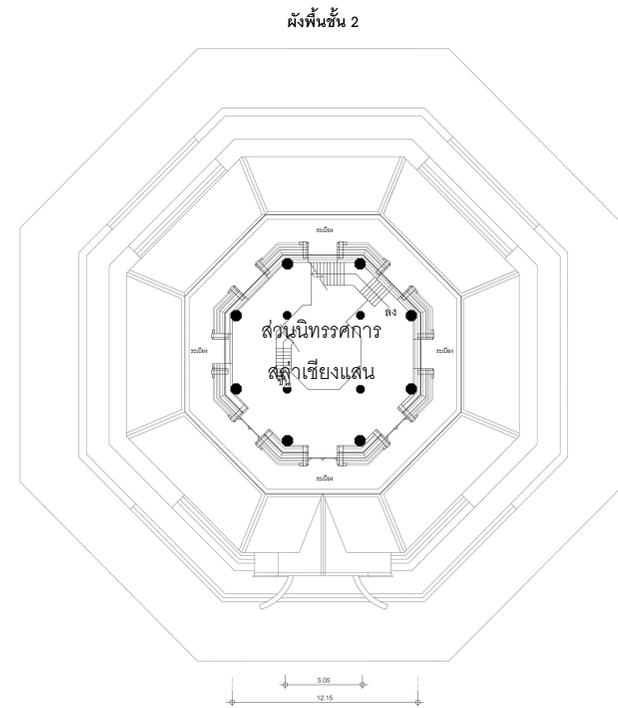
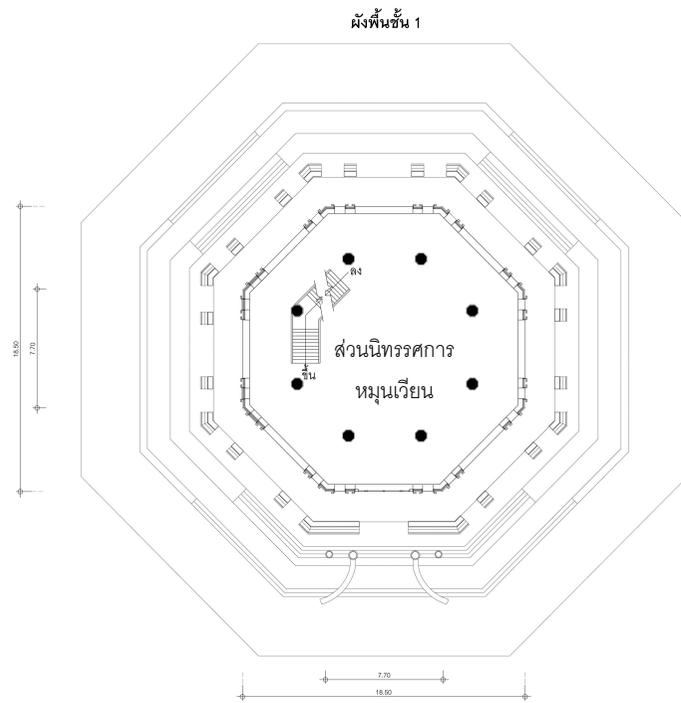

แผนภาพที่ 68 กลุ่มอาคารประธาน

หอเกียรติยศสกลา ผังอาคารเป็นรูปทรงแปดเหลี่ยม ประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอย 3 ชั้น ชั้นแรกเป็นพื้นที่นิทรรศการหมุนเวียน สำหรับจัดนิทรรศการเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่กำลังเป็นที่สนใจ หรือ ตรงกับประเด็นสำคัญต่างๆ ชั้นที่ 2 เป็นพื้นที่นิทรรศการถาวร สำหรับรวบรวมผลงานของ สกลา เชียงแสนที่สำคัญ ทั้งใน อดีต ปัจจุบัน และในอนาคต ชั้นสุดท้ายเป็นจุดชมวิวกว้างทิวทัศน์ของ เจดีย์วัดป่าสัก และสามารถชมโครงการได้โดยรอบ

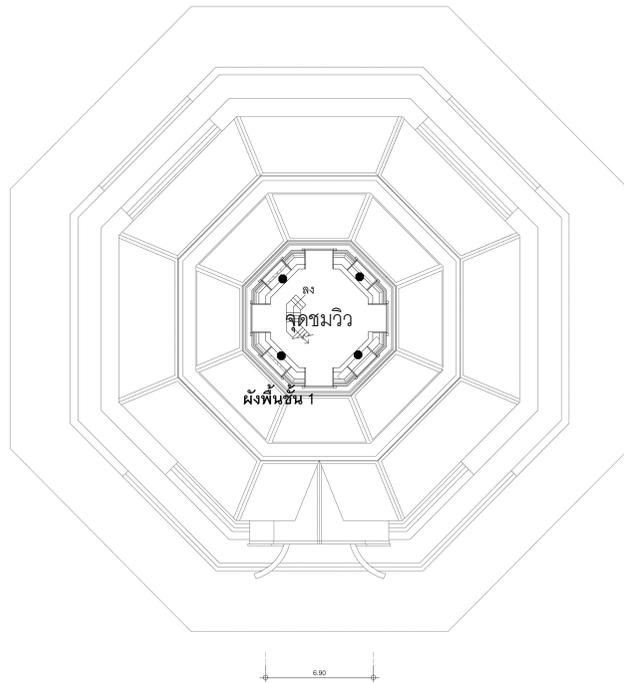

แผนภาพที่ 69 ทศนิยมภาพหอเกียรติยศสกลาจากทางเข้าด้านหน้าโครงการ

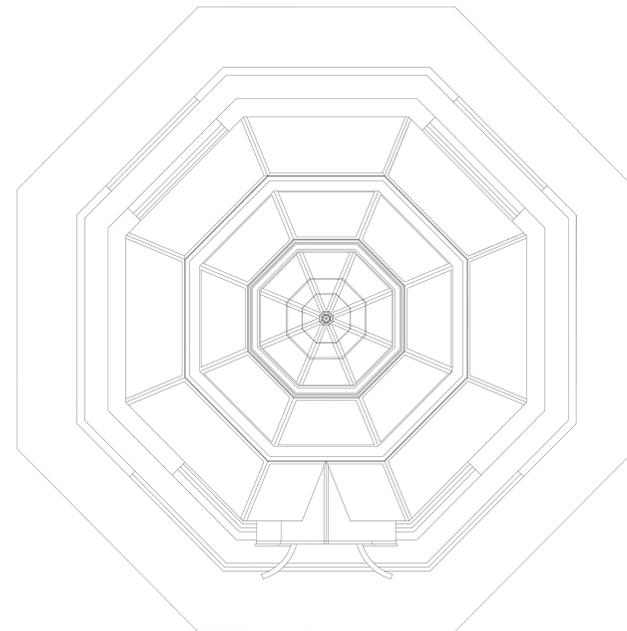

ลายเส้นที่ 19 ผังพื้นที่ชั้นที่ 1 และ 2 หอเกียรติยศสลา

ผังพื้นที่ 3

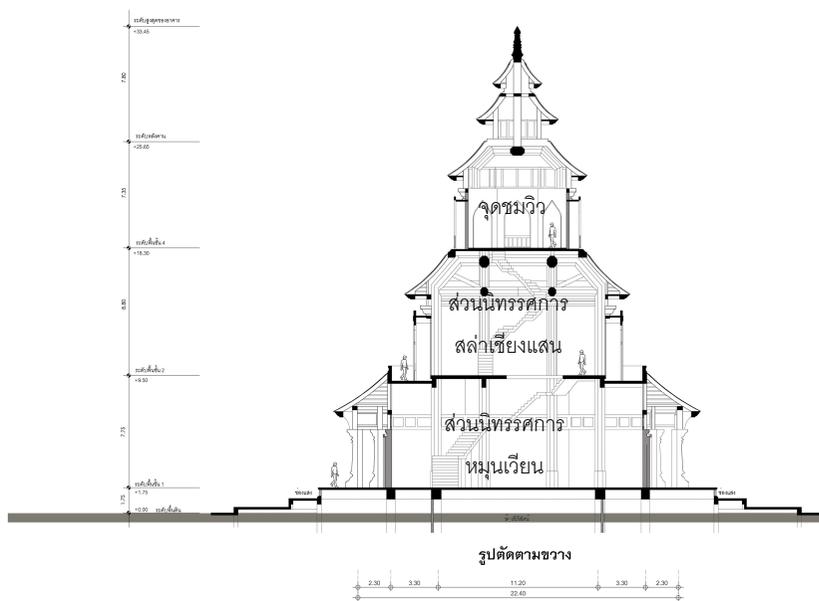
ผังหลังคา

รายละเอียดที่ 20 ผังพื้นที่ที่ 3 และผังหลังคา หอเกียรติยศสกลฯ

ลายเส้นที่ 21 รูปด้านหอเกียรติยศสลา

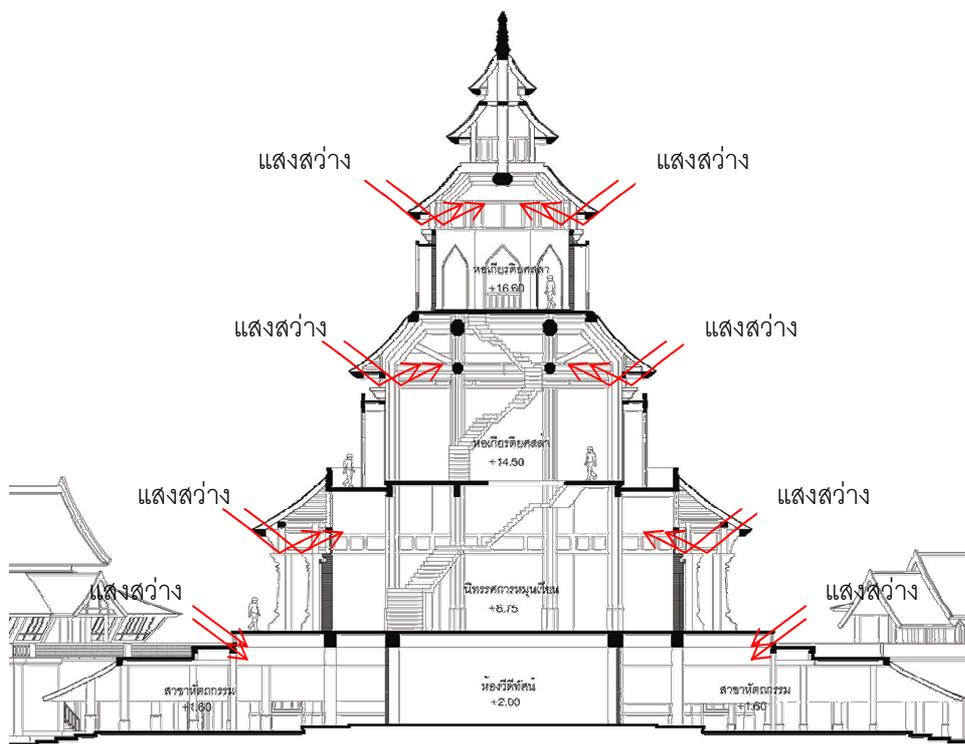
ลายเส้นที่ 22 รูปตัด หอเกียรติยศสลา

แผนภาพที่ 70 ทศนียภาพ หอเกียรติยศสลา

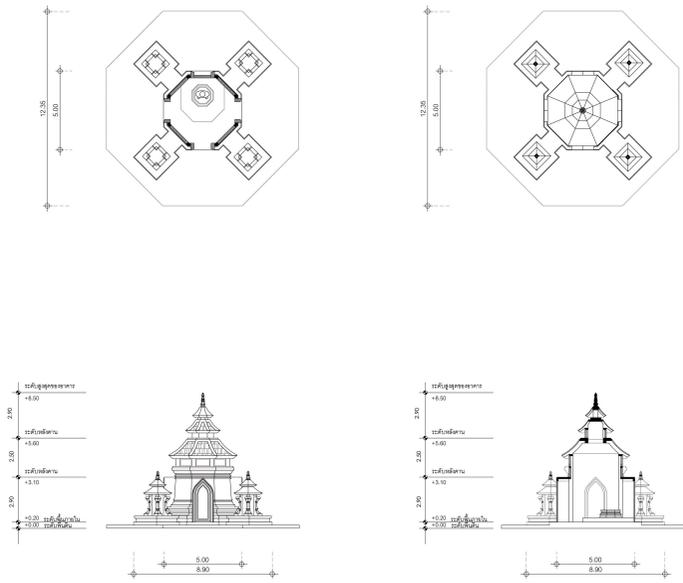

แผนภาพที่ 71 โครงสร้างภายในหอเกียรติยศสละ

ระบบโครงสร้างหลักของอาคาร เป็นโครงถัก (truss) คอนกรีต สองส่วน เพื่อเปิดพื้นที่โล่งภายในอาคารทำให้อาคารดูโอ่โง่งและสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมในแต่ละชั้นได้ มีช่องแสงเพื่อรับแสงสว่างจากภายนอกอาคารทางอ้อม ส่วนฐานออกแบบให้มีจังหวะของช่องแสงสลับกับบันได เพื่อนำแสงสว่างลงสู่พื้นที่กิจกรรมใต้ลานแปดเหลี่ยม

แผนภาพที่ 72 การนำแสงสว่างธรรมชาติเข้าสู่ภายในอาคาร

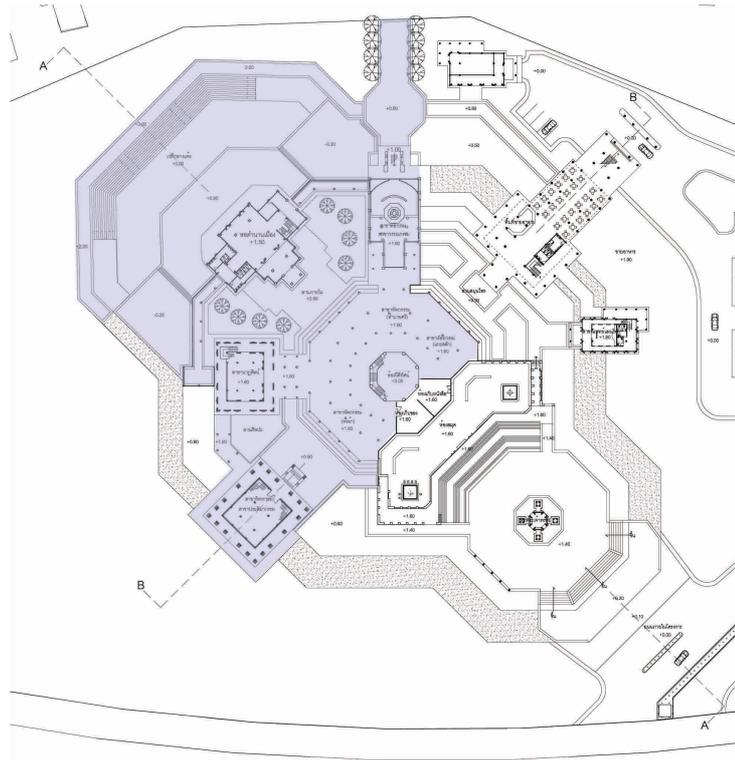

ลายเส้นที่ 23 หอพระเจ้าพรหมมหาราช

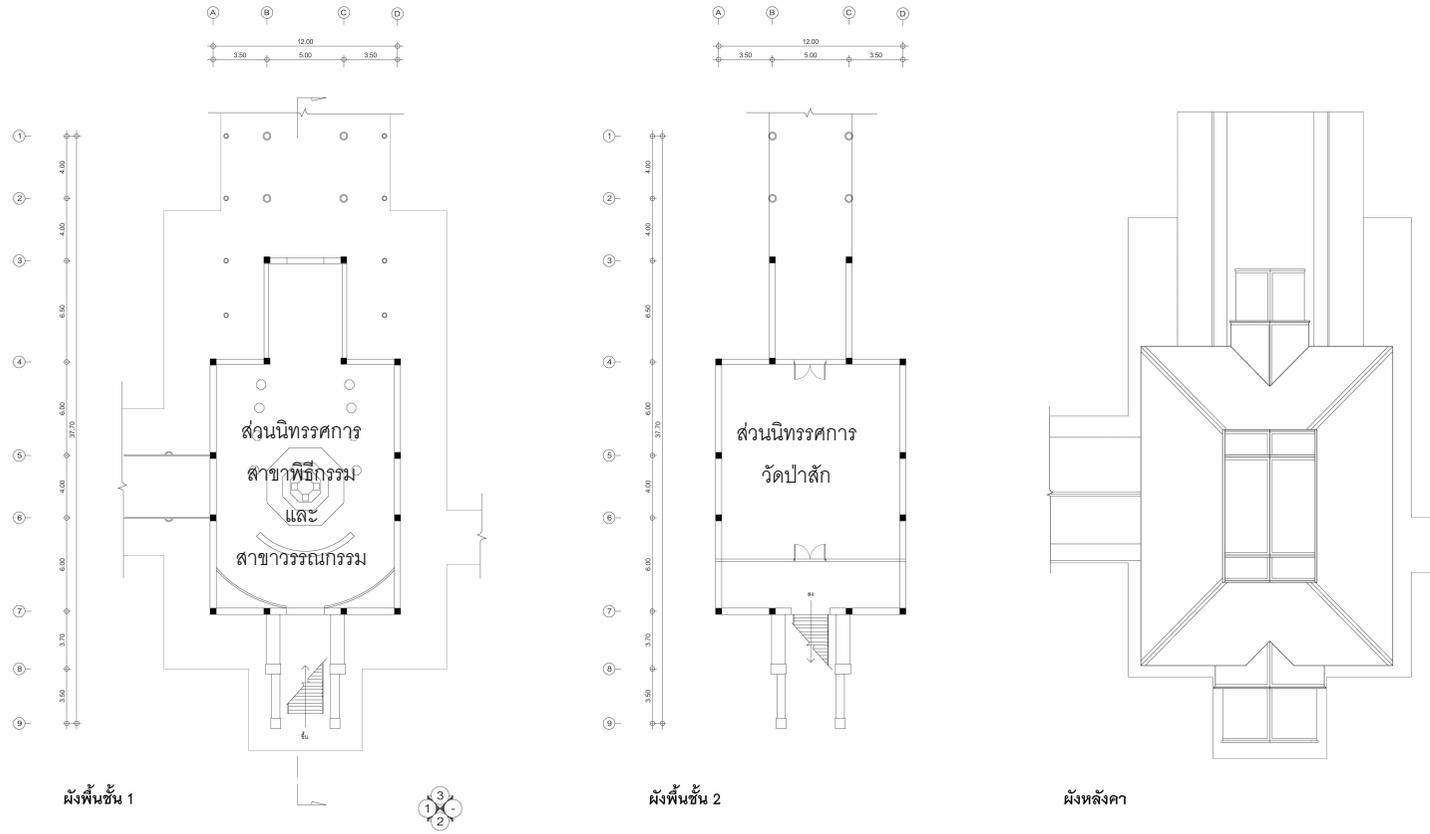

แผนภาพที่ 73 ทศนียภาพหอพระเจ้าพรหมมหาราช

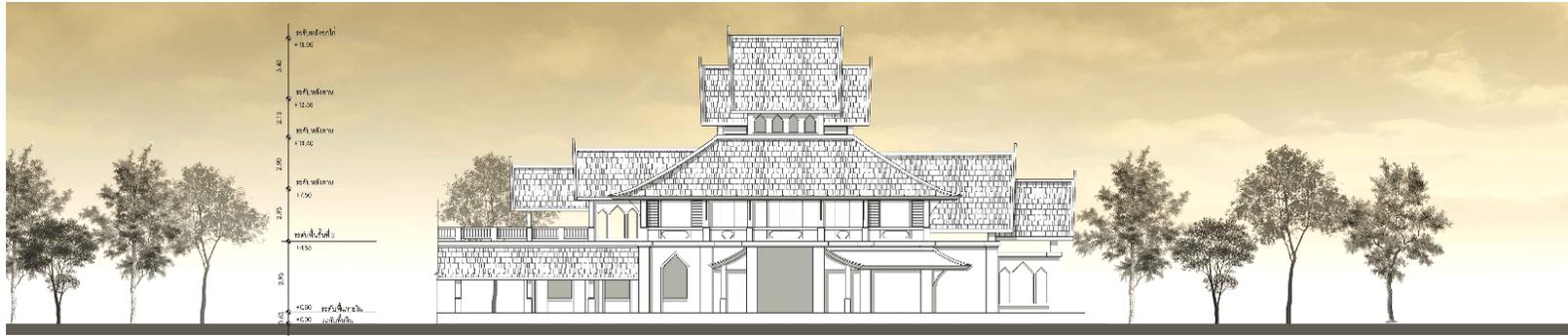
กลุ่มอาคารที่ 2 กลุ่มอาคารภูมิปัญญาเชียงใหม่
ประกอบด้วยส่วนนิทรรศการภูมิปัญญาเชียงใหม่ทั้ง 8 สาขา และอาคารหอตำนานเมือง เชื่อมต่อกันด้วยทางเดินซึ่งใช้เป็นพื้นที่แสดงนิทรรศการเช่นเดียวกัน

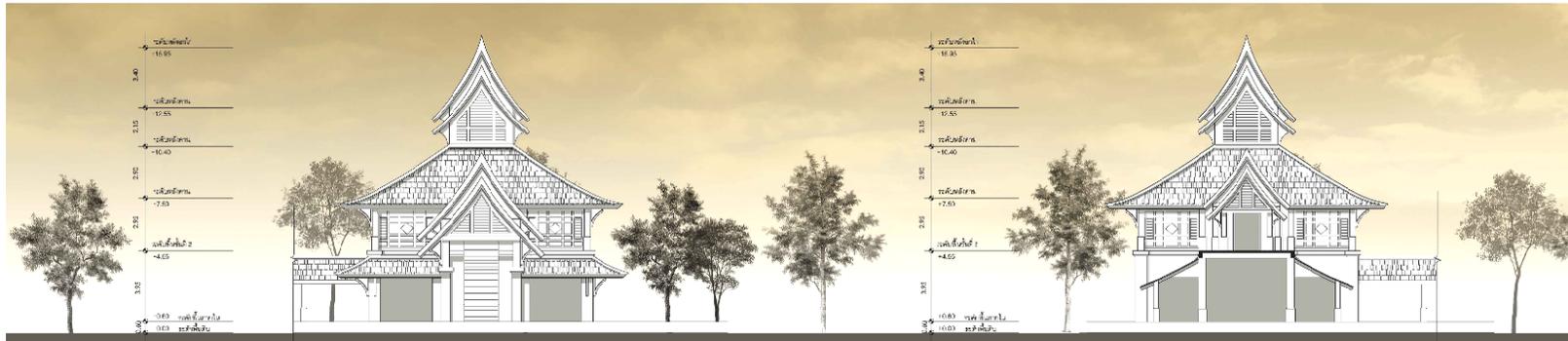
แผนภาพที่ 74 กลุ่มอาคารภูมิปัญญาเชียงใหม่

ลายเส้นที่ 24 ผังพื้นที่อาคารภูมิปัญญาสาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม

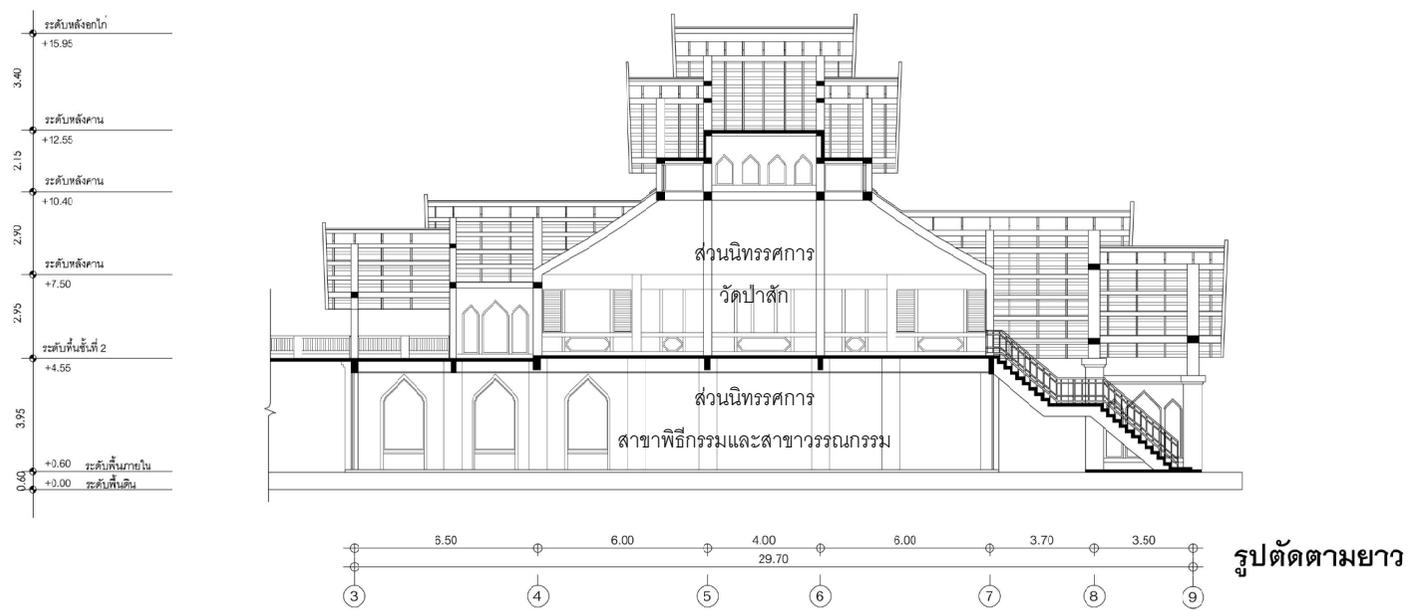
รูปด้าน 1

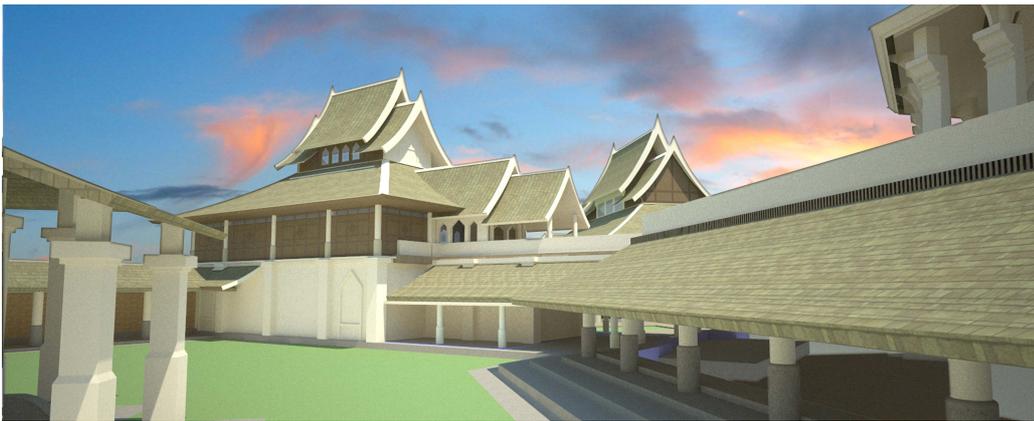
รูปด้าน 2

รูปด้าน 3

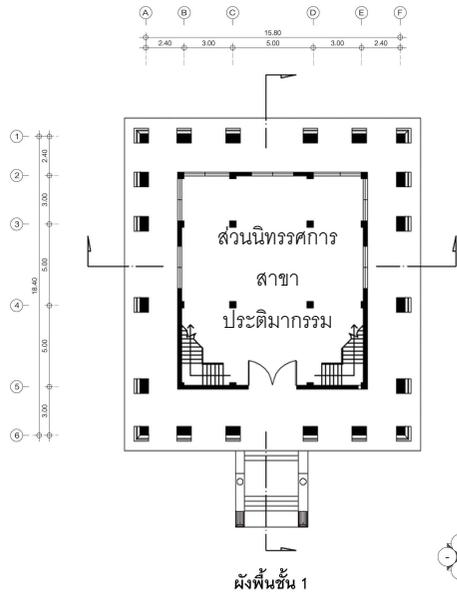
ลายเส้นที่ 25 รูปด้านอาคารภูมิปัญญาสาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม

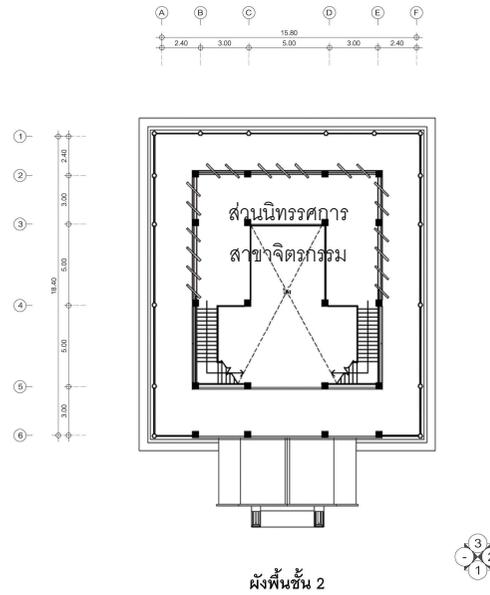
ลายเส้นที่ 26 รูปตัดอาคารภูมิปัญญาสาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม

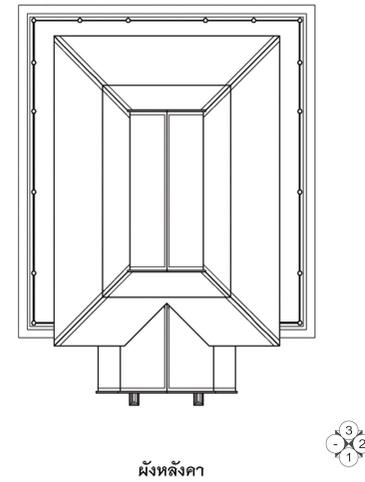
แผนภาพที่ 75 ทศนียภาพอาคารภูมิปัญญาสาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม

ผังพื้นชั้น 1

ผังพื้นชั้น 2

ผังหลังคา

รูปด้าน 1

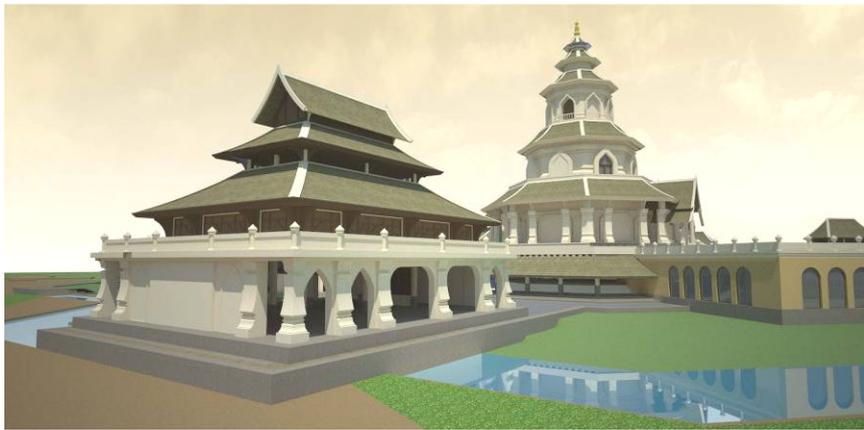
รูปด้าน 2

รูปด้าน 3

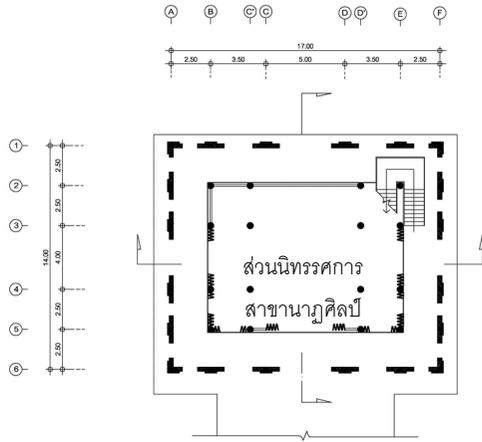
ลายเส้นที่ 27 ผังพื้นและรูปด้านอาคารภูมิปัญญาสาขาจิตรกรรมและสาขาประติมากรรม

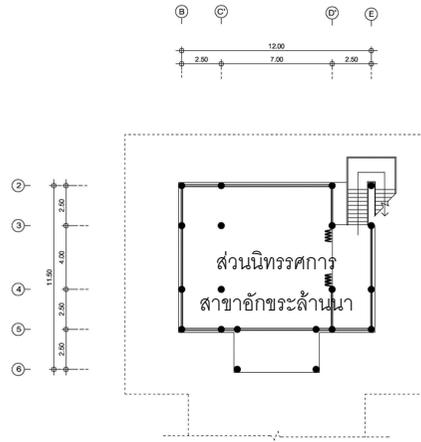
ลายเส้นที่ 28 รูปตัดอาคารภูมิปัญญาสาขาจิตรกรรมและสาขาประติมากรรม

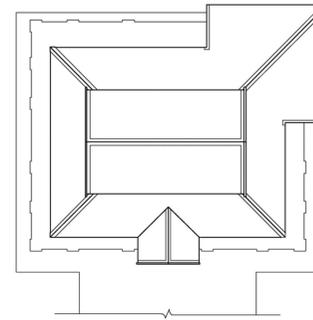
แผนภาพที่ 76 ทศนียภาพอาคารภูมิปัญญาสาขาจิตรกรรมและสาขาประติมากรรม

ผังพื้นที่ 1

ผังพื้นที่ 2

ผังหลังคา

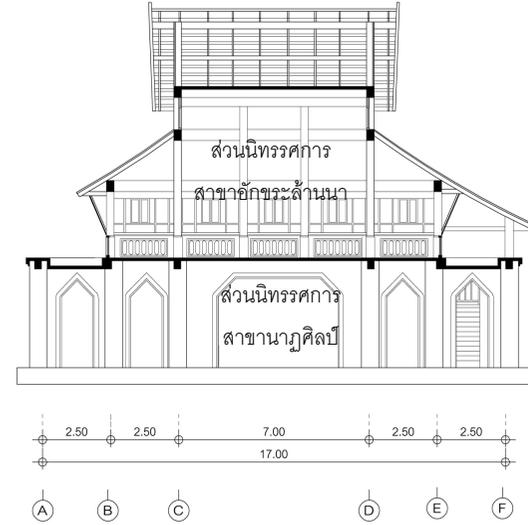
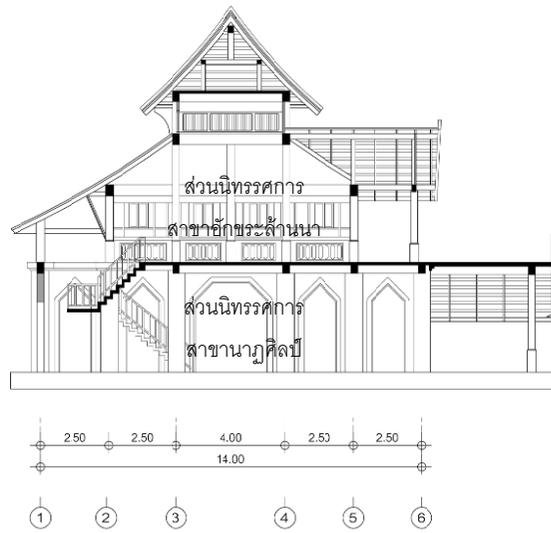
รูปด้าน 1

รูปด้าน 2

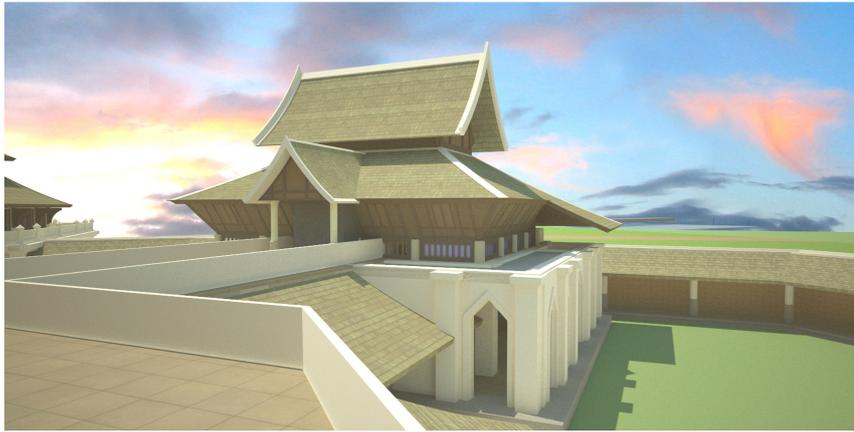
รูปด้าน 3

รูปด้าน 4

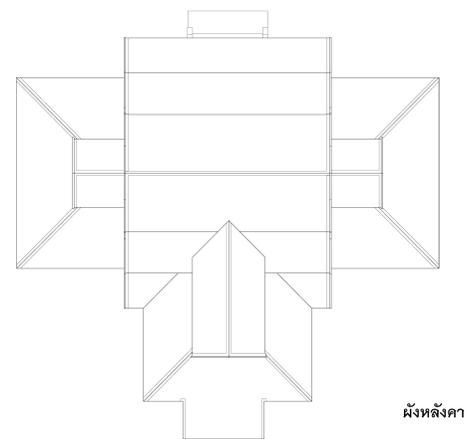
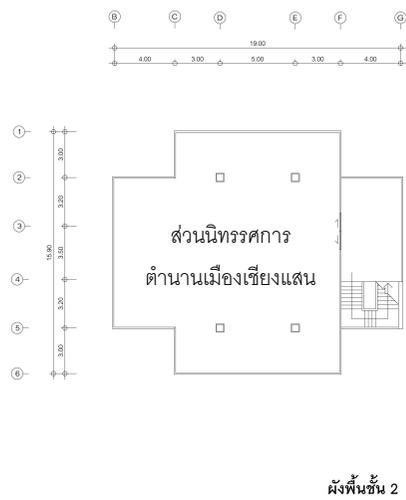
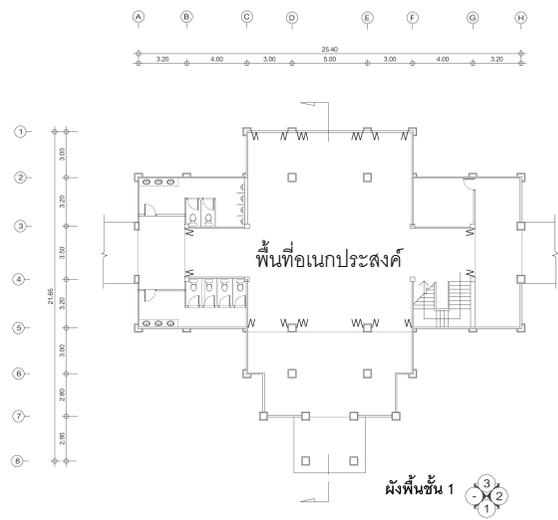
ลายเส้นที่ 29 ผังพื้นที่และรูปด้านอาคารภูมิปัญญาสาขานาฏศิลป์และสาขาอักษรล้านนา

ลายเส้นที่ 30 รูปตัดอาคารภูมิปัญญาสาขานาฏศิลป์และสาขาอักษรล้านนา

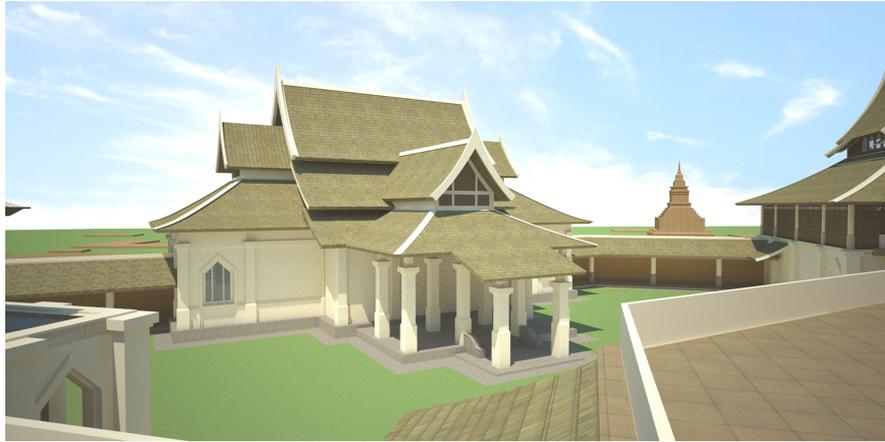
แผนภาพที่ 77 ทศนียภาพอาคารภูมิปัญญาสาขานาฏศิลป์และสาขาอักษรล้านนา

ลายเส้นที่ 31 ผังพื้นที่ 1 ผังพื้นที่ 2 ผังหลังคา

ลายเส้นที่ 32 รูปด้านและรูปตัดหอตำนานเมือง

แผนภาพที่ 78 ทรรศนียภาพหอตำนานเมือง

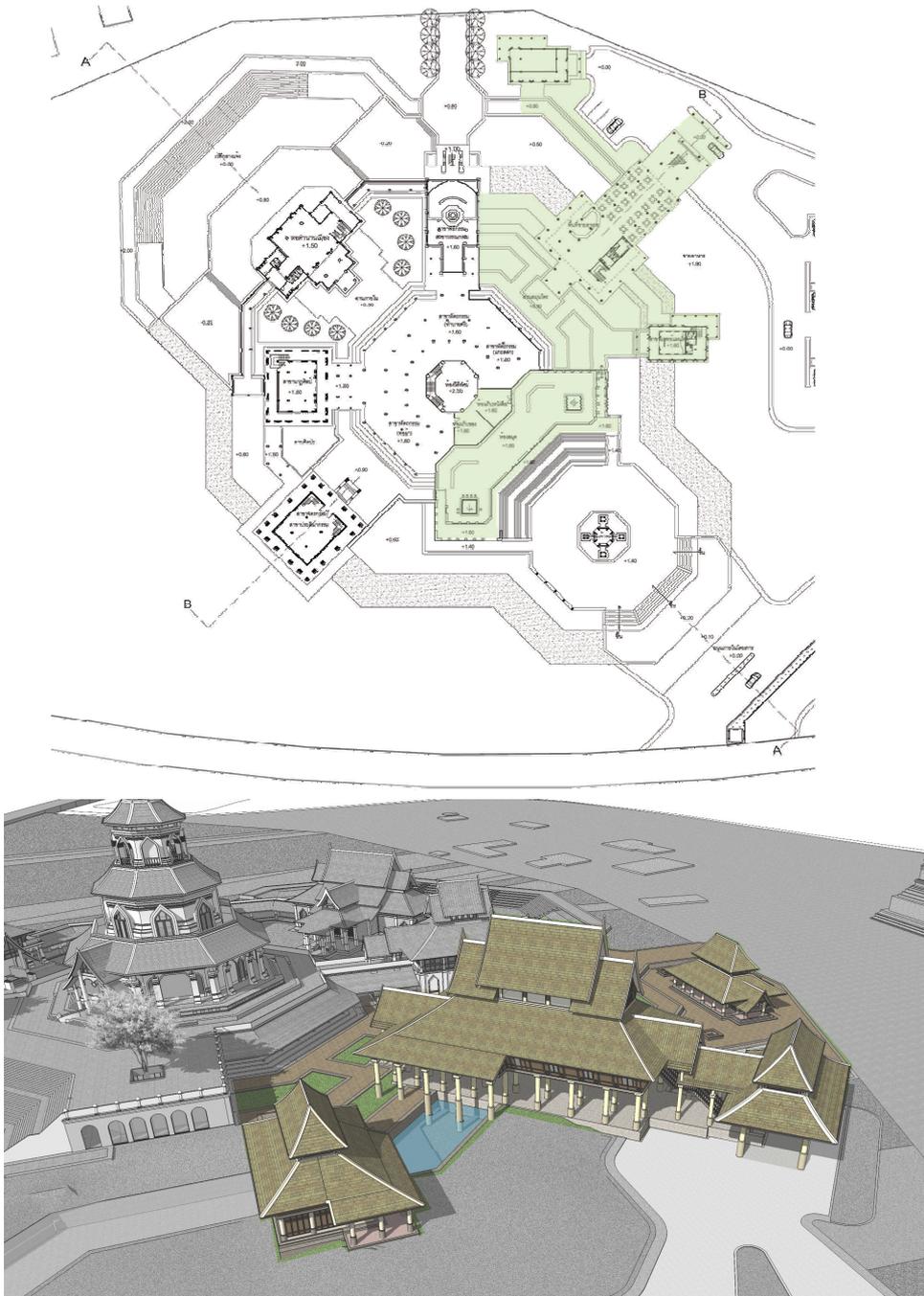

แผนภาพที่ 79 ทรรศนียภาพกลุ่มอาคารภูมิปัญญาเชียงแสน

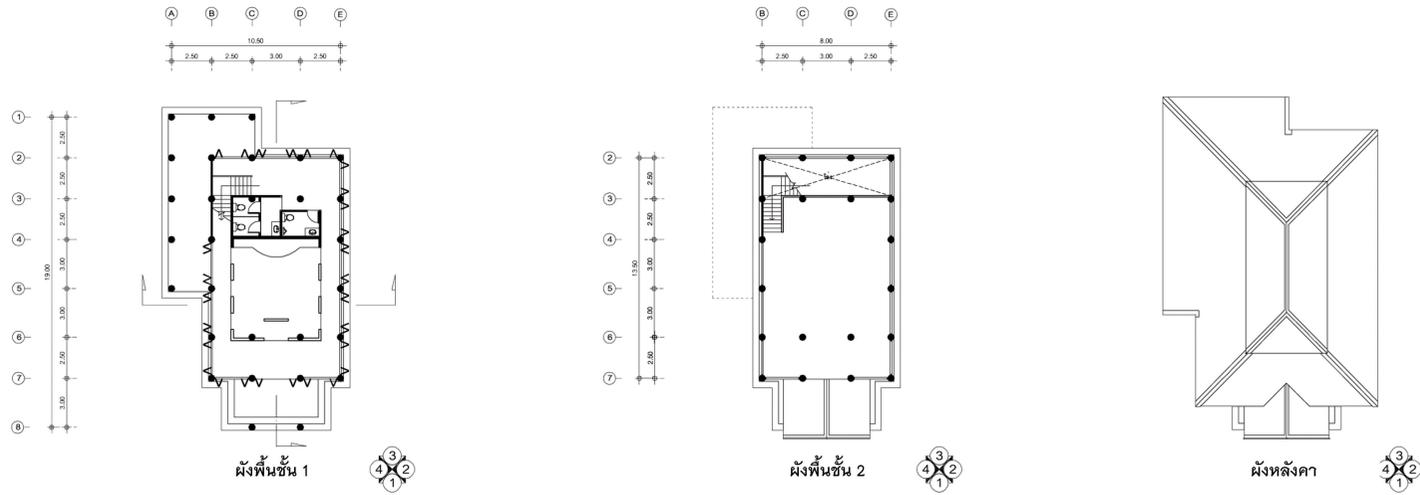

แผนภาพที่ 80 ทรรศนียภาพลานภายในกลุ่มอาคารภูมิปัญญาสาขาต่างๆ

กลุ่มอาคารที่ 3 กลุ่มอาคารบริการ
ประกอบด้วยส่วนห้องสมุด ห้องประชุมสัมมนา พื้นที่ขายอาหาร ส่วนภูมิปัญญาสาขา
แพทย์แผนไทย อาคารสำนักงาน อาคารห้องน้ำ และป้อมยาม

แผนภาพที่ 81 กลุ่มอาคารบริการ

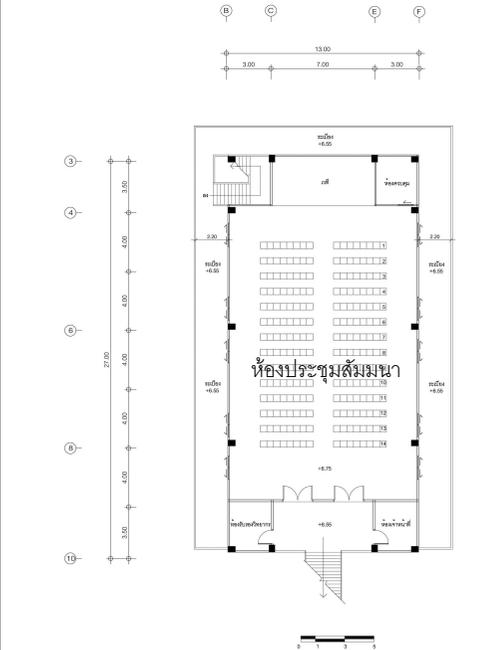
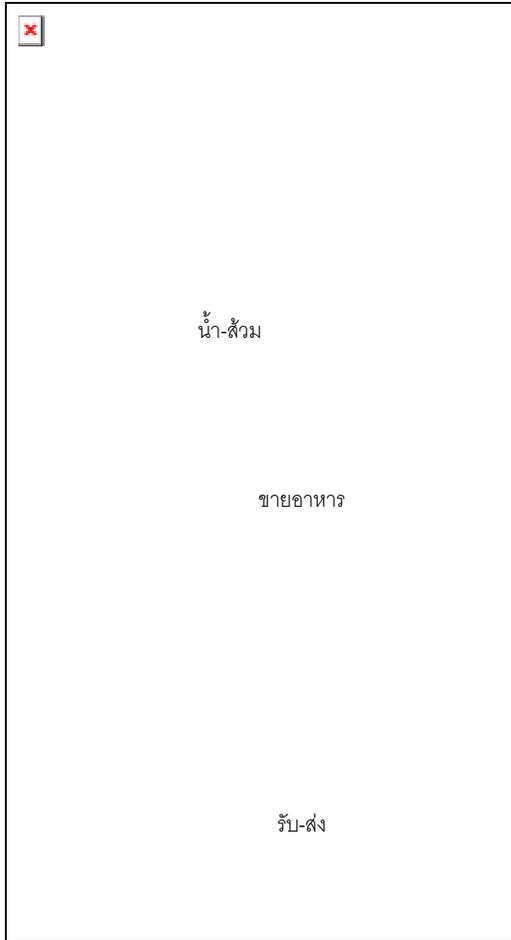
ลายเส้นที่ 33 ผังพื้นที่และรูปด้านอาคารภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย

ลายเส้นที่ 34 รูปตัดอาคารภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย

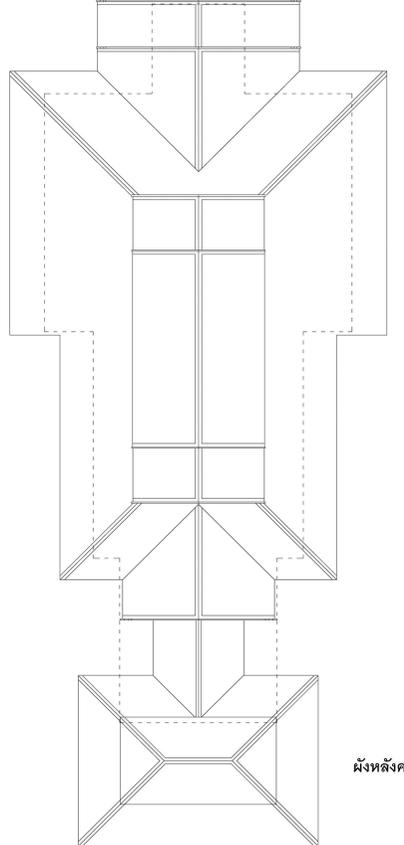

แผนภาพที่ 82 ทศนียภาพอาคารภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย

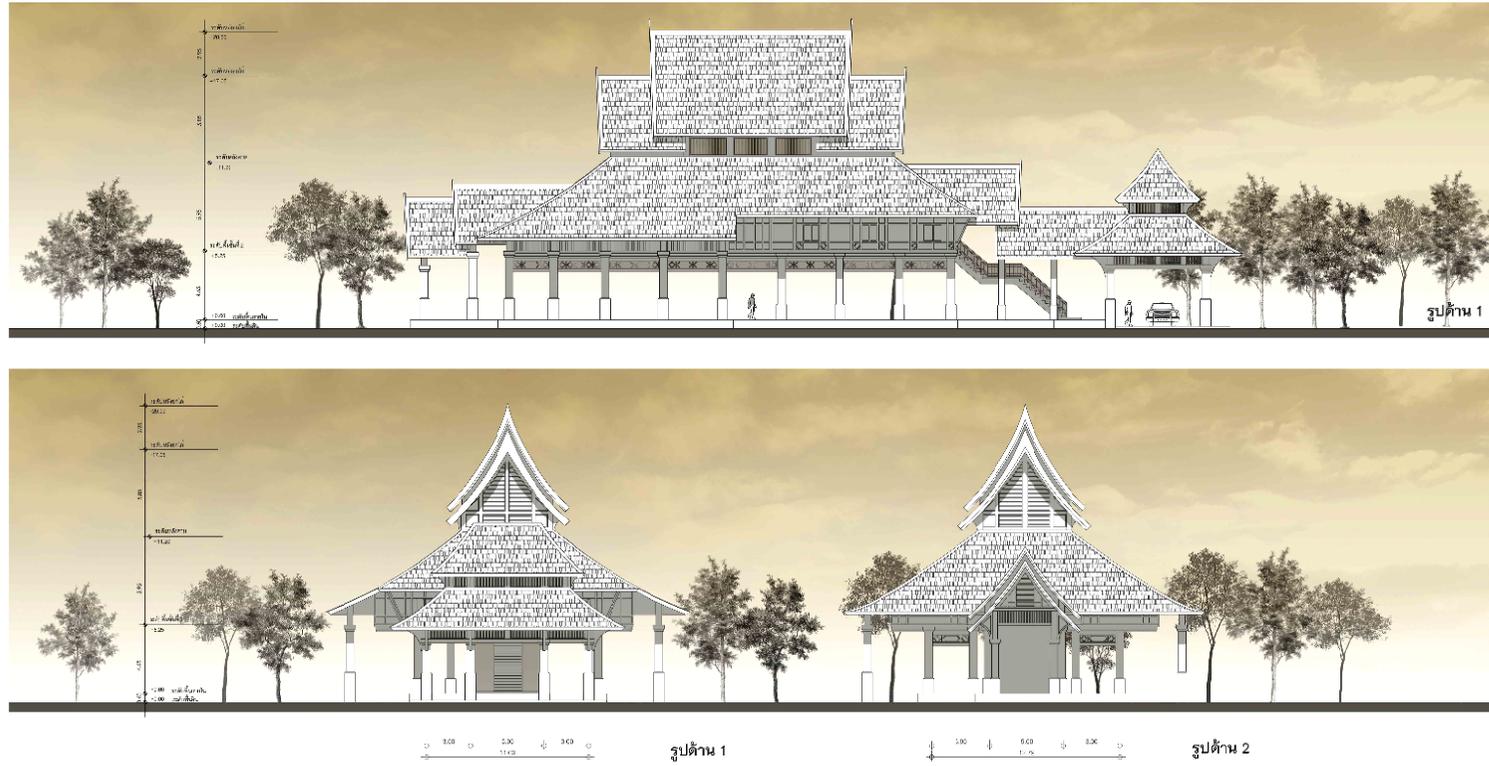
ผังพื้นที่ 1

ผังพื้นที่ 2

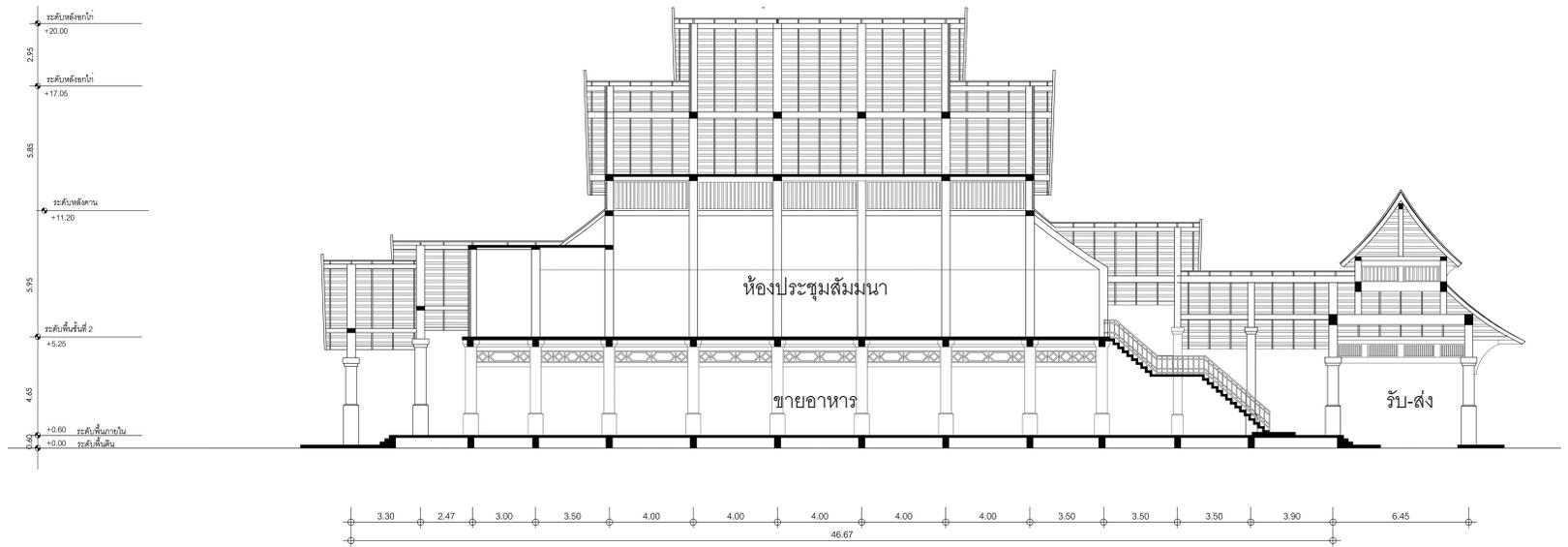

ผังหลังคา

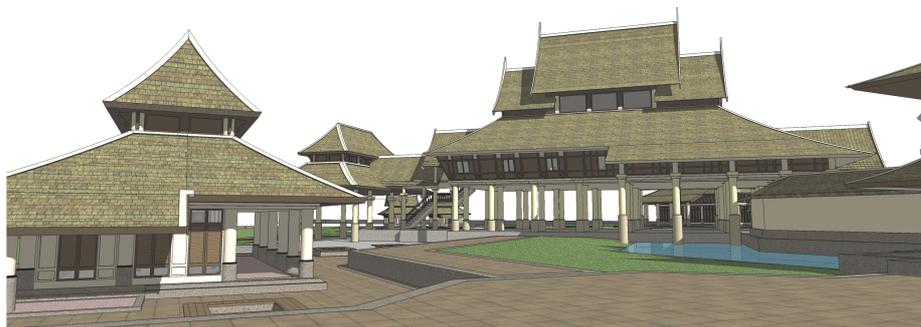
ลายเส้นที่ 35 ผังพื้นที่ห้องประชุมสัมมนา

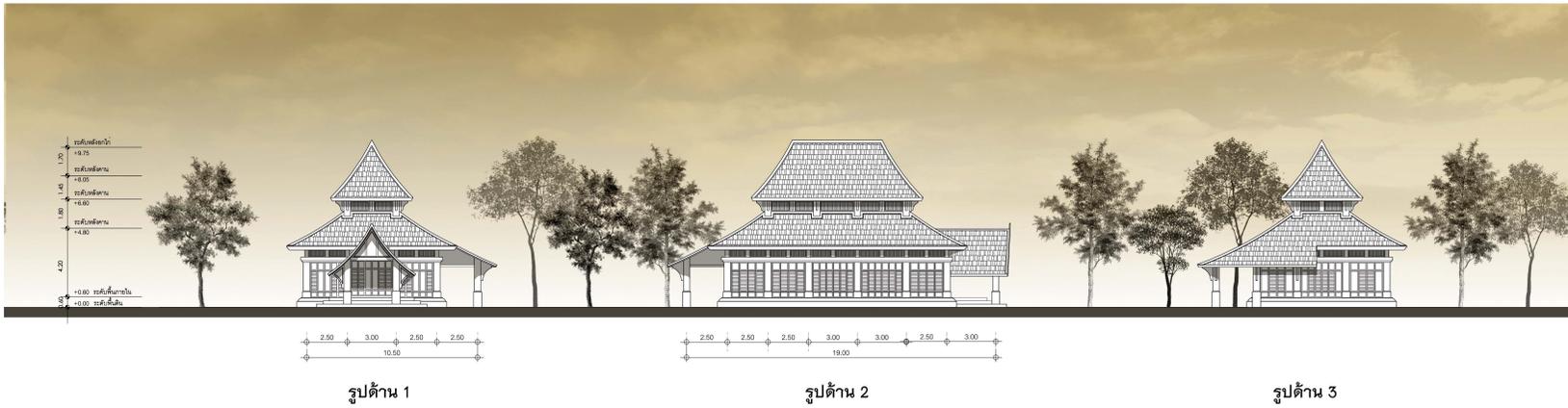
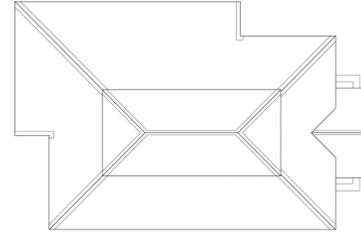
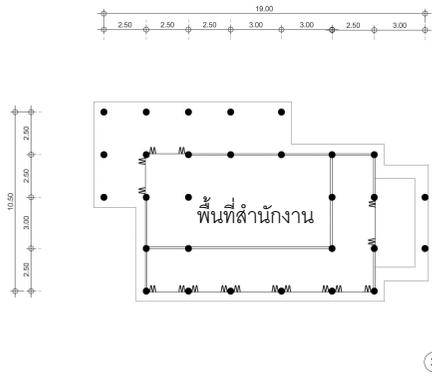
ฉายเส้นที่ 36 รูปด้านอาคารประชุมสัมมนา

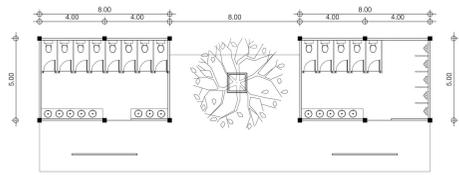
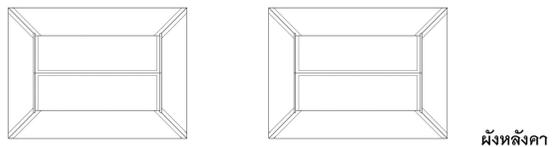
ลายเส้นที่ 37 รูปตัดอาคารประชุมสัมมนา

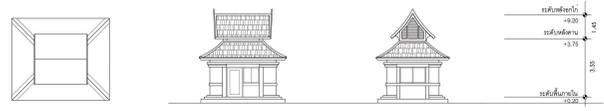
แผนภาพที่ 83 ทรรศนียภาพอาคารประชุมสัมมนา

ลายเส้นที่ 38 ผังพื้นและรูปด้านอาคารสำนักงาน

รูปด้าน 1 รูปด้าน 2

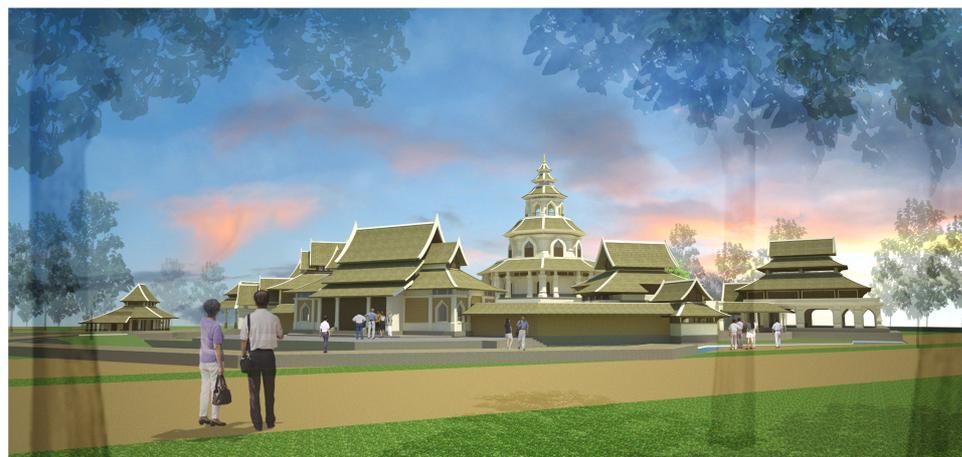

ผังหลังคา รูปด้าน 1 รูปด้าน 2

ผังพื้นที่ 1 รูปด้าน 3 รูปตัดตามยาว

ลายเส้นที่ 39 แบบอาคารบริการ ห้องน้ำ-ส้วม และป้อมยาม

แผนภาพที่ 84 ทรรศนียภาพของโครงการ

5. หุ่นจำลอง

ภาพที่ 127 หุ่นจำลองแสดงพื้นที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 128 หุ่นจำลองแสดงด้านหน้าโครงการ

ภาพที่ 129 หุ่นจำลองภาพรวมของโครงการ

ภาพที่ 130 หุ่นจำลองแสดงกลุ่มอาคารภูมิปัญญา

ภาพที่ 131 หุ่นจำลองแสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มอาคารในโครงการ

บทที่ 9 บทสรุป

โครงการวิทยานิพนธ์สถาบันตยกรรรมไทยเรื่องคຸ່ມพູ່ງຳ ເຊີງແສນ (หอเกືຍຣຕີຍศຸມຸມີ
ປຶ້ງູູຳທຳອື່ນເມືອງເຊີງແສນນີ້ ເຣີມຕື້ນຈາກຄວາມຕື້ອງຄືກຳແນວທາງຜສານຄວາມແຕກຕ່າງ
ຣະຫວ່າງຄຳພັດທະນາດ້ານເສຣຸຸສຸກິຈ ດ້ານຄຳພັດທະນາທຳອື່ນຈາກຄວາມຕື້ອງຄືກຳແນວທາງຜສານຄວາມແຕກຕ່າງ
ວັດທະນະທຳທຳອື່ນໃນຊຸມຊົນ ແລະ ບຶງຣາດສຳຄຳພັດທະນາໃນພື້ນທີ່ທາງປະວັຕິສາສຣ໌

ຄືກຳພັດທະນາຂໍ້ຮູ້ຂຶ້ນຕື້ນເປັນພື້ນຖານໃນຄືກຳພັດທະນາຂຶ້ນຕື້ນ ປະກອບດ້ວຍ
ສາຣະສຳຄຳ 3 ຂໍ້ ໄດ້ແກ່ ຂໍ້ຮູ້ເຖິງຄືກຳພັດທະນາຂຶ້ນຕື້ນເມືອງເຊີງແສນ ຂໍ້ຮູ້ດ້ານຄືກຳພັດທະນາ
ທຳອື່ນ ແລະ ຂໍ້ຮູ້ດ້ານຄືກຳພັດທະນາທຳອື່ນທີ່ເຖິງຄືກຳພັດທະນາຂຶ້ນຕື້ນໃນຄືກຳພັດທະນາ ຈຶ່ງສາມາດສຸກຸ
ສາຣະສັງເຂບໄດ້ ດັ່ງນີ້

1. ຈາກຄືກຳພັດທະນາລຳດັບເຫຼືອທາງປະວັຕິສາສຣ໌ຂອງເມືອງເຊີງແສນທີ່ມີຄວາມ
ເປັນມາອັນຍາວນານ ມີຄືກຳພັດທະນາເຖິງຄວາມຣຸ່ງເຣືອງຂອງເມືອງທັງໃນຮູບແບບຕຳນານແລະເອກສາຣະທາງ
ປະວັຕິສາສຣ໌ຕ່າງໆ ສິລະປະຕ່າງໆທີ່ປຶກາຄຳພັດທະນາເຖິງຄວາມຣຸ່ງເຣືອງຈາກສິລະປະຫຼືຄືກຳພັດທະນາ ຈຶ່ງສາມາດ
ໄດ້ວ່າເຊີງແສນເປັນຕື້ນກຳເນີດຂອງວັດທະນະທຳລຳດັບ ແຕ່ດ້ວຍຄືກຳພັດທະນາຂຶ້ນຕື້ນທີ່ເປັນຈຸດຍຸທ
ສາສຣ໌ທັງທາງທາງທາງແລະຄຳ ສ່ຳຜູ້ຮູ້ຮູບແບບສິລະປະຄືກຳພັດທະນາທີ່ຜສມຜສານທັງ ສິລະປະຈີນ
ອິນເຕີຍແລະພູ່ ແຕ່ໃນຂະເຕີຍວັດທະນະທຳກໍ່ເຖິງຄືກຳພັດທະນາເຖິງຄວາມຣຸ່ງເຣືອງເຖິງຄວາມຣຸ່ງເຣືອງ
ຈຶ່ງສາມາດທັງຊາວເຊີງແສນຄືກຳພັດທະນາອອກຈາກເມືອງເຊີງແສນ ທຳໃຫ້ຄືກຳພັດທະນາເປັນເມືອງຣຳແລະທຳ
ຄວາມສຳຄຳພັດທະນາໃນທີ່ສຸດ

2. ຄືກຳພັດທະນາທຳອື່ນ ເຣີມຄືກຳພັດທະນາຈາກຄືກຳພັດທະນາຂອງສິລະປະຫຼືຄືກຳພັດທະນາໃນເມືອງເຊີງ
ແສນ ຈາກນັ້ນຈຶ່ງທຳຄືກຳພັດທະນາທຳອື່ນຄືກຳພັດທະນາໃນພື້ນທີ່ທີ່ຊາວເຊີງແສນໄດ້ຄືກຳພັດທະນາໄປຕັ້ງຄືກຳພັດທະນາ
ໄດ້ແກ່ ຄຳປາງ ເຊີງໃໝ່ ສຣະບຸຣີ ຣາຊບຸຣີ ຕໍ່ມາໄດ້ທຳຄືກຳພັດທະນາທຳອື່ນຄືກຳພັດທະນາໃນເມືອງ
ບຶງຣາດເຊີງແສນ ແລະ ຄືກຳພັດທະນາທຳອື່ນໃນອຳເກດເຊີງແສນຕາມລຳດັບ ຈາກຄືກຳພັດທະນາທຳອື່ນ
ຮູບແບບທີ່ສ່ຳຜູ້ຮູ້ເອກລັກຊັບຂອງເຈດີຍໃນສິລະປະເຊີງແສນ 2 ລັກຊັບ ຄື ຮູບແບບເຈດີຍແປດເລີຍມ
ຄືກຳພັດທະນາແປດເລີຍມຕັ້ງຕື້ນຊັບເຊີງແສນສຸດແລະ ມີຄືກຳພັດທະນາເຖິງຄວາມຣຸ່ງເຣືອງເຖິງຄວາມຣຸ່ງເຣືອງ ອີກ
ຮູບແບບໜຶ່ງຄື ເຈດີຍທຳອື່ນທຳອື່ນທີ່ວັດປຳສັກ ຄືກຳພັດທະນາດັບຕັ້ງດ້ວຍຊັບຈຶ່ງສາມາດ ແລະ ຄືກຳພັດທະນາ
ລວດລາຍທີ່ມີຄືກຳພັດທະນາສິລະປະຈີນແລະພູ່ ສ່ຳຜູ້ຮູ້ຄືກຳພັດທະນາສ່ຳຜູ້ຮູ້ສ່ຳຜູ້ຮູ້ສ່ຳຜູ້ຮູ້ສ່ຳຜູ້ຮູ້ສ່ຳຜູ້ຮູ້ສ່ຳຜູ້ຮູ້
ສຳຄຳພັດທະນາ ນອກຈາກຄືກຳພັດທະນາທຳອື່ນ ໄດ້ທຳຄືກຳພັດທະນາຮູບແບບເຖິງຄວາມຣຸ່ງເຣືອງອີກດ້ວຍ ເຣີມຈາກ

รูปแบบบ้านเรือนในพื้นที่เมืองโบราณเชียงใหม่ แต่พบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปหมดจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ไม่หลงเหลือเรือนพื้นถิ่นอยู่เลย และทำการศึกษารูปแบบเรือนไทยยวน ในจังหวัดเชียงใหม่ อันเป็นรูปแบบเรือนพื้นถิ่นของชาวเชียงใหม่

3. ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในโครงการ แบ่งสาขาของภูมิปัญญาออกเป็น 9 สาขา ตามกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ ได้แก่ สาขาจิตรกรรม สาขาประติมากรรม สาขาหัตถกรรม สาขาพิธีกรรมสาขาวรรณกรรม สาขาอักษรล้านนา สาขาคณิตตรี สาขานาฏศิลป์ สาขาแพทย์แผนไทย

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าว นำไปสู่แนวความคิดในการออกแบบ ซึ่งแบ่งเป็น 3 แนวคิด อันได้แก่ แนวคิดการสร้างจินตนาการของเมืองเชียงใหม่ แนวคิดในการสะท้อนสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และแนวคิดการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นกิจกรรมหลักของโครงการ

แนวคิดการสร้างจินตนาการของเมืองเชียงใหม่ เป็นการสร้างจินตนาการเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ขึ้นมาอีกครั้ง ในการที่จะเชื่อมโยงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวจากนโยบายของรัฐ กับการรักษาคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชน และโบราณสถานในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ จะต้องอาศัยการสร้างคุณค่าของเมืองโบราณเชียงใหม่ขึ้นมาเป็นอันดับแรก ดังนั้นแนวความคิดหลักในการออกแบบสถาปัตยกรรมของโครงการจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างตัวตนซึ่งแสดงอัตลักษณ์ของเชียงใหม่บนสภาพแวดล้อมเดิมขึ้นมาใหม่อีกครั้ง การนำความสำคัญของเมืองเชียงใหม่ในอดีตขึ้นมาบอกกล่าวแก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยว

แนวคิดในการสะท้อนสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อระลึกถึงเมืองเชียงใหม่ที่เคยเจริญรุ่งเรืองและมีความสำคัญในอดีต การนำเอกลักษณ์ของศิลปะเชียงใหม่มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบอาคารที่เหมาะสมกับบริบทและการใช้สอยในปัจจุบัน กล่าวคือ การนำแผนผัง 8 เหลี่ยม มาเป็นแนวคิดหลักในการวางผังและการขึ้นรูปทรงของอาคาร ร่วมกับแนวคิดในตำนานโยนกนาคนาคพันธุ์ ที่เชื่อว่ามีพญานาคจากแม่น้ำโขงมาช่วยสร้างเมืองเชียงใหม่

แนวคิดสุดท้าย คือ แนวคิดการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นกิจกรรมหลักของโครงการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณสมบัติในการเชื่อมโยงที่หลากหลายมิติ ทั้งการสร้างความสำเร็จ การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์สำหรับจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว และการสร้างความสนุกสนานบันเทิง ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีความต้องการใช้ที่ว่าง (space) ในลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งจะมีผลโดยตรงกับการออกแบบโครงการ นอกจากนี้ ยังคำนึงถึงการให้ความสำคัญกับส่วในฐานะประชาชนชาวบ้าน ที่เป็นผู้สืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

การวางผังโครงการ ได้นำเอาแผนผังแปลเหลี่ยมมาจัดเรียงใหม่ มีการเชื่อมโยง แนวแกนอาคารสำคัญ 2 แนวแกน คือ แนวแกนที่ 1 อาคารสำคัญของโครงการ อันได้แก่ หอพระ เจ้าพรหมมหาราช หอเกียรติยศสลา และหอตำนानเมือง แนวแกนที่ 2 เชื่อมโยงหอเกียรติยศสลา กับวัดป่าสัก ส่วนกลุ่มของกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้จัดเป็นกลุ่มตามความเหมาะสมของ ประเภทกิจกรรมและการใช้พื้นที่ว่าง ดังนี้

กลุ่มที่ 1 สาขาพิธีกรรมและสาขาวรรณกรรม

กลุ่มที่ 2 สาขานาฏศิลป์ สาขาดนตรีและสาขาอักษรล้านนา

กลุ่มที่ 3 สาขาจิตรกรรมและประติมากรรม

กลุ่มที่ 4 สาขาหัตถกรรมและแพทย์แผนไทย

การออกแบบโดยใช้ผังแปลเหลี่ยมทำให้เกิดพื้นที่เปิดโล่งย่อยๆ ในแต่ละกลุ่มกิจกรรม ทำให้การใช้สอยพื้นที่สามารถแบ่งเป็นสัดส่วน แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถเชื่อมโยงกันได้ทาง สายตา การวางผังโดยแยกส่วนพื้นที่บริการสาธารณะออกจากพื้นที่นิทรรศการ ได้แก่ ห้อง ประชุมสัมมนา พื้นที่ขายอาหารและของที่ระลึก พื้นที่ห้องสมุดภูมิปัญญา เป็นสัดส่วนนี้ ทำให้ สามารถแยกพื้นที่ใช้สอยได้ตามช่วงเวลา ไม่เกิดการซ้อนทับกันของพื้นที่และผู้ใช้งาน

การออกแบบให้มีลานแปลเหลี่ยมที่ขึ้นบน สร้างความโดดเด่นให้แก่หอเกียรติยศสลา ซึ่งเป็นอาคารหลักของโครงการ ในขณะเดียวกัน พื้นที่ภายใต้ลานแปลเหลี่ยมนั้นก็มีการใช้สอยที่ สามารถหลบแดดหลบฝนได้ ใช้เป็นพื้นที่สำหรับห้องสมุดภูมิปัญญา และแสดงภูมิปัญญาสาขา หัตถกรรม ทำให้สามารถใช้สอยพื้นที่ได้เต็มประสิทธิภาพมากขึ้น

หอเกียรติยศสลา ออกแบบให้มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเป็นท้องถิ่น ผสมผสานกับรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมเจดีย์วัดป่าสัก จะเห็นได้จากการนำรูปทรงของซุ้ม จระนำที่มีลักษณะแบบโค้งปลายแหลม มาใช้เป็นองค์ประกอบของอาคาร ได้แก่ ประตู หน้าต่าง

อาคารภูมิปัญญาสาขาต่างๆ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นภาคเหนือ เห็นได้ จากการออกแบบให้รูปทรงอาคารค่อนข้างเตี้ยแจ้ ยื่นชายคายาว มีการซ้อนชั้นลดหลั่นกันของ หลังคา และการเลือกใช้วัสดุ ส่วนพื้นที่ว่างภายในให้มีความเหมาะสมกับแต่ละกิจกรรม กล่าวคือ ในกิจกรรมที่มีความเป็นนามธรรมสูง ออกแบบให้เป็นพื้นที่ว่างแบบปิด เพื่อดึงเอาความสนใจสู่ ภายใน ได้แก่ สาขาพิธีกรรมและวรรณกรรม ส่วนกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมสูง จะใช้พื้นที่ว่างแบบเปิด โล่ง เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและชักจูงคนภายนอก ได้แก่ สาขาหัตถกรรม สาขาจิตรกรรม สาขา ประติมากรรม เป็นต้น ส่วนสาขาที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม แต่ยังคงต้องการการปิดล้อมที่ว่าง จะใช้

พื้นที่ว่างแบบกึ่งเปิดโล่ง ได้แก่ สาขาอักษรล้านนา สาขาดนตรี สาขานาฏศิลป์ และสาขาแพทย์แผนไทย

ในผลงานท้ายที่สุดของการออกแบบ จะเห็นได้ว่าสถาปัตยกรรมมีความสอดคล้องกับแนวความคิดทั้งหมดที่ได้วางเอาไว้อย่างมากที่สุดเท่าที่เงื่อนไขต่างๆจะเอื้ออำนวย ซึ่งได้สะท้อนออกมาเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสง่างาม สร้างความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชน และระลึกถึงความรุ่งเรืองของเมืองโบราณเชียงใหม่ในอดีต สามารถรองรับการใช้งานได้อย่างเพียงพอทั้งกิจกรรมเดิมของชุมชน ต้อนรับกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นใหม่และใช้เป็นพื้นที่บริการสาธารณะ

อย่างไรก็ตามวิทยานิพนธ์นี้เป็นเพียงการคาดคะเนเบื้องต้น เนื่องจากสถาปัตยกรรมและสถาปนิกเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมอันเป็นรูปธรรม แต่การแก้ปัญหาจะสัมฤทธิ์ผลได้มากน้อยเท่าใดหลักใหญ่ขึ้นขึ้นอยู่กับคนในชุมชนที่จะมีความตระหนักในคุณค่าของตนเองและท้องถิ่น มีความร่วมมือร่วมใจกันเพียงพอหรือไม่ วิทยานิพนธ์นี้จึงเป็นเพียงบททดสอบหรือแบบจำลองหนึ่งที่ยังไม่เป็นจริงเท่านั้น

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. ตำนานสิ่งหน่วติกุมาร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2516.
- _____. เมืองเชียงแสน. กรุงเทพฯ : กราฟฟิคฟอร์แมท, 2539.
- _____. เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน. กรุงเทพฯ : ถาวรการพิมพ์, 2549.
- กลุ่มรักษ์เชียงแสน. ผู้เฒ่าเล่าขาน ตำนานเมืองเชียงแสน. เชียงราย : ง่ายงาม, 2549.
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, 2551.
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, 2546.
- ฉลอง พินิจสุวรรณ. สถาปัตยกรรมพื้นเมือง สวรรค์ชีวิตบุคคลด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. เชียงราย : อินเทอร์เน็ต, 2546.
- พรสวรรค์ อัมรานนท์. “ตำนานเชียงแสน : การศึกษาเชิงวิจารณ์.” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.
- พระยาประชาภิจักรจักร. พงศาวดารโยนก. พระนคร : คลังวิทยา, 2507.
- _____. ภาคที่ 1 ชื่อสุวรรณโคมคำ ว่าด้วยขอมสมัย. พงศาวดารโยนก. พิมพ์ครั้งที่ 5. พระนคร : คลังวิทยา, 2507.
- พระเทพเวที(ประยูรย์ ปยุตโต). การศึกษาที่สากลบนรากฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นท์แอนด์พับลิชชิง, 2532.
- รัตน์ บั้วสนธ์. “การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น.” วิทยานิพนธ์ กศ.ด.การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2535.
- วีรพันธุ์ มาลัยพันธุ์. “เครื่องมือยุคหินเก่าที่เชียงแสน.” โบราณคดี 4, 1 (กรกฎาคม 2515).
- วรัญญ์ บุญยสุรัตน์. วิหารล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ทัศนะนอกรีต : สังคม-วัฒนธรรม ในวิถีการอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี , 2543.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ศิลปะเมืองเชียงแสน : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551.

- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2548.
- _____. พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545.
- สงวน โชติสุขรัตน์. ไทยยวน-คนเมือง. กรุงเทพมหานคร : บางสะพานการพิมพ์, 2512.
- สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ. นิยามของพิพิธภัณฑ์: เลือกที่จะเป็น เลือกที่จะเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2549.
- สุรพล ดำริห์กุล. ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง : องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- _____. ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญชัย. กรุงเทพมหานคร : ด้านสถาการพิมพ์, 2547.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ. โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2547.
- สินชัย กระบวนแสง. “เมืองเชียงใหม่โบราณ.” โลกประวัติศาสตร์ 3, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2550).
- สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะภาคเหนือ หริภุญชัย-ล้านนา. กรุงเทพมหานคร: ด้านสถาการพิมพ์, 2538.
- _____. ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ด้านสถาการพิมพ์, 2544.
- _____. สถาปัตยกรรมไทย: พุทธเจดีย์. กรุงเทพฯ: ด้านสถาการพิมพ์, 2538.
- _____. “เจดีย์แปดเหลี่ยมวัดสะดือเมืองเชียงใหม่.” ศิลปวัฒนธรรม 16, 4 (กุมภาพันธ์ 2538).
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. พระเจ้าพรหม วีรบุรุษในตำนานของโยนก-ล้านนา. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2545.
- เสนอ นิลเดช. สมุดภาพสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2549.
- เสน่ห์ จามริก. ชุมชนไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เสรี พงศ์พิศ. คืนสู่รากเหง้า. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ, 2529.
- อบเชย แก้วสุข. การการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเผยแพร่ ความรู้ของสื่อมวลชน. อุบลราชธานี : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2543.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ นางสาวเจนจิรา เขียวชาญชัยกุล

เกิด 27 มกราคม พ.ศ. 2524

ที่อยู่ 74/25 กม.27 ถนนพหลโยธิน ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2547 สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2551 สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร